



T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MESÎHÎ DÎVÂNÎ'NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ

HASAN CİHAD KARANALBANT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. GÜLAY KARAMAN

BARTIN-2023



T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MESÎHÎ DÎVÂNÎ'NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hasan Cihad KARANALBANT

BARTIN-2023

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Gülay KARAMAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “MESÎHÎ DÎVÂNÎ’NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

29.08.2023

Hasan Cihad KARANALBANT



ÖNSÖZ

15. yy. şairlerinden Mesîhî'nin şiirlerinin anlam dünyasına günümüz şiir severlerinin erişebilmesine küçük bir katkı mahiyetinde olan bu çalışma uzun yıllardır devam eden şerh geleneğinin bir parçası durumundadır. Elbette şerh büyük bir iddiadır. Bu iddianın başında şairin maksadını anlamış olmak yatar ki her iddianın isabetli olması mümkün değildir. Kendi kişisel bilgilerimiz ve diğer kaynaklarda geçen bilgilerle anlaşılmaya çalışılan şiirlerin izahı noktasında ne derece yeterli olabildiğimiz diğer araştırmacılar tarafından yıllar içerisinde ortaya çıkarılacaktır. Şüphesiz bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kişinin yardımı ve etkisi olmuştur. Başta danışman hocam Doç. Dr. Gülay KARAMAN'a göstermiş olduğu yardımseverlik, nezaket ve anlayış için teşekkürlerimi sunuyorum. Yoğun bir çaba harcayarak düzeltme önerileri sunan, tavsiyeleri ile eşsiz yardımlarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz TOP ve Doç. Dr. Muhittin TURAN hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Tezin ortaya çıkmasında emeği olan diğer hocalarımda katkıları unutulmayacak kadar çoktur. İsimlerini tek tek sayamasam da onlara da teşekkürü bir borç biliyorum. Kendi haklarından feragat eden oğullarıma ve eşime de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hasan Cihad KARANALBANT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

MESÎHÎ DÎVÂNÎ'NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ

Hasan Cihad KARANALBANT

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gülay KARAMAN

Bartın-2023, sayfa: 273

Klasik Türk edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen 14. yy.ın hemen sonrasında yaşamış olan Mesîhî, 15. yy.da klasik Türk edebiyatının gelişiminde önemli katkıları olan bir şairdir. Edebiyat tarihçilerine göre Mesîhî, döneminin tanınan ve sevilen şairleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, *Mesîhî Dîvânı*'nda yer alan 53-102. gazeller şerh edilmiştir. *Dîvân*'daki Türkçe ilk elli gazel daha önce bir yüksek lisans tezine konu olarak şerh edildiğinden dolayı bu çalışmanın konusunu 53-102. gazeller oluşturmaktadır. *Dîvân* metni olarak Mine Mengi tarafından hazırlanmış *Mesîhî Dîvânı* adlı çalışma esas alınmış, şiirler klasik şerh yöntemiyle şerh edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Mesîhî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Şiirlerin şerh edildiği asıl kısımda her gazel beyit bütünlüğü içerisinde ele alınmış, beyitler önce orijinal metindeki kelimeler, daha sonra da günümüz Türkçesindeki karşılıkları kullanılarak nesre çevrilmiştir. Şiirler; sözcüklerin klasik Türk edebiyatındaki kullanımı, mecazi, tasavvufi anlamları dikkate alınarak mazmunlar ve edebî sanatlar doğrultusunda şerh edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân, gazel, klasik Türk edebiyatı, Mesîhî, şerh.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

EXPLANATIONS OF THE 53-102nd GAZELS IN THE MESÎHÎ'S DIVAN

Hasan Cihad KARANALBANT

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Gülay KARAMAN

Bartın-2023, pp: 273

Mesîhî, who lived just after the 14th century, which is accepted as the beginning of classical Turkish literature, is a poet who made important contributions to the development of classical Turkish literature in the 15th century. According to literary historians, Mesîhî is among the well-known and popular poets of his time. In this study, 53-102nd ghazals in the Mesîhî Dîvân were annotated. Since the first fifty ghazals in Turkish in Dîvân were previously annotated as the subject of a master's thesis, 53-102nd ghazals constitute the subject of this study. As the text of the Divan, the study named Mesîhî Dîvânı prepared by Mine Mengi was taken as the basis, and the poems were annotated with the classical annotation method. In the introduction part of the study, information is given about the life, literary personality and works of Mesîhî in line with the information obtained from the sources. In the main part where the poems are annotated, each ghazal is handled in a couplet integrity, and the couplets are first translated into prose using the words in the original text and then their equivalents in today's Turkish. The poems have been annotated in the direction of mazmuns and literary arts, considering the use of words in classical Turkish literature, their figurative and mystical meanings.

Keywords: Classical Turkish literature, commentary, divan, ghazal, Mesîhî.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Literatür Özeti	6
1.2. Materyal ve Metot.....	7
1.3. Bulgular ve Tartışma.....	8
1.4. Mesîhî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri.....	9
1.4.1. Mesîhî'nin Hayatı (?-1512).....	9
1.4.3. Mesîhî'nin Eserleri.....	12
1.4.3.1 Dîvân.....	12
1.4.3.2 Şehr-engîz.....	12
1.4.3.3 Gül-i Sad-berg.....	12
2. MESÎHÎ DÎVÂNÎ'NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ	13
2.1. Gazel 53.....	13
2.2. Gazel 54.....	19
2.3. Gazel 55.....	23
2.4. Gazel 56.....	29
2.5. Gazel 57.....	32
2.6. Gazel 58.....	40
2.7. Gazel 59.....	45
2.8. Gazel 60.....	49
2.9. Gazel 61.....	54
2.10. Gazel 62.....	58
2.11. Gazel 63.....	62
2.12. Gazel 64.....	68
2.13. Gazel 65.....	73

2.14. Gazel 66.....	78
2.15. Gazel 67.....	82
2.16. Gazel 68.....	86
2.17. Gazel 69.....	92
2.18. Gazel 70.....	98
2.19. Gazel 71.....	102
2.20. Gazel 72.....	107
2.21. Gazel 73.....	111
2.22. Gazel 74.....	120
2.23. Gazel 75.....	124
2.24. Gazel 76.....	128
2.25. Gazel 77.....	132
2.26. Gazel 78.....	136
2.27. Gazel 79.....	140
2.28. Gazel 80.....	145
2.29. Gazel 81.....	150
2.30. Gazel 82.....	157
2.31. Gazel 83.....	161
2.32. Gazel 84.....	166
2.33. Gazel 85.....	171
2.34. Gazel 86.....	175
2.35. Gazel 87.....	183
2.36. Gazel 88.....	188
2.37. Gazel 89.....	192
2.38. Gazel 90.....	197
2.39. Gazel 91.....	203
2.40. Gazel 92.....	208
2.41. Gazel 93.....	212
2.42. Gazel 94.....	221
2.43. Gazel 95.....	229
2.44. Gazel 96.....	233
2.45. Gazel 97.....	238
2.46. Gazel 98.....	243

2.47. Gazel 99.....	248
2.48. Gazel 100.....	252
2.49. Gazel 101.....	257
2.50. Gazel 102.....	261
3. SONUÇ VE ÖNERİLER	267
KAYNAKLAR.....	269



KISALTMALAR

a	: Arapça
aa	: İki Arapça kelimedden oluşan tamlama
aaa	: Üç Arapça kelimedden oluşan tamlama
af	: İlk kelimesi Arapça ikinci kelimesi Farsça olan tamlama
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Oğlu anlamına gelen Arapça kelime (bin)
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
G	: Gazel
f	: Farsça
fa	: İlk kelimesi Farsça ikinci kelimesi Arapça olan tamlama
ff	: İki Farsça kelimedden oluşan tamlama
ffa	: İki Farsça bir Arapça kelimedden oluşan tamlama
ft	: İlk kelimesi Farsça ikinci kelimesi Türkçe olan tamlama ya da birleşik fiil
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret, Hazret-i
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
t	: Türkçe
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire
yy.	: yüzyıl

1. GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen 14. yy.ın hemen sonrasında yaşamış olan Mesîhî, 15. yy.da klasik Türk edebiyatının gelişiminde önemli katkıları olan bir şair olarak anılmaktadır. Edebiyat tarihçilerinin çeşitli kaynaklardan edindikleri bilgilere göre Mesîhî, döneminin tanınan ve sevilen şairleri arasında bulunmaktadır. Edebî üslubu ve şairlik yetenekleriyle klasik Türk edebiyatının meşhur şairleri arasında sayılmaktadır. Kendisinden sonra gelen şairleri edebî kişiliğiyle etkilemiş ve yüzyıllar sürececek bir şiir geleneğinin ilk yetkin temsilcilerinden olmuştur.

Aradan geçen uzun zaman içerisinde şiir anlayışları, evrensel duyguları ifade ediş biçimleri, kullanılan dil ve imgeler değişmiş yeni bir sosyal hayatla beraber bahsi geçen edebî dönem ile günümüz edebî anlayışları arasında bir uçurum oluşmuştur. Bu uçurumu gidermek, değişimden kaynaklı anlam ve anlayış farklılıklarını ortadan kaldırmak için metin şerhleri yapılmaya başlanmıştır. Metin şerhi yöntemi uzun zamandır başvurulmuş bir yöntem olup edebî kültür değişimleri sırasında çokça kullanılmıştır. Şerh, sözlükte; izah etmek, açıklamak, açmak gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 2006: 991). Terim olarak ise bir metnin çağdaş dil anlayışına ve bağlamına göre izah edilmesi, metin içerisindeki kapalı anlamların açıklanması ve çağdaş yorumlarının yapılması demektir (Akar, 1994: 13). Şerh kitapları ilk ortaya çıktığında genellikle kısa yazılmış metinlerdeki kapalı anlamları ortadan kaldırmak, varsa eksik kısımları tamamlamak, hatalı görülen yerleri düzeltmek ve örnekleri çoğaltarak anlamayı kolaylaştırmak maksadıyla kaleme alınmıştır (Şensoy, 2010).

Kâtib Çelebî, *Keşfü'z-zunûn* adlı meşhur eserinde şerh ihtiyacının üç sebeple oluştuğunu beyan etmiştir. Birincisi; okuyucu ile yazar arasında oluşan zekâ, bilgi birikimi ve kabiliyet farklarıdır. Yazar, anlatmak istediğini kendince yeteri miktarda izah etse de bu farklılıklardan dolayı şerhe ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci sebep farklı ilim dallarına ait temel bilgilerin verilmemesi, bu bilgilerin düzenlenmeden ve sebep-sonuç ilişkilerinin ortaya konulmadan aktarılmasıdır. Üçüncüsü ise özellikle edebî metinlerdeki mecazi anlamların ve yorumların anlaşılabilmesidir. Hatalı bilgilerin düzeltilmesi ihtiyacı da şerh yapmayı gerektirebilir (Şensoy, 2010).

Şerh geleneğinin başlangıcı olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) *Kur'an-ı Kerim* ayetleri üzerinde yaptığı açıklamalar gösterilmektedir. Daha sonra bu geleneğin; dil bilimi, belagat, tarih, biyografi gibi diğer ilim dallarını da kapsayarak Memlûkler ve Osmanlılar döneminde yaygınlaştığı bilinmektedir (Şensoy, 2010). *Kur'an-ı Kerim* ayetlerini izah eden Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri olan hadislerin de zamanla farklı kültürlerden gelen toplumlara açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur. 10. yy.da ortaya çıkan hadis şerhleri, adı şerh olan ilk eserler olarak karşımıza çıkmaktadır (Gültekin, 2020: 139). Arap edebiyatında, özellikle cahiliye döneminde yazılmış şiirlere, derleyen ya da rivayet eden kişiler tarafından bazı şerhler yazılmıştır. Bu şerhler, anlaşılması zor kelimelerin ne demek olduğu, metinde geçen kişi ve mekânların bilinmeyen yönlerini açıklama şeklindedir. İlerleyen dönemlerde özellikle tasavvuf¹ konularında şerh kitapları kaleme alınmış, örneğin Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem* adlı eserine yüzden fazla şerh yazılmıştır (Şensoy, 2010).

Klasik Türk edebiyatında Arapça ve Farsçanın önemli bir etkisi olduğundan bu dönemde yazılan şerh kitaplarının da çok dilli olduğu görülmektedir. Bu iki dilde yazılmış eserlere yapılan Türkçe şerhlerin genellikle mensur olduğu ve çok az da olsa manzum örneklere de rastlandığı bilinmektedir. Türkçede şerh geleneğinin başlangıcı olarak 15. yy. kabul edilmekte, 18 ve 19. yy.lar arasında yaygınlaşarak çeşitli yazarların bu konuda kendi üsluplarını oluşturdukları anlaşılmaktadır (Ceylan, 2010). Klasik dönemde yazılmış şiir şerhlerine bakıldığında filolojik açıdan incelemenin ağır bastığı görülmektedir. Bu tip şerhlerde öncelikle metnin aslı yazılıp metinde geçen kelime ve kavramların dil yapıları da dikkate alınarak izahlar yapılmıştır. Daha sonra saklı anlamların açıklaması yapılarak özellikle telmih sanatına konu olan hikâyelerin, kişilerin, geleneklerin ne olduğu anlatılmıştır (Kortantamer, 1994: 3). Çoğu zaman ayet ve hadis örnekleri verilerek atasözleri ve deyimlerle anlatım güçlendirilmeye çalışılmıştır. Kalıp ifade örnekleri ile farklı alanlardaki terminolojiler de metni şerh etmede kullanılmıştır. Bazı büyük şerh kitaplarında görülen metin içi göndermeler ve daha az kapsamlı metin şerhlerinde bulunan nüsha-rivayet tenkitleri klasik şerh metodunun önemli özelliklerindendir (Ceylan, 2010).

Son dönem şerh çalışmaları, klasik dönemin aksine, Türkçe metinler özelinde daha akademik bir bağlamda gelişme göstermektedir. 20. yy.ın başlangıcından itibaren tasavvufi metinleri açıklama ihtiyacı, kendine has edebî bir çıkır oluşturmuştur. Daha önce var olan

¹ Tasavvuf konusunda daha ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz, 1996.

filolojik inceleme yöntemleri kaybolmuş, içerik merkezli bir şerh anlayışıyla tasavvufi yorumlar ağır basmaya başlamıştır. Bu şerhler, metinleri anlamakta güçlük çeken kimselerin istekleri ve bir eğitim aracı olarak kullanmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Şerhi yazan kişilerin de mutasavvıf karakterde olmasından dolayı ayet ve hadisler başta olmak üzere peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, halk arasında yaygın olan hikâyeler ve özlü sözler en çok başvurulmuş şerh araçları olmuştur. Dinî bilginin yanında belagat, ebcet, yıldız ilimleri, tıp, kimya, astronomi, rüya tabirleri gibi diğer alanlardaki bilgiler de şerh yazarların başvuru kaynaklarındandır. Anadolu’da yaşamış, şiirleri şerh edilen ilk şair Yunus Emre’dir. Şathiye türünde bir şiirini 15-16. yy.da yaşamış şair Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Efendi şerh etmiştir. Şiirleri en çok şerh edilen şair ise Niyâzî-i Mısırî’dir (Ceylan, 2010).

Cumhuriyet dönemi ile yaşanan harf inkılabından sonra dîvânlarda bulunan farklı türdeki şiirler üzerinde yapılan şerhler, klasik şiir estetiğinin unutulmaması adına ortaya konmuş akademik çalışmalar niteliği kazanmıştır. Klasik dönem şerhleri kendi başına bir sanat değeri taşıırken son dönem şerh çalışmaları daha çok öğretici metinlere dönüşmüştür. Tâhirülmevlevî ve Ali Nihad Tarlan’ın yapmış olduğu şerhler¹ 20 ve 21. yy.da yapılan metin şerhi çalışmalarının öncüsü sayılmaktadır. Bu tür akademik şerh çalışmaları günümüzde de sürdürülmektedir (Ceylan, 2010). Geleneksel şerh yöntemleri ile dil bilim alanındaki gelişmeler farklı şerh metotlarının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunların başında dil bilimsel incelemeyi öne alan yapısalcı yöntem, gösterge bilimsel yöntem ve ontolojik yaklaşım, modern şerh metotları olarak anılmaktadır. Modern şerh yöntemlerinin birkaçını beraber kullanarak metnin tüm yönleri ile açıklanmasını amaç edinen Tunca Kortantamer ve Cem Dilçin, bu şerh metotlarını uygulayan iki önemli isimdir (Gültekin, 2020: 142).

Geleneksel metin şerhi metodunun dışında kalan modern yöntemlerden biri yapısal incelemedir. Bu yöntemle şerh yapan ilk kişiler İstanbul Yabancı Diller Okulu’nun çıkardığı *Dilbilim* dergisinde yazan Süheyla Bayrav ve Tahsin Yücel’dir. Yapısalcı metin şerhi yönteminin temel özellikleri şunlardır: Sanat eserlerinin değişik zaman ve mekânlarda farklı kişiler tarafından aynı şekilde anlaşılmadığı bilinmektedir. Hatta okurun ruh hâlindeki değişimler bile metinden anladığını değiştirebilir. Dolayısıyla nesnellik metnin bildirdiği anlamda değil iç düzenindedir. Edebî bir eserden tek bir anlam çıkarmak ya da bütün anlamlarını ortaya koyabilmek mümkün değildir. Ancak edebî bir eserin, sanat yönü ve

¹ Ali Nihad Tarlan’ın şerh çalışmalarından en meşhuru için bk. Tarlan, 2020.

sanatçının bilinçli çabası ortaya konabilir. Sanat eserinin içyapısı, sanatçının özel dizgesi, dönemin sanat anlayışı, gelenekler ve eğilimler sanat eserinde aranan temel unsurlar olmalıdır. Bu arama yapılırken kelime tekrarları, kelimeler arasındaki benzerlikler, mısraların uzunlukları, cümlelerin öğeleri ve bunların birbiriyle olan ilişkileri, kelimelerin cinsleri ve her türlü ses tekrarları, yani yapıyı oluşturan tüm unsurlar dikkatle ele alınmalıdır. Bu sırada ne geleneksel şerh metodunun yapısal çerçeveyi gözden kaçırması hatasına ne de kuru bir istatistiksel bilgi verme yanlışına düşülmemelidir. Bir dizgeyi oluşturan bütün parçalar dikkatle ele alınmalıdır. Yapısalcı şiir şerhi metodunu bahsi geçen özelliklerine uygun olarak uygulayan önemli kişilerden biri Cem Dilçin'dir. Dilçin'in "*Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi*" adlı makalesi bu yönetime örnektir. Yapısalcı metin şerhi yöntemi; yapı incelemesinde nesnel olma kaygısı ile başka unsurları ihmal etmesi, cetveller ve dökümleri fazlaca kullanması yönünden eleştirilmiştir (Kortantamer, 1994: 9).

Bir diğer modern şerh uygulaması ontolojik yöntemdir. Ontoloji, Varlıkbilimi olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Ontolojik estetik anlayışına göre güzel (estetik) kavramı, özne ve nesnenin birlikteliğinden doğmaktadır. Sanat eserleri bu iki yapı arasındaki sağlam uyum çerçevesinde bütünlük kazanabilmektedir (Bayram, 2008: 2). Ontolojik analiz yöntemi edebî eseri iki temel yapıya ayırmaktadır. Ön yapı ve arka yapı olarak isimlendirilen katmanlardan ön yapı içerisinde şiirin; ses, ahenk unsurları, harf-hece-kelime yapıları, mısraların kümeleniş biçimi, redif ve kafiyeleleri vs. gibi özelliklerine bakılmaktadır. Arka yapı katmanı ise dört tabakadan oluşmaktadır: 1. Anlamsal (Semantik) Tabaka (kelime ve cümle semantiği), 2. Nesne (Obje) Tabakası (kelimelerin anlam bilgisinin incelenmesi), 3. Karakter Tabakası (şairin ruh hâli ve karakteri ile ilgili bilgilerin incelenmesi), 4. Alinyazısı (Kader) Tabakası (üçüncü yapıda tespit edilen bilgilerin sosyal yapı ve insan toplulukları üzerindeki etkisinin incelenmesi). Ontolojik tahlil yönteminin, klasik Türk şiiri özelinde geleneksel metin şerhi yöntemlerinden de yararlandığı zaman, çok daha etkili bir yöntem olacağı savunulmuştur (Bayram, 2008: 6, 18).

Modern şerh metotları arasında sayılan başka bir yaklaşım da gösterge bilimsel yaklaşımdır. Bu yaklaşım, tek bir şiiri açıklamak yerine tüm klasik Türk şiiri geleneğini çözümlemeyi amaçlamıştır. Gösterge bilimi; edebî eseri, şair-metin-okuyucu bağlamında değerlendirip okuyucuyu referans alarak toplumsal yapının inceliklerine ulaşmayı hedeflemektedir. Okuyucunun "bakış açısı" bu metodun temelini oluşturmaktadır (Duru, 2007: 91). Bu

yöntem, klasik şiir incelemeleri ile modern yöntemleri beraberce kullanmaktadır.¹ Gösterge bilimsel yaklaşım şiirin oluştuğu sosyal hayatı ve dönemin düşünce dünyasını aydınlatmada etkili olmuş, okuyucu temelli elde ettiği veriler bu konuda yenilik olarak kabul edilmiştir (Duru, 2007: 100).

Yukarıda bahsi geçen modern metin şerhi yöntemleri birçok akademisyen tarafından uygulanmış ve metin şerhi sahasına yeni bir dinamizm getirmiştir (Duru, 2007: 101). Ancak bu yaklaşımlara olumsuz eleştiriler de yöneltmiş olup Ahmet Atilla Şentürk, modern kuramlarla eski metinleri şerh etmeye çalışmanın, kültür ve dil farklılaşmaları nedeniyle zaten anlaşılmasında zorluk çekilen bu metinlerin daha da içinden çıkılmaz hâle gelmesinden başka bir işe yaramayacağını söylemiştir (Özer, 2005: 51).

Bu çalışmanın amacı klasik Türk edebiyatı şiir geleneğinin önemli bir temsilcisi olan Mesîhî'nin *Dîvân* 'ında bulunan elli gazelinin şerh ederek eski kültür ve edebiyat dünyamızla dil ve anlayış farklılıklarından kaynaklı kopuklukları gidermektir. Bu amaçla günümüz insanının şiir anlayışından uzaklaşmış bu şiirlerin yeniden anlaşılabilir ve estetik zevk alınabilir hâle getirilmesi hedeflenmektedir.

Klasik Türk edebiyatı nazım biçimleri arasında gazeller; dillerindeki sadelik, konu seçimindeki farklılık ve şiir estetiği açısından öne çıkmaktadır. Gazeller; sevgiden, aşktan, tabiatın güzelliğinden, toplumsal hayatın farklı yanlarından ve diğer buna benzer konulardan bahsederek insan duygularını yansıtan özellikler göstermektedir. Bu çalışmanın konusu, şairin daha önce bir tez konusu olarak şerh edilen ilk elli gazelinden sonra gelen diğer elli gazelinin şerh edilmesi olarak belirlenmiştir.² Yapılan ön araştırmada ilk elli gazelin dışında kalan gazellerin üzerinde bir şerh çalışmasının olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı bu çalışma, üzerinde şerh incelemesi yapılmamış gazelleri kapsadığından özgün bir çalışma olacaktır.

Bu çalışma klasik şerh yöntemine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu yöntemle birlikte şerhi yapılan şiirlerin, günümüz Türkçesinde anlamı kaybolmuş kelimelerin izah edilmesi, şiirlerin düz metinler hâline getirilerek imgesel dünyası ve çağımız hayal dünyası ile bağının

¹ Gösterge bilimsel şiir incelemesi yaklaşımına dair iki örnek için bk. Çevirme, 2001.

² İlk elli gazelin şerh çalışması için bk. Madan, 2019.

kurulması yoluna gidilmiştir. Elbette bu kısım, şerhi yapan araştırmacının konuya hâkimiyeti ve bu şiir anlayışına yakınlığı oranında değer kazanacaktır. Bu yöntemle edebî sanatlar ve şaire özel üslup özellikleri de aktarılmıştır.

1.1. Literatür Özeti

Bu tez, 15. yy. şairi Mesîhî'nin Türkçe *Dîvân*'ında bulunan 53. gazelden 102. gazele kadar elli gazelden oluşan kısmın klasik metin şerhi yöntemi ile şerh edilmesini kapsamaktadır. Konu ile alakalı yapılan literatür taramasında şerh çalışmaları ile ilgili bazı tezlerin hazırlandığı görülmüştür.¹ Bu tezlere Mesîhî hakkında yapılmış çalışmaları da eklediğimizde yaklaşık otuz kadar çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaların genel olarak incelenmesi sonucunda metin şerhi geleneğinin uzun yıllardan beri edebiyatımızda devam etmekte olduğu anlaşılmıştır. İlk dönemlerde bu yöntem, sadece başka dillerde yazılmış olan metinleri, Türk diline aktarmak için kullanılmıştır. Daha sonraları aynı dilde yazılan metinlere açıklama ekleme, kastedilen manaları izah etme şekline dönüşmüştür. Ortaya çıkan kültür değişimleri neticesinde anlaşılması güçleşen edebî ürünlerin birçok farklı yöntemle okuyucuya izah edilme çabası içerisine girilmiştir. Klasik metin şerhi anlayışının yanında; yapısal, ontolojik, anlam bilimsel vs. farklı metin şerhi yöntemleri denenmekle beraber şerh geleneği içerisinde hâli hazırda en çok kullanılan yöntem, klasik metin şerhi yöntemi olmuştur.

Son yirmi yıl içerisindeki tez çalışmalarına bakıldığında genellikle 15-17. yy. şairlerinin tercih edildiği görülmüştür. Bu şairlerin dîvânlarında bulunan gazel ya da kasidelerin 30 ila 75 adedi üzerinde muhtelif şerh çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğu şairin hayatı ile ilgili bilgilerin verildiği ve edebî yönünün tartışıldığı bölümlerden sonra hacimlerine göre seçilmiş, belli adetlerdeki şiirlerin şerhinden ibarettir. Aslında bütün bir dîvânın şerhinin yapılması en ideal yol olmasına rağmen kapsamın genişliğinden kaynaklı sınırlamalar yapılmıştır.

¹ Metin şerhi konusu ile ilgili yapılmış belli başlı çalışmalar için bk. Yazar, 2011; Uçan Eke, 2013; Uçan Eke, 2017; Sipahi, 2002; Bülbül, 2004; Özkul Sağdık, 2008; Çalışkan, 2009; Çınar, 2010; Nacar, 2011; Töre, 2011; Ekiz, 2019; İnal, 2019; Karadeniz, 2019; Topçu, 2019.

Mesîhî Dîvânı Mine Mengi tarafından hazırlanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları arasında e-kitap şeklinde yayımlanmıştır (Mengi, 2020). Şairin *Gül-i Sad-berg* adlı eseri İ. Çetin Derdiyok tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (Derdiyok, 1994). *Dîvân*'ın tahlili yapılmış (Akbudak, 2002), benzetme ve istiare sanatları konusunda *Dîvân* incelenmiştir (Batar, 2017). Söz dizimsel bir çalışma yapılarak (Görgeç, 2022) *Dîvân*'ın sözlüğü oluşturulmuştur (Doğan, 2018). *Dîvân*'da bulunan atasözleri ve deyimler hakkında bir tez hazırlanmış (Öge, 2001) ve eserin bazı kısımları da diğer tezlere konu olmuştur. Hamide Madan'ın Türkçe ilk elli gazelin şerhini yaptığı çalışmanın dışında (Madan, 2019) yapılan bu çalışmalarla *Dîvân*'ın şerhi hariç neredeyse tüm unsurları ve özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Yapmış olduğumuz çalışma *Mesîhî Dîvânı*'nın şerhi konusundaki eksikliği gidermede önemli bir aşama olacaktır.

1.2. Materyal ve Metot

Çalışmamızda klasik şerh metodu esas alınmıştır. Her gazel beyit bütünlüğü içerisinde ele alınmış, beyitler önce asıl kelime yapısıyla daha sonra da günümüz Türkçesindeki karşılıkları kullanılarak nesre çevrilmiştir. Ardından beytin şerh edilmesi aşamasına geçilerek her kelime üzerinde ayrı ayrı durulmuş, diğer kelimelerle kurdukları anlam ilişkileri açıklanmıştır. Sözcüklerin klasik Türk edebiyatındaki kullanım alanları, mecazi ve tasavvufi anlamları açıklanmış, tespit edilen mazmunlar izah edilmeye çalışılmıştır. Beyitlerdeki mazmunların ve günümüz Türkçesinde unutulmuş kelimelerin anlamlarını ortaya koyabilmek için elektronik ve basılı sözlüklere sıkça başvurulmuştur.¹ Bu çalışma, Mesîhî'yi tanıtip onun gazellerini açıklama ve şairin yaşadığı dönemin toplum yapısı, kültürü, geleneği, tarihi ve kısmen ekonomik durumu hakkında çıkarımlarda bulunma amacındadır.

Bahsedilen şerhin yapılabilmesi klasik Türk edebiyatının anlam dünyasına tam bir hâkimiyet gerektirmekte olup konu ile ilgili hazırlanan en eski kaynaklardan yola çıkılarak genellikle sözlük tarzında olan, mazmun ve mitolojik unsurların bulunduğu kaynaklardan elde edilen bilgiler de şerh çalışması içerisinde sunulmuştur. Parça bütünlüğünün esas kabul edildiği bu şiir anlayışında her beyit farklı bir duygu dünyasını ele alabilmektedir. Bu durumda yapısal bütünlük arz eden anlam katmanlarından da bahsedilmeye çalışılmıştır.

¹ Elektronik sözlük alanında başvuru yapılan internet siteleri için bk. <https://tebdiz.com/>, <http://lugatim.com/>, <https://sozluk.gov.tr>

1.3. Bulgular ve Tartışma

Mesîhî Dîvânı üzerine yapılmış birçok çalışma olsa da *Dîvân*'da bulunan şiirlerin metin şerhi yöntemleriyle izahı eksik kalmıştır. Çalışmanın amacı bu eksikliği tamamlayarak günümüz insanına kültür tarihimizin önemli bir dönemi olan klasik Türk edebiyatının ortaya koymuş olduğu ürünleri sevdirep yeniden okunur, anlaşılır hâle getirmektir. Yaklaşık altı yüz yıl devam eden bu edebî dönem, değişen dil ve kültür anlayışının olumsuz etkilerinden kurtarılmalı ve eski şairlerin hayal dünyası, günümüz neslinin anlayışına yaklaştırılmalıdır. Mesîhî, devrinin önemli şairlerindendir. Yaşadığı dönemin şiir sanatına ait birçok malzemeyi barındıran şiirleri ile halk kültürünü, duygu ve düşüncelerin ifade ediliş biçimlerini başarıyla muhataplarına iletmiştir. Onun şiirleri üzerinde yapılacak her çalışma kültür tarihimiz açısından değerli olacaktır.

Metin şerhi çalışmalarında kullanılan klasik yöntem ile şiirde geçen her kelime üzerinde titizlikle durulup kelimeler arasındaki anlam ilgileri ve şairin hayal dünyasındaki yansımaları ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma, bazen bir kelimedenden çıkacak büyük bir ansiklopedik bilginin yanı sıra bazen daha önce ortaya konulmamış bir edebî hayalin bilgisini vermekle de ortaya çıkabilmektedir. Edebî metinlerin doğası gereği her okuyan farklı bir sonuç çıkarabilir. İnsanın bilgi birikimi, kişisel yapısı, yetiştiği ortam ve hâlen bulunduğu bağlam, şiirden çıkardığı anlamları farklılaştırabilir. İşte metin şerhi yapan kişi de bu farklılıkların en olası yorumlarını ortaya koyarak daha farklı yorumların ve izahların yapılmasına kapı aralayarak şiirin anlam dünyasına katkıda bulunur. Bu anlam zenginliği klasik Türk şiiri geleneğinde fazlasıyla çeşitlenebilmektedir ve okuyucu, metin şerhi yapan kişinin ortaya koyduğu bilgilerle bahsedilen kültürel farkların ortadan kalkması neticesinde bu zenginliği fark edebilmektedir.

Klasik şerh metodunda öncelikle en küçük anlam birimi olan beyitler düz cümlelere çevrilmektedir. Bu hem kelimelerin orijinal hâlleriyle hem de günümüz Türkçesindeki karşılıklarıyla yapılabilmektedir. Bu kısımda genellikle her beyit için bir sözlükçe kısmı oluşturulmaktadır. Daha sonra asıl iş olan hangi kelime ile ne kastedildiği, hangi duygunun ne ile anlatıldığı ve semboller dünyasının şifrelerinin nasıl çözüleceğinin ortaya konduğu şerh kısmı gelmektedir. Bu kısmın tamamlanmasının ardından edebî sanatların anlatıldığı

bölümler bulunmaktadır.¹ Şairin hayal dünyası ve bunu anlatırken kullandığı somutlaştırmalar da bu bölümde anlatılmaktadır. Bu çalışmalarla şiirin günümüz insanının anlayabileceği bir duruma getirilmesi amaçlanmaktadır.

15. yy.da kuruluşunu tamamlayıp yükselme dönemine geçmiş Osmanlı Devleti büyük bir medeniyetin devamı olarak yeni bir kültür ve edebiyat dünyası meydana getirmeye başlamıştır. Ortaya çıkan bu edebî dönemin ilk büyük şairlerinden sayılan Mesîhî'nin yazmış olduğu gazellerin şerh edilmesi yeni gelişen bu edebî dönemin başlangıcındaki oluşum ortamı hakkında bize önemli bilgiler verecektir. Dönemin sosyal hayatı, şairlerin kelimelere yükledikleri anlam dünyası, duygularını anlatmada kullandıkları edebî sanatlar, Mesîhî'nin gazellerinin şerhi ile daha kolay anlaşılacaktır.

Bu çalışma benzer metin şerhi yöntemlerini kullansa da *Mesîhî Dîvânı*'nda üzerinde şerh çalışması yapılmamış bir bölümü kapsadığından özgün bir değer taşımaktadır. Kapsadığı elli gazelin şerhinden çıkacak sonuçlar itibarıyla bilimsel araştırmalara katkıda bulunacak, kültürümüzün en önemli unsuru olan edebiyatımız ve dilimiz ile ilgili, nesiller arasındaki bağların güçlenmesinde etkili olacaktır. Farklı kaynaklarda münferiden bulunan bilgileri bir araya getirerek konu ile ilgilenen araştırmacılara da çalışmalarında kolaylık sağlayacaktır.

1.4. Mesîhî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Bu bölümde klasik Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Mesîhî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kaynaklardan elde edilen bilgiler aktarılmıştır.

1.4.1. Mesîhî'nin Hayatı (?-1512)

Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen sanatçının, 15. yy.ın ikinci yarısında yaşamış olması kuvvetle muhtemeldir. Kaynaklarda doğum yeri olarak Arnavutluk'un kuzeyindeki Priştine şehri gösterilmektedir. Sehî Bey'in tezkiresinde şairin adının Mesîh olduğu söylenirken diğer tezkireciler adının İsa olduğunda fikir birliği içerisinde (Mengi, 2014: 3). Çocukluğu ve gençliğinin Rumeli'de geçtiği söylenmektedir. Mesîhî'nin erken yaşlarda İstanbul'a gelmesinin sebebi olarak düzenli eğitim imkânlarına kavuşmak istemesi gösterilmiştir.

¹ Edebî sanatların ayrıntılı tanımlamaları konusunda Kocakaplan, 1992'den faydalanılmıştır.

Medrese tahsili sırasında, daha sonraları adından söz ettirecek kadar ustalaşıp başarılı olacağı hüsnühata (güzel yazıya) ilgi duymuştur. Bu başarısı onun, Vezir Ali Paşa'nın takdirini kazanmasını sağlamıştır. Vezir Ali Paşa, divan kâtipliği görevine getirdiği Mesîhî'yi koruması altına almıştır. Mesîhî'nin eğlenceye düşkün tabiatı, sorumluluktan kaçan rahat tavrı, işinde başarılı olmasına engel olmuştur. Vaktinin çoğunu işret meclislerinde, mesire alanlarında geçirmesi Ali Paşa ile olan dostluğunun bozulmasına sebep olmuştur. Hamisi Ali Paşa'nın ona sunduğu ayrıcalıklardan faydalanamayan Mesîhî gözden düşmüş ve Ali Paşa'nın Şii Tekkesine karşı yapılan savaşta öldürülmesiyle tamamen sahipsiz kalmıştır (Gibb, 1999: 446). Eğlenceye düşkün tavrı ile ilgili anlatılanlara göre, şair dostu Şem'î ile güzelleri seyretmek için Galata'da bulunan bir kiliseye giderler. Kilisede onları beraber gören başka bir şair aşağıdaki mizahi şiiri söylemiştir:

*Galâṭā'da Mesîḥî deyre varup
Meger Şem'î anuñla bile gitmiş*

*İşidenler galaṭ idüp didiler
Mesîḥî kilseye bir mûm iletmiş (Mengi, 2020: 4)*

Mesîhî, geri kalan ömründe Ali Paşa gibi bir hami de bulamamıştır. Ömrü yoksulluk içinde geçmekte iken başka bir hami bulmaya çalışmıştır. Daha sonraları Yeniçeri Ağası Yunus Paşa ile Nişancı Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'nin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Bu başarısının sonunda elde ettiği tımarı beğenmemiş, söz konusu durumdan memnun olmayışını bir kaside ile ifade etmiştir (Mengi, 2014: 4). Yavuz Sultan Selim'in ilgisini çekmeye çalışması, dönemdeki taht kavgaları sebebiyle olumsuz sonuçlanmıştır. Hayatının son dönemi fakirlik içinde geçmiş ve 30 Temmuz 1512'de vefat etmiştir (Gibb, 1999: 446).

1.4.2. Mesîhî'nin Edebî Kişiliği

II. Bayezid dönemi şairlerinden olan Mesîhî, klasik Türk şiirinin kurucuları arasında sayılmaktadır. Adı, Ahmed Paşa ve Necâtî Beg ile anılacak kadar klasik Türk şiirine katkıda bulunmuştur. Düşüncelerindeki orijinallik, hayal dünyasının zenginliği ve sanat kabiliyeti; şairin, kendisinden bahseden tezkirecilerin ittifak ettiği özelliklerindendir. Kalıplaşmış ifade ve mecazlar onun dilinde yeniden kurgulanıp hayat bulmaktadır. Latîfî, onun ince hayallerinden ve orijinal kavramlarından övgüyle bahseder ve kurduğu hayallerin bir şaire

bile zevk verecek kadar mahirane olduğunu söyler (Gibb, 1999: 447). Mesîhî, döneminin lirik şiir anlayışına ve kendi kişilik özelliklerine uygun olarak rindane-âşıkane bir tarzı benimsemiştir. Şiirlerinde klasik Türk şiirinin geleneksel konularıyla beraber dünyanın geçiciliğini, yok olmaya mahkûm dünyanın geri dönüşü olmadığından mümkün merteye iyi değerlendirilmesi gerektiğini, aşkın sarhoşluğunu gerçek içkinin sarhoşluğuyla birleştirerek anlatmıştır (Mengi, 2020: 6).

Şiirde sıklıkla kullanılmayan atasözü ve deyimleri, Mesîhî'nin ustalıkla kullandığı, *Sehî Tezkiresi*'nde dikkat çekici bir özellik olarak belirtilmektedir. Dili oldukça sade olup Arapça, Farsça kelimeleri nispeten az kullandığı görülür. Ancak *Dîvân*'ındaki Arapça beyitler, tamlamalar ve Farsça şiirler onun bu dilleri de iyi bildiğini göstermektedir. Mesîhî'nin, Rumelili on bir şair arasında Farsça terkip kullanımında 8., Arapça terkip kullanımında ise 9. sırada olduğu bilinmektedir. Arapça 39, Farsça 2608 terkip kullanmıştır (Doğan, 2018: 41). Remel, hezec ve muzari bahirlerini daha çok kullanan şair, aruz ölçüsünü şiirinde başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Mesîhî, klasik Türk şiirinde müstesna bir yere sahiptir. Mesîhî'nin orijinal bir şair olarak dillendirilmesinin esas sebebi *Şehrengiz* adlı mesnevisidir. Küçük ve önemsiz görünen bu eserin iki orijinal yönü vardır: Birincisi Mesîhî'nin kendi icadıdır ve Arap-Fars şiirinde daha önce görülmemiş bir türdür. İkincisi ise Türkçede görülen ilk mizahi şiir denemesidir (Gibb, 1999: 448-449). Mesîhî, kendisinden sonra gelen klasik Türk şiiri temsilcilerini etkilemiş bir şairdir. Bâkî'nin, Mesîhî'nin ünlü *Bahariyye*'sine yazmış olduğu nazire buna delildir. Mesîhî'nin Bâkî üzerindeki etkisi bu tanzirden anlaşılmaktadır (Mengi, 2020: 10).

Mesîhî, etkilendiği bazı şairleri kendi şiirlerinde dillendirmiştir. Selmân-ı Sâvecî ve Kemâl-i Hocendî, isimlerini andığı İranlı şairlerdir. Gazellerinde bu iki isimden şöyle bahseder:

Husrev-i Rûm diye baña Mesîhî şeksüz

Ger ire gûş-ı Kemâle kelimât-ı hasenüm (Mengi, 2020: 214)

Ey şabâ şi'r-i Mesîhîyi yûri Pârsa ilet

Şâd olsun dir iseñ mühce-i üstâd-ı Hucend (Mengi, 2020: 135)

Dîvân'ında bulunan yirmi bir kasidesi, Mesîhî'nin bu alanda da maharetli olduğunu

göstermektedir. Kaynaklarda Mesîhî'nin şiirle beraber inşa eserleri de ortaya koyduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Sanatçının *Latîfî Tezkiresi*'ndeki bilgiye göre, münşi ve yazıcılar tarafından tutulan, inşa ilminin kanunlarının ve imla kurallarının anlatıldığı yüz adet mektubunun bulunduğu bildirilmiştir (Mengi, 2020: 7).

1.4.3. Mesîhî'nin Eserleri

Mesîhî'nin *Dîvân*, *Şehr-engîz* ve *Gül-i Sad-berg* adında bilinen üç eseri vardır. Duygusal yanı ağır basan şiirlerinden Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'ye sunulan *Bahariyye*'si ünlü olup Fransızca, Rusça ve Sırpçaya çevirisi yapılmıştır (Mengi, 2020: 6).

1.4.3.1. Dîvân

Mesîhî'nin *Dîvân* 'ında 1 münacat, 22 kaside, 1 terkiib-i bend, 289 gazel, 3 murabba, 18 kıt'a ve 15 müfred bulunmaktadır. *Dîvân*'ın büyük kısmını oluşturan gazellerin çoğu rindane-âşıkane özellikte olup bazı gazellerde toplumsal eleştiri sayılabilecek konulara da değinilmiştir.

1.4.3.2. Şehr-engîz

Kendi icat ettiği bir tür olması bakımından bu eser, şairin uluslararası üne kavuşmuş küçük bir mesnevisidir. Şehr-engîz türünde yazılmış bu eserde oldukça sade, sanatsal ifadelerden uzak bir dil hâkimdir ve türünün ilk örneğidir. Mesîhî'nin mizahi üslubu dikkat çeker. Münacat, tasvir ve hatime adlı üç bölümden oluşan eserde sayıları kırk altı olan gençler genellikle ikişer beyitle tanıtılmıştır (Mengi, 2020: 12).

1.4.3.3. Gül-i Sad-berg

Mesîhî'nin mensur bir eseridir. Eser, yüz ayrı mektuptan oluşan bir münşeât kitabıdır. Şiirlere göre daha ağır bir dille yazılmış olan *Gül-i Sad-berg*'deki Farsça ve Arapça kelime, ibare ve cümle kullanımları, tezkire yazarlarının dikkatini çekmiştir. Türün kalıplaşmış ifadelerini barındırması *Gül-i Sad-berg*'in daha önce kaleme alınmış Arap ve Fars mektup örneklerinden etkilenmiş olabileceğini göstermektedir (Mengi, 2020: 12).

2. MESÎHÎ DÎVÂNÎ'NDA 53-102. GAZELLERİN ŞERHİ

Bu bölümde 53. gazelden 102. gazele kadar olan bölüm, klasik metin şerhi metodu kullanılarak şerh edilmiştir.

2.1. Gazel 53

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

1. Kapuñda çeşmüm iken halka-ı der

Niçün âhenger aña halka ider

Kelimeler: halka-ı der (af): kapı tokmağı, halkası. / âhenger (f): demirci. / çeşm (f): göz.

Nesir: Çeşmüm kapunda halka-ı der iken âhenger niçün ana halka ider?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözüm kapıda kapı halkası iken demirci ona neden halka yapar?

Klasik Türk şiirinde gazellerin temel konularından biri âşık ve sevgili arasındaki ilişkidir. Şairler şiir geleneğinden aldıkları ilham ile belli kalıplarda bu ilişkiden sürekli bahsederler. Seven sevdiğine kavuşma arzusundadır ancak bu pek de mümkün olamaz. Sevgili âşığına hep zulmeder, kaçar, yüz vermez ve hep rakibe meyleder. Oysa âşık sevgisinde sadık, ahinde vefalı, yârin cevrine sabırlı, sevgilinin zulmüne karşı hoşgörülüdür. Gönlündeki sevgi ona, sevdiğinin kapısından bir an olsun ayrılmaması gerektiğini söyler. Bu hep beraber olma isteği; âşığı, bazen sevgilinin ardından giden gölgesi, bazen saçlarının kıvrımındaki bir kuş yuvası, bazen sevgilinin kapısındaki bir kapı tokmağı kılar.

Eski kapı tokmaklarındaki kavisler ile insan gözü arasında az da olsa bir şekil benzerliği vardır. Bu benzerlikten yola çıkarak kapı tokmağı ile göz arasında bir ilişki kurulmuştur. Kapı tokmağından çıkan sesler ile âşığın dilinden çıkan ahlara arasında belki de bir birliktelik vardır. Kapının üstündeki tokmak nasıl o kapıdan hiç ayrılmıyorsa âşığın gözleri de sevgilinin kapısından hiç ayrılmaz. Âşığın kaderi ile kapı tokmağının durumu arasında da bir benzerlik vardır. Kapı tokmağı sürekli kapıda beklese de aslında hiç içeri giremeyecektir.

Âşık da hiç içeri giremeyeceğini bile bile sevgilinin kapısında nöbet tutmaya devam edecektir.

Kapı, halka, demir kapı tokmağı kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Âşık kendi gözlerini kapı tokmağına benzeterek **teşbih-i belîğ** sanatı yapmıştır. Niçin sorusuyla cevabını bildiği bir soru sormuş, **tecâhül-i arif** sanatı yaparak **istifham**da bulunmuştur.

2. Şalınur âhum işitdükçe kaddün

Nihâl-i servi zîrâ bād şarşar

Kelimeler: kadd (a): boy. / nihâl-i serv (ff): servi ağacı fidanı. / bād (f): rüzgâr. / sarsar (f): sert ve soğuk esen rüzgâr.

Nesir: Kaddün âhum işitdükçe salınur zîrâ nihâl-i servi bād sarsar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) boyun, ahımı işittikçe (şiddetli rüzgârın servi fidanını salladığı gibi) salınır çünkü servi fidanını rüzgâr sarsar.

Sevgilinin boyu onun güzellik unsurları arasında en dikkat çekenidir. Endamlı bir servi ağacına benzeyen bu boy, âşığın her hatırına geldiğinde hüznlenmesine, ah edip figan etmesine sebep olur. Bu ah edişin şiddeti bazen öyle yükselir ki şiddetli rüzgârlara, fırtınalara sebep olur. Sevgilinin servi fidanı gibi olan boyundaki dalgalanmalar ve salına salına yürüyüşü belki de bu ah sebebiyle oluşan rüzgârlara bağlıdır.

Rüzgâr motifi klasik şairler tarafından çokça kullanılan bir kavramdır. Zaman anlamı ile kullanılarak tevriye sanatı yapılmaktadır. Hevâ kelimesi de hem rüzgâr hem de âşığın istekleri, aşkı anlamında tevriyeli olarak kullanılmaktadır. Sabah rüzgârı ılık esen hâliyle âşığa can bahşeder. Bu özellik sevgilinin saçlarının arasından dolaşarak onun kokusunu yüklenmesi ve bu kokuyu âşığa getirmesi ile sağlanır (Sefercioğlu, 2001: 410).

Servi fidanını sarsan bu rüzgârların bir çeşidinin de adı sert, soğuk ve şiddetli esen Sarsar'dır. Şair sarsmak fiili ile sarsar rüzgârları arasında bir anlam ilişkisi kurarak **iham-ı tenasüp** sanatı yapmıştır. Serv, nihâl, kad, bad kelimeleriyle **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

3. Çü gündüz ihtiyâc olmaz çerâğa

‘Abes yanar yakılır şem‘-i hâver

Kelimeler: hâver (f): güneş, güneşin doğduğu yer. / şem‘(a): mum. / çerağ (f): yağ kandili ve genellikle mum, meş‘ale gibi ışık veren şey.

Nesir: Şem-i hâver abes yanar yakılır çü gündüz çerâğa ihtiyac olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güneş mumu gereksiz yere yanar, yakılır çünkü gündüz çerağa ihtiyaç olmaz.

Sevgilinin bir diğer güzellik unsuru da yüzüdür. Bu yüz o derece parlak ve güzeldir ki diğer bütün güzellikler onun yanında sönük kalır. Gündüzün aydınlığında mum yakmak ya da başka bir ışık kaynağı aramak ne kadar abes ise sevgilinin bulunduğu ortamda güneşin ışıkları bile gereksiz bir aydınlık saçmaktadır. Çünkü sevgilinin aydınlık yüzü dünyayı ve onun içinde bulunan her şeyi aydınlatacak kadar güzel ve parlaktır.

Güneş, büyük bir ısı ve ışık kaynağı olmakla beraber dünyadaki tüm canlılığın da kaynağıdır. Parlaklığı ve hayati önemi yönüyle şairin hayal dünyasında sevgilinin yüzü güneşe benzetilir. Hatta güneş bile sevgilinin karşısında tüm ihtişamını kaybetmekte ve adeta bir muma dönmektedir. O basit mumu da bu güzelliğin karşısında yakmak abesle iştigal bir iş durumuna düşmüştür. Küçük bir ışık kaynağı bile gecenin karanlığında az da olsa bir aydınlık sağlamaya yeterlidir. Güneşin aydınlığı karşısında ise diğer tüm ışık kaynakları yetersiz ve silik kalmaktadır. Mesela gece yolumuzu aydınlatan araba farlarının gündüz yanıp yanmaması arasında bir fark hissetmeyiz. Gündüz, güneşin ışığını bile bastırıp onu etkisiz kılacak aydınlık kaynağı şaire göre ancak sevgilisidir. Sevgilinin var olduğu bir gündüzde güneş bile sönük kalmaktadır.

Güneş muma benzetilerek **teşbih** sanatı yapılmış, gündüz çerağa ihtiyac olmaz denilerek atasözü değerinde bir söz söylenmiş ve **irsal-i mesel** sanatı yapılmıştır. Güneşten daha aydınlık bir güzellik olarak sevgilinin hayal edilmesiyle **mübalâğa** yapılmıştır.

4. Dükendi şanma gözden gevher-i eşk

Ki şu aklıduğı yirden yine aklar

Kelimeler: eşk (f): gözyaşı. / gevher (f): cevher, mücevher, elmas, inci.

Nesir: Gözden gevher-i eşk dükendi sanma ki su akduğı yirden yine akar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözden gözyaşı cevheri tükendi sanma çünkü su akdığı yerden yine akar.

Eşk yani gözyaşının esas kaynağı gönüldür. Bu kaynaktan çağlayan yaşlar gözlerden dökülür. Gözyaşının etkilediği yer ise sinedir. Kanlı olan, etrafa dökülüp saçılan bu gözyaşları aynı zamanda gönülde bulunan sırları da açığa çıkarır. Âşığın gönlündeki aşk ateşiyle ısınmış olan gözyaşı, yürekteki yangını da hafifletir. İnsanlar arasında ağlayan kişinin rahatladığı inancı bu düşünceye dayanmaktadır. Çokluğu itibarıyla yağmura, sele ve yıldıza benzetilen gözyaşı bir yerde toplanmasıyla derya oluşturur. Tasavvufî anlamda kesreti temsil ettiğinden sevgilinin güzel yüzünü görmeye engel olarak düşünülmüştür. Âşığın sevgiliye ulaşmasını sağlayan bir yol, ona hedefi gösteren bir kılavuzdur. İnci, mercan gibi değerli taşlara, bu madenlerden imal edilmiş eşyalara benzetilebilir (Sefercioğlu, 2001: 320).

Âşığın, sevgilinin zulüm ve eziyetlerine katlanması klasik şiir geleneğinin en önemli temalarından biridir. Âşık bu zulüm karşısında sabreder ama gözyaşları da hiç dinmez. Onun gözyaşları aşkın bir nişanesi, gözyaşlarının ziyadeliği sevgisinin fazlalığıdır. Her gözyaşı damlası aşk hazinesinin en değerli cevherleri gibidir. Gözyaşları ağlamaktan bir gün tükenebilir ancak tıpkı yaz mevsiminde kuruyup kış gelince yeniden çağlayan ırmaklar gibi elbet bu tükenen gözyaşları da yeniden akmaya başlayacaktır. Gözyaşının varlığı âşığın sevgisindeki sadakatinin de ispatıdır.

Gözyaşları cevhere benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmış kuruyan gözyaşları ile mevsimsel olarak kuruyup yeniden canlanan su akıntıları arasında bir benzerlik ilgisi kurularak **kapalı istiare** yapılmıştır. Beyitte “su akduğı yirden yine akar” ifadesinde **ırsal-i mesel** sanatına başvurulmuştur.

5. Güneşden rüşen olduğu cemâlûñ Olupdur ‘âlem içre günden ezher

Kelimeler: **ezher (a):** pak, beyaz, parlak. / **rûşen (f):** 1. aydın, ziyadar, revnaklı. 2. açık, belli. / **cemâl (a):** güzellik, yüz güzelliği, güzel yüz.

Nesir: Cemâlün güneşden rûşen olduğu âlem içre günden ezher olupdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Cemalin güneşten daha aydınlık olduğu (için) dünya içinde gündüzden daha parlak olur.

Sevgilinin güzellik unsurlarının çoğunun toplandığı yer cemalidir. Bu güzellik ilahi güzelliğin bir aksi olabileceği gibi maddi güzelliğin de mekânıdır. Cemal parlaktır ve nurludur. Bu nurunu, Allah'ın Cemal sıfatından alır. Bazen al renge de boyanır. Aya ya da güneşe benzetilir. Tüm yönleriyle âşığı kendine çeker ve âşığın seyretmeye doyamadığı bir yerdir. Âşığın gözyaşları sevgilinin cemalini görmesiyle diner. Yüz, âşığın şifa bulduğu bir deva kaynağıdır ve âşık için iyi bir talihtir (Pala, 1995: 143).

Güneşin varlığını ispat etmeye çalışmak elbette ki boş bir iştir. Varlığı gün gibi aşikâr olan güneşin parlaklığı o kadar şiddetlidir ki çıplak gözlerle ona bakmak gözlerin yaşarmasına hatta geçici körlüğe bile sebep olabilir. Güneş, ışıklarını cömertçe her yana dağıttığı için cömertliğin de sembolüdür (Pala, 1995: 214). Sevgilinin yüz güzelliğinin parlaklığı ve dikkat çekiciliği itibarıyla güneşten daha üstün olduğu şair tarafından dile getirilmiştir. Tekrar söylemek gerekirse sevgilinin yüzünün güzelliği bütün âlemi kapsayacak bir aydınlıkta ve güneşten daha parlak bir çekiciliktir. Beyit şu şekilde de anlaşılabilir: Sevgilinin cemalinin güneşten daha parlak olduğu âlemde günden daha aşikârdır. Yani herkes bunu şüphesiz, açık bir şekilde bilir.

Bazen dolunaya benzeyen bu parlaklık burada güneşe benzetilmiş ve güneşten daha üstün tutulmuştur. Bu yönüyle bir **mübalağa** sanatı yapılmıştır. Gün, güneş, âlem, rûşen kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

6. Mesîhî öldüğüne acımazdı

Olaydı bir daği yâr-i suhanver

Kelimeler: **suhanver (f):** güzel söz söyleyen, güzel söz söyleyici.

Nesir: Mesîhî bir yâr-i suhanver(i) olaydı öldüğüne dahi acımazdı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî güzel sözler söyleyen bir sevdiği olsaydı öldüğüne de acımazdı.

Klasik Türk şiirinde sevgili âşığına sürekli zulmetmenin yanında ona bir tatlı söz söylememesiyle de tanınır. Sevgilinin ilgisi hep rakibe, tatlı sözü başkalarındadır. Âşık sevgilisinden gelecek bir tatlı sözün özlemiyle yanıp tutuşur ancak buna ölse de kavuşamayacağını bilir. Duası, ölse bile gam yemeyeceği bir durum olan sevgilisinden bir tatlı söz duymaktır. Aslında bu güzel sözlerin karşılığı ölüm de olsa bunu göze almaktadır.

Ölüm kelimesi Batı toplumlarında uğursuzluk işareti olarak söz arasında mümkün mertebe telaffuz edilmemeye çalışılır ancak Doğu medeniyetine mensup insanlar hayatlarının her noktasında ölümü anar ve ölüm onlar için hayatın ta kendisidir. Birçok deyim ve atasözü bu kavram üzerine kurulmuştur. Müslüman toplumlar dünya hayatını küçümserken öldükten sonra yok olacaklarını da düşünmez. Dolayısıyla dünya hayatında feda edilebileceklerin son noktasında insanın kendi canı vardır. Eski şairler sevgili karşısında çok kez canlarını feda etmeyi göze almış hatta onun bir bakışına, tatlı bir sözüne canını feda edebileceğini açıkça belirtmişlerdir.

Doğu kültürlerinde sözün ayrı bir önemi vardır. İnanışa göre tüm kâinatın var olmasının başlangıcı Allah'ın ol emridir. Bir söz ile tüm varlığı yaratan Allah, sözün yüceliğini de göstermiştir. Dinsel metinlerde ve mitolojik unsurlarda bahsedilen söz kültü toplumların sosyal hayatlarında önemli bir yer elde etmiş ve özellikle bazı sözlerin farklı tesirlerinin olduğu ve sihirli kelimelerle diğer insanlara tesir etmenin mümkün olduğu hatta sözlerle tedavinin de olabileceğine inanılmıştır. Bu anlamda sevgilinin bir tatlı sözü de âşığa can bahşeder. Bu tatlı sözün duyulması ölümü bile katlanılacak, istenecek bir hâle getirir.

Mesîhî, elleriyle mesh ettiği kişilere sağlık ve hayat bahşeden İsa Peygamberin (a.s.) hâliyle sevgilinin sözleri arasında bir anlam ilgisi kurarak **tenasüp** sanatı gerçekleştirmiştir. Ölüm

ve Mesîhî kelimeleri, bu yönüyle bir birliktelik kurmaktadır. Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi mucizesine **telmih**¹ yapılmıştır. Mesîhî kelimesinde **tecrit** sanatına yer verilmiştir.

2.2. Gazel 54

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

1. Şehâ gönlüm meges la'ılün 'aseldür

O bala bu megesden ne haleldür

Kelimeler: meges (f): sinek / asel (a): bal / halel (a): bozukluk, eksik, kusur, zarar. / la'l (a): sevgilinin kırmızı dudağı, değerli kırmızı renkli bir taş

Nesir: Şehâ gönlüm meges la'lün aseldür. O bala bu megesden ne haleldür?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili; gönlüm sinek, dudakların ise baldır. O bala bu sinekten ne zarar gelebilir?

Sevgilinin güzellik unsurlarının başında onun dudakları gelmektedir. Bu dudaklar tatlılığıyla âşığa verdiği lezzet bakımından bala benzetilmektedir. Bal lezzet ve kıymet bakımından ne kadar üstünse âşığın gönlü o derece kıymetsiz ve değersizdir. Bu değersizlik sebebiyle sineğe benzetilmiş ve bal gibi şekerli şeylerin etrafında dolanan sinekler gibi sevgilinin etrafında dolanması tasvir edilmiştir. Balın etrafında dolanan sinekler balın değerini düşürmese de bu hoş karşılanan bir görüntü oluşturmaz. Şair burada bu durumu hatırlatarak sevgilinin etrafında dolanan âşıkları balın etrafındaki sineklere benzetmiş ancak bu sineklerin balın değerinden bir şeyi alıp götürmediğini de ifade etmiştir.

Genellikle dudak etrafında bulunan benler sevgilinin güzelliğini tamamlayan unsurlar olarak düşünülmüştür. Bu benlerin yapı ve renk bakımından sineklere benzetilmesi muhtemeldir. Dudakların etrafında toplanan ve yüze yayılan benlerin sinek olarak hayal edilmesi şairin gönlünün de bu sineklere benzetilerek hep sevgilinin civarında olduğunun söylenmesi şairane bir hayal olarak dikkat çekmektedir.

¹ Telmih sanatının *Mesîhî Dîvânı* 'nda kullanımı ve bu sanatın kapsamı konusunda bk. Karanalbant, 2023; Açıl, 2014.

Dudak-bal, gönül-sinek arasındaki ilişki ile hem **teşbih-i belîğ** hem de **leff ü neşr** sanatı yapılmıştır. Şehâ kelimesinde **nida** ve **açık istiare** sanatı bulunmaktadır. Şehâ/la'1 ile gönül/megeş arasında **tezat** sanatından söz etmek mümkündür.

2. Duâlar itmege sen serv-şadde Çenârun cismi başdan başa eldür

Kelimeler: serv-kadd (fa): selvi fidanı gibi endamlı boy.

Nesir: Çenarun sen serv-kadde dualar itmege cismi başdan başa eldür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin gibi servi boyluya dualar etmek için çınarın gövdesi baştanbaşa eldir.

Sevgilinin boyu onun güzelliğini tamamlayan unsurlardan sadece bir tanesidir. Bu endamlı güzellik karşısında tüm varlık hayranlık içerisinde. Hatta servi ağacından daha ulu ve daha yüce bir ağaç olan çınar bile sevgili karşısında hayretler içerisinde kalıp ona dua etmektedir. Çınar ağacının yapraklarının görünümü insan eline benzemektedir. Ağaçta bulunan binlerce el rüzgârın etkisiyle sürekli sağa sola salınmakta ve adeta vecde gelmiş dervişler topluluğu gibi dualar etmektedir. Âşık bu hâli ile çınarı sevgilisine dua eden insanlara benzetmektedir. Beyitte şeyh/mürşit ya da derviş mazmunu vardır.

Çınarın insan gibi dua etmesi ile **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Aynı şekilde yapraklar söylenmemiş ama el söylenerek **açık istiare** yapılmıştır. Çınar ağacının bu yapısı, sanki dua edermişçesine duruşu, şair tarafından sevgiliye dua ettiği şeklinde yorumlanarak **hüsn-i ta'lil** sanatı yapılmıştır. Sevgili, serviye benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatına yer verilmiştir.

3. Ne sa'y ile varam ben işigüne Çü dirler bâd-ı şubha anda yeldür

Kelimeler: sa'y (a): gayret, çalışma. / **bâd-ı subh (fa):** sabah rüzgârı / **çü (f):** çünkü, madem ki; ne vakit ki; gibi.

Nesir: Ben ne sa'y ile işigüne varam çü anda bâd-ı subha yeldür dirler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ben hangi çabalar ile eşiğine varayım? Çünkü onda sabah rüzgârına yel derler.

Sevgiliyle âşık arasındaki iletişimi sağlayan unsurlardan biri sabah rüzgârıdır. Sabah erkenden esen bu rüzgâr bazen âşığın ahını sevgiliye iletirken bazen de sevgilinin saçları arasından geçip güzel kokusunu âşığa iletir. Bu hâliyle sabah rüzgârı değerli bir esinti olup sıradan bir yel değildir. Âşık sevgilinin yanına nasıl varacağına dair şüpheler içerisinde. Birçok gayretle bu işi başarsa sabah rüzgârını küçümsedikleri gibi kendi yaptığı bu işi de küçümseyip hor görenler olacaktır.

Rüzgâr klasik Türk şiirinde çokça anılan ve hayal malzemesi olarak kullanılan bir unsurdur. Anasır-ı erbaa denilen dört unsurdan biridir. Bunun yanında havayı mutedil kılan etkisinden söz edilir. Rüzgâr, diğer bir anlamı olan zaman manası ile ve heves anlamındaki heva kelimesi ile tevriyeli olarak kullanılır. Bâd, nesîm ve sabâ ılık esen rüzgârlardır. Çiçeklerin açılmasına sebep oldukları için can-bahş olarak adlandırılırlar. Rüzgârın beyitlerde yer almasına sebep olan bir başka özelliği cisimleri bir yerden bir yere sürükleme özelliğidir. Sevgilinin saçlarını dağıtan, karmakarışık eden ve saçlardaki misk ve amber kokusunu taşıyan rüzgârdır. Âşık ile sevgili arasında haber taşır. Sert esen rüzgâr bilhassa denizlerde tehlikelere sebep olan bir unsurdur. Çiçeklerin dökülmesine, jalelerin tir tir titremesine sebep olur. Sevgilinin boyuna benzetilen servi ve fıdan gibi nebatların sallanmalarına, reftare gelmelerine sebep olur (Sefercioğlu, 2001: 410).

Hangi gayretle sevgilinin eşiğine varabileceğini soran şair, **istifham** sanatına bir örnek vermekte, aynı zamanda sevgilinin ulaşılmazlığı ve kendi çaresizliğini dile getirmektedir.

4. Ölürem zâhidûn gördükçe yüzün

Ki zîra bilürem şeyh-i eceldür

Kelimeler: zâhid (a): dünyayı terk edip dinin emirlerine çok titizlikle riayet eden, züht ve takva sahibi, dindar, müttaki (kimse); çok dindar olup irfanı olmayan kimse, kaba sofu. /

şeyh-i ecel (a): her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamanı, ömrün son demi olan ecelin şeyhi. / **şeyh (a):** bir kabilenin, bir aşiretin başı, halk ağzı şih; yaşlı kimse, ihtiyar.

Nesir: Zâhidin yüzün gördükçe ölürem ki zira şeyh-i eceldür bilürem.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Zâhidin yüzünü gördükçe ölürüm çünkü onun ecel şeyhi olduğunu bilirim.

Zâhid¹ görünüşte samimi, takvalı, dürüst bir insanken; âşığın nazarında nefret edilen ikiyezlü, sevgilinin civarında dolaşıp onun aklını çelmeye çalışan alçak bir kimsedir. Zâhid görünüşteki bu dindarlığının yanında içten pazarlıklı ve samimiyetsizdir. Zâhidin amacı cennete kavuşmaktır ancak âşık cennetten ziyade sevgilinin hatırını, rızasını kazanmaya çalışır. Zâhid aşkı reddederken âşığın tek hedefi aşkıdır. Bu çelişik anlayıştan dolayı âşık ve zâhid hep karşı kulvarlarda yer alır. Âşık, zâhidi gördükçe ölüm derecesinde nefrete, kötü hislere sürüklenir.

Zâhid ham sofı bu hâliyle hep ölümü hatırlatmaktadır. Zâhidçe anlayışla tüm mutluluğun ölümden sonra geleceğine inanan zâhid, sevgilinin kapısındaki huzuru anlamamaktadır. Âşık, aslında zâhidi kendisi için ölüm vaktinin habercisi olan ecel olarak görmektedir.

Ecel tüm canlı varlıklar için ölüm vaktidir. Bu zaman Allah tarafından takdir edilmiş bir kaderdir. Bilgisi Allah katında olan ecelin aynı zamanda insanı ölümden koruduğuna inanılır. “İnsanı ölümden eceli korur.” şeklinde dillendirilen bu sözle takdir edilen ânın gelmeden hayatın bitmeyeceğine inanılır. Âşık, zâhide olan nefretiyle onu ecelin şeyhine benzetmiş ve onu gördüğündeki hâli ile ecel vaktinin geldiğini düşünmüştür.

Zâhidin ecel şeyhine benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Âşığın zâhidi her gördüğünde ölmesi de **mübalağa** sanatına örnektir. Zâhid, şeyh, ecel, ölmek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi bulunmaktadır.

5. Alup cânımı bir buse virürseñ

Mesîhî bendeñe ni‘me’l-bedeldür

¹ Zâhid kavramı ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Şentürk, 1995; Şentürk, 1996

Kelimeler: ni'me'l-bedel (aa): ne güzel bedel, karşılık. / bûse (f): öpme, öpüş, öpücük. / bende (f): köle, kul, esir, tutsak.

Nesir: Mesîhî bendene cânını alup bir bûse virürsen ni'mel-bedeldür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî kölene bir öpücük verip canını alsan bu ne güzel bir karşılıktır.

Âşık, sevgilinin bir busesine canını feda etmeye her zaman hazırdır. Onun sadık kölesi olan âşık, sevgiliden alacağı bir buse karşılığında hayatını değiştirmeye razıdır ve bu değişim onun için çok güzel bir bedel ve ne güzel bir karşılıktır.

Bir şeyin karşılığı yani ederi, insan için canından daha fazla olamaz. Karşılık olarak verdiği canınsa elde ettiği şey senin için çok değerli olmalıdır. Şairin sevgilinin tek bir öpücüğü için biçmiş olduğu bedelin canı olması, sevgiliye verdiği değeri bildirmektedir. Mesîhî, kendini köleye benzeterek sevgili karşısındaki aczini belirtmiş olup can verip buse almanın onun için verilebilecek en güzel karşılık olduğunu söylemiştir.

Mesîhî kendini köleye benzeterek **teşbih-i belîğ** yapmıştır. Ni'mel-bedel ile eski deyimlerden alıntı yapıldığından **iktibas**¹ sanatına örnek olmuştur. Mesîhî, kendisinden başka biri gibi bahsettiği için **tecrit** sanatına yer vermiştir.

2.3. Gazel 55

Mef'ulü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

1. Hey'etde çarh egerçi ki çarhî siper geçer

Lîkin hadeng-i âh anı ilmez deler geçer

Kelimeler: hey'et (a): şekil, suret; görünüş; hâl, durum; astronomi, yıldız ilmi. / çarh (f): felek, âlem, dünya. / çarhî (f): 1.devreden, dönen. 2. semavi, kutsal. / hadeng (f): ok. / ilmek

¹ İktibas, ayet ve hadis metinlerinden alıntı yapılması şeklinde tanımlanan bir edebî sanat olsa da daha sonraki dönemlerde diğer edebî metinlerden alınan sözler de iktibas sayılmıştır (Uzun, 2000).

(t): değmek, dokunmak, tesir etmek. / **egerçi (f)**: her ne kadar. / **siper (f)**: kalkan, korunmak, gizlenmek maksadıyla arkasına, altına veya içine sığınılacak, saklanılacak şey. / **likin (a)**: ama, lâkin, ancak.

Nesir: Çarh hey’etde egerçi ki çarhî siper geçer likin anı hadeng-i âh ilmez deler geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Astronomide/görünüşte felek (sağlamlığı yönüyle) gerçi çarhî siper olarak geçer (anılır) ama ah oku ona değmeden deler geçer.

Eski kozmik bilgiye göre âlem dokuz felekten oluşmaktadır. Bu dokuz felekten “seb’a-i seyyare” denilen ilk yedisinde yedi gezegen yer almaktadır. Sekizinci felekte sabit yıldızlar bulunur. Boş olduğu için “atlas” adı verilen dokuzuncu feleğe “arş, arş-ı âlâ, arş-ı ilahi, felek-i eflak” gibi isimler verilmektedir. Güneş, dördüncü feleğin sahibi ve sultan olarak bilinir. Ay feleğin veziri, Utarit kâtibi, Zühre çalgıcısı ve rakkasesi, Mirrih seraskeri, Müşteri kadısı ve Zuhal hazinedarıdır. Sekizinci felekte yer alan yıldızlar, on iki burcu meydana getirmektedir. Bu burçların adı şöyledir: Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevza (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Aslan), Mizân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedi (Oğlak), Sümbüle (Başak), Delvi (Kova) ve Hut (Balık). Bu burçların ve diğer gezegenlerin, insanların hayatlarını etkilediğine ve talihlerine yön verdiğine inanılmaktadır. Felek kelimesi ile beyitlerde genellikle kastedilen gökyüzüdür. Şekil, yükseklik, renk ve hareket unsurları, haklarındaki çeşitli inanç ve telakkiler sebebiyle değişik tasavvurlara konu olurlar (Sefercioğlu, 2001: 345).

Ah bir acı ünlemidir. Klasik Türk şiirinde âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. Ağızdan çıkan buğuların göğe doğru yükselmesi nedeniyle “mazlumun ahı yerde kalmaz / çıkar aheste aheste” atalar sözünü hatırlatır. Ah bir ateş gibidir ve göklere doğru yükselir. Allah katına ulaşan ah, kavurucu bir ateş gibi gökteki yıldızları, ayı ve güneşi tutuşturup yakar. Gök cisimlerinin parlaklığının sebebi olarak da bu durum gösterilir. Bedduanın yerini çabucak bulması gibi ah da bir ok gibi hedefine ulaşır. Bu ateşli ahlara sayesinde sevgilinin taş kalbi yumuşayabilir. Ateşli ahlara tesiri ile sevgilinin mahallesinde büyük yangınlar çıkabilir ancak âşığın sele dönen gözyaşları bu yangınları söndürür. Ahın en büyük sebebi sevgiliye duyulan hasrettir. Küçük bir ihtimal olsa bile âşık, sevgilisine kavuşacak duruma gelse yine de ahlara dinmez. Çünkü sonrasında gelen ayrılık acısının

kaygısı, aşığın ahlarına sebep olur. Âşık, bazen ayıplanma korkusu ile ahını gizlerken bazen de ahların istenen sonucu vermemesinden feryadını arttırabilir (Pala, 1995: 23).

Âşığın ahı mazlumun ahı gibidir. Bu ah ile ahın ulaşmasının istenildiği kişi arasında hiçbir engel yoktur. Göklere doğru yükselen bu ah hiçbir engele takılmadan maksadına ulaşacaktır. Belki de maksadına ulaşan ah ile sevgilinin gönlü yumuşayacak ve âşığa meyledecektir. Âşığın gönlünden geçen bu olsa da çoğu kez bu gerçekleşmez. Âşık kendi derdi ile hemhâl olmaya devam edecek ama ahını işiten ilahî makamlardan bir yardım beklemeyi bırakmayacaktır.

Ah hadenge benzetilerek müekked bir **teşbih** yapılmıştır. Hey'et, çarh, çarhî-siper kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Aynı şekilde hadeng-i ah, ilmez, deler geçer kelimeleri arasında da **tenasüp** sanatı vardır. Ahın tüm felek katmanlarını delip geçmesi **mübalâğa** sanatına örnek olmuştur.

2. Gülgûn eşk katrelerin husrevâ saña

Koşdukça hizmete biri birin deper geçer

Kelimeler: gülgûn (f): gül renkli. Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinde Şîrîn'in kırmızı atının adı. /

Hüsrevâ (f): ey Hüsrev, ey padişah.

Nesir: Husrevâ gülgûn eşk katrelerin sana hizmete koşdukça biri birin deper geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey padişâh gül renkli gözyaşı damlaları sana hizmete koştukça birbirlerini teper geçer.

Hüsrev, İran şahlarından biridir. Bu kelime padişah anlamında da kullanılmaktadır. Hüsrev Nuşirevan'ın torunudur Sasanian sülalesinden bir padişah olup Perviz lakabı ile bilinir. Ermen prensesi Şîrîn'e olan aşkı ile meşhur olmuştur. 589 yılında tahta çıktığı bilinmektedir. Gerçek kişiliği etrafında birçok rivayetler uydurulmuş olup efsanevî bir kişilik kazanmıştır. Sevgilisi için Kasr-ı Şîrîn'i yaptırmıştır. Klasik Türk edebiyatında tarihî kişiliğinden çok efsanevî kişiliğiyle anılmaktadır. *Ferhat ile Şîrîn* veya *Husrev ü Şîrîn* adlı mesnevilerde vuslata eren bir âşık olarak ele alınır (Pala, 1995: 267).

Âşığın gözyaşları¹ durmadan akan, bolluğuyla bereketiyle tarlaları sulayan, bazen sele dönüşen bazen yangınları söndüren bir hâldedir. Her gözyaşı damlası sevgiliye koşan atlı askerler gibidir. Menziline ulaşmak isteyen bu askerler birbiri ardına o kadar hızlıca yol alırlar ki sanki birbirinin üzerinden atlayıp geçen, maksadına odaklanmış, gözü başka bir şey görmeyen bir ordunun mensupları gibidir. Birbirlerini tepeleyip geçen bu atlılar, âşığın gözünden akan rengârenk gözyaşlarının timsalidir. Âşığın gözyaşı kimi zaman kanlı, kimi zaman hasta gözlerden akan yaşlar gibi sarımsı renktedir. Bu manzara bir padişahın etrafında ona hizmet için bulunan ve bu hizmette kusur etmemek için birbiriyle yarışan saray görevlilerini de andırmaktadır. Sevgili, saraydaki padişah; ona hizmet için koşuşturup duran hizmetkârlar da âşığın gözyaşlarıdır.

Sevgilinin kimliği belirtilmeden onu Husravâ diye anarak şair, **nida** ve **açık istiare** yapmıştır. Gözyaşlarının hizmete koşan insanlara benzetilmesinde de **açık istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Gülgûn kelimesinin aynı zamanda Şîrîn'in atının adı olmasından dolayı, damlaların koşan atlar gibi düşünülmesi **kapalı istiare** oluşturmuştur. Gözyaşlarının hizmete koşulmasında **mübalağa** vardır. Gülgûn, Husrevâ kelimeleri arasında hem **tenasüp** hem de meşhur *Hüsrev ü Şîrîn* hikâyesini hatırlatması bakımından **telmih** sanatı vardır.

3. Ağzuñ du'âludur baña düşünâm kıl disem

Turmaz diline her ne gelürse söger geçer

Kelimeler: **düşnam (f):** azarlamak, sövmek. / **dili durmamak (t):** sürekli konuşmak; söylenmeyecek şeyleri de söylemek, sır tutamamak.

Nesir: Agzun duâludur bana düşünâm kıl disem turmaz diline her ne gelürse söger geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ağzın dualıdır, beni bir azarla desem; durmaz diline, her ne gelirse söver geçer.

Dua; Allah'a olan yakarış, yalvarma ve bir ihtiyaca binaen ilahi bir yardım temenni etmek için söylenen sözler ya da fiillerdir. Ağzı dualı olarak tanımlanan kimseler insanlara karşı sürekli iyi temennilerde bulunan ve hayatları boyunca sürekli bir yakarış hâlindeki

¹ Gözyaşı ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Selçuk, 2005

kimselerdir. Bu kimselerin duaları talep edilerek hem kendi duaları hem de onların dualarıyla daha iyi sonuçlar alınacağına inanılır. Ancak klasik Türk edebiyatındaki sevgili ile âşık arasındaki ilişkide bazen normalde dualara konu olmayacak talepler dile getirilmektedir. Örneğin *Leyla ile Mecnûn* mesnevisinde aşkının tedavisi için Kâbe'ye duaya götürülen Mecnûn, derdinden kurtulmak için dua etmek yerine aşk derdinin daha da artırılması için Allah'a yalvarmıştır. Âşık, sevgiliden ona güzel davranmasını talep ettiği gibi ondan kendisi için azarlama ya da sövgü sözleri de talep edebilmektedir. Burada Mesîhî, sevgiliden kendisini azarlamasını istediğinde bu talebini geri çevirmediğini ve ağzına gelen her türlü sövgüyü kendisine sunduğunu dile getirmektedir. Sevgilinin âşığa güzel söz söylemesi şöyle dursun ona hakarete bulunması bile âşık açısından bir nimettir. Böyle bir olumsuz davranışın bile âşık açısından değeri vardır.

Ağzı dualı olmak, sövüp geçmek gibi halk ağzında bulunan deyimleri kullanarak söyleyişindeki sadeliği sağlaması Mesîhî'nin önemli üslup özelliklerinden biridir. Ağzı dualı olmak ile düşünâm, söğmek-geçmek ifadeleri arasında **tezat** ilgisi vardır. Sevgilinin durmadan diline ne gelirse söylemesi **mübalağa** sanatına örnektir.

4. Bir bûseñi alunca gelür cânım ağzuma Bir tîrûñ irişince gönülden neler geçer

Kelimeler: tîr (f): ok. / bûse (f): öpücük.

Nesir: Bir bûseni alunca cânım ağzuma gelir. Bir tîrûñ irişince gönülden neler geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bir öpücüğünü alıncaya (kadar) canım ağzıma gelir. Bir okun gönlüme erişinceye (kadar) gönülden neler geçer!

Mesîhî rindane üslubu, dünyevi zevkler konusundaki düşkünlüğü ile döneminde tanınmıştır (Mengi, 2020: 6). Böyle olunca şiirinde çok da mecaza kaçmadan sevgiliden buse talep etmesi gayet olası bir durumdur. Bu buse o kadar kıymetli ve tesirlidir ki âşığın canını ağzına getirir. Sevgilinin bakışı bir ok gibi âşığın gönlüne saplanır. Bu ok âşığın sinesinden geçerken aklına ve gönlüne düşürdükleri ise sayılamayacak kadar çoktur. Sevgiliden gelen bir ilgi kırıntısı bile âşık için değerlidir.

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin güzellik unsurlarından birçoğu oka benzetilmiştir. Bu ok her seferinde âşığı yaralayıp sinesinde derin izler bırakmıştır. Sevgilinin aşkı, gamzesi boyu, kirpiği ve gözü ok özelliği gösteren güzellikleridir. Âşığın ahı, ayrılık yarası ve çekilen gam ve kederde de ok özellikleri vardır. Bunların en meşhuru gamze ve kirpik oklarıdır. Gönlüne ve sinesine saplanan bu okları âşık çıkarmak istemez. Gönlündeki bu oklar onun canını yaksa da sevgiliden geldiği için âşık tarafından kıymetli bir hediye olarak kabul edilir (Pala, 1995: 435). Tîrin gönülden geçmesi, aynı zamanda âşığın sevgiliye duyduğu hasret duygularının da gönülden geçmesi anlamına gelmektedir.

Buse-ağız, tîr-gönül kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Âşığın bir buseyle canının ağzına gelmesi **mübalağadır**. Tîr kelimesinde **açık istiare** yapılmıştır.

5. Şanma Mesîhî hâk-i rehûn kuhle beñzede Hâlince gördüğün kişi şâhib-nazar geçer

Kelimeler: **sahip-nazar (a):** tecrübesi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan. / **hâl (a):** 1. bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum. 2. davranış, tutum, tavır. 3. geçmiş ile gelecek arasındaki içinde bulunulan, yaşanmakta olan zaman. / **kuhl (f):** sürme / **hâk-ı reh (ff):** ayağın toprağı; padişah, sevgilinin yürüdüğü yer, eşik.

Nesir: Mesîhî hâk-i rehûn kuhle benzede sanma. Hâlince gördüğün kişi sahib-nazar geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî'nin (senin) yolunun toprağını sürmeye benzettiğini sanma, duruma göre gördüğün kişi tecrübeli, ileri görüşlü olabilir.

Sürme sevgilinin gözlerinin güzelliğini tamamlayan unsurlardandır. Sürme siyah renkte olur. Toz hâlinde olup göze hem güzellik hem de görüş kuvveti verir. Sevgilinin ayağının, yolunun ve eşiğinin toprağı, âşık için bir kuhl yani sürmedir. Bazen sevgilinin atının ve itinin ayak toprağı dahi sürme olabilir (Pala, 1995: 336). Sevgilinin ayağı toprağı aynı zamanda şifa verme özelliği de taşır. Ayrıca sevgilinin ayağı toprağı kıymetsiz şeyleri değerli hâle getiren bir iksir olarak da tasavvur edilir. Bütün bu tasavvurlara sebep olan en önemli unsur, sevgiliye ve övülene verilen değer ve onu yüceltme arzusudur (Sefercioğlu, 2001: 239).

Mesîhî, sevgilinin ayağının toprağını gözlere sürülen ve onun hem güzelliğini hem de sağlığını arttıran bir sürmeye benzetmek niyetinde olmadığını ancak kendi görme kabiliyetinin ve düşüncesindeki açıklığın da bu yolla olabileceğini belirtmektedir. Âşık, sevgilinin ayağının tozuna bile muhtaçtır. O tozla elde ettiği sürme hem gözüne hem gönlüne hem de zihnine fayda sağlamakta ve âşığı iyileştirmektedir. Sevgilinin ayağı toprağı ancak onun kıymetini anlayanlara fayda verir. Şair, başka bir şiirinde sufileri, sevgilinin güzelliğini fark etmediği, inatla ona bakmadığı, sadece öteki dünya ile ilgilendiği için kör olarak vasfeder (Akbudak, 2002: 372).

Hâk-ı reh, kuhl, sahib-nazar, görme kelimeleriyle **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Mesîhî kelimesinde **tecrit** yapılmıştır.

2.4. Gazel 56

Mef'ulü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Her dem ki bûy-ı zülfüne bâd-ı seher geçer Hâ merhabâ dimeklige küymez kaçır geçer

Kelimeler: bûy-ı zülf (ff): sevgilinin saçının kokusu. / bâd-ı seher (ff): seher rüzgârı, yeli / küymek (t): beklemek, tahammül etmek.

Nesir: Bâd-ı seher her dem ki bûy-ı zülfüne geçer, hâ merhabâ dimeklige küymez, kaçır, geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Her dem sabah rüzgârı, saçlarının kokusuna yüklenir ancak bir merhaba demeyi beklemeden kaçıp gider.

Saç, sevgilinin güzellik unsurlarından en çok üzerinde durulanıdır. Şairler sevgililerinin saçlarını zincir, yılan, çevgân, râh, ukde gibi birçok nesneye benzetmiş ve saç şekilleri ile alakalı birçok ifade kullanmıştır. Saçın uzunluğu, dağınık oluşu, örülmüş ya da düz olması, rengi, kokusu sıklıkla dile getirilen unsurlardır.

Bâd-ı seher sevgilinin saçlarından dolaşıp gelen ve onun kokusunu taşıyan bir rüzgârdır. Bu rüzgâr kimi zaman sevgilinin hâinden haber getirir. Âşığın özlemini ve sevgisini de sevgiliye iletme görevi vardır. Rüzgârın hızı önemlidir. Sabahları hafif esen bâd-ı seher güllerin açılmasına, çiçeklerin kokularını yaymalarına sebep olur. Hızlı esen rüzgârlar ise bitkilere zarar verir.

Şair, sevgilinin saçları arasından dolanıp onun kokusunu yüklenerek gelen sabah rüzgârının hasretiyle beklerken aniden gelip geçmesinden ve muradına eremeyişinden yakınmaktadır. Bir merhaba diyecek kadar bile kalmayan sabah yelinin durmadan geçmesi sevgiliye olan özlemini de arttırmıştır.

Bâd-ı seherin merhaba denebilecek bir insan gibi düşünülmesi **teşhis** sanatına örnektir.

2. Bir bûseñi alınca gelür cânım ağızuma

Bir tîrûñ ilişince gönülden neler geçer

Kelimeler: tîr (f): ok. / bûse (f): öpücük.

Nesir: Bir bûseni alunca cânım agzuma gelir. Bir tîrûñ irişince gönülden neler geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bir öpücüğünü alınca canım ağızıma gelir. Bir okun gönlüme erişince gönülden neler geçer.

55. gazelin 4. beytinde şerh edilmiştir.

3. Okuñla öldüğine gönül mürği şâd olur

Kim perr-i tîrûñ ile Şırâtı uçar geçer

Kelimeler: perr (f): kanat. / tîr (f): ok (sevgilinin kirpiğı).

Nesir: Gönül mürği okuñla öldüğine şâd olur kim perr-i tîrûñ ile Sırâtı uçar geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül kuşu, okunla öldüğü için mutludur çünkü sevgilinin kirpiklerinin kanadı ile Sırat köprüsünü uçar geçer.

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin âşığa olan ilgisi iki düşman kuvvetin savaş alanındaki çarpışmasına benzemektedir. Savaşı kazanan hep sevgili olmasına rağmen esas galip, bağrında birçok yaralar açılmış âşıktır. Bu yaralar sevgilinin âşığa olan ilgisini göstermektedir. Sevgilinin en önemli silahı gamzesidir. Bu yan bakışta kirpikler bir oka benzetilir ve âşığın gönlüne saplanır. Aldığı her yara âşığı ölüme yaklaştırırsa da bu ölüm sevgilinin sebep olduğu bir ölüm olacağından bir mutluluk kaynağıdır.

Okun arkasında bulunan ve eskiden hayvan tüylerinden yapılan denge unsuru kısımdan dolayı kanatla ilgi kurulmuştur. Şair sevgilinin yan bakış oklarıyla ölmesinden hiç de şikâyetçi değildir ve bedenindeki bu oklarla Sırat köprüsünü uçarak geçeceğine inanmaktadır. Kâfirlerin Sırat köprüsünden geçerken cehenneme düşeceğine, günahkâr Müslümanlarınsa sürünerek de olsa Sırat'ı geçebileceğine inanılmaktadır. Bazı takva sahibi kişilerinse Sırat'tan koşarak ya da uçarak hızlıca geçebileceği söylenmektedir. Sevgilinin kirpiklerinin oku, âşığı sırat köprüsünden uçarak geçebilecek bir üstünlüğe erdirmesi bakımından elde edilebilecek en üstün derecelere işaret etmektedir.

Gönül kuşa benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmış ve okla yapılan kuş avlama eylemi çağrıştırılmıştır. Kuş, kanat, uçmak kelimelerinde **tenasüp** ilgisi vardır. Gönül kuşuna insana has özellikler atfedildiğinden **teşhis** ve **kapalı istiare** sanatı mevcuttur. Ok ve tırde **açık istiare** yapılmıştır.

4. Bu çârsû-yı dehrde kâmil ne işlesün

K'anda hemîşe şan'at-ı her bî-hüner geçer

Kelimeler: **dehr (a):** 1. zaman, zaman-ı medîd. 2. dünya, cihan. / **kâmil (a):** ilim, fazilet ve hüner sahibi, manevi meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş (kimse); bütün, tam, noksansız eksiksiz. / **hemîşe (f):** dâima, her zaman.

Nesir: Kâmil bu çârsû-yı dehrde ne işlesün k'anda hemîşe şan'at-ı her bî-hüner geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kâmil (olan) bu dünya çarşısında ne yapsın? Zira onda daima, hünersiz (beceriksiz) kişinin sanatı geçer (geçerli olur).

Dünya, insan-ı kâmil için bir zindandır. İnsan-ı kâmil tüm hâlleriyle olgunluğa erişmiş ve geçici zevk ve heveslerden vazgeçmiş, tam ve olgun olan üstün kimsedir. Bu olgun insanın dünyadaki beceriksiz kimseler karşısında yapabileceği pek bir şey yoktur. Buna sabretmek düşer. Dünya kâmil insana değerini vermeyen, buna karşılık hünersiz kişilere değer biçilen bir çarşıdır (Akbudak, 2002: 94). İlmek ilmek dokunan el işi üstün bir sanat eserinin yerine bazen insanlar daha kolay elde edilen taklitlerine yönelmektedir. Bundan dolayı gerçek sanat, değerini bulamazken taklit olanlar geçer akçe hâline gelmektedir.

Dünya bir çarşıya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Bu çarşıda geçer akçenin de hünersizlik olduğu söylenerek kişilerin gerçek değerinin bilinmemesinden dolayı bir serzenişte bulunulmuştur. “Kâmil ne işlesün” ifadesinde **istifham**, “hemîşe” kelimesinde de **mübalağa** sanatına yer verilmiştir. Kâmil ile bî-hüner arasında **tezat** ilgisi mevcuttur.

5. Korkar Mesîhî kimseye sormaya yârını

Zîrâ ki hep büyük küçük anı sever geçer

Nesir: Mesîhî yârını kimseye sormaya korkar. Zira ki büyük küçük hep anı sever geçer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî sevgilisini başkalarına sormaya korkar. Çünkü hep büyük küçük herkes onu sever geçer.

Âşık, sevgiliyi en çok seven ve en çok kıskanandır. Rakiplere olan nefreti de bu sebeptendir. Sevgilinin etrafında birçok rakibin olduğunu bilir. Bu rakiplere karşı sevgilinin olası ilgisi onu çok kaygılandırmaktadır. Sevgiliden bahsetmek, onu toplum içerisinde anmak da rakiplerin sevgiliye olan ilgisini arttırabileceğinden korkulacak bir iştir. Büyük küçük herkesin sevgilinin peşinde olması da onun ne kadar ilgi çekici bir güzellikte ve aranan bir kişilikte olduğunu göstermektedir. Beyitteki “sever geçer” ifadesinde rakiplerin sevgisinin samimi olmayan, geçici bir sevgi olduğu da anlaşılabilir.

Büyük ve küçük kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Mesîhî, kendisinden başka biri gibi bahsederek **tecrit** sanatına yer vermiştir.

2.5. Gazel 57

Mef'ûlû Mef'â'ilû Mef'â'ilû Fe'ûlûn

1. Her cânibe hercâyi güzeller kim aklarlar

Gayrıları şuya vü meni oda yakarlar

Kelimeler: hercâi (f): bir şey üzerinde sürekli durmayan, sözünden, kararlarından dönüveren, sebatsız, kararsız, vefasız. / cânib (a): taraf, cihet, yan, yön. / od (f): ateş.

Nesir: Hercâyi güzeller kim her cânibe akarlar, gayrıları suya vü meni oda yakarlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Her yöne akan hercai güzeller, başkalarını suya (atar) beni ise ateşe yakarlar.

Sevgili; klasik Türk edebiyatı şiir geleneğinde vefasız, âşığa yüz vermeyip hep gayrılara meyleden, söz verip sözünde durmayan bir karaktere sahiptir. Bu karakter özelliği ile âşığın dışında her yöne giden, hep başkalarına iyi davranan sevgili, âşığın gönlündeki ateşi söndürmek yerine onu daha da ateşe yakmakta ancak başkalarına serin sular saçmaktadır.

Suyun akışı ile sevgilinin âşık dışında meylettği kişiler arasında bir bağlantı kurulmuştur. Hızlı akan bir nehrin yatağından çıkarak farklı yönlerde doğru akması gibi sevgili de kendini samimi, saf duygularla seven âşık yerine diğer kişilere doğru gitmektedir. Bu gidiş âşığın gam ve kederini arttırarak acılarını çoğaltmaktadır.

Akarlar ve yakarlar kelimesiyle **cinas** sanatı yapılmıştır. Suyun meylince her yöne akması olayı ve güzellerin hercailiği ile her tarafa gitmeleri arasında benzerlik kurularak **kapalı istiare** yapılmıştır. Su- od kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Su-akmak-cânib kelimeleri arasında da **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Erkân-ı kalendarlere tolaşma ki anlar

Şol tahta çıkan pâdişhe tahta kaçarlar

Kelimeler: erkân-ı kalendarler (af): dervişlerin ileri gelenleri / tahta kakmak (t): maskaraya almak için tahta takırdatmak, yuhalamak, teneke çalmak.

Nesir: Erkân-ı kalenderlere tolaşma ki anlar şol tahta çıkan pâdişhe tahta kakarlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kalender dervişlerin ileri gelenlerine dolaşma zira onlar tahta çıkan o padişahı bile alaya alıp maskara ederler.

Kalenderilik; şii-batını düşünceye sahip olan, Melamilikten doğduğu bilinen, Bağdat, Mısır, Suriye, Anadolu ve Rumeli’de yayılan ve daha sonraları Bektaşilik içinde kaybolan bir tarikattır. Mensupları kalender ya da kalenderî olarak anılır. Başlarında kendilerine has keçe külahlarla dolaşan kalenderiler, sadece farzları yerine getiren ve sakal, bıyık, saç ve kaşlarını ustura ile tıraş eden kimselerdir. Kulaklarına kendilerine has halkalar takıp davul çalarak ve boynuzdan yapılan çalgılarını üfleyerek şehir şehir dolaşırlar. Hiçbir durumu ciddiye almayan, dünyalık işlere aldırış etmeyen kalenderlerin bu hâli daha sonraları bohem hayat tarzının sıfatı olmuştur (Pala, 1995: 309). Kendilerine has ayin ve ritüel geliştiren kalenderilere, abdalân veya cevâlîka diye sıfatlar da verilmiştir. En önemli özellikleri asla geleceğe dair bir kaygı gütmemeleridir. Genellikle toplumun dışladığı alt tabaka insanlardan oluşmaktadır. Esrar çekmek, içki içmek, çıplak dolaşmak, toplum içerisinde kepezelik çıkarmak gibi bazı hoş olmayan âdetleri vardır. İslam dininin temel ibadetlerinden olan haccın, bedensel ve maddi durumlarını bahane ederek kendileri için vacip olmadığını iddia etmişlerdir. “İnsan Hüda’nın mazharıdır.” diyerek gördükleri güzellere secde etmek gibi farklı davranışlar göstermişlerdir. Sultan Bayezid döneminde bazı kalenderiler öldürülmüş ve ateşe atılarak yakılmıştır (Onay, 2019: 242).

Âşık hem kendisine hem de zahitlere bir öğüt mahiyetinde bu kalenderî kimseler gibi olmanın uygun olmayacağını, padişahı bile dikkate almayıp alay edenlerle beraber olmanın değerlerini düşüreceğini söylemektedir. Âşığın gönlündeki büyük aşk; onu, sevgiliye karşı kalenderî bir tutum ile her şeyden vazgeçecek bir hâle getirse de devrinde ateşe atılıp yakılan kalenderîlerin sonu ona bir ders niteliğindedir.

Gazel nazım biçiminde sevgili birçok yerde padişah, sultan, şah olarak anılmış ve siyasi yönetimin zirvesi ile eş tutulmuştur. Sevgilinin bu sıfatlarla anılması, âşığın gözündeki değerini ifade etmektedir. Padişahı sevgili gibi düşünürsek erkân-ı kalender olanları da âşığa hiç yüz vermeyip diğerlerine ilgi gösteren sevgilinin yanında bulunan rakipler olarak yorumlayabiliriz. Bu durumda sevgiliye asıl değer verenin ve onu gerçekten sevenin âşığın

kendisi olduğunu rakiplerin samimi olmayan sevgilerinin en sonunda ortaya çıkacağını ve sevgiliye de kulp takarak onu maskara hâline getirebileceklerini anlamış oluruz.

Tahta kakmak deyiminden hem alaya almak hem de zamanında ahşaptan yapılan tahtların imal edilmesi anlaşılabilir. İki anlama gelebilen bu deyimın yakın anlamı söylenip uzak anlamı kastedilerek **kinaye** sanatı yapılmıştır. Tolaşma kelimesi de hem onlarla arkadaşlık etme hem de onlara bulaşma, karışma gibi iki anlama gelebilecek şekilde kullanılmış olup iki anlamda da kullanılabilecek olmasından dolayı **tevriye** sanatı yapılmış olur. Tahta kelimeleri arasında **cinas** yapılmıştır. Pâdişeh-tahta çıkmak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Kalenderîlerin tutum ve davranışlarına **telmihte** bulunulmuştur.

3. Meclisde sebû ile katı baş koşar ancak

Vallâhi şurahiye de bir kulp dakarlar

Kelimeler: sebû (f): şarap kabı, testi. / katı (t): çok, pek, aşırı derecede. / baş koşmak (t): baş başa vermek, fikir birliği yapmak; yarış etmek; canla başla bir işin üzerine düşmek.

Nesir: Meclisde sebû ile katı baş koşar ancak vallâhi surahiye de bir kulp dakarlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Sürahi), mecliste şarap testisi ile çok başbaşa verip yarış eder ancak vallahi sürahiye de bir kulp takarlar.

Meclis (bezm) toplanıp sohbet edilen içki içilen ve çalınıp oynanılan bir eğlence yeridir. Mecazi olarak bu meclis tasavvufî manada, zikir meclislerini de ifade edebilir. Bu meclislerin en büyük eğlencesi bir sakinin dağıttığı şaraptan içerek dünya gamını, kederini unutmaktır. Bu eğlencenin temel unsurları içki (mey), kadeh ve kadehe konulan içkinin dağıtımında kullanılan sürahidir (sebû). Sürahiden kadehlere içki boşaltıldığı anda bu iki unsur arasında birçok kez etkileşim olmaktadır. Şair bu olayı istiare yoluyla iki insana benzetilen kadeh ve sürahi arasındaki yakınlaşmaya onlar arasındaki dostluk ve muhabbete, beraberce iş yapıp yarışarcasına çalışmalarına benzetmektedir. Ancak bu iki dostun da düşmanları vardır ve sürahiye kulp takma konusunda da geç kalınmamıştır. Sürahinin kadehten farklı olarak bir kulpu zaten vardır ancak şair, burada kinaye yaparak mecazi anlamda kulp takma, olmadık bir şeyi yakıştırma, iftira atma anlamlarını kastetmiştir. Gerçek hayatta iki farklı cins arasındaki sosyal ilişkilerin diğer insanlar tarafından yanlış

anlaşılarak hemen haklarında namussuzluk iddiasında bulunulması tam da şairin kastetmek istediğidir.

Sosyal bir eleştiri olarak insanlar arasında gerçekleşebilecek bir olayın kadeh ve sũrahî arasında oluyormuş gibi anlatılması **teşhis** sanatına örnek olmuştur. Meclis, sebũ, surahî arasında **tenasũp** ilgisi bulunmaktadır.

4. Serhoř řanuban mahkeme-i gũlřen içinde řebnemler uřũp goncanuň ađzını řokarlar

Kelimeler: gũlřen (f): gũl bahçesi / şebnem (f): Çiğ, rutubet, gece nemi

Nesir: Mahkeme-i gũlřen içinde serhoş şanuban şebnemler uřũp goncanun ağzını kokarlar.

Gũnũmũz Tũrkesiyle Nesir: şebnemler, gũl bahçesi mahkemesi içinde; sarhoş şanıp goncanın etrafına uřũřũp ağzını koklarlar.

İşret meclislerinde bulunan gũzeller bazen iek bahçelerinde yetişen farklı çiçeklere benzetilmiştir. Çiçeklerin arasında en itibarlı olan gũl ve onun goncasıdır. Gonca çoğu kez sevgiliye teşbih olunur. Bir işret meclisinin olumsuz durumlarından biri sarhoşluk sonrası oluşan baş ağrısıdır. Bu baş ağrısının yanında sosyal anlamda sarhoş gezmek de bir suç olarak grũlmektedir.

şair, hayal dũnyasında çiçeklerin yetiştiği bahçede gũl goncasının mahkemeye çıktığını söyleyerek iğdemlerin sanki bir kontrol görevlisi gibi gidip goncanın ağzını kokladıklarını dũřnmektedir. Âşık sevgili ile işret meclisinde beraber şarap içip sarhoş olmayı özleyen bir kişiliktir. Sevgilinin ağzının şarap kokması onun için ayıp değil aksine istenen bir durum olmaktadır.

Sabah vakitlerinde oluşan çiğ damlaları goncanın ũzerinde birikerek onun estetik gũzelliđine katkı sağlamaktadır. şair normal bir tabiat olayı olan bu durumu **hũsn-i ta’lil** sanatı yaparak şebnemlerin, eğlence meclisinin sabahında sarhoş uyanan goncanın ağzını koklayarak onun sarhoş olup olmadığını anlamaya çalıştıklarını söylemiştir. Gonca ve şebneme insana ait özellikler atfedildiğinden **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına yer verilmiştir. Gũl bahçesi de

mahkemeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gülşen, gonca, şebnem kelimeleri arasında ve serhoş, mahkeme, agzını koklamak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Beyitte, eskiden mahkemelerde şahısların sarhoş olup olmadığını anlamak için ağızlarının koklanması âdetine **telmih**te bulunulmuştur.

5. Gülşende lebûnden çü şoram sebzelere râz

Sen söyle diyü goncanuñ ağızına bakarlar

Kelimeler: **râz (f):** gizlenen şey, sır. / **çü (f):** çünkü, nedeniyle; bu nedenle, bu yüzden. / **sebze (f):** çimen, yeşillik.

Nesir: Gülşende lebûnden sebzelere çü râz soram sen söyle diyü goncanuñ ağızına bakarlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gül bahçesinde dudağından sebzelere bir sır sorsam sen söyle diye goncanın ağızına bakarlar.

Klasik Türk edebiyatı mensupları tabiat olayları konusunda başarılı gözlemcilerdir. Bu gözlemler sonucunda elde ettikleri bilgileri şairane bir üslup ve edebî sanatlarla süsleyerek aktarırlar. İnsanın estetik duygularına hitap eden çiçekler ve bunların yetiştikleri bahçeler klasik Türk şiirinde en çok değinilen unsurlardandır. Bu çiçekler arasında gül, önemli bir yere sahip olup henüz açılmamış gülün adı olan gonca, çoğu zaman sevgilinin dudaklarıyla eşleştirilmiştir. Bu teşbihlere sevgilinin yüzü, yanakları da dâhil edilebilir. Gülün tasavvufi anlamda Peygamberimizi sembolize edecek şekilde kullanıldığı ve bazı şerhlerin bu düşünceye göre yapıldığı da olmuştur. Gül ile Peygamberimiz arasındaki ilişki şu hikâyeye dayandırılmaktadır: “*Yüce Peygamber’in, Cenâb-ı Hakk’ın huzuruna vardığı Mi’râc gecesi vuku bulan hâdiselerin ağırlığı karşısında; Hz. Peygamber (s.a.v.), Cebrail ve Burak’ın terler döktüğü ve Burak’ın terinden yeryüzünde sarı gül, Cebrail’in terinden beyaz gül, Hz. Peygamber’in terinden kırmızı gülün hâsıl olduğu rivayet edilir.*” (Öner, 2004: 8).

Gül bahçesine sevgilinin dudaklarından haber sormak, bir sır öğrenmek için gelen âşık, ilk karşılaştığı çimenlere sevgiliden haber sorduğunda bundan haberi olanın ancak gonca olacağını söyleyerek sevgilinin dudaklarına benzeyen goncaları daha üstün bir konuma yerleştirmiştir. Gerçekte de gül bahçesinde biten otlar kendilerinden boyca yüksekte olan güle ve onun goncasına bakıp boynunu bükmüş durumda durmaktadır. Şair bu doğal durumu

hüsn-i ta'lil sanatı yaparak sanki otları sevgilinin dudakları sualinin cevabını verecek kişi olarak goncalardan söz bekleyen bir hâlde tasvir etmiştir. Çimenlere insan özelliği verilmesiyle **teşhis** sanatı yapılmıştır. Gülşen-sebze-gonca kelimeleri arasında tenasüp ilgisi vardır. Leb-râz-söyle-agzına kelimelerinde de **tenasüp** vardır. Râz, sözü söylemeyiip tutmak, sır olarak saklamak anlamına gelirken söyle kelimesi bunun tersini kastettiğinden **tezat** sanatına örnek olmuştur. Sevgilinin güzellik unsurlarından lebin en önemli özelliği küçük oluşudur. Leb; küçüklüğü, rengi ve şekli sebebiyle goncaya benzetilir. Gonca, gülün açılmamış hâli olduğundan sırla ilişkilendirilir. Nitekim dudaklar konuşsa güle, sussa goncaya benzemektedir.

6. Kılmağa meremmet bu kühen kubbe-i çarhı

Encüm diyü her gice nice mîh kaçarlar

Kelimeler: meremmet (a): onarmak, ıslah etmek. / kühen (f): eski, köhne / kubbe-i çarh (af): felek kubbesi, gökyüzü. / encüm (a): yıldızlar. / mîh kakmak (ft): çivi çakmak.

Nesir: Her gice bu kühen kubbe-i çarhı meremmet kılmağa encüm diyü nice mîh kakarlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu eskimiş gökyüzünü onarmak için her gece yıldız diyerek nice çiviler çakarlar.

Tabiatı ve çevresini en iyi şekilde gözlemleyen şair, olanı süsleyerek imgeler ve sanatlarla bezeyerek sunmaktadır. Gökyüzünde her gece ortaya çıkan yıldızlar kâinatın varlığı içerisinde sıradan bir olgu gibi dururken şairin hayal dünyasında gecenin karanlığına saçılmış yıldızlar eskimiş, onarıma ihtiyacı olan gökyüzünün tamirinde kullanılan çivilere benzemektedir. Yıldızlar yuvarlak ve parlak olmaları itibarıyla ve sabit bir şekilde durmaları yönüyle çakılmış çivilere benzetilmiştir (Deniz, 1992: 119). Sedef kakma sanatında ahşap yapıların üzerine değişik şekil ve boyutlarda değerli taşların yerleştirilmesi ile güzel bir görünüm elde edilmektedir. Gökyüzünün de yıldızlarla tıpkı sedef kakma sanatında yapıldığı gibi süslenmesi, yapılan sanatın sağlamlığının korunması adına çivilerle sabitlenmesi, şairane bir üslupla dile getirilmiştir.

Yıldızların eskimiş dünyanın tamiri için çakılan çiviler gibi düşünülmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Yıldızlar çivilere benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Çarh-encüm-gice

kelimeleri ve meremmet kılmaga-kühen-kubbe-mîh kakarlar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Yıldızların her gece çivi gibi çakıldığı düşüncesinde **mübalağa** sanatı yapılmıştır.

7. Ğafletde iken alma Mesîhîyi eyā mevt

Hîç bir kişiye uyur iken el mi yokaşlar

Kelimeler: **gaflet (a):** farkında olmama hâli, bilinçsizlik / **mevt (a):** ölüm. / **el yokmak (t):** el değirmek, dokunmak.

Nesir: Eya mevt gafletde iken Mesîhîyi alma. Uyur iken hiçbir kişiye el mi yokaşlar?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey ölüm, gaflette iken Mesîhî'yi alma. Hiç uyuyan bir kişiye el değirirler mi?

Türkçe sözlükte uyku; bilincin, dışarıdan gelen uyarıcılara karşı tamamen ya da kısmen kapandığı, vücudun normal çalışma düzeninin yavaşladığı, tepki gücünün zayıfladığı dinlenme durumu olarak tanımlanmıştır. Ayrıca çevrede olup biteni fark etmeme, gaflet ve aymazlık olarak nitelendirilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011: 2429). Uyku bir gaflet anıdır. Savunmasız ve iradesiz bir insanı uykudayken alt etmek kolaydır ama makbul değildir. Zümer suresinin 42. ayetinde “Allah canları ölürken alır, ölmeyeni de uykusunda alır. Ölümüne hükmettiğini tutar ve diğerini belli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz bunda iyice düşünen bir toplum için elbette deliller vardır.” (Zümer, 39/42) ifadesiyle uykunun ölüm gibi olduğu bildirilmektedir (Özdemir, 2017: 116). Mesîhî ölüme seslenerek gaflet anı olan uykudayken canının alınmamasını dilemektedir. Bu dileğini belirtirken de bir darb-ı mesel söyleyerek uyuyana el değmez demiş ölüm anında bile şuurunu kaybetmek istemediğini belirtmiştir.

Mevt kelimesiyle ölüm meleği Azrail kastedilerek **mecaz-ı mürsel** sanatı yapılmıştır. Eya mevt hitabıyla da **nida** sanatına örnek verilmiştir. İkinci dizede **istifham** sanatı kullanılmıştır. Mesîhî’de **tecrit** yapılmış, mevt insan gibi düşünülerek **teşhis** yapılmıştır. Gaflet-mevt-uyur iken kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2.6. Gazel 58

Mef'ûlû Mef'â'îlû Mef'â'îlû Fe'ûlûn

1. Ben hasteyi bârîk iden ol mûy-miyândur

Ben bûlbûli dil-teng iden ol gonca-dehândur

Kelimeler: bârîk (f): nazik, dakik, ince. / mûy-miyân (ff): ince belli, sevgili. / dil-teng (ff): gönlü daralmış, bunalmış. / gonca-dehân (ff): gonca çiçeği gibi küçük ağızlı, sevgili.

Nesir: Ben hasteyi bârîk iden ol mûy-miyândur. Ben bûlbûli dil-teng iden ol gonca-dehândur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ben hastayı zayıflatıp incelten o ince belli sevgilidir. Ben bûlbûlü gönlü daralmış eden o gonca ağızlıdır.

Sevgilinin güzellik unsurlarından saçlar, ağız ve ince bel klasik Türk şiirinde en çok bahsi geçenlerdendir. Şairler; yılan, sümbül ve kemendi saça; su, güneş ve ayı yüze; hilâl, mihrap ve yayı kaşa; nergis, âhû ve katili göze; gonca, şarap ve noktayı ağza; mum, elif ve serviye boya benzetmişlerdir. Bu benzetmeler, farklı hayalleri yakalayıp zengin bir çağrışım oluşturmayı amaçlar (Dilçin, 2003: 17). Âşık, sevgilinin güzelliklerini düşünerek onların hasretiyle hasta olur ve zayıflar. Bu zayıflama bazen o kadar çok olur ki âşık tüy gibi hafifleyip rüzgârın etkisiyle uçup gider. Âşığın hasta olup zayıflamasının sebebi sevgilinin ince beli, gönlünün sıkılarak darda kalmasının müsebbibi de gonca ağızıdır. Bu güzelliklerin hasreti âşığın cefa çekmesinin kaynağıdır. Söz konusu güzellik unsurları, beyitte âşık üzerindeki etkileri bakımından özellikle seçilmiştir. Kıl gibi ince bel, âşığı zayıflatıp inceltirken gonca gibi küçük ve dar olan ağız da âşığın içinin sıkılmasına, gönlünün daralmasına neden olur.

Şairler çoğu kez kendilerini bûlbûle benzeterek **teşbih** sanatı yaparlar. Bûlbûl ile gül arasındaki meşhur hikâye de **telmih** yoluyla anımsatılmaktadır. Sevgilinin ağzı da açılmamış gül olan goncaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

2. Gelmez diyü haţţum öginür yürür o meh-rû

Ey devr-i zamân yüzine ur anı utandur

Kelimeler: hatt (a): çizgi; yazı; yeni beliren sakal, bıyık; sevgilinin ayva tüyleri / **devr-i zaman (a):** belirli bir zaman dilimi, kader, talih. / **meh-rû (f):** ay yüzlü güzel, sevgili.

Nesir: O meh-rû hattum gelmez diyü öginür yürür. Ey devr-i zamân yüzine ur, anı utandur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O ay yüzlü sevgili, ayva tüylerim gelmez diye övünüp yürür. Ey devreden zaman yüzüne vur ve onu utandır.

Sevgilinin yüzünde beliren ayva tüyleri onun güzelliğini tamamlayan ögeler olarak anılsa da günümüzde de olduğu gibi tüylerin yok edilmesi daha güzel bir görünüm için istenen bir durumdur. Sevgili, ayva tüylerinin henüz çıkmamasından dolayı övünüp yürürken şair, zamana seslenir ve zamanla ayva tüylerinin çıkacağı gerçeğini sevgilinin yüzüne vurmak ister. O vakit geldiğinde, ayva tüyleri çıktığında sevgilinin utanacağını belirtir. Bu tüyler aslında sevgilinin güzelliğini tamamlayan unsurlar olarak kabul edildiğinden âşık bunun olmasını canla başla beklemektedir.

Yüzüne vurmak iki anlama gelecek şekilde kullanılmış hem tüylerin zamanla yüzde belireceği hem de bir gerçeği ortaya çıkarmak, ayıplayıp kusuru yüzüne doğrudan söylemek anlamı kastedilerek **kinaye** sanatı yapılmıştır. Ey devr-i zaman hitabında **nida** sanatı vardır. Sevgilinin yüzü aya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Devr-i zamanın bir insan gibi düşünülmesinde hem **teşhis** hem de **kapalı istiare** vardır.

3. Mûsâ gibi kır elini fir'avn-ı rakîbûn

Tâ sen şeh-i hüsne diyeler el kırandur

Kelimeler: şeh-i hüsn (fa): güzellik padişahı, sevgili.

Nesir: Mûsâ gibi, Fir'avn-ı rakîbûn elini kır tâ sen şeh-i hüsne el kırandur diyeler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Rakip Firavununun elini Musa gibi kır, tâ ki güzelliğin padişahı olan sana el kıran desinler.

Şair, Hz. Musa ile Firavun kıssasına telmih yaparak rakibi Firavun’a benzetmiştir. Güzellik ülkesinin padişahı sevgiliye de Musa gibi, rakibin elini kırmasını öğütlemiş ve “el kıran” unvanını bu şekilde alabileceğini söylemiştir. Hz. Musa ile Firavun kıssası özetle şu şekildedir: Mısır’ın yerlileri olarak bilinen “Kıbt” kavmi, yıldızlara ve putlara tapar ve İsrailoğullarını değersiz bir grup olarak görürlerdi. Dönemin kâhinleri, Firavun denilen Mısır yöneticilerinin baskı ve zulümlerinden kaçıp Kenan yurduna dönmek isteyen İsrailoğullarından bir çocuğun doğacağı ve Mısır devletinin yıkılmasına sebep olacağı yönünde bir kehanette bulundular. Firavun, bu kehanete inanıp doğan erkek çocuklarının öldürülmesini istedi. Bu emirden sonra doğan Hz. Musa’yı annesi, ölümden kurtarabilmek için sandık içine koyup Nil nehrine bıraktı. Firavunun karısı Asiye, Hz. Musa’yı nehirde görüp şefkat gösterdi ve öldürülmemesi için sakladı. Hz. Musa büyüdüktan sonra kaza sonucu bir Kıpti’nin ölümüne sebep oldu. Ceza almaktan korkup Mısır’dan Medyen’e kaçtı. Orada on yıl kadar kalıp Şuayb’ın kızıyla evlendi. Sonrasında çocukları ile Mısır’a giderken Tur dağında Allah, kendisiyle konuştu ve ona peygamberlik verdi. Firavun’u tevhit inancına davet ettiyse de sonuç alamadı. Firavun’un askerlerinin müdahalesinden kaçarken kavmi ile Nil nehrini yarıp geçme mucizesi gerçekleşti. Daha sonra kavminin çeşitli azgınlık ve inançsızlıklarından bunalıp Tur dağında inzivaya çekildi. Bu inziva sırasında Allah ile aracısız konuştuğu ve Tevrat’ın kendisine verildiğine inanılır. Döndüğünde kavmini buzağıya tapar hâlde bulunca çok sinirlendi ama Tevrat’ın emirlerini yayarak tekrar onları doğru yola erdirdi. Hz. Musa, Yuşa adındaki birini halife tayin ederek 120 yaşlarında vefat etti. Hz. Musa’nın ortaya koyduğu hak din, Hz. İsa’nın (a.s.) peygamberliğine kadar devam etti (Pala, 1995: 402).

Hz. Musa’nın yed-i beyza mucizesiyle sevgilinin Firavunun elini kırıp “el kıran” unvanını almasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Yed-i beyza, beyaz el demektir. Hz. Musa’nın elini koynuna koyup çıkardıktan sonra elinin, göz alıcı bir şekilde beyaz ve parlak hâle dönüşmesi mucizesidir. Bu mucize ve asanın yılan olması mucizesi Hz. Musa’nın sihirbazlarla olan mücadelesinde gerçekleşmiştir. Sihirbazlar, Hz. Mûsâ’nın yaptığıнын sihir olmayıp peygamberi bir mucize olduğunu anlamışlardır. İman edip secdeye kapanan sihirbazları, önceden Hz. Musa ile iş birliği yapmakla itham eden Firavun, imanlarından dönmezlerse el ve ayaklarını çapraz keserek onları idam etmekle tehdit etmiştir (Çakın, 2020: 112). Bu tehditteki el ayak kesme cezasının rakibe yönlendirilmesi ve cezayı verenin de sevgili olması yönünde temennide bulunulmasında farklı bir imge ortaya konmuştur.

Musa-Firavun kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisiyle beraber Hz. Musa ve Firavun kıssasına **telmih** vardır. Sevgilinin, güzellik padişahına benzetilmesinde ve rakibin Firavun’a benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sevgilinin, Hz. Musa gibi Firavun rakibin elini kırana benzetilmesinde **teşbih-i mufassal** vardır.

4. Sihr ile meger akçe götürür o şanem kim

Her lahzada bu dirhem-i eşk aña revândur

Kelimeler: **sihr (a):** sihir, efsun, büyü. / **sanem (a):** put, put gibi güzel olan sevgili. / **dirhem-i eşk (af):** gözyaşı dirhemi. / **revân (f):** giden.

Nesir: Meger o sanem sihr ile akçe götürür kim bu dirhem-i eşk her lahzada ana revândur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Meğer o put gibi güzel olan sevgili, sihirle akçe getirmiş. Bu gözyaşı dirhemi her an ona akmaktadır.

Âşıklar sevgililerinin güzelliğini ortaya koymak adına onları puta benzetmişlerdir. Heykellerdeki kusursuzlaştırılmış güzellikler şairlerin sevgililerine teşbih olunmuştur. Ancak bu güzelliği sevmek onun uğrunda mücadele etmek âşığa her zaman gözyaşı ve hüzün getirmiştir. Bu gözyaşları o kadar çok olur ki çoğu zaman seller oluşturacak kadar coşar. Bu sellerin akış yönü her zaman sevgilinin mahallesine, onun bulunduğu yere doğru olmuştur. Âşığın gözyaşı, sevgiliye sunulan en değerli hediyedir. Bu hediye parasal olarak inciler, mercanlar, dirhemler ölçüsünde olmaktadır.

Sihir yapmak sevgilinin yeteneklerinden biridir. Yaptığı sihir ve efsunlarla kendini âşığa bağlar. Bu sihir kuvvetiyle olmayacak işleri oldurabilir. Sevgili; sihir ve büyü ile ilişkilendirilerek sâhir, sehhâr, câdû gibi sıfatlarla anılır (Karaman, 2015: 142). Bu vasıflarıyla sevgili, kendine bağladığı âşığı kurtulamayacağı bir aşk esaretine sürükler.

Sevgilinin sihriyle ona kavuşma isteği artan âşığın bu isteğinin olmayacağı aşikârdır. Bu ayrılık ona hep acı verir ve âşığın gözyaşları dinmez. Sevgilinin her güzellik unsuru âşığı büyülenmiş bir hâle sokar. “Klasik Türk şiirinde ortaya konan sihir olgusu en fazla sevgili ve başta sevgilinin câdû gözleri olmak üzere onun güzellik unsurları çevresinde gelişir. Âşık,

sevgilinin gözü sihriyle meshurdur, büyülenmiştir. Sevgili; saçı, kâkülü, göz ve gamzesiyle hileli bir büyücüdür.” (Karaman, 2015: 395)

Sevgilinin gözü kendisi gibi sihirbazdır. Bir sihirbazın yapabileceği tüm büyüleri bilir. Bu bağlamda göz; câdû, câdûvâne, sahhâr gibi sihirle ilgili kelimelerle beraber dillendirilir. Cadı ve sihirbaza benzetilen gözler, bizzat bir sihirbaz ve cadı olarak sunulur (Karaman, 2015: 398). Şairin hayal dünyasında bu sihirbaz gözler bir simyacı gibi gözyaşının kimyasını değiştirip değerli madenlere dönüştüren bir etkiye sahiptir. Âşıқта bol bulunan gözyaşı, sevgilinin sihriyle dirheme dönüşmekte ve sevgilinin yoluna doğru akmaktadır. Beyitte sihirle akçe yapan bir sihirbaz ya da simyacı mazmunu vardır.

Sevgilinin sanem olarak isimlendirilmesi **açık istiare** sanatına örnektir. Eski simya ilminde çeşitli madenlerin altına dönüştürülmesine **telmihte** bulunulmuştur. Gözyaşının dirheme benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Her lahzada derken **mübalâğa** yapılmıştır. Âşığın ağlaması, şairane bir nedene bağlanarak **hüsn-i ta’lil** yapılmıştır.

5. Şovukluk iderlerse eger saña Mesîhî

Sen dahı yalın yüzlülere akçeyi yandur

Kelimeler: **sovukluk itmek (t):** soğuk davranmak, güler yüz göstermemek, havayı soğutmak. / **yalın (t):** 1. alev; 2. yalçın, sarp; 3. çıplak, açık, kapsız, örtüsüz. / **yalın yüzlü (t):** tüysüz, parlak yüzlü / **yandurmak (t):** 1.yakmak, tutuşturmak 2.tutuşturmak, verivermek.

Nesir: Mesîhî, eger sana sovukluk iderlerse sen dahı yalın yüzlülere akçeyi yandur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, sana soğukluk ederlerse sen de parlak yüzlülere akçeyi veriver.

Mesîhî kendine seslenerek ay yüzlü sevgililer soğuk davranıp kendisinden yüz çevirirlerse onlara akçeleri feda etmesi gerektiğini söylemektedir. Âşık sevgisinde sadık ve karşılıksız seven, vefa gösteren, maddi menfaatler ummayan bir tiptir. Ancak sevgili onun tam tersine vefasızdır, nerede menfaat görse o yöne kayıverir. Rakiplere yüz vermesi de hep ondandır.

Şair bunun gelenek icabı böyle olması gerektiğini bildiği hâlde akçe karşılığı dahi olsa sevgiliden bir sıcak yüz görmeyi dilemektedir.

Yandırmak fiilinin hem vermek hem de yakmak anlamına gelebilecek şekilde kullanılması **tevriye** sanatına örnek oluşturur. Soğuk ve yakmak fiili arasındaki anlam ilgisinden dolayı **tenasüp** sanatı yapılmıştır. Mesîhî kelimesinde **nida** ve **tecrit** sanatlarına yer verilmiştir.

2.7. Gazel 59

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Her ok ki benden artuğa ol yâr-ı cân atar

İncindüğinden aña kirişin kemân atar

Kelimeler: yâr-ı cân (ff): Can dostu, arkadaş, sevgili. / **artug (t):** 1. başka, gayrı, maada. 2. fazla, ziyade 3. küsur, -den fazla 4. üstün 5. bir bütünün büyük kısmı. / **kiriş (t):** ok yayının iki ucu arasına gerilen esnek bağ; mecazen sevgilinin saçı. / **kemân (f):** yay, mecazen sevgilinin kaşı.

Nesir: Ol yâr-ı cân her ok ki benden artuga atar, kirişin ana incindüğinden kemân atar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O sevgilinin benden başkasına attığı her ok, ona incindiği için kirişi (ve) keman(1) atar.

Sevgilinin yan bakışı âşığın gönlüne saplanan oklar barındırır. Bu bakışın ana unsuru gözlerdir. Kirpikler ve kaş da bu bakıştaki diğer unsurlardır. Sevgilinin kaşı yaya, kirpikler de oka benzetilir. Bu bakışla âşık kendinden geçer ve gerçekten bir ok saplanmışçasına acı ve ızdırıp hisseder. Ancak âşık, bu yan bakışın acısından memnundur. Sevgilinin yan bakış okları ne kadar çok artarsa âşığa olan ilgisi de artıyor demektir. Sevgili bu ilgiyi çoğu zaman âşıktan esirger ama başkalarına bolca dağıtır. Âşıkların şikâyeti rakibe olan bu ilgidendir.

Sevgilinin saçları şekli itibarıyla yay kirişine benzetilir. Âşık, sevgilinin başkalarına ok atması ile onun bakışlarını diğerlerine yönlendirmesini ve kendisine ilgi duymamasını kasteder. Sevgili saçları uzun, siyah, çoğu zaman karmaşık ve bükümler hâlidir. Saçlar

genellikle kaş ve kirpikler gibi yaralayıcı savaş aletlerine benzetilmez. Âşık için saçlar daha merhametlidir ve âşığın gönlünü bir ip gibi kendisine bağlar. Ancak kirpik ve kaşlardan atılan oklar eğer başkalarına yönelmişse bu durum bu güzellik unsurları arasında bile muhalefete sebep olur. Âşık dışında birine yönelen okları gören yay, kirişinden boşanarak incindiğini belli eder.

Sevgilinin kaşları yaya, kirpikleri oka ve saçları kirişe benzetilmiş ancak benzeyen ögesi bulunmadığından **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ok-kiriş-kemân-atar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Yayın incinmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır.

2. Kapuñda dil rakıbe virür cism-i lâgarı Güyâ bir uğrıdur ki ite üstühvân atar

Kelimeler: cism-i lâgar (af): zayıf, ince beden / uğrı (t): hırsız. / üstühvân (f): kemik

Nesir: Dil cism-i lâgarı kapunda rakıbe virür. Güyâ bir uğrıdur ki ite üstühân atar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül; sanki bir hırsız, köpeğe kemik atar gibi kapında rakibe zayıflamış bedeni verir.

Âşığın çektiği aşk acılarıyla cismi zayıflar ve adeta bir deri bir kemik kalır. Sevgilinin kapısındaki rakip orada sürekli bekleyen bir köpek gibi düşünülmüştür. Âşık bu köpekten kurtulmak için ona ilgileneceği bir kemik olarak kendi vücudunu vermektedir. Kendisi sevgiliden bir tatlı söz, bir ilgi çalmaya gelmiş bir hırsız gibidir. Sevgilinin kapısında onun ilgisine muhtaç âşığın rakiplerden kurtulmak için bedenini yani canını bile feda etmeye hazır olduğunu belirten şair, aşk acısıyla, çektiği ızdıraptan zayıf düşen bedenini rakibe atılan bir kemik parçası gibi hayal etmiştir.

Rakip köpeğe, gönül hırsıza benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Zayıflayıp kemiğe dönen bedenin sevgilinin kapısında rakip köpeğine atılan kemiğe benzetilmesi de **teşbih** sanatına örnektir. Hırsız, köpek, kemik kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Dil-ugrı / rakîb-it / cism-i lâgar-üstühân kelimeleri **mürettep leff ü neşr** sanatına örnek olmuştur. Dil yani gönül kişileştirilerek **teşhis** yapılmış aynı zamanda **kapalı istiareye** örnek olmuştur.

3. Cānı nişân itmiş iken tîrûñ itse sehv

Dil tîrûñi nişân idüp ardınca cān atar

Kelimeler: tîr (f): ok, sevgilinin kirpikleri. / sehv (a): hata / nişân (f): işâret, belirti, iz, alâmet; ayırıcı işâret, alâmet-i fârika; hedef.

Nesir: Tîrûn cānı nişân itmiş iken sehv itse dil tîrûni nişân idüp ardınca cān atar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kirpiklerin canımı nişân almışken hata etse; gönül, kirpiklerini nişân edip ardınca can atar.

Sevgilinin yan bakışı âşığın gönlünü hedef alan oklar gibidir. Kirpikler ok, kaşlar yay olarak hayal edilir. Bu oklar yanlışlıkla başka yerleri hedef alıp gitse de sorun olmaz çünkü âşığın gönlü o hedefi şaşırان okların önüne doğru atlayarak bu oklarla yaralanmaya can atar. Can atmak deyimi; hem bunu çokça ister, arzular hem de can verir, bu yolda ölür şeklinde anlaşılabilir. Âşık, sevgilinin bir yan bakış okuna canını verecek kadar cömerttir.

Âşığın sevgilinin bakışına yani ilgisine ne kadar muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Hedefi şaşırان bakışlar âşığın gönlünü vurmakta kusur ederse bu yan bakış oklarına karşı âşık kendini hedef olarak öne koymak için can atmaktadır. Sevgilinin bakışlarına güdümlenmiş bir gönül o ne yana döner ne yana giderse onu takip etmektedir.

Can atmak deyimi iki anlamda kullanılarak **kinaye** sanatı yapılmıştır. Gönlün can atması ile insana özgü bir özellik gönle verilmiş, bu suretle **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Gönüldeki kullanım parça-bütün ilişkisi bakımında **mecaz-ı mürsel** sanatına da örnektir. Tîr-nişân etmek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

4. Tîr-i kazâyı kavs-i kuzahdan urur felek

Yayını karşı gösterüp okın nihân atar

Kelimeler: kavs-ı kuzah (aa): gökkuşağı. / tîr (f): ok; sevgilinin kirpikleri. / kazâ (a): kaderin, Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi / nihân (a): gizli.

Nesir: Felek tîr-i kazâyı kavs-i kuzahdan urur. Yayını karşı gösterüp okın nihân atar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Felek, kaza okunu gökkuşağından atar. Yayını karşı göstererek okunu gizli atar.

Klasik Türk edebiyatındaki kozmik anlayış feleğe, birtakım hususiyetler yüklemiştir. Yedi felekten oluşan gök tasavvuruna göre insanların kaderleri ve yaşamış oldukları bazı olaylar feleklerin hareketlerine göre değişmektedir. Feleğin insan yaşamı üzerinde çokça etkiye sahip olduğu düşünülür. Bu yüzden başa gelen olumsuz etkilerde felek suçlanarak “kahpe, dönek” gibi sıfatlarla anılmasına sebep olur. Feleğin kader üzerindeki bu etkisini şair, tîr-i kaza tamlamasıyla oka benzetmiştir. Gökkuşağı ise feleğin okunu attığı yay olarak düşünülmüş göz önünde duran gökkuşağının aşikâr olmasına rağmen atılan kaza oklarının gizli gizli geldiği de başka bir hayal unsuru olarak sunulmuştur.

Gökkuşağı feleğin yayına benzetilerek **teşbih** yapılmıştır. Feleğin kazanın ortaya çıkmasına sebep olan etkinliklerinin oka benzetilmesinde **teşbih** vardır. Feleğin bir insana benzetilerek ok atar şekilde tasvir edilmesinde **teşhis** ve **kapalı istiare** sanatları yapılmıştır. Tîr-kavs-yay-ok-urur-atar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

5. Şinsa Mesîhî câm-ı vakâruñ ‘aceb mi kim Seng-i melâmeti aña ol yâr-ı cân atar

Kelimeler: **sınmak (t):** kırılmak, bozulmak, incimek. / **câm-ı vakâr (fa):** ağırbaşlılık kadehi. / **seng-i melâmet (fa):** ayıplama, kınama taşı.

Nesir: Mesîhî câm-ı vakârın sinsa aceb mi kim ana seng-i melâmeti ol yâr-ı cân atar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey) Mesîhî, vakar kadehin kırılrsa bunda şaşılacak bir şey yoktur çünkü melamet taşını ona o sevgili atar.

Vakar sahibi kimseler ağırbaşlı, sözü dinlenen, hâl ve davranışlarıyla toplumun gıpta ile baktığı kimselerdir. İnsandaki vakar onu yüceltir ve saygın bir yere koyar. Vakarı elden bırakmak toplum karşısında düşecek özdeğere de razı olmak demektir. Mesîhî, vakarını bırakmak istemez ama eğer kadehe benzettiği bu vakar kırılıp dağılırsa bundan dolayı

kendisinin bir sorumluluğunun olmadığını söyler. Çünkü o vakar kadehinin kırılmasına sebep olan şey, sevgilinin attığı melamet taşlarıdır.

Melamet; kelime olarak ayıplanma, kınama, azarlayıp serzenişte bulunma gibi anlamlara gelir (Türkçe Sözlük, 2011: 1647). Taşıdığı özel anlamlarla melamet, daha sonra bu yolu benimseyenlerin ortak adı şeklinde Melâmetîlik tarikatının temel davranış şeklini oluşturmuştur. Melâmetîler, “Onlar, kınayanın kınamasından korkmazlar” (Mâide 5/54) ayetini dünyadaki umursamaz hâllerine ve düşüncelerine delil kabul etmişlerdir. Bu hâlleri ile dünyayı umursamaz herhangi bir şeye önem ve değer vermez bir tavır sergilemişlerdir. Âşığın bazı hâlleri ile Melâmetîlerin davranışlarında benzerlikler vardır. Davranışları derinden etkileyen aşk; âşığın garip hareketlerine, akıl ve mantık çerçevesine sığmaz davranışlarına sebep olmakta, delilikle itham edilerek toplum nezdinde itibarsızlaşıp dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Aşkın yüce duygusu ile durumu değerlendiren âşık, kendisini kınayanları umursamadan sevgiyi ve sevgiliyi anlayamayan, aşkın ilahî lezzetine varamayan kimseleri değersiz görmektedir. Onlara hiç hükmünde davranarak kendi tepkisini ortaya koymuş olmaktadır (Selçuk, 2007: 497).

Âşık sevgilinin bu Melami davranışlarından dolayı kendi vakarının gittiğini ve toplum nezdinde hoş karşılanmayacak şekilde sevgilinin peşinden koştuğunu söyler. Âşığın toplum normlarının dışına çıkarak sevgilinin peşinde olmasının suçu, sevgilinin güzelliğine bağlanmaktadır.

Vakar bir kristale, sevgilinin Melami tavrı da taş benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Acep mi sorusunda hem **istifham** hem de **tecâhül-i arif** sanatı vardır. Mesîhî seslenişinde **nida** ve **tecrit** sanatlarına yer verilmiştir. Vakar-melâmet kelimeleri arasında **tezat** vardır.

2.8. Gazel 60

Mefûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Her kimi tîğ-i hecri ile yâr yaralar

Hayfâ ki tîğ-i reşk ile bağrumı paralar

Kelimeler: **tîg-i hecr (fa):** ayrılık kılıcı. / **tîg-i reşk (ff):** kıskançlık kılıcı. / **hayfâ (a):** "eyvah, yazık, heyhat!" anlamlarında ünlem.

Nesir: Yâr her kimi tîg-i hecri ile yaralar, hayfâ ki tîg-i reşk ile bagrumı paralar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili her kimi ayrılığın kılıcı ile yaralarsa yazık bana ki kıskançlık kılıcı ile bağrımı paralar.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin âşığa ilgisi ona çokça eziyet etmesiyle gerçekleşir. Ne kadar çok acı ve keder varsa o kadar çok ilgi vardır demek olur. Âşık, sevgilinin kendisine ilgi göstermediğine dair serzenişleri ok, kılıç, mızrak vs. yaralayıcı silahlara benzetilen gamze, hatt, kirpik gibi güzellik unsurlarıyla ilişkilendirerek anlatır. Sevgilinin bu eziyet olarak tanımlanan davranışları eğer başka kişilere yönelirse bu da âşığın kıskançlık duygusunun kabarmasına sebep olur. Bu bir kısır döngü gibidir. Âşık sevgiliden gelen oklar, yan bakışlar, güzellikler karşısında yaralanır, bağırı pare pare olur ancak bu eziyetler döner başkasına giderse o zaman da kıskançlık duygusunun etkisiyle yine paralanır, yine eziyet çeker.

Yar ve yaralar kelimeleri arasında **cinas** vardır. Ayrılık ve kıskançlık ikisi birden oka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

2. Düşdükçe cenge tîrûn için başum u tenüm İrişüben bu ikisini tîgûn aralar

Kelimeler: **tîg (f):** kılıç. / **tîr (f):** ok.

Nesir: Başum u tenüm tîrûn için cenge düşdükçe tîgûn irişüben bu ikisini aralar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Başım ve benim kirpiklerin için savaşa düştükçe (gamze/kaş) kılıcın erişip bu ikisini aralar (parçalar).

Âşığın en büyük arzusu sevgiliye kavuşmaktır. Bu kavuşma muhal olsa da âşık bunu tüm bedeniyle, ruhuyla ister. Âşığın her uzvu sanki ayrı bir nefermiş gibi sevgilinin yolunda savaşırcasına ona kavuşmak için mücadele içindedir. Ok mecazen sevgilinin bir bakışında saklı yaralayıcı silahlardandır. Âşığın bağrını delen bu oklar ona sevgilinin en büyük

lütfudur. Genellikle ok denilince akla kirpikler gelmektedir. Gamze ve kaşlar ise kılıç olarak düşünülür. Âşığın teni ve başı sevgilinin bakış oklarına hedef olabilmek için mücadele içinde kavgaya tutuşurken sevgilinin gamzesi ve kaşları ortaya çıkar ve bir kılıç keskinliğiyle meseleyi çözer. Ten ve baş arasındaki bu savaşın bitmesi, gamze kılıcıyla ikisinin arasının açılması yani âşığın ölmesi ile sonuçlanır.

Kirpikler söylenmeden oktan, gamze ya da kaş söylenmeden kılıçtan bahsedilmesi **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ten ve başın savaşa tutuşmalarında **teşhis** vardır.

3. Kefşünde na'çenle gören kepkübün şanur

Düşmüştür ayağına hilâl ü sitâreler

Kelimeler: keş (f): ayakkabı. / na'çe (a): daha fazla dayanması için ayakkabıların ökçesine çakılan demir. / kepküb (f): ayak izi; ayakkabının altına çakılan çivinin izi; ayak sesi.

Nesir: Kefşünde na'çenle kepkübün gören hilâl ü sitâreler ayağına düşmüştür şanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ayakkabının ökçesindeki demir ve çivisinin izini gören hilal ve yıldızların (senin) ayağına düştüğünü şanır.

Âşığın gözünde en değerli varlık sevgilidir. Dünyalar, aylar, yıldızlar tüm varlık sevgilinin yanında değersizleşir. Sevgiliye ait olan nesneler de değerlidir. Ona ait unsurlar iyi ve güzel şeylere teşbih olunur. Burada şair, sevgilinin ayakkabısındaki na'çe ve kepkebi, gökteki yıldızların ve hilalin birleşiminden olan bir gece manzarasına benzetmektedir. Âşık, sevgilinin mahallesinde beklerken onun her hareketine dikkat eder her adımını gözler. Bu gözleyle ortaya çıkanları güzellik adına benzetilecek en iyi unsurlara benzetir. Yıldızlar ve hilal geceyi süsleyen, insanın gözüne hoş gelen manzaralardır. Sevgilinin ayakkabısının çıkardığı izler de âşığa böyle bir manzarayı hatırlatır. Bunlar sevgilinin üstünlüğüne, yüceliğine bir delildir. Gökteki bu güzellikler, sevgilinin güzelliği karşısında onun ayaklarının altındadır.

Ayakkabıdaki na'çe ve kepküb, aya ve yıldızlara benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ayağa düşmek deyiminin hem gerçek hem de mecaz anlamı kastedilecek şekilde kullanılmasında **istihdam** sanatı vardır. Keş-na'çe-kepküb kelimeleri arasında ve hilâl-

sitâre kelimelerinde **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Na'çe-hilâl, kebkeb-sitâre kelimelerinde **mürettep leff ü neşr** vardır. Ay ve yıldızların sevgilinin ayağına düşmesinde **mübalâğa** sanatı yapılmıştır.

4. Çün haddün üzre hattunı yazmaz cihân-misâl

Her şeb nehâr şafhasını nice karalar

Kelimeler: **çün (f):** ne vakit, ne zaman, nedeniyle, çünkü, gibi. / **hadd (f):** yanak. / **hatt (a):** çizgi; yazı; (sevgilinin) yüzündeki ayva tüyleri. / **cihan-misâl (fa):** dünya gibi. / **safha (a):** sayfa, levha.

Nesir: Çün haddün üzre hattunı yazmaz, cihân-misâl nehâr safhasını her şeb nice karalar?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mademki (o ressam/hattat) yanaklarının üzerindeki ayva tüylerini yaz(a)maz, dünya gibi gündüz sayfasını her gece niye karalar?

Sevgilinin güzelliği en çok yüzünde bulunan unsurlarla ortaya çıkar. Yanakları ne kadar güzelse bu güzelliği tamamlayan hatt denilen ayva tüyleri de o kadar güzeldir. Bu ikisinin bir arada olması güzelliğin katbekat artmasına sebep olur. Yüzde beliren tüy anlamındaki hatt ile güzel yazı anlamındaki hatt arasında da ilgi kurulur. Yüz, iki sayfası yan yana duran bir Mushaf'a benzetilir. Ayva tüyleri de bu Mushaf'ın yazılarıdır. Âşık bu Mushaf'ı hiç bıkmadan okumak ister. İlk çıktığında ayva tüylerinin rengi yeşile çalar ve bu, sevgilinin gençliğine delalet eder. Daha sonra siyahlaşan ayva tüyleri yaşın ilerlediğini ve gençlikteki güzelliğin kaybolmaya başladığını gösterir.

Âşık, sevgilinin ayva tüylerinin çıkmamış olmasını garip karşılamaktadır. Ayva tüyleri onun hem çocukluktan çıkıp olgunluk çağına erdiğini hem de güzelliğinin kemale ulaştığını göstermektedir. Dünyanın dönüşü neticesinde oluşan gece ve gündüzün sürekli devam ettiğini ama sabırsızlıkla beklediği bu anın gelmediğini ima eden âşık, her gecenin gündüz sayfasını karalayıp günlerin geçtiğini ama istediğinin olmadığını söylemektedir. Ayrıca en mahir hattatlar bile sevgilinin hattını yazamaz. Sevgilinin güzelliğini resmetmekte aciz kalacaklardır. Dünya/evren bir hattat, ressam gibi düşünüldüğünde gece olduğunda gündüzün beyaz sayfasını karalamakta ama yine de sevgilinin hattını çizmeye güç yetirememektedir.

Hatt, yazmaz, safha, karalar kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Gece ve gündüz kelimeleri **tezat** sanatına örnek olmuştur. Nice karalar sorusu **istifham** ve **tecâhül-i arif** sanatına örnek olmuştur. Hadd-nehâr safhası; hatt-karalar kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Her gece gündüz sayfasının karalanmasında **mübalağa** yapılmıştır. Ayrıca beyitte üç katmanlı bir anlam yapısından söz etmek mümkündür. 1. Katmanda bir hattat imajı varken 2. katmanda sevgilinin güzellikleri vardır. 3. katmanda ise gece ile gündüzün devri tablolaştırılmıştır.

5. Halk âsitânun iti dimişler Mesîhîye

Ola ki ögerek anı göge çıkaralar

Kelimeler: âsitân (f): dergâh, tekke, büyük zâviye, (İstanbul)

Nesir: Halk Mesîhîye âsitânun iti dimişler ola ki ögerek anı göge çıkaralar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Halk, Mesîhî'ye (sevgilinin) sarayının köpeğidir demiş. Ola ki onu överek göge çıkaralar.

İnsanların Mesîhî'yi, görünüşte olumsuz gibi görünse de sevgilinin kapısındaki ite benzetmeleri aslında bir övgüdür. Âşık, sevgilinin kapısındaki köpek olmayı bile kendisine ödül kabul eder. Bu, sevgiliye verilen değeri göstermektedir. Köpek sadık oluşu bakımından ve sahibinin kapısından ayrılmayışı itibarıyla değerli görülür. Âşık da sevgilinin kapısından ayrılmayan bir köpek olarak anıldığında bunu bir övgü sebebi sayarak kendi mertebesini yükseltmektedir. Âşık için sevgilinin yakınında bulunmak ne şekilde olursa olsun istenilen bir durumdur.

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Ashab-ı Kehf kıssasının köpeği de sahiplerine sadakati yönüyle anlatılmakta ve bu köpeğin cennete giden hayvanlar arasında olduğu söylenmektedir. Şairin bu kıssaya atıfta bulunarak **telmih** yaptığı söylenebilir. Göge çıkma eylemi ile de İsa'nın (a.s.) göklere yükselmesi inancına **telmih** yapılmıştır. Mesîhî-göge çıkaralar kelimeleri arasında tenasüp ilgisi vardır. Mesîhî ile **tecrit** yapılmıştır. Âsitânun iti-öğerek göge çıkaralar kelimeleri arasında **tezat** vardır.

2.9. Gazel 61

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

1. Anuñ kim tâli'-i pîrûzı yokdur

Nevâsuzdur k'anuñ nevrûzı yokdur

Kelimeler: tâli' (a): baht, şans. / pîrûz (f): uğurlu, hayırlı. / nevâ (f): ses, seda, makam, ahenk, name; nasip, behre. / nevrûz (f): yeni gün; ilkbahar.

Nesir: Anuñ kim tâli'-i pîrûzı yokdur, nevâsuzdur k'anuñ nevrûzı yokdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Uğurlu bir talihi olmayan kişi nasipsiz olduğu için onun nevruzu yoktur.

Şaire göre, bahtsız yani talihi uğursuz olan kişiler nasipsizdir ve böyle kişilerin nevruzu olmaz. Nevruz bahar bayramı olarak kutlanan ve Fars takviminde yeni yılın başlangıcı olan gündür. Bugünden sonra havalar güzelleşir ve kışın zorluklarla dolu günleri son bulur. Bu günlerde yapılan kutlamalar neşe doludur. Ancak talihsiz kimseler için bu günlerin de bir önemi yoktur. Mevsimin güzelleşmesi bahtı kara olanların talihinde güzelleşmeye sebep olmaz. Şair bu talihsiz durumdan şikâyet ederek kendi hâlinin olumsuzluklarından bahsetmiştir.

Âşık sevgilinin kendisine ilgi göstermeyip başkalarına yönelmesini ve yaşadığı diğer olumsuzlukları kendi talihine bağlamaktadır. Talihsiz oluşu onun ömründe bir bahar görememesine sebep olmuştur. İlm-i ahkâm-ı nücûm denilen eski bir ilim dalına göre yıldızların konumları ve hareketlerine göre oluşturulan işaretler sistemine bakılarak geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman ile ilgili bilgilere ulaşılabileceğine inanılmaktadır. Hangi vakitte hangi işi yapmanın uygun olacağını tespit eden, bu ilimle uğraşan kişilere müneccim denilmektedir. Müneccimler, saray görevlileri arasında bulunup hangi güne hangi yıldızın etki ettiğine karar veren kişilerdir (Fehd, 2000). Şair, baharın geldiğini gösteren nevrüz gününün kendisi için gelmeyeceğini, kendi talihsizliğini yıldız bilimine ait kelimeler ile anlatmaktadır.

Nevruz olarak bilinen ve baharı müjdelediği varsayılan eski bir bayram geleneğine **telmihte** bulunulmuştur. Tâli'-pîrûz-nevâsuz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2. Yüzi ak alnı açuk olmayanuñ

Gerek biñ söylesün hîç yüzi yoğdur

Kelimeler: **hîç (f):** değersiz, kıymetsiz; yok olan, yok denecek kadar az olan.

Nesir: Yüzi ak alnı açuk olmayanuñ gerek biñ söylesün hîç yüzi yokdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yüzü ak, alnı açık olmayanın bin söz söylese de yüzü (değeri) yoktur.

İnsana itimat edilebilmesi için yüzü ak alnı açık olmalıdır. Yani kişi; davranışlarından, yaptığı fiillerden dolayı hesap verebilmeli ve herhangi bir suçu, utanılacak bir durumu olmamalıdır. Bu vasıflara sahip olmayan bir kişinin ne kadar çok söz söylese de buna itibar edilmeyeceği aşikârdır.

Eleştirel anlamda toplumun içinde bulunan ve ar damarı çatlamış insanlar yüzüzlük yaparak kendilerini kabul ettirmeye çalışsalar da bir değerlerinin olmayacağı söylenmektedir. Şair; on sözünün biri doğru, gerisi yalan olan insanlar gibi bin laf edip de yüzü doğru olmayan kişilere toplumun itibar etmemesini dilemektedir.

Yüzü ak alnı açık, yüzü yok (yüzüz) deyimleri kullanılarak **kinaye** yapılmıştır. Bu deyimler arasında **tezat** sanatı da vardır. Bin ve yüz sayıları arasındaki onda bir oranı azlığa delalet ettiğinden kesretten **kinaye** yapılmıştır. Yüzü yoktur ifadesi de **kinaye** sanatına örnektir. Bin-hîç kelimeleri arasında **tezat**; yüz-bin kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

3. Lebüñe beñzerem dir ise helvâ

Eyü dir ille anuñ tuzi yoğdur

Kelimeler: **leb (f):** dudak, kenar / **helvâ (a):** un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı.

Nesir: Helvâ lebûne beñzerem dir ise, eyü dir ille anuñ tuzı yokdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Helva (senin tatlı) dudaklarına benzerim der ise iyi der ama onun tuzu yoktur.

Helva, aşure gibi tatlıların yapımında kullanılan temel malzemelerin arasında şeker bulunmaktadır. Şekerli tatlıların içerisine lezzeti tam olarak yansıtabilmesi açısından çok az miktarda tuz da konulmaktadır. Bu tuz, yiyen tarafından fark edilmeyecek kadar az olmaktadır. Bir kusurmuş gibi dursa da tatlıya verdiği lezzet önemlidir. Şeker, tatlılığı ve insana verdiği haz itibarıyla sevgilinin dudaklarına benzetilir. Helva, bir insan gibi konuşarak kendisini sevgilinin dudaklarına benzetse bu konuda haklıdır. Sevgilinin dudakları klasik Türk şiiri geleneğinde tuzlu olarak düşünülmektedir. Aşığa hayat bahşeden dudakların tuzu, helvanın içinde bulunan ve yiyen tarafından fark edilmeyecek kadar az olan tuza oranla daha belirgindir. Dolayısıyla helvanın sevgilinin dudaklarına benzemek istemesinde erişemeyeceği hâl dudakların tuzlu oluşudur. Bu kusurlu yanı ile helva, sevgilinin dudaklarından alınan lezzete erişemeyecektir.

Helvanın konuşmasıyla **teşhis** ve **intak** sanatı yapılmıştır. Helva sevgilinin dudaklarına benzetilerek **teşbih** yapılmıştır.

4. İşigünde şu kim akıtmadı yaş Anuñ gökde dahi yıldızı yokdur

Kelimeler: işig (t): huzur, makam, kapı.

Nesir: İşigünde şu kim yaş akıtmadı, anuñ gökde dahi yıldızı yokdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Senin) eşiginde gözyaşı dökmeyenin gökte de yıldızı yoktur.

Eski inanışa göre her insanı temsilen gökte bir yıldız yaratılmıştır. Bu yıldız dünyadaki bedenin gökteki yansıması gibidir. İnsanın ulvi benliğini temsilen bu yıldızın yüceliği ve parlaklığı dile getirilir. Âşığa göre bir insanın değerli olması, onun sevgilinin kapısında döktüğü yaş ile doğru orantılıdır. Ne kadar çok yaş döküp hüznü ve elem hissediyorsa o

kadar sevgiliye değer veriyor demektir ve bu değer neticesinde kendisi de değer bulacaktır. Sevgili için gözyaşı dökmeyen birinin gökte yıldızının olmaması da onun değersiz ve talihsiz olmasıyla eş değerdir.

Gökte yıldızı olmamak talihsiz, bahtı kara olmak demektir. Klasik Türk şiirinde âşğın döküğü gözyaşları parlaklığı ve değeri sebebiyle genellikle inciye ve yıldıza benzetilir. Sevgiliye kavuşmaya vesile olacak inci ve yıldız değerindeki gözyaşlarını akıtmayan kişinin gökte de yıldızı olmaması doğaldır.

Beyitte gözyaşı, parlaklığı sebebiyle yıldıza benzetilmiştir. İşig-gök kelimeleri arasında **tezat** vardır.

5. Mesîhîye ola mı vaşl rûzî Çü firkat gicesinüñ rûzı yokdur

Kelimeler: **vasl (a):** ulaşma, birleşme; sevdiğine kavuşma, vuslat. / **firkat (a):** Ayrılık, ayrılış, firak, hicran. / **rûz (f):** gün, gündüz. / **rûzî (f):** rızık, azık; nasip, kader, kısmet.

Nesir: Mesîhîye vasl rûzî ola mı? Çü firkat gicesinüñ rûzı yokdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî'ye kavuşma nasip olur mu? Çünkü ayrılık gecesinin gündüzü yoktur.

Mesîhî, sevgiliye kavuşmanın nasip olup olmayacağını bildiği hâlde sorarak istifham sanatıyla sorduğu sorunun cevabını tecahül-i arif yaparak vermiş ve bu kavuşma, vuslat gününün olmayacağını söylemiştir. Ayrılık bir geceye benzetilmiş, vuslat ise bu gecenin gündüzü gibi düşünülmüşse de ayrılık gecesinin bitmeyen bir gece gibi asla gündüze ulaşmayacağı belirtilmiştir. Geleneğin çizdiği çerçeve içerisinde kalmaya çalışan klasik Türk edebiyatı mensubu şairler vuslat hayalinde olmalarına rağmen bu hayalin gerçekleşmeyeceğini düşünmektedirler.

Ayrılık geceye, vuslat gündüze benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gece-gündüz, vasl-firkat kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Mesîhî kendisine soru sorarak **tecrit** yapmıştır. Rûzî ve rûzı kelimeleri arasında **cinas** sanatı vardır.

2.10. Gazel 62

Fecilâtün Mefâ'ilün Fecilün

1. İşıgûñ seyl-i eşke menzildür

Anı redd eyleme ki sâ'ildür

Kelimeler: seyl (a): sel, şiddetle gelen şey. / eşk (f): dem, gözyaşı / menzil (a): inilen yer, konulacak yer, dünya, mesafe. / işig (t): huzur, makam, kapı. / sâ'il (a): dilenci, gedâ; sorucu, akan.

Nesir: İşıgûñ seyl-i eşke menzildür. Anı redd eyleme ki sâ'ildür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Eşiğin gözyaşı seli için menzildir, onu reddetme zîra (o) bir dilencidir.

Âşığın ağlamaktan sele dönüşen gözyaşları, sevgilinin bulunduğu yere doğru akar. Bu selin varmayı umduğu yer sevgilinin kapısıdır. Âşığın bu sele karşı sevgiliden isteği onu reddetmemesidir. Gözyaşı seli bir dilenciye benzetilerek boş çevrilmemesi gerektiği belirtilmiştir. İslami geleneğe Allah için isteyen kimsenin boş çevrilmesinin doğru olmadığı, az da olsa dilenciye bir şeylerin verilmesi gerektiği anlayışı vardır.

Sâ'il kelimesi hem dilenci hem de akan şey anlamında düşünebilecek şekilde kullanıldığından **tevriye** sanatı yapılmıştır. Gözyaşı seli benzetme amacı güdülmeden âşığın kendisi olacak şekilde düşünüldüğünden **mecaz-ı mürsel** sanatına örnek olmuştur. Gözyaşının dilenciye benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır.

2. Ağzunuñ hîç misli yokdur lîk

Cân biraz leblerüñe mâ'ildür

Kelimeler: lîk (f): lakin, ama, ancak, fakat. / mâ'il (a): eğri, meyilli, hevesli, istekli, düşkün, benzer.

Nesir: Agzunuñ hîc misli yokdur, lîk cân biraz leblerüñe mâ'ildür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ağzının hiç benzeri yoktur fakat bu can senin dudaklarına meyillidir.

Sevgilinin güzellik unsurlarından ağız küçüklüğü ile ortaya çıkmaktadır. Bazen bir mim ya da he harfine benzetilen ağız neredeyse yok gibidir. Şiirde geçen hîc, yok, biraz kelimelerinin seçimiyle bu küçüklük hissettirilir. Sevgili, her bir güzellik unsuruyla diğerlerinden ayrılan eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Ağzının bir örneği dahi yoktur ama âşığı en çok cezbeden sevgilinin dudaklarıdır. Âşığın sevgilinin dudaklarına olan meyli hiç bitmeyecek bir yöneliştir. Bu yönelişte canı terk edip sevgiliye feda etmek çok kolayca yapılacak bir iştir.

Sevgilinin ağız küçüklüğü ile dikkati çekmektedir. Hatta bu küçüklük, ağzın hiç yokmuş gibi düşünülmesine bile sebep olur. Ağzın varlığı ayva tüylerinden ve dudaklardan anlaşılır. Şekil olarak mim harfine ya da noktaya benzetilebilir. Gonca da sevgilinin ağzına benzetilen diğer unsurlardandır. Ağız, içerisinde inci gibi dişleri saklayan bir hazine gibidir.

Ağzının hiç misli yoktur ifadesinde **mübalağa** sanatı vardır. Ağız-cân-leb kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi bulunmaktadır.

3. Öldürürseñ yanuñda söyleyeni

Dostum kim gerekse kâ'ildür

Kelimeler: kâ'il (a): razı olan, kabul eden; konuşan, söyleyen.

Nesir: Dostum yanuñda söyleyeni öldürürseñ gerekse kim kâ'ildür?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Dostum yanında söyleyeni öldürürsen gerektiğinde kim konuşup söyleyecek?

Sevgili, güzellik unsurlarını bir silah gibi kullanarak sürekli âşığın canına kastetmektedir. Yokluğuyla verdiği eza ve cefa yetmiyormuş gibi varlığında bakışlarıyla, tavırlarıyla âşığı gam ve kedere sürüklemektedir. Oysa âşık, güzel ve etkili sözlerle sevdiğini övüp onun

bütün güzelliklerini bir bir sayarak içindeki a kı dışarı vurmaktadır. Sevgili kendisini metheden ve güzelliklerini vASFeden      ettiği zulüm ile öldürdükten sonra bir daha böyle güzel söz söyleyen bulamayacaktır. S z söyleyenden kasıt konu ulup muhabbet edilen, dostça sohbet edilen kişilerdir.

  ık, sevgiliye net bir mesaj vererek dünyadaki en sadık dostunun kendisi olduğunu ve ettiği eziyetlerle eğer canına kıyıp öldürürse bir daha kendisine güzel sözler söyleyecek birisini bulamayaca ını belirtmektedir. Sevgiliyi her h liyle tasdik edecek, onun daima yanında bulunacak kişi   ıktır. Bundan dolayı sevgilinin   ı a karşı daha merhametli davranması ve onu verdiği eziyetlerle canından bezdirmemesi gerekmektedir.

Sevgiliye “dostum” diye hitap edilmesi **nida** sanatına örnek olmuştur. Kim k 'ildür sorusunda **istifham** yapılmıştır.

4. Yılda bir kez görinür ol gül-i ter

Anda da d d-ı  h h 'ildür

Kelimeler: g l-i ter (ff): taze g l. / h 'il (a): perde, m nia, iki Şey arasını ayıran, korku ve dehşet veren. / d d (f): duman, beddua, ilen .

Nesir: Ol gül-i ter yılda bir kez görinür. Anda da d d-ı  h h 'ildür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O taze g l yılda bir kez görinür ancak onda da ahın dumanı (onu görmeye) engel olur.

Ah   ı ın gönlünden çıkan a k acısıyla g  e yükselen bir duman gibidir. Bedduanın kısa sürede yerini bulması gibi ah da bir ok gibi hedefini hızlıca bulabilir. Bu hedef bazen sevgili olabilir. Ah,   ı ın derdini sevgiliye anlatan bir tercüman gibi düşünülebilir. Demire ve ta a benzetilen sevgilinin kalbini, ateşli ahlar eritip açığa karşı daha ho   r l  davranmasına sebep olabilir. Bu ateşli ahlar sevgilinin mahallesini yangın yerine çevirebilir. Bu yangını ancak a ı ın gözyaşları seli söndürebilir.   ı ın ahları durmadan sabahlara kadar devam ederken halk, bu ahları sabah ezanı zannedebilir. Tüm bu duruma karşı sevgilinin gönlü yumu ayıp   ı a merhamet göstermeyebilir. Ayrılı ın acısıyla ah eden, kavu amadı ı

sevgilinin hasretinden inleyen âşığın bu durumu, sevgilinin hoşuna gitmekte ve devamını talep etmektedir. Âşık, sevgiliye kavuşsa bile sonrasında gelecek ayrılığın düşüncesi ile ah etmeye devam edecektir (Pala, 1995: 23). Sevgili; yılda sadece bir kez ortaya çıkan, açılan taze bir gül gibidir. Âşık bu fırsatı kaçırmak istemez ama çektiği ahların dumanı her yanı kapladığından yine onu göremez.

Ah dumanının her yanı kaplayarak görüşü ortadan kaldırması **mübalağa** sanatına örnektir. Ağızdan çıkan ah nidasının bir duman gibi göğe yükselmesinde **hüsni ta'lil** sanatı yapılmıştır. Sevgilinin söylenmeyerek taze bir güle benzetilmesinde **açık istiare** sanatı vardır.

5. İşidüp nâlemün cereslerini

Didi yine Mesîhî kanzildür

Kelimeler: **nâle (f):** inilti, figân. / **ceres (f):** çan, âşığın ağlayan, inleyen gönlü. / **kanzil (a):** kendinden geçmek, körkütük sarhoş olmak.

Nesir: Nâlemün cereslerin işidüp Mesîhî yine kanzildür didi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönlümün inilti çanlarını işitip “Mesîhî yine sarhoştur.” dedi.

Âşığın bağı aşk acısıyla yaralıdır. Bu dert ve kederle sürekli ağlayıp inler ve ah u figan eder. Bu hâlini görenler onun aklının başında olmadığını anlar ve sarhoş olmuş sanır. Aslında âşık sarhoşluktaki gibi gelip geçici bir akıl tutulmasına sahip değildir. Onun aşkındaki sebatı bu aşk sarhoşu hâlinin de hiç geçmeyeceğine delildir.

Mesîhî mahlası ile Hz. İsa arasında bir ilgi vardır. Hz. İsa’nın meshedip ölüleri diriltme ve hastalara şifa verme gibi mucizeler gösterdiğine inanılır. Hristiyanlık dini içerisindeki bazı ritüellerde kullanılan şarabın verdiği sarhoşluk, ceres kelimesindeki çan sesi anlamı ve Mesîhî mahlası bu yönüyle birbiri ile **tenasüp** ilgisi oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Mesîhî, **tecrit** sanatına da örnektir. Âşığın nâleleri, yani iniltileri ceres denilen çana benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

6. Baħr-i ma'na durur tabiat kim

Ol denizde zebān bir dildür

Kelimeler: zebān (f): dil, lisan, lügat, lehçe. / baħr (a): deniz. / tabiat (a): insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların hepsi, doğa; bir kimsenin davranışlarına yön veren yaratılışı, huy, meşrep, mizaç; güzeli seçebilme, ayırabilme melekesi, zevk. / dil (t): denizin içine doğru uzanmış, alçak, dar ve uzun kara parçası.

Nesir: Tabiat baħr-i manā durur kim ol denizde zebān bir dildür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Tabiat, dili olan bir mana denizidir.

Dünya içerisindeki bütün yaratılmışların beraberce yaşadığı mekân anlamına gelen tabiat; aynı zamanda şairin, şairlik tabiatı, huyu, yaratılıştan getirdiği söz yeteneği anlamına gelmektedir. Kelimelerin anlam yükleri, bir denize benzetilerek o denizdeki manaların genişliği anlatılmaya çalışılmıştır. Mana, iç yüz anlamına geldiği gibi tasavvufta suret, yani görünür olan madde âlemi karşılığında kullanılmıştır. Suretle ortaya çıkan sıfatlar âlemine mana âlemi denmektedir. Allah, esas mana iken onun diğer eşyaya zuhuru sureti oluşturmaktadır (Pala, 1995: 357). Âşık görünenin ötesindeki manaları ve maddenin diğer tarafındaki anlamları da gördüğünden tüm tabiat ona bir mana denizi olarak görünmektedir. Bu denizin içinde lisan bir dildir derken âşığın gönülden gelen gizli bir lisanının olması kastedilmektedir. Dil kelimesi hem lisan hem de mana denizine doğru uzanan kara parçası anlamında coğrafi terim manasıyla da anlaşılabilir. Bu yüzden âşığın dili, gönlünden kopan duyguları mana denizinin ortasına doğru taşıyan bir kara parçası gibi düşünülebilir.

Tabiat bir mana denizine benzetilerek **teşbih ve mübalağa** yapılmıştır. Dil, zeban, mana kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2.11. Gazel 63

Feilātün Mefā'ilün Feilün

1. Dil gözüm yaşı ile hem-demdür

Bu aña vü o buña mahremdür

Kelimeler: **hem-dem (f):** canciğer arkadaşı. / **mahrem (a):** gizli; dince ve şer'an müsaade olunmayan; birisinin hususi hâllerine ait gizli sır. İslâm hukukuna göre kendisiyle evlenilmesine müsaade edilmeyen, nikâh düşmeyen anne, baba, kardeş, amca, hala, dayı, teyze vb. yakın akraba; karşıtı: nâmahrem; nikâh düşmediği için şeriatça kadının kendisinden kaçmadığı erkek. / **dil (f):** gönül, kalb, niyet.

Nesir: Dil gözüm yaşı ile hem-demdür. Bu aña vü o buña mahremdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül gözyaşı ile canciğer arkadaştır. Bu ona ve o buna mahremdir (yakındır).

Âşığın gözyaşı bazen öyle bir yoğunlaşır ki sel olup coşar. Bazen de kimselerin görmediği gizli ve içli ahlarla beraber âşığın gönlüne akar. Bu derdi çektiğini bir kendisi bilir. Gönül ve gözyaşları kendi arasında dertleşen iki yoldaş gibi birbirlerinin sırlarını, dertlerini paylaşır. Gönülün bildiğini gözden saklamak mümkün değildir. Gönülden gelenler âşığın gözünden yaş olarak dökülür.

Gönül ve gözyaşlarının insan sıfatı verilerek düşünülmesi **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatını oluşturmuştur. Hem-dem ve mahrem kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2. Zâhidâ ögme ol cihânı igen

Gör e bu da ne hoşça   lemd  r

Kelimeler: **z  hid (f):** bor   olan ibadetlerden, asl   vazifelerden ba  ka d  nya s  s ve makamlarından feragat eden kimse. / **  lem (a):** b  t  n cihan; k  inat. / **igen (t):**   ok, fazla, gayet, bu kadar.

Nesir: Z  hid   ol cih  n   igen   gme. G  r e bu da ne ho   a   lemd  r.

G  n  m  z T  rk  esiyle Nesir: Ey z  hid, o d  nyayı   ok fazla   vme. Bu k  inatın da ne kadar g  zel oldu  unu g  r.

Zâhid, samimi görünüp ibadetlerine düşkün, takva sahibi bir kimse olarak toplumda tanınan bir kişi olmasına rağmen âşığın gözünde onun bu davranışlarının tamamı sahte ve yalandır. Zâhid her ne kadar dünya malı, şan ve şöhretinden vazgeçip ahireti önemsiyormuş gibi görünse de bu davranışlarında samimi değildir. Âşık, zâhide seslenir ve “Sadece öbür dünyayı övüp durma bu dünyada da nice güzellikler vardır.” demektedir. Bu dünyanın dikkate değer en güzel yanı sevgilinin varlığıdır. Âşık için sevgilinin var olmadığı her yer cehennem, onun var olduğu her yer ise cennettir. Dünyada iken cenneti bulan âşık, zâhide seslenerek bu dünyadaki güzelliklere de dikkat çekmektedir.

Zâhidâ hitabında **nida** sanatı vardır. O cihan (ahiret)-bu âlem (dünya) kelimeleri arasında **tezat** sanatı oluşmuştur.

3. Haremünde görem çü gün yüzünü Şanuram kim meh-i muharremdür

Kelimeler: **meh (f):** ay, kamer. / **harem (a):** herkesin girmesine müsaade edilmeyen yer; kadınlara mahsus oda.

Nesir: Haremünde çü gün yüzünü görem kim meh-i muharremdür sanuram.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Hareminde gün yüzünü gördüğümde muharrem ayı (doğmuş) sanırım.

Sevgilinin yüzü dünyada seyredilebilecek en parlak ve güzel nesnedir. Karanlık bir gecede dünyayı aydınlatan dolunaya ya da güneşe benzetilir. Âşık, dolunayın parlaklığına benzeyen bu yüzü onun hareminde yani bulunduğu kişiye özel mekânında gördüğünde sanki muharrem ayının dolunayı doğmuş zannetmektedir.

Muharrem ayı hicri ayların birincisi olup ilk günü hicri yılbaşı olarak kutlanmaktadır. Bu ay içerisinde Müslümanlar için büyük bir hüznün kaynağı olan Kerbela vakası da yaşanmıştır. Hz. Hüseyin’in şehit edildiği bu ayda bazı Müslümanlar onun acısını her yıl taze tutmak için bir takım yas törenleri düzenlemektedirler. Ayrıca Hz. Nuh’un gemisinin de muharrem ayı içerisinde suların çekilmesiyle tekrar karaya çıktığı söylenir. Bugüne özel yapılan aşure tatlılarıyla da eski gelenek devam ettirilmektedir.

Sevgilinin yüzü gün aydınlığına benzetilerek **teşbih-i belîğ**, muharrem ayına benzetilerek de **tam teşbih** yapılmıştır.

4. Nice kıaddüm muzâ'af olmaya kim Ki gamum gam içinde müdgamdur

Kelimeler: **muzâ'af (a):** bir kat daha artmış, çoğaltılmış; iki kat, kat kat olmak. / **müdgam (a):** başka bir şey içine sokulmuş, ithal edilmiş; peş peşe gelen iki kelimedenden birincisinin son, ikincisinin ilk harflerinin aynı olması. / **kadd (a):** boy, pos. / **gam (a):** kaygı, tasa.

Nesir: Kaddüm nice muzâ'af olmaya kim ki gamum gam içinde müdgamdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Boyum nasıl iki büklüm olmasın? Zira benim kederim keder içinde kederlenmiştir.

Âşığın kederi bitmek tükenmek bilmez. Ayrılığın acısı, sevgilinin zulmü, rakiplerin varlığı, kötü giden talihi, nice olumsuzluklar onun kederini arttırdıkça artırır. Bu zorlu gam yüküyle âşığın boynu bükülür, bedeni zayıflar ve iki büklüm bir hâl alır. Taşıdığı keder yükünün ağırlığı buna sebeptir. Kederinin içinde ayrı ayrı kederler barınır.

Sevgilinin boyu endamlı ve uzun bir servi ağacına benzerken âşığın boyu iki büklüm perişan bir hâldedir. Âşığın boyu kederi ile katlanır. Kederi artar, boyu da katlanarak kısalır.

Gam ve müdgam kelimeleri ile **cinas** sanatı yapılmıştır. Gam kelimesinin tekrarlanarak kullanılmasıyla **tekrir** ve **aliterasyon** ortaya çıkmıştır. Gamın iç içe geçmiş kaynaşmış kelimeler için kullanılan müdgam kelimesinin içinde olması hem gerçek anlamda mümkün hem de mecaz anlamda keder içinde keder yaşama anlamında kullanıldığından **kinaye** sanatı yapılmıştır. “Nice kaddüm muzâ'af olmaya” sorusu **istifham** ve **tecahül-i arif** sanatlarına örnek olmuştur.

5. Ne kadar gün toğar ise başuma Hem-nişnüm hemân gölgemdür

Kelimeler: hem-nişîn (f): beraber oturup kalkan, samimi arkadaş; oturmak, yerleşmek.

Nesir: Başuma ne kadar gün togar ise, hem-nişînüm hemân gölgemdir.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Başıma ne kadar gün doğsa da benim arkadaşım, benimle oturup kalkan gölgemdir.

Gölge; ışığın geliş yönüne ve açısına göre değişen, insan bedenine çarparak geri yansıyan ışıkların yokluğundan oluşan karanlık kısımdır. Günün belli saatlerinde güneş ışığının yönüne göre gölge boyları uzar, kısalır ya da yön değiştirir. Başka ışık kaynağı da yoksa güneşin batışıyla gölgeler kaybolur. Gölge, şairin hayal dünyasında ona arkadaşlık eden tek varlık olarak düşünülmüştür. Şair, kendi yalnızlığının tasvirinde tek dostunun gölgesi olduğunu söyleyerek peşinden ayrılmayan gölgesini **teşbih-i belîğ** sanatı ile sadık bir arkadaşın varlığıyla bir tutmuştur. Başına gün doğmak ifadesinde; âşığın, bazı durumlarda talihinin yüzüne gülmesi kastedilse de bu durumun uzun sürmediği ve yine bir başına kaldığı söylenmektedir.

Gölge sevgilinin peşinden ayrılmaması yönüyle, ona âşık başka bir kişi olarak da düşünülmüştür:

Pîş ü pesûnde şevk ile rû-mâl olup gider

Sāyeñ de saña bencileyin mübtelâ mıdur? Nahîfî G.117/5 (Aypay, 1992: c.2 119)

Gölgenin bir insan gibi düşünülmesinde **teşhis** sanatı vardır. “Talihi yaver gitmek, işi yolunda olmak” anlamına gelen “başına gün doğmak” beyitte deyim anlamıyla kullanılmıştır. Bu ifadeyi gerçek anlamıyla da düşünmek mümkündür ama kastedilen mecaz anlamdır. Bu durum **kinaye** sanatına örnek olmuştur. Şair, talihi yaver gitse bile yine yalnız olduğunu ifade ederek **mübalâğa** sanatına yer vermiştir.

6. Cevher-i ma'ni ile işbu baḥr

Gūyiyā dürr ile ṭolu yemdür

Kelimeler: ma'ni (a): anlam, mana, hakikat. / cevher (a): var olan bir şeyin özü, esası, varlığındaki maya, gevher. / bahr (a): deniz, derya. / gûyiyâ (f): “güya, sanki, âdeta, zannedersin ki” anlamlarında zarf. / dürr (f): inci. / yem (a): deniz.

Nesir: İşbu bahr cevher-i ma'ni ile gûyiyâ dürr ile tolu yemdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: İşte bu deniz sanki inci ile dolu bir derya gibi mana cevherleriyle doludur.

Şair/âşık etkili söz söyleme yeteneği ile dikkat çeken bir kişiliktir. Sevgiliyi elde etmek ve onun güzelliklerini anlatmak için söylediği sözlerle sanki içi inci ile dolu bir deniz gibi mana hazineleriyle dolu sözler söylemektedir. İnci, mercan, cevher gibi değerli taşlar; dünya üzerinde nadir bulundukları için insanlar tarafından aranıp kıymet görürler. Tıpkı bu değerli taşlar gibi âşığın söyledikleri de dünya üzerinde nadir bulunan sözlerdir. Nadir bulunmasının yanında bu kıymetli sözleri âşık o derece çok sarf eder ki sanki bu sözler büyük bir denizi dolduran inci taneleri gibidir. Âşığın sözlerinin genellikle sevgilinin güzelliklerini anlatmasından yola çıkarak denizi dolduran inci tanelerinin çokluğu ile sevgilinin güzelliği arasında da bir çokluk bağı bulunmaktadır.

Anlam bir cevhere ve inciye benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Bahr, yem, dürr, cevher kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Mana cevherleriyle dolu olan, şairlik tabiatı veya gönüldür. O hâlde şairlik tabiatı/gönül denize benzetilmiş ancak şairlik tabiatı/gönül söylenmeyerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Mana cevherleri saçan gönül, inci dolu bir denize benzetilerek **tam teşbih** sanatına örnek olmuştur. Denizin inci ile dolu olmasında **mübalağa** vardır.

7. Sözi cân-bahşdur Mesîhînüñ

Şanasın kim Mesîh-i Meryemdür

Kelimeler: bahş (f): bağış; verme; ihsan.

Nesir: Mesîhînüñ sözi cân-bahşdur kim Mesîh-i Meryemdür sanasın.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî'nin sözü Hz. İsa (a.s.) gibi insanlara can verir.

Mesîhî, mahlasının verdiği imkânla kendisini İsa Mesih'e benzeterek onun mucizelerinden biri olan ölüleri diriltme hadisesine telmih yapmaktadır. Hz. İsa'nın mesh ettiği hastalar iyileşir, dokunduğu ölüler dirilirmiş. Bundan dolayı kendisine Mesih denmiştir. Hz. İsa'nın peygamber olmasından kaynaklı bu mucizevi durumunu Mesîhî, şairlik yeteneği ve söz söyleme gücüyle başarmaktadır. Şair kendi söz söyleme gücünü ve söylediği kelimelerin insanlar üzerindeki etkisini bu şekilde ifade ederek şairlik yeteneğinin üstünlüğünü ifade etmektedir.

Hz. İsa ve annesi Meryem anılarak Hz. İsa'nın ölüleri diriltme ve hastaları iyileştirme mucizesine **telmihte** bulunulmuştur. Mesîhî kendisini Hz. İsa'ya benzeterek **teşbih** yapmıştır. Aynı şekilde kendini başka bir kişi gibi düşünmesinde **tecrit** sanatı vardır.

2.12. Gazel 64

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Bezmümüz yine müşerref eyledi cânâneler

Göklere çıksa yeridür na're-i mestâneler

Kelimeler: **bezm (f):** sohbet meclisi; muhabbet yeri. / **cânâne (f):** sevgili, güzel, sâhib-i cemâl / **mestâne (f):** sarhoşcasına; sarhoş bir kimseye yakışır surette.

Nesir: Cânâneler bezmümüz yine müşerref eyledi. Na're-i mestâneler göklere çıksa yeridür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgililer (işret) meclisimize yine şeref verdiler. Sarhoş naralarımız göklere çıksa tam yeridir.

Daha çok üzümünden yapılan şarap; keyif verici bir madde olarak, kırmızı rengi, insanı sarhoş edip akıl ve düşünme melekelerini giderici etkisi ile aşka benzetilmiştir. Şarabın ve aşkın insan üzerindeki etkileri aynıdır. Klasik edebiyatta; yıllandıkça değerinin artması, kokusu, verdiği sarhoşluğu, sonrasında ortaya çıkardığı baş ağrısı, insanı düşürdüğü süfli hâlleri ile şarap şiirlerde sıklıkla kullanılmıştır. Şarap içilip aşk sohbetlerinin yapıldığı eğlence

meclislerine de bezm adı verilmiştir. Bu bezmlere baş konuk olarak her zaman sevgili davetli olup onun bulunduğu meclisler şarabın etkisinin ve alınan hazzın en yüksek olduğu mekânlardır. Şarabı sunan saki, kadeh, sürahi, içkinin dağıtılış düzeni, meyhane gibi birçok unsur şiirlerde ifadesini bulur. Şarabı ve onun sarhoşluğunu tasavvufi anlamda yorumlamak da mümkündür. Mutasavvıf şairlerce şarap, ilahi aşkı sembolize edebilecek şekilde de düşünülmüştür.

Sevgililerin teşrif ettiği bir eğlence meclisinde âşıkların hem aşk hem de şarabın verdiği sarhoşlukla naralar atmaları, aşk ateşi ve şarabın verdiği coşkuyla içlerindeki duygu yoğunluğunun zirveye çıktığını göstermektedir. Ah etmek ya da nara ile figan etmek göklere yükselen bir duman gibi düşünülmüştür. Bu naranın etkisi o kadar fazladır ki gökyüzüne doğru yükselerek dünyanın en üst katına çıkar.

Naraların göklere çıkmasıyla **mübalâğa** sanatı yapılmıştır. Bezm, cânâne, na're, mestâne kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2. Ben şarâb-ı la'l-i dilberden geçerdüm zâhidâ Korğaram şırlar şalâh-ı tövbemi cânâneler

Kelimeler: **salâh (a):** doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma; bir şeyin en iyi hâli; rahatlık, sulh, iyileşme, düzelme, iyilik. / **la'l (f):** kırmızı; al renk, dudak, kırmızı ve kıymetli bir süs taşı. / **sımak (t):** bozmak, kırmak, yenmek, mağlup etmek.

Nesir: Zâhidâ ben şarâb-ı la'l-i dilberden geçerdüm, korkaram cânâneler şalâh-ı tövbemi şırlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey zâhid, ben sevgilinin dudağının kırmızı şarabından vaz geçerdim ama korkarım ki sevgililer bu tövbemin doğruluğunu gizlerler (tövbemi bozdururlar).

Zâhid; zühd sahibi olan, dünya nimetlerinden vazgeçmiş, kendini dine adanmış kimse olarak bilinse de âşığın gözünde bu davranışlarında samimi değildir ve gösterdiği riya ile âşıklar meclisinde kınanır. Zâhidin kendi misyonunu diğer insanlara aktarma ile ilgili de bir görevi

vardır. Bu görev çerçevesinde; sevgilinin peşinden koşan, sevgilinin şarabın hazzını veren dudaklarına hasret çeken âşığı uyarmaktadır. Dünya zevklerinin ardından gitmemesi yönünde tavsiyelerde bulunan zâhide bir söz veren âşık, bu sözünde duramayacağını da peşinen belirtmektedir. Âşığın sözünde duramayıp tövbesinin bozulmasının sebebi de sevgilidir. Burada kullanılan sırlamak fiili ve sır kavramı ile ilgili şunları söyleyebiliriz. “*Sır, gizli tutulan şey. Divan şiirinde sevgilinin dudağı bir sır olarak ele alınır. Çözülemez, anlaşılamaz, kimse bilemez. Özellikle İlahi aşk söz konusu edildiği zaman, şarapta da sır özelliği bulunur.*” (Pala, 1995: 447). Bu tanımlamaya göre sevgilinin dudağı sırra benzetiliyorsa âşığın tövbesinin tutmamasında da bu sırra eriştiği yorumu yapılabilir. Sevgilinin ağzı küçüklüğü ile dikkat çekmektedir. Bu küçüklük zamanla artarak yokluğa doğru ilerler ve ağız bir sır olarak kaybolur.

Sır kelimesi ile ilgili olarak eski bir cam kaplama sanatından da bahsedilmektedir. Bu sanatın mucidi olarak Türkler gösterilmekte ve yapılan işin teknik özelliklerinin gizlenerek başkaları tarafından icra edilmemesi için önlem alındığı söylenmektedir. Zamanla sırça da denilen bu sanatın yapılışındaki bu gizlilik sır kelimesinin de oluşmasına neden olmuştur. Hatta Arapça asıllı olduğu bilinen sır kelimesinin esasen Türkçe olduğu iddiası da dillendirilmiştir (Onay, 2019: 368). Sır yapımı sonrası malzemenin aslı ortadan kalkmakta ve daha güzel bir hâl alarak esas malzeme gizlenmektedir. Âşığın tövbesinin sevgilinin dudaklarıyla sırlanması da bu eski hâlin ortadan kalkmasını anımsatmaktadır.

Tasavvufi anlamda sır, mutasavvıfın hâllerinden biridir. Sırlara karışmak deyimi ile kendi benliğinin dünyalık varlığının dışına çıkıp manevi âlemlerde kaybolmak kastedilmektedir. Tasavvufi gelenekte sırrın ruhun da ötesinde var olan bir bilinmeyen olduğuna inanılır. Bu konuda Necdet Tosun şu bilgileri aktarır: “*Amr b. Osman el-Mekkî’ye göre Allah bedenlerden 7000 yıl önce kalpleri yaratmış, onları kurb makamında muhafaza etmiş, kalplerden 7000 yıl önce ruhları yaratmış, onları üns bahçesinde saklamış, ruhlardan 7000 yıl önce sırları yaratmış, bunları da vuslat derecesinde muhafaza etmiştir. Sonra sırrı ruha, ruhu kalbe kalbi de beden içine hapsetmiştir. Mekkî’nin bu ifadesine göre kalp, ruh ve sır aynı özün iç içe geçmiş halkaları gibi olup sır ruhun içinde yer alır ve ruhtan daha derin bir boyuttur.*” (Tosun, 2009).

Âşık, zahide seslenerek sevgilinin şarap rengindeki dudaklarından vazgeçmesine dair bir tövbesinin olduğunu söyler. Ancak sımak fiilinin bozmak anlamından yola çıkarak sevgililerin bu tövbeyi kısa sürede bozup âşığın sözünde durmasına engel olacağını belirtir.

Sevgilinin dudağı; kırmızı renkli, değerli bir taş olan la'le benzetilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Aynı şekilde sevgilinin dudağı, şaraba da benzetilerek **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Zâhidâ hitabında **nida** sanatı yapılmıştır. Şarâb ve tövbe kelimeleri ile la'l, dilber, cânâne kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

3. Şem^c-i bezme âhumuz şöyle harâret viridi kim Bâl ü perden mirvağa yaptı aña pervâneler

Kelimeler: şem^c (a): mum, ışık. / per (f): kanat. / bâl (f): kanat; kol, pazu endam. / mirvaha (a): yelpaze. / pervâne (f): fırıldak çark; geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek.

Nesir: Âhumuz şem^c-i bezme şöyle harâret viridi kim pervâneler bâl ü perden aña mirvaha yaptı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ahımız meclisin mumuna o kadar hararet verdi ki (onun hararetini dindirmek için) pervaneler kol ve kanatlarıyla ona yelpaze yaptılar.

Elektriğin henüz icat edilmediği dönemlerde aydınlatma işlerinin mum ya da gaz lambası gibi gereçlerle yapıldığı bilinmektedir. Eğlencelerin düzenlendiği, içkilerin içilip sohbetlerin edildiği bezmlerin aydınlatma aracı da mumdur. Sevgilinin yüzü aydınlığı ile bazen bir mum veya çerağa benzetilir. Bu durumda âşık, pervane olur ve sevgilinin yüzünün şem'ine yanar (Pala, 1995: 508). Pervane, mum gibi ışık kaynaklarının etrafında dolanan kelebeklere denir. Bu kelebekler mecazen ışığa gönül vermiş âşıklara benzetilir. Pervane, aşkın tesiriyle aklını kaybeder ve kimi zaman mum alevinin içine dalarak kendini ateşin içinde kavurur. Âşık da sevgilinin etrafında dolanan bir pervane gibidir.

Sevgili; aydınlığı, güzelliği ile sohbet meclisinin hararetini artıran âşıklarının gönlünü kavuran bir yapıya sahiptir. Mumun aydınlığı ve ortama yaydığı hararet, âşığın kıvılcımlar saçan ahlarıyla artmış ve ışığın etrafındaki pervaneler de bu hararetin azalması için sanki kanat çırpıp kol, kanat hareketleri ile çalışan bir yelpaze olarak hayal edilmiştir.

Pervanelerin mum ışığı etrafındaki dönüşü gibi doğal bir olayın daha güzel bir sebebe bağlanmasıyla **hüsni ta'lil** sanatı yapılmıştır. Pervanelerin ahın ateşi karşısında kol ve kanatları ile yelpaze yapmalarında **mübalâğa** sanatı vardır. Şem', bezm, hararet, mirvaha

kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Pervanelerin kanat çırpması, insanların yelpaze yapmasına benzetilerek **teşhis** sanatı yapılmıştır.

4. Sâkiyâ karşı lebûñ öpdükleriçün âl ile

Ehl-i bezme gör ne kanlar yutdurur peymâneler

Kelimeler: **sâkî (a):** kadeh sunan, suvarıcı. / **peymâne (f):** kadeh. / **âl (t):** hile, kurnazlık, düzen, dalavere, desise.

Nesir: Sâkiyâ karşı âl ile lebûñ öpdükleriçün peymâneler ehl-i bezme gör ne kanlar yutdurur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sâkîye karşı, hile ile dudaklarını öptükleri için kadehler, bezm ehline gör ne kanlar yuttururlar.

Eğlence ve işret meclislerinde içilen şarabı dağıtan ve kadehlerin doldurulup sunulması işini yapan kişiye saki denilmektedir. Bu meclislerde halka şeklinde oturan kişilere saki sırasıyla şarabı aynı kadeh ile sunar. Sunulan kadehin tek olduğu durumlarda saki bir önceki kişi ile sonraki arasında kadehi biraz çevirir. Bu şekilde şarabı ikram ederek aynı noktaya dudaklarının değmemesini sağlar.

Sevgilinin de bulunduğu bir eğlence meclisinde bu kural hile ile delinmiş ve sevgilinin dudaklarının değdiği yerden diğerleri de içince dolaylı yoldan da olsa sevgilinin dudakları öpülmüş olur. Bu durumu sakinin görevini yapmaması olarak düşünen kadehler meclisin tüm katılımcılarına karşı mecazi bir kavgaya tutuşarak onlara kan yutturmaya başlamıştır. Buradaki kan yutturma eylemi kan ve şarabın renklerinin birbirine benzemesi yönünden hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Şarabı yudumlamaya devam eden bezm ehli, sevgilinin hasretiyle hâlâ kendini kan yutuyormuş gibi gam ve kederin içinde bulmaktadır. Ancak şair, bu yudumlama işini güzel bir sebebe bağlayıp **hüsn-i ta'lîl** sanatıyla sevgilinin dolaylı olarak dudağını öpemediklerinden dolayı, kadehlerin bezm ehline verdiği bir ceza olarak değerlendirmektedir.

Peymanelerin kan yutturmasında insan özelliği verilmesi bakımından **teşhis** sanatı yapılmıştır. Sâkî, âl, peymane, yutmak, bezm kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Âl

kelimesi beyitte hile anlamıyla kullanılmış olmakla birlikte leb ve kan kelimeleriyle birlikte geçtiği için kırmızı rengi de çağrıştırmaktadır. Bu durum **iham-ı tenasüp** sanatına örnektir.

5. Dil-rübâlar geldiler çıksun Mesîhî cân u dil

Şohbet-i hâş içre çün lâyıķ degül bîgâneler

Kelimeler: dil-rübâ (ff): gönül çeken, sevgili. / bîgâne (f): kayıtsız, umursamaz, yabancı.

Nesir: Mesîhî dil-rübâlar geldiler cân u dil çıksun. Çün bîgâneler sohbet-i hâş içre lâyıķ degül.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî; gönül çeken sevgililer geldiler, can ve gönül aradan çıksın çünkü sevgili ile samimi, özel olan bu sohbe yabancılar layık değildir.

Mesîhî, sevgiliye verdiği değeri ve onun yüceliğini bir kez daha dillendirir. Sevgilinin geldiği mecliste canın da gönlün de olmasına gerek kalmamıştır. Esas maksat sevgiliye ulaşabilmek, onun rızasını kazanabilmektir. Âşık ve maşukun has sohbetleri ve vuslatları arasına girebilecek her şey bigânedir, başkadır, gayrdır. Can ve gönül aşk ve muhabbet yolunda sadece araçtır ve bu araçlar maksada ulaşıldığında ortadan kalksa da sorun olmaz. Tasavvufî bir yorum yapılarak beytin şerh edilmesi durumunda sevgiliden kastın ilahi aşkın maksudu olan Allah olduğu söylenebilir. Allah’a kavuşmuş, sevgilisine ulaşmış bir insanın gönül ve can derdi kalmamış demektir. İlâhî lütfâ mazhar olan âşığın elde etmek isteyeceği bir şey kalmamıştır. Esasen ilâhî aşkta maksuda ulaşma yolunda can ve ten birer engeldir. Bu engellerden kurtulunca maksada ulaşılmış olunur.

Mesîhî hitabında hem **nida** hem de **tecrit** sanatı vardır. Çıksun cân u dil derken gerçek anlamıyla da düşünülebilir ancak kastedilen mecaz anlam olduğundan **kinaye** sanatına örnek olmuştur. Ayrıca bu ifadede **teşhis** ve **mecaz-ı mürsel** sanatları da vardır. Sohbet-i has-bîgâneler kelimeleri arasında **tezat** yapılmıştır. Dil-rübâlar/sohbet-i has, cân u dil/bîgâneler kelimeleri aralarındaki sıralı anlam ilgisinden dolayı **leff ü neşr-i mürettep** sanatına örnek olmuştur.

2.13. Gazel 65

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün

1. Baña dil-dâr 'arz-ı kâmet eyler

Kulına gör ne 'âlî himmet eyler

Kelimeler: dil-dâr (f): gönül alan sevgili. / 'arz-ı kâmet (aa): boy gösterme; endamını gösterme. / himmet (a): çok gayretli; yardım, ihsan; manen büyük kimselerin, ermişlerin dilediklerini yerine getiren manevi gücü, manevi yardımı, lütfu.

Nesir: Baña dil-dâr 'arz-ı kâmet eyler; kulına ne 'âlî himmet eyler, gör.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül alan o sevgili bana endamını gösterir, ben kuluna ne büyük bir himmet gösterdiğini gör.

Sevgilinin güzelliğini görebilmek bile âşık için dünyadaki en büyük lütuflardandır. Yüzünün güzelliği gibi boyunun endamı ve güzelliği de meşhurdur. Sevgilinin, bu güzelliği âşığın nazarına sunması âşık için yapılabilecek en büyük iyilik, gösterilebilecek en büyük ihsanlardandır. Âşığın kendisini sevgilinin kulu olarak değerlendirmesi ona olan bağlılık ve tutkusunun, efendi-köle ilişkisindeki kadar net olduğunu ortaya koymaktadır. Sevgili sultan, padişah; âşık köle, geda, kul ve aşkın esiridir. Kullara yapılan ihsanlar ve iyilikler sultanın büyüklüğünü gösterir. Sevgilinin endamlı boyunu bir kere olsun görebilmek aşkıyla esire dönmüş âşık için alınabilecek en büyük hediyedir.

Âşığın, kendisini kula benzetip sevgiliyi de gönül alan dildâr olarak tasvir etmesi **açık istiare** sanatına örnektir. Beyitte anlamsal olarak padişah-kul **tezadı** mevcuttur. Sevgilinin endamını göstermesinin büyük bir lütuf olarak değerlendirilmesi **mübalağadır**.

2. Maḥabbet muḥkem olsun diyü hicrân

Vücûdum riştesin iki kat eyler

Kelimeler: muḥkem (a): dayanaklı; sağlam. / hicrân (a): ayrılık, ayrılık acısı. / rişte (f): iplik, can ipi, gönül bağı.

Nesir: Hicrân, maḥabbet muḥkem olsun diyü, vücûdum riştesin iki kat eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ayrılık acısı, sevgim daha da sağlam olsun diye vücudum ipliğini iki kat eder.

Âşığın çektiği ızdırabın en büyük sebebi sevgiliye duyduğu özlem ve onun hasretiyle yandığı ayrılık acısıdır. Bu acı onun cisminde çokça tesir eder ve vücudu zayıf düşer. Bazen o kadar zayıflar ve küçülür ki bir yel onu alıp sevgilinin diyarına kadar uçurabilir. Bu acı onu bir deri bir kemik hâlinde zayıf düşürür. Ancak âşık bu hâliyle aşktan vazgeçmek şöyle dursun sevgiliye daha da bağlanır, aşk ve muhabbetini arttırır. Sanki çekilen bu çile aşkın sadakası, gerekliliği gibidir. Âşık ne kadar çok çile çekerse o kadar sevgiliye bağlılığını ve samimiyetini kanıtlamış olur.

Âşığın çektiği ayrılık ızdıraplarına karşı vücudunun bir ip gibi incelmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. İpe benzeyen bu vücudun iki büküm olması ya da sağlamlaştırmak adına iki kat edilen bir ip gibi olması güzel bir sebebe bağlanarak **hüsn-i ta'lîl** yapılmıştır. Rişte-muhkem-iki kat kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Hicrân kişileştirilmiş, dikiş diken bir insana benzetilmiş, **teşhis** ve **kapalı istiare** yapılmıştır. Herhangi bir şey dikilirken sökülmesin, sağlam olsun diye ip iki kat yapılır. Beyitte bu uygulamaya **telmih** yapılmıştır. Bu yönüyle dikiş dikme mazmunundan söz edilebilir.

3. Bu iki meşk-i pür-eşk ile çeşmüm

Ğapuña şu taşıyup hidmet eyler

Kelimeler: pür-eşk (ff): gözyaşı dolu. / meşk (f): tulumdan yapılmış su kabı, kırba.

Nesir: Çeşmüm bu iki meşk-i pür-eşk ile kapuña su taşıyup hidmet eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözüm, gözyaşlarıyla dolu bu iki su kırbası ile kapına su taşıyıp hizmet eder.

Ayrılık acısı, hasret âşığın gözünden akan yaşı ziyadeleştirir. Bazen gözyaşları o kadar çok olur ki bir sele dönüşür. Bu selin aktığı yön her zaman olduğu gibi sevgilinin kapısıdır. Âşığın iki gözü, iki çeşme gibi sürekli yaşlıdır. Bazen bu iki çeşme, gözyaşı dolu iki su

kırbasına da benzer. Âşık bu iki su kabıyla sevgilinin kapısına su taşıyormuş gibi ona hizmette bulunur.

Gözler su dolu iki kaba benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Gözyaşı dolu gözlerle sevgilinin kapısına gidilmesi güzel bir sebebe bağlanarak ona su taşıyan iki hizmetçi gibi düşünülmüş, böylece **hüsn-i ta'lîl** sanatına örnek olmuştur. Meşk-eşk-çeşm kelimelerindeki ses tekrarlarında **aliterasyon** ve **tenasüp** ilgisi vardır. Çeşmin sevgilinin kapısına su taşıyıp hizmet etmesinde **teşhis** ve **kapalı istiare** sanatı vardır. Meşk ve su kelimeleri arasında, eşk ve çeşm kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Gözyaşlarının sevgilinin kapısına kadar akıp gidecek kadar çok akmasında **mübalağa** sanatı yapılmıştır.

4. Rakîb adı gelicek nâmem içre

Ꞥalem yazmaz mürekkeb gılzet eyler

Kelimeler: **rakîb (a):** Aynı sevgiliye gönül verenlerden her biri. / **gılzet (a):** galiz olma, galizlik, kabalık, çirkinlik. / **nâme (f):** mektup; âşığın gönlünün tercümanı.

Nesir: Nâmem içre rakîb adı gelicek, mürekkeb gılzet eyler, kalem yazmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mektubumda rakibin adı gelince mürekkep çirkinlik eder, kalemim de yazmaz.

Âşığın gözünde rakip, hakkında kötü düşünülebilecek ne varsa hepsini taşıyan birisidir. Aşağılık sıfatların hepsi ona layıktır. Ancak sevgililer hep rakibe yüz verir ve onu yanına yanaştırır. Bir aşk mektubunun içinde onun adı geçse uğursuzluğu ile mürekkebi kurutur ve kalemi yazmaz eder. Âşık, rakibin adını dahi saf sevgisiyle yazdığı mektubun içine almak istemez. Rakip kelimesi âşığın aklına galiz küfürler de getiriyor olabilir.

Klasik Türk edebiyatında şiiirlerin toplandığı kitaplara divan adı verilmektedir. Bu divanlar müstensihler elinde yazılarak çoğaltılmıştır. Bu şiiirler içerisinde geçen rakip kelimesini müstensihler ya da şairler özellikle ters yazarak rakibi baş aşağı etme duygularını fiilen de yazıda göstermişlerdir.

Nâme, kalem, mürekkep, yazmak kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. Mektupta sıra rakibin adını yazmaya geldiğinde mürekkebin kuruyup kalemin yazmaz olmasında **mübalağa** yapılmıştır.

5. Lebûñ dirgürmege cânlar virürken Gözûñ katlûme her dem niyyet eyler

Kelimeler: leb (f): dudak. / katl (a): katletmek, öldürmek / **dirgürmek (t):** diriltmek, ihya etmek.

Nesir: Lebûñ dirgürmege cânlar virürken, gözûñ her dem katlûme niyyet eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Dudakların beni diriltmek için canlar verirken gözlerin her zaman beni öldürmeye niyet eder.

Sevgilinin gözleri âşığın canını alan oklar atarken onun dudakları âşığa can bahşeder. Bu iki zıtlık arasında âşık gider gelir. Yan bakış oklarıyla ölür, dudakların hayaliyle dirilir. Bu durum şairin dilinde “Dudakların beni ihya edip tekrar diriltebilmek için canlar bahşederken gözlerin hep beni katletmek niyetindedir.” şekline dönüşmüştür. Dudaklar can verir, gözler katleder. Sevgilinin bakışları ile açtığı gönül yaraları dudaklarından bahşettiği buseler ile tedavi olur. Bu iki zıtlığın içinde âşık bir yandan ölürken diğer yandan dirilmektedir.

Gözler bir katil gibi can alıcı olarak hayal edilirken dudaklar can veren, ihsan sahibi bir kişi olarak düşünülmüştür. Böylelikle **teşhis** ve **kapalı istiare** sanatları yapılmıştır. Diriltmek/ can vermek ve katletmek arasında **tezat** sanatı vardır. Beyitte “dem” kelimesi **iham-ı tenasüp** sanatına örnek teşkil etmektedir. Beyitteki kelimelerin simetrik dizilişi de **mürettep leff ü neşr** sanatını oluşturmuştur.

6. Mesîhî ârzû-yı kûy-ı dil-dâr Seni õñ soñra ehl-i cennet eyler

Kelimeler: dil-dâr (f): gönül alan sevgili. / kûy (f): semt, mahalle.

Nesir: Mesîhî ârzû-yı kûy-ı dil-dâr seni õñ soñra ehl-i cennet eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, sevgilinin bulunduğu yere ulaşma arzusu seni önünde sonunda cennet ehli eyler.

Âşığın gönlünde sürekli sevgilinin bulunduğu mekâna ulaşmak arzusu bulunmaktadır. Bu vuslat arzusu onun gönlünden hiç çıkmaz. Eğer bu hedefine ulaşırsa aslen cennete de ulaşmış sayılır. Cennet, dünyada iyi hâl üzere yaşayan ve Allah'ın razı olduğu kullarını ödüllendirmek üzere vaat ettiği, her türlü isteğin gerçek olacağı, tüm güzellikleri kapsayan ahiret yurtdur. Âşık için sevgilinin kûyuna erişip onunla beraber olmak dünyada iken cenneti elde etmektir. Bu kavuşma isteği önünde sonunda onu cennete ulaştıracaktır.

Ön ve son kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Sevgilinin mahallesî cennet mekânlarına benzetilerek **teşbih-i belîğ ve mübalağa** yapılmıştır. Mesîhî'nin kendine öğüt vermesinde **tecrit** ve **nida** sanatı vardır.

2.14. Gazel 66

Mef'ulü Fâ'ilâtü Mef'âlü Fâ'ilün

1. Dil milketine ruhlarıñ âteş bırağdılar Âhumla yine 'âlemi odlara yağdılar

Kelimeler: **milket (a):** mülk, varlık; sahip olunan şeyler. / **od (f):** ateş. / **ruh (f):** yanak.

Nesir: Ruhlarıñ dil milketine âteş bırağdılar. Âlemi yine âhumla odlara yağdılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yanakların gönül mülküne ateş bıraktı. (O ateş) feryadıyla birlikte bütün kâinatı yaktı.

Âşığın gönlü bir ülke ise onun sultanı, padişahı da sevgilidir. Sevgilinin aşkı âşığın gönlüne düşen bir ateş gibi onu kavurur, yakar. Yakıcılığı ve yok ediciliğinin yanında hayat verici, aydınlatıcı ve temizleyici olması ateşin diğer özelliğidir. Rengi itibarıyla sevgilinin yanağı ve dudakları da ateşi hatırlatır. Âşık; içindeki bu ateşi, feryadı ve göğe yükselen ahıyla dışa vurur (Taşkesenlioğlu, 2020: 435). Bu ah, gönlün içindeki yangını dışa vurur ve göğü

tutuşturarak yakar. Âşığın ahının sebebi sevgilinin güneş gibi parlak yanaklarından aldığı ateştir.

Gönülden çıkan ahın yüksek yakıcılığı ile tüm göğü tutuşturmasında **teşbih-i belîğ** ve **mübalâğa** sanatları vardır. Gönül bir ülke, mülk olarak düşünölmüş olup teşbih-i belîğ sanatına örnek olmuştur. Beyitte **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** mevcuttur.

2. Sen kılmayalı gözlerümüñ yaşına nazar

Merdümler ol fütâdeyi gözden bıraktılar

Kelimeler: **merdüm (f):** göz bebeği, kişi, kimse. / **fütâde (f):** âşık, tutkun, düşkün. / **nazar (a):** bakış.

Nesir: Sen gözlerümüñ yaşına nazar kılmayalı, merdümler ol fütâdeyi gözden bıraktılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sen gözlerimin yaşına bakmayı bıraktığından beri gözbebeklerim bu düşkünö gözden bıraktılar.

Âşık; sevgilinin ilgisini bekleyen, beklediğı ilgiyi bulamayınca da gözyaşları sel olan bir gariptir. Gözünden düşen yaşlara ilgi bulamayınca daha da çok ağlar. Gözler ile gözyaşları birbirine yakın iki dost gibi düşünölmektedir. Şair, sevgilinin ilgisini görmeyen gözyaşlarını gözlerin de umursamadığını ve onları dostluktan reddederek dışarı attığını hayal etmektedir. Hüzünlenen ve acı çeken insanın ağladığında gözlerinin yaşarması doğal bir olaydır ama şair burada gözyaşlarının gözden akmasını güzel bir sebebe bağlayarak düşenin dostu olmaz atasözünü hatırlatırcasına sevgilinin ilgisinden uzak gözyaşlarını herkesin gözden çıkararak dışarı atması şeklinde hayal etmiştir.

Gözden düşen gözyaşı ve gözlerin iki insan gibi düşünölmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatları vardır. Sevgilinin ilgisizliğinden dolayı gözyaşlarının gözler tarafından reddedilmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı yapılmıştır. Gözyaşı-nazar-merdüm kelimeleri ve gözden bırakma deyimini gözle ilgili olduğundan **tenasüp** sanatına örnek olmuştur. Gözden bırakmak deyimini hem gerçek anlamında hem de mecaz anlamında kullanıldığından **kinaye** yapılmıştır.

3. Meclisde yāra ağzı şuyın akıdur diyü

Miskîn sebûya gör yine ne kulb taqdılar

Kelimeler: miskîn (a): zavallı, aciz. / sebû (f): şarap kabı, desti, ibrik.

Nesir: Meclisde yāra agzı suyın akıdur diyü, miskîn sebûya gör yine ne kulb takdılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mecliste sevgiliye ağzının suyunu akıtıyor diye miskin testiye yine ne kulp taktıklarını gör.

İşret meclisinin vazgeçilmezi olan içkiyi meclistekilere dağıtmak amacıyla kullanılan kadeh ve sürahi gibi malzemeler klasik Türk şiirinde sıklıkla söz konusu edilir. Şairler hayal dünyalarında kurdukları değişik imgelerle bu malzemelere çeşitli sıfatlar atfetmişlerdir. Şarap sürahis, içindeki şarap kadehlere dökülürken akan sıvıdan dolayı sanki sevgiliye olan aşkından dolayı ağzı sulanan bir âşığa benzetilmiştir. Aşkından ağzı sulanan testiye meclisin diğer katılımcıları laf atmakta geç kalmamış ve ona ne kulplar takmışlardır. Kulp takmak olmayan bir durum ile iftira atmak anlamına gelmektedir. Sürahinin zaten bir kulpu vardır ama şair bunu sevgiliye olan aşkından dolayı ağzının sulanmasından diğerlerinin ona attığı iftiralara bağlamaktadır.

Sürahinin ağzının sulanmasında ve sürahiye kulp takılmasında **hüsn-i ta'lil ve kinaye** vardır. Sebû insan gibi düşünülerek **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır. Meclis-yâr-sebû kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

4. Sengîn dilûn uşatmağ içün sırça gönlümi

Yârân buları birbirine vay ki çaqdılar

Kelimeler: sengîn (f): taştan, taş gibi, katı, pek. / uşatmak (t): ufaltmak, parçalamak. / sırça (t): cam; camdan yapılmış. / yârân (f): arkadaşlar, dostlar

Nesir: Yârân sengîn dilûn uşatmağ içün sırça gönlümi buları birbirine vay ki çaqdılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Dostlar, senin taş kalbini yumuşatmak için eyvah ki benim kristal gönlümle onu birbirine vurdular.

Sevgilinin taş kalbini yumuşatabilmek âşık için hayli zor bir iştir. Bu zor işin çözülebilmesi için âşığa yardım etmek isteyen arkadaşları iyi niyetler besleseler de sonuç yine hüsrana olmuştur. Sevgilinin taş gibi sert olan kalbi ile âşığın camdan bir kristal gibi hassas olan gönlü çarpışınca sonuç parça parça dağılmış bir âşık gönlü olacaktır. Sevgili, âşığa zulmetme konusunda katıdır. Onun bu katı tutumunu âşığın naif ve kırılgan gönlü ile giderebilmek mümkün değildir. Taş ve kayalar birbirine çarparak ufalanır ve parçalanır. Toprak da zaten böyle oluşur. Beyitte bu gerçekten yola çıkılarak sevgilinin taş gönlünü yumuşatmak için gönüllerin birbiri ile çarpışması hayal edilmiştir.

Sevgilinin kalbi taşa, âşığın gönlü cam kristallere benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Sengîn ve sırça arasında **tezat** ilgisi mevcuttur. Âşığın kalbinin sevgiliye meyletmesi olayı bu benzetmenin etkisiyle taş ve camın birbirine çarparak parçalanması gibi düşünülerek **hüsn-i ta'lîl** yapılmıştır.

5. Bu gice şaklamağa Mesîhîden ol mehi Tâ şubh encüm uyumayup yire baktılar

Kelimeler: **subh (a):** günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri, sabah vakti. / **encüm (a):** yıldızlar.

Nesir: Encüm ol mehi Mesîhîden saklamaya bu gice tâ subh uyumayup yire baktılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yıldızlar, o ay yüzünü Mesîhî'den gizlemek için bu gece sabaha kadar uyumayıp yere baktılar.

Sevgili, yüzünün güzelliği ile geceyi aydınlatan dolunay gibi parlak ve ilgi çekicidir. Gökyüzünde gece olduğunda yıldızlar gibi başka güzellikler de ortaya çıkar. Gece vakti gökyüzündeki bu güzellikleri şair, başka güzel sebeplere bağlayarak sevgilinin ay yüzünü saklamaya çalışan yıldızlar olarak görmektedir. Bazı geceler ayın konumuna göre dolunay görünmemektedir. Ayın görünmediği bir gecede yıldızların varlığı onu âşığın gözünden sevgiliyi saklayan askerler gibi görünmesini sağlamaktadır.

Yıldızların ayı gizleyen, sabaha kadar uyumayan nöbetçilere benzetilmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Yıldızların sevgiliyi âşığa göstermemek için bekleyen nöbetçiler gibi düşünülmesinde **hüsni ta'lil** sanatı yapılmıştır. Gice-meh-encüm kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Sevgilinin meh olarak isimlendirilmesinde **açık istiare** sanatı vardır. Gice ve subh kelimeleri **tezat** oluşturmaktadır. Mesîhî kendine seslenerek **tecrit** sanatı yapmıştır.

2.15. Gazel 67

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ağzuñ ey dilber kad u zülfüñle dünyâ mâlîdur

Ķâmet-i servüñ rûkû° itdükçe devlet dâlidür

Kelimeler: kad (a): boy, endam. / zülf (f): yüzün iki cihetinden sarkan saç, saç bükümü. / kâmet (a): boy, endam. / kâmet-i serv (af): uzun boy / dâl (a): Arap alfabesindeki dal harfi, sevgilinin kıvrımlı saç / dâli (a): eğilip, bükülmek.

Nesir: Ey dilber, ağzuñ kad u zülfüñle dünyâ mâlîdur. Ķâmet-i servüñ rûkû° itdükçe devlet dâlidür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey dilber; senin ağzın, saçın, boyun her biri dünya malıdır. O servi gibi uzun boyun rûkû edince devletin dal harfi gibidir.

Sevgilinin güzellik unsurlarından boy, saçlar ve ağız sıklıkla tekrar edilen özelliklerdendir. Sevgilinin boyu, endamı ve salınışı ile uzun olmasıyla dikkat çeker; serv, ar'ar, sanavber, çınar ve şimşad gibi bazı uzun ağaçlara teşbih edilir. Sevgilinin saçları ise âşığın gönlünü avlayan kementler gibidir. Kokusu, rengi, kıvrım kıvrım oluşu, karmaşık hâli, uzunluğu ile sevgilinin güzelliğini tamamlar. Ağız da bu güzelliklerin bir parçasıdır. Küçüklüğü, rengi, tadı, hayat verici olması özelliklerinin yanında; la'l, mercan, billur gibi değerli taşlara benzemesiyle dikkat çeker. Küçüklüğüyle bazen mübalağa sanatına örnek olarak yok hükmünde değerlendirilir. Tüm bu güzellikler değerleri itibarıyla dünya malından daha üstündür.

Bu üç güzellik unsurunun beraberce anılmasında temsil ettikleri harflerden oluşan kelimeye de çağrışım yapılmaktadır. Saçlar bükülmüş hâliyle dal (د), boy elif (ل), ağız da mim (م) harfine benzetilmektedir. Bu harflerin yan yana gelmesi ile dâm (دام) oluşur ve bu kelime tuzak anlamına gelmektedir. Sevgili; saçları, boyu ve ağız ile âşığa tuzak kurup onun gönül kuşunu avlamaktadır.

Namaz sırasında insanların rükû ederken eğilmiş hâli dal harfine benzemektedir. Sevgilinin de rükû sırasındaki bu hâli tüm güzellik unsurlarıyla beraber âşığın gönlünü almakta ve mutluluk anlamına gelen devlet (دولة) kelimesinin de baş harfini çağrıştırmaktadır.

Sevgilinin saçı ve eğildiğinde boyu dal harfine, boyu da servi ağacına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey dilber seslenişi ile **nida** sanatı yapılmıştır. Sevgilinin güzellik unsurları olan kad, zülf, kamet kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Kad u zülf- dünya malı, kamet-i serv – devlet dali arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

2. **Ḳaddûn ey âfet kıyâmetdür saçun dil mahşeri**

Kim hatun ‘âşıklarunun nâme-i a‘mâlidür

Kelimeler: a‘mâl (a): ameller, işler.

Nesir: Ey âfet, saçun dil mahşeri kaddûn kıyâmetdür kim hatun ‘âşıklarunun nâme-i a‘mâlidür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili; saçın gönül mahşeri, boyun kıyamettir ki ayva tüylerin âşıklarının amel mektubudur (defteridir).

Sevgili; tüm güzelliği ile âşığı afete sürükleyen, onun kıyameti olan bir hâldedir. Uzun ve endamlı boyu, saçlarının kıvrımıyla âşığın gönlünü tar u mar edip kıyamet meydanına çevirir. Bu gönül kıyametinde açılan amel defterinin yazısı sevgilinin ayva tüylerindedir. Yüzün iki yanağı, açılmış bir kitaba benzer. Âşık bu kitabı sürekli okumak diler. Sevgilinin yanaklarında bulunan ayva tüyleri kitabın yazılarıdır. Hat kelimesi hem tüy hem de yazı anlamına gelecek şekilde kullanılır. Bu gönül mahşerinde âşığın tüm amelleri, yaptığı bütün işler yazılıdır. Âşık tüm hayatını sevgilisine adayıp, tüm vaktini sevgilinin yüzü ve güzelliği ile geçirdiğinden yaptığı tüm ameller bu yüz Mushaf’ında yazmaktadır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin boyu, uzunluğu ve âşıklar arasında karmaşaya sebebiyet vermesi sebebiyle

genellikle kıyamete benzetilir. Kıyamete yakın yeryüzünde felaketlerin artacağına inanılır. Beyitte sevgilinin “âfet” olarak nitelenmesi de bundandır. Âşıkların gönülleri sevgilinin saçlarında asılıdır. Sayısız gönlü avlamış olan kıvrım kıvrım saçlar, gönüller için adeta bir mahşer yeridir.

Kıyamet, mahşer, nâme-i amel kelimeleri **tenasüp** sanatına örnektir. Kıyamet günü tüm insanların yeniden diriltip hesaba çekileceği ve tüm amellerin ortaya döküleceği mahşer gününe **telmih** yapılmıştır. Hat kelimesi iki anlamda da kullanıldığından **tevriye** sanatına örnektir. Saç mahşere, sevgilinin boyu kıyamete benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Yüzün Mushaf gibi düşünülüp ayva tüylerinin âşıkların amel defteri olarak değerlendirilmesi **teşbih** sanatına örnektir. Kad, saç, hat kelimeleri arasında tenasüp vardır. Ey âfet hitabı **nida** sanatına örnektir. Sevgili, **açık istiare** sanatıyla âfet olarak nitelendirilmiştir. Dil yani gönülde **teşhis** ve **mecaz-ı mürsel** sanatları yapılmıştır.

3. Ağzunuñ varın dile ikrâr itdürmeklige

Zülf-i pür-çînüñ gözün cellâdınıñ çengâlidür

Kelimeler: **çengâl (f):** çengel, yırtıcı hayvan veya kuş pençesi, saç kıvrımı. / **pür-çîn (f):** kırışık, buruşuk olmak; kıvrım kıvrım.

Nesir: Zülf-i pür-çînüñ agzunuñ varın dile ikrâr itdürmeklige, gözün cellâdınıñ çengâlidür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kıvrım kıvrım saçların, ağzının varlığını dile söylettirmek için cellat gözlerinin çengeli olmuştur.

Sevgilinin ağzı küçük olması ile dikkat çeker. Ancak bu küçüklük abartılarak bazen âşıkların dilinde ağzın yokluğuna dönüşür. Ağzın varlığı yanaklardaki ayva tüylerinden anlaşılır. Ağzın içerisindeki dil, hoş sözler söyleyen bir papağana benzetilir. Konuşmaya başlayan bir sevgilinin sözleri, bebekken konuşan ve hastalara şifa dağıtan Hz. İsa’ya da benzetilebilir.

Gözler güzellik unsurlarının en acımasızı ve en kan dökücüsüdür. Çoğu zaman savaş aletleri olan ok, yay, kılıç, hançer, teber gibi öldürücü ve yaralayıcı silahlara benzetilir. Bazen sihir yapan bir büyücü gibi âşığın kendinden geçirir. Her durumda âşığa kastı vardır ve onun canına susamıştır. Gözler bir cellat gibi âşığın eceli olmuştur. Bu can alma işinde sevgilinin kıvrımlı

saçlarını bir çengel gibi kullanarak âşığın gönlüne saptırmakta ve onu sevgilinin yok olan ağzı gibi yok etmek istemektedir. Bu durum, Osmanlıda eşkıya ve korsanların çengele asma denilen bir cezaya çarptırılarak cellatlar tarafından idam edilmesi âdetini hatırlatmaktadır.

Cellâd, çengâl, ikrâr itdürmek arasında **tenasüp** vardır. Beyitte çengele asma cezasına **telmih** yapılmıştır. Şairin hayal dünyasında sevgilinin güzellik unsurlarından gözler bir cellada benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Aynı zamanda diğer bir güzellik unsuru olan saçlar da bu celladın idam için kullandığı çengel gibi düşünülmüştür. Dil konuşma organı olarak düşünülebileceği gibi âşığın gönlü olarak da anlaşılabilir. Bu iki anlamda kullanılmasında **tevriye** sanatı vardır. Dile ağzın varlığını ikrar ettirmek için saldıran, bir cellat gibi davranan göz celladı ile bu kavramlar kişileştirilmiş ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Ağız, dil, zülf, göz kelimeleri de **tenasüp** ilgisi oluşturmıştır.

4. Hâldaş olalı senünçün rakîb ile şehâ

Şorma hiç ahvâlümüz kim hâlümüz it hâlidür

Kelimeler: hâldaş (a): birbirinin hâlinden anlayan, dost. / şehâ (f): ey padişah, ey sevgili.

Nesir: Şehâ, hiç ahvâlümüz sorma kim senünçün rakîb ile hâldaş olalı hâlümüz it halidür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, hiç hâlimizi hatırlamızı sorma zira senin için rakip ile dost olalı hâlimiz köpek hâli gibidir.

Rakip, âşığın baş düşmanıdır. Onunla bir araya gelip konuşmak şöyle dursun adının anılmasından bile hoşlanmaz. Âşığın rakip ile yan yana gelebilmesinin tek sebebi sevgiliye yaklaşabilmek, onu görebilmektir. Böyle bir birliktelikte âşığın değeri düşmekte, kötü arkadaş misali rakiple beraber olan âşığın hâli köpeklere dönmektedir. Rakip, âşığın gözünde insanlık değerinden düşmüş köpek gibidir. Şair, rakibin bu hâlini sevgiliye bir mesaj olarak da sunmakta ve gerçek âşığın kendisi olduğunu, hâl hatır sorulacak ilgi gösterilecek kişinin rakip olmadığını söylemektedir.

Şehâ hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatı vardır. Hâl, ahval, hâldaş kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisiyle beraber **istikak** sanatı vardır. Hâldaş olalı/ahvâlümüz, rakîb/it kelimeleri arasında mürettep **leff ü neşr** sanatı vardır. İt ve şah kelimeleri **tezat** oluşturmaktadır.

5. Seydi Ğâziden mi gelmişdür rakīb olduğün Gerçi kim işbu Mesîhî dahı Rûm abdâlıdur

Kelimeler: abdâl (a): kalender, gezgin derviş, derviş.

Nesir: Rakīb olduğün Seydi Ğâziden mi gelmişdür? Gerçi kim işbu Mesîhî dahı Rûm abdâlıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Rakip olduğu için Seydi Gazi'den mi gelmiştir. Gerçi Mesîhî de Rum abdallarındandır.

Şairlerin kökenleri ve siyasi camiada gördükleri itibardan dolayı diğer şairlerce kıskanıldıkları ve kendi aralarında bir rekabetin oluştuğu görülmüştür. Bazen şairler bu kıyası, değer bulmayışlarından şikâyetle söyleyebilmektedir. Seydi Gazi'den gelen bir Rumeli kökenli şair ile kendisini karşılaştıran Mesîhî, kendisinin de Rumeli şairlerinden olduğunu ve rakiplerine karşı şairlik yeteneği, söz söyleme gücüyle var olduğunu bildirmektedir. Abdâlân-ı Rûm, Osmanlıda gönüllü dervişlerden oluşan bir topluluktur. Yûnus Emre ve Hacı Bektâş-ı Velî izinden giderek cihat ve gaza ruhuyla Anadolu ve Rumeli'nin fethinde önemli katkıları olmuştur. Beyitte bir yer adı olduğu anlaşılan Seydi Gazi'nin tam olarak neresi olduğunu kestirmek zordur ancak Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi Alevi-Bektaşî kültürüyle tanınan bir yer olması sebebiyle beytin anlam bütünlüğü ile örtüşmektedir.

Mesîhî kendini Rum abdallarına **teşbih** etmektedir. Seydi Ğâzî'den mi gelmişdür sorusu ile **istifham** yapılmıştır. Mesîhî'nin kendisini başka bir kişi gibi anması **tecrit** sanatına örnektir.

2.16. Gazel 68

Mefûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Dil hânesi ki hâl ü haţuña konağ durur

Çorçum bu iki uğrıya gönlüm yatağ durur

Kelimeler: **ugrı (t):** hırsız. / **hâl (f):** ben. / **hat (a):** güzel yazı, sevgilinin ayva tüyleri.

Nesir: Dil hânesi ki hâl ü hatuña konak durur. Korkum bu iki uğrıya gönlüm yatak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül evi, benine ve ayva tüylerine konaktır. Benim korkum, gönlümün bu iki hırsıza yataklık etmesidir.

Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarından beni ve ayva tüyleri çokça söz konusu edilir. Âşığın gönlü, bu iki güzellik unsuruna meyleder. Bu beyitte şair, sevgilinin benini ve ayva tüylerini iki hırsıza benzetmiştir. Bu iki hırsızın âşığın gönül evinde bulunmasından dolayı suçluya yardım ve yataklık etmek suçundan âşık da olumsuz etkilenecektir. Bu güzellik unsurunun hırsıza benzetilmesi âşığın gönlünü çalması dolayısıyladır. Benin renginin kara olması da onun bir suçlu gibi düşünülmesine sebeptir. Ayva tüyleri ilk çıktıklarında tazeliğin ve parlaklığın bir göstergesi olarak düşünülür. Daha sonra siyahlaşarak bazı durumlarda sevgilinin güzelliğini örten unsurlar olarak da düşünülebilir.

Gönül; ev ve yatağa, sevgilinin beni ve yanaklarında çıkan ince tüyleri de hırsıza benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Âşığın gönlünde olan bu iki güzellik unsurunun hırsız gibi düşünülerek onlara yardım ve yataklık edilmesinden dolayı suça ortak olma korkusunun yaşanmasında da **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Beyitte **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** sanatı dikkat çeker. Hâne, konak, uğrı, yatak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2. Mahv oldu şanma şubha yakın cevşen-i nücûm

K'âhum hadengi çarha silâhın bırakdurur

Kelimeler: **nücûm (a):** yıldızlar. / **cevşen (a):** zırh. / **hadeng (f):** ok, sevgilinin bakışı, kirpikleri. / **çarh (f):** felek, âlem, dünya.

Nesir: Cevşen-i nücûm subha yakın mahv oldu şanma k'âhum hadengi çarha silâhın bırakdurur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yıldızların sabaha karşı zırhını bırakıp mahvolduğunu şanma, benim ahımın oku feleğe silahını bıraktırır.

Cevşen, “Örme zırh. Aralarında ufak madeni pullar veya kılıç ve ok girmeyecek kadar küçük halkalar bulunan bir çeşit zırh” (Pala, 1995: 113) olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında insanı koruduğuna inanılan duaların yer aldığı kitaba da cevşen denilmektedir. Yıldızların gökyüzünü koruyan gece bekçileri gibi düşünülmesi klasik şiirde çok görülen bir durumdur. Gün doğumu ile güneşin ışıklarından yıldızlar görünmez olurlar. Bu normal tabiat olayını şair, güzel bir sebebe bağlayarak yıldızların sabah vaktinde zırhlarını atıp teslim olan askerler gibi kaybolmasının nedenini âşığın içinden gelen aşk acısıyla çektiği ahların etkisiyle feleğin silah bırakıp teslim olması şeklinde hayalleştirmektedir. Ah bir ok gibi düşünülmeştir. Okun sivriliği ve göğsü doğru yükselmesi ile ilişki kurularak ah nidası sanki bir ok gibi feleğin bütün askerlerini korkutmaktadır.

Gökyüzü silahlı askere benzetilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır. Yıldızlar da zırhlı askerlere benzetilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnek olmuştur. Güneşin doğmasıyla birlikte yıldızların kaybolması güzel bir nedene bağlandığı için **hüsn-i ta’lil** sanatı mevcuttur. Beyitte anlamsal olarak gece-gündüz **tezadı** dikkat çekmektedir. Ah oka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ah okunun feleğe silah bıraktırması, onu yenmesi **mübalağa** sanatına örnektir. Cevşen, hadeng, silâh kelimeleri arasında **tenasüp** bulunmaktadır.

3. Hâlünden alsa gönlüm çeşmün ‘aceb degül Uğrıdan ise zîre harâmîye hâk durur

Kelimeler: uğrı (t): hırsız. / harâmî (a): hırsız, haram yiyen. / hâl (a): ben.

Nesir: Çeşmün hâlünden gönlüm alsa ‘aceb degül. Uğrıdan ise zîre harâmîye hak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözlerin, gönlümü beninden alsa bunda şaşılacak bir durum yok. Zira hırsızın malı hırsıza helal olur.

Sevgilinin güzellik unsurlarından beni, Erdoğan şöyle tanımlamaktadır: “Ben, kutsal bir gecedir, sevgilinin parlak yanağına düşen gölgedir. Âşık sevgilinin benini bir bebek gibi gözünde besler. Sevgilinin yüzünde görünen ben değil, göz izidir. Ayna gibi saf ve parlak yüze kim baksa mutlaka gözlerinin izi buraya düşer. Ben âşığın bakışının tesirinden etkilendiği için kararıp kalmıştır.” (Erdoğan, 2013: 272).

Sevgilinin güzellik unsurları,  şığın gönlünü çalan birer h rsız gibidir.  şık bu h rsızları gönül evinde barındırarak suça ortak olur. G zbebeğı ile ben arasındaki benzerlikten yola çıkararak şair, güzellik unsurlarının birbirinin yerine geçmesinde şaşılacak bir şey olmadığını söyler.  şığın gönlü bu h rsız güzellik unsurlarının elinde gidip gelmektedir. Bu tıpkı  alıntı bir malın başka bir h rsız tarafından alınmasına benzer. K h sevgilinin yanağındaki ben k h gözleri onun gönlünü  alıp durmaktadır.

Sevgilinin iki güzellik unsuru ben ve gözler birer h rsıza benzetilerek **teşbih-i belig ** yapılmıştır. Gönlün  alınacak bir mal gibi düşünülmesi de **kapalı istiare** sanatına örnektir. H l/ugrı,  e m/har m ,  aceb deg l/hak durur kelimeleri arasında **mürettep leff   neşr** sanatı vardır. Ugrıdan ise z re har m ye hak durur ifadesi atasözü olduğundan **irsal-i mesel** sanatına örnek olmuştur.

4. Ş h-ı kamer nice çıkışa  fit b ile

K'encüm  er si ser-be-ser oğlan uçak durur

Kelimeler: ** fit b (f):** güneş; güzel yüz; güzel yüzlü sevgili, dilber. / **ser-be-ser (fff):** ba tanba a, tamamen. / ** er  (f):** asker, ordu. / **encüm (a):** yıldızlar.

Nesir: Ş h-ı kamer  fit b ile nice çıkışa k'encüm  er si ser-be-ser oğlan uçak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yıldızlardan oluşan askerleri ba tanba a oğlan (ve) uçak olan ay padişahı, güneş ile nasıl ba a çıksın?

Güneş doğduğunda gökyüzündeki ay ve yıldızlar kaybolurlar. Bu tabiat hadisesi şairin gözünde farklı bir şekilde hayalle mi tir. Şaire göre gökyüzündeki irili ufaklı yıldızlar, ayın etrafında bulunan çoluk  ocuk kabilinden askerlerdir. Bu h liyle ayın güneş karşısındaki mücadelede başarılı olması mümkün değıldir.

Parlaklık ve zarafette sevgili güneşe benzer. Güneş doğduğunda kaybolan her gök cismi gibi sevgili göründüğünde de ondan gayrısı  şık için yok hükmünde olmaktadır.

Ay bir padişaha, yıldızlar askerlere benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Güneş de **kapalı istiare** yoluyla başka bir padişaha benzetilmiştir. Nice çıkışa sorusu **istifham** sanatına örnektir. Kamer, âfitâb, encüm kelimeleri arasında tenasüp ilgisi vardır. Güneş doğduğunda ay ve yıldızların kaybolması daha güzel bir sebebe bağlandığından **hüsn-i ta'lîl** sanatı yapılmıştır.

5. Ey dil tarîk-i zülfine derd ü gam ile git

Bî-zâd u tûşe gitme ki bu yol uzak durur

Kelimeler: **tarîk (a):** yol. / **bî-zâd (f):** yiyeceksiz, azıksız. / **tûşe (f):** düşmek, inmek; azık, ölmeyecek kadar yenecek şey.

Nesir: Ey dil tarîk-i zülfine derd ü gam ile git. Bî-zâd u tûşe gitme ki bu yol uzak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey gönül, sevgilinin saçının yoluna dert ve gam ile git. Bu yola azıksız, hazırlıksız gitme çünkü bu yol (çok) uzaktır.

Sevgilinin saçları; uzunluğu, güzel kokusu, kıvrım kıvrım ya da dağınık oluşu, siyah rengi ile klasik şiirde sıkça tekrar eden önemli bir güzellik unsurudur. Âşık, bu güzel saçların esiridir ve ona ulaşmak için dert ve keder çeker. Âşık, kendi gönlüne nasihatle bulunarak sevgilinin saçlarına kavuşma mücadelesini uzun bir yola benzetmiştir. Sevgilinin saçları o kadar uzundur ki yol azığı olmadan bu uzun yola gitmek mümkün değildir. Bu yolun azığı da dert, gam ve kederdir. Âşık, ne kadar hüznü ve kederi yanında taşırsa sevgilinin saçlarına varışının da o kadar kolaylaşacağını kendi kendine öğütlemektedir.

Saçların uzunluğunun bir yol gibi hayal edilmesinde **mübalâğa** ve **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Ey dil hitabıyla **nida**, **mecaz-ı mürsel**, **teşhis** ve **kapalı istiare** sanatları yapılmıştır. Şairin kendi kendine öğüt vermesi **tecrit** sanatına örnektir. Beyitte **gayr-ı mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Tarîk, zâd, tûşe, yol kelimeleri **tenasüp** ilgisi oluşturmaktadır.

6. La'lüñle tatlu ballu dirildüğüme şehâ

Ben kuluñ ile gamzeñ oñat kan bıcağ durur

Kelimeler: **şehâ (f):** ey padişah, ey sevgili. / **onat (t):** doğru, uygun; güzelce, iyice. / **gamze (f):** sevgilinin süzerek göz ucu ile yan bakışı.

Nesir: Şehâ la'lûnle tatlu ballu dirildügüme, ben kuluñ ile gamzeñ oñat kan bıçak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, bal gibi tatlı dudaklarınla dirildiğimden dolayı ben kulun ile yan bakışların iyice kanlı bıçaklıdır.

Sevgilinin süzgün yan bakışındaki gözler, kirpikler ve kaşlar; âşığın gönlüne saplanan oklar, hançerler, mızraklar gibidir. Âşık bu öldürücü yan bakışların yaralarından, gönlüne saplanan okların ölümcül etkisinden ancak sevgilinin dudaklarından aldığı buselerle kurtulabilir. Gamze öldürücü, dudaklar hayat verici bir niteliktedir.

Beyitte güzellik unsurları bu yönleriyle birbirleriyle mücadele içerisinde hayal edilmiştir. Sanki sevgilinin dudakları âşığa bal tadındaki busesini verince gamzesi iyice öfkelenmiş ve daha çok yan bakışın oklarını göndererek âşığı yaralayıp onun kanını akıtmıştır. Bu kanlı durum aslında âşığın aradığı ve istediği bir hâldir. Çünkü sevgilinin yan bakışlarının âşığın üzerinde olması ona olan ilgisini göstermektedir.

Dudaklar söylenmeden la'l taşına benzetilerek anlatılmasında **açık istiare** sanatı vardır. Gamzenin âşıkla savaşı, mücadele eden bir kişi olarak düşünülmesi **teşhis** sanatına örnektir. Dirilmek ve kanlı bıçaklı olmak arasında anlamsal bir **tezat** söz konusudur. Şehâ hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatları vardır.

7. Ölse Mesîhî kimse kara giymesün k'anuñ İki cihânda yüzi kefen gibi aq durur

Kelimeler: **kefen (a):** gömülmek için hazırlanan bir Müslüman ölüsünün kabre konmak üzere yıkandıktan sonra sarıldığı bez, kefin.

Nesir: Mesîhî ölse kimse kara giymesün k'anuñ iki cihânda yüzi kefen gibi ak durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî ölse kimse (yas için) karalar giymesin. Çünkü onun yüzü iki dünyada (da) kefen gibi akdir.

Mesîhî, hayatı ve yaptıkları ile arkasından hayır konuşulacağını ve kimsenin karalar bağlayarak onun arkasından yas tutmaması gerektiğini söylemektedir. Öldüğünde beyaz kumaştan yapılan kefen gibi yüzünün ak olacağını ve hayatı boyunca da bu iyi hâl ile yaşadığını belirtmektedir. Bu sözler ile kendisinin dünya hayatı içerisinde güvenilir ve sözüne itimat edilir bir kişi olarak yaşadığını, ahirette de günahkârlar arasında olmayacağını söylemektedir. Ölen kişinin ardından yas tutmak, matem alameti olarak kara elbiseler giymek eski bir gelenektir.

Ak ve kara kelimeleri ile **tezat** sanatı yapılmıştır. İki cihan tamlaması ile **mecaz-ı mürsel** yoluyla dünya hayatı ve ahiret hayatı kastedilmiştir. Ölen kişinin yüzü gerçekte de ak olur ancak şair, temiz bir hayat yaşayıp günahsız olduğu anlamına gelecek şekilde ifadeyi mecaz anlamını kastederek kullanmıştır. Bu kullanım **kinaye** sanatına örnek olmaktadır. Aynı durum kara giymek için de söz konusudur. Yas tutanlar gerçekte de kara giyerler ama şair, ifadeyi arkasından kimsenin üzülmemesi şeklinde mecaz anlamıyla kullanmıştır. Yüzü kefen gibi ak olmak ifadesinde **tam teşbih** yapılmıştır. Mesîhî'nin kendinden başka biri gibi bahsetmesi **tecrit** sanatına örnektir.

2.17. Gazel 69

Mefûlû Fâcîlâtü Mefâcîlû Fâcîlûn

1. Yaş dökdüğüm harâret-i nâr-ı firâkadur

Acıduğum bu zehr-i gam-ı iştiyâkadur

Kelimeler: harâret-i nâr-ı firâk (aaa): ayrılık ateşinin harareti. / iştiyâk (a): büyük arzu duyma, özlem.

Nesir: Dökdüğüm yaş harâret-i nâr-ı firâkadur. Acıduğum bu zehr-i gam-ı iştiyâkadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Döktüğüm gözyaşları ayrılık ateşinin hararetinedir. (Çektiğim) acılar (sevgiliye duyduğum) hasret derdinin zehrinedir.

İnsanın sevdiklerinin yokluğunda duyduğu özlem, ayrılığın verdiği sıkıntı, hissedilen büyük acılardandır. Âşık, sevgilisinden hep uzakta, hep ayrılık acısıyla dert çekmektedir. Ayrılığın acısı onun gönlünde yanan kor bir ateş gibidir. Bu ateşi söndürebilmek için gözlerinden yaşlar döker. Ancak bu ateş, öyle büyüktür ki gözlerden dökülen yaşlar bu ateşin artmasından başka bir işe yaramaz. Sevgiliye karşı duyduğu büyük özlem, âşığın yuttuğu en keskin zehirdir. Bu zehrin bedenine ve ruhuna verdiği acı ile hastalanmış, gözünden dökülen yaşlar sel olup akmıştır.

Ateşin harareti su dökülerek azaltılabilir. Dolayısıyla yaş, dökmek, nâr, hararet kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Zehir cinsinden maddelerin genellikle tadı acıdır. Bu sebeple zehir, acı ve gam kelimeleri arasında da **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Acı kelimesi hem tat anlamında acılık hem de hissedilen acı duygusu ile alakalı olarak iki gerçek anlama da gelebilecek şekilde kullanıldığından **tevriye** sanatı yapılmıştır. Aynı şekilde dökmek fiili gözyaşı dökmek ve ateşe su dökmek şeklinde düşünülebilir. Yaş dökmek (gözyaşı/su) ile nâr (ateş) arasında **tezat** ilgisi mevcuttur. Yaş dökdüğüm/Acıduğum, harâret-i nâr-ı firâkadur/bu zehr-i gam-ı iştiyâkadur kelime grupları arasında mürettep **leff ü neşr** vardır.

2. Gösterse n'ola gonca girîbânını ile

Kim gülsitân içinde dahı yeñi yakadur

Kelimeler: girîbân (f): elbisenin yakası. / gülistan (f): gül bahçesi. / il (t): el, yabancı; yel, rüzgâr; yurt, vilayet; hısım, akraba, yabancı olmayan, dost, yâr. / yeni yaka (t): yeni yetme, yeni yetişmiş; yeni evli; acemi.

Nesir: Gonca girîbânını ile gösterse n'ola kim gülsitân içinde dahı yeni yakadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gonca, yakasını ele gösterse ne olacak ki? Çünkü o, gül bahçesinde daha yeni yetmedir.

Gonca, çiçeklerin efendisi olarak düşünülen gülün, henüz açmamış tomurcuk hâlidir. Gül yetiştikçe taç yapraklarından çıkarak kendini gösterir. Bu yeni açılmış gonca, tazeliği ve güzelliği ile sevgiliye benzetilir. Göze estetik bir zevk vermesi açısından gül goncası ve üzerindeki çiğ taneleri tabiatın en dikkat çekici manzaralarındandır.

Şair, goncanın taç yaprağını parçalayıp gün yüzüne çıkmasını yakasını başkalarına göstermesi olarak hayal etmektedir. Bu durumun, gül bahçesi içerisinde hor görülmemesi gerektiğini çünkü goncanın daha acemi ve yeni yetme bir körpe olduğunu söylemektedir. Gonca, gerçekte de yeni açmış güldür. Şairane bir hayal ile goncanın yeni oluşu, onun bir sevgili gibi düşünülerek aşkın gül bahçesinin acemisi, yeni yetmesi gibi dillendirilmesine sebep olmuştur.

Giribân ve yaka; gülistan ve gonca kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Gonca, gül bahçesi, el kelimeleri gül yağı üretimini anımsatmaktadır. Goncanın yeni yetme, tecrübesiz oluşu ile henüz olgunlaşmamış gül oluşu anlamlarında **tevriye** vardır. Goncanın yeni yetme, acemi bir insan gibi düşünülmesinde hem **kapalı istiare** hem de **teşhis** sanatı vardır. “Gösterse n’ola” ifadesi **istifham** sanatına örnektir.

3. Ceyb-i vücûdın itmedi ol kim yoluñda çâk

Bilmez tarîk-i ʿışkı dahı yeñi yakadur

Kelimeler: ceyb (a): yaka, cep. / çâk (f): yırtık, yarık. / yeni yaka (t): yeni yetme, yeni yetişmiş; yeni evli; acemi.

Nesir: Ol kim yoluñda ceyb-i vücûdın çâk itmedi tarîk-i ʿışkı bilmez dahı yeñi yakadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yolunda bedeninin yakasını yırtmayan aşkın yolunu, yordamını bilmez (çünkü) o, yeni yetme bir acemidir.

Klasik Türk şiirinde çâk-ı giribân etmek yani yaka yırtmak âşıklık alametidir. Âşık olan kişi; ah edip kanlı gözyaşı döker, çektiği acıların bir göstergesi olarak yakasını yırtar. Aşk yolunun yolcusu, bu yolda nasıl gidilmesi gerektiğini iyi bilmelidir. En önemli kural sevgilinin yolunda türlü eziyetlere katlanmak ve cismani vücudun ağırlıklarından kurtulmaktır. Maddi varlığı yok edip kendini aşka adanmak bu yolda ilerleyen âşıklar için en temel ilkedir. Şair, vücudunu bir elbiseye benzeterek bu elbisenin yakasını yırtıp değersiz bir hâle getirmek gerektiğini söylemiştir. Bedenini aşk yolunda feda edemeyen kişi, tecrübesiz ve acemidir. Bu acemiliği ile gerçek bir âşık olamayacaktır.

Vücut elbiseye, aşk yola benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ceyb, yaka, çâk kelimeleri **tenasüp** ilişkisi içerisinde kullanılmıştır. Yaka yırtmak ve yeni yaka arasında anlamsal olarak **tezat** ilişkisinden söz edilebilir.

4. Havf itmesün bu halk görüp âhum âteşin Kaşdum benüm bu târem-i câlî-revâkadur

Kelimeler: **havf (a):** korku, endişe / **kasd (a):** niyet; bile bile yapma; dövme, öldürme, yaralama gibi işlere kalkışma; birine saldırma / **revâk (a):** üstü örtülü önü açık yer, çardak. / **câlî (a):** parlayan, cilalı; cilalayan, parlatan, temizleyen; sürgün eden. / **târem (f):** kubbe, kümbet.

Nesir: Bu halk âhum âteşin görüp havf itmesün. Benüm kasdum bu târem-i câlî-revâkadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu halk ahımın ateşini görüp telaşlanmasın. Benim kastım bu cilalı, parlak revaklara sahip kubbedir.

Ah; aşkın ateşiyle yüreği kavrulan âşığın gönlünden çıkan, bazen dumana benzetilen bir acı nidasıdır. Bu acı dolu ah, göğe doğru yükselerek Allah'ın katına ulaşabilir. Mazlumun duasının hızlı kabul olması gibi, âşığın ahı da Allah katında değer bulur. Âşığın ahı, yıldızları, ayı ve güneşi tutuşturacak kadar şiddetli olabilir. Bu gök cisimlerinin parlaklığı bu sebebe bağlanabilir. Ahın oka benzetildiği durumda sevgili, bu okun hedefindeki av olur. Ah; top mermisi, bayrak, sevgiliye âşığın hâlini arz eden bir tercüman şeklinde düşünülebilir. Sevgilinin taşa, demire benzeyen gönlünü, âşığın ateşli ahları yumuşatıp eritebilir. Bazen bu ahlara ateşi, sevgilinin mahallesini tutuşturup büyük bir yangına sebep olabilir. Sonrasında bu yangın, sele dönüşen gözyaşları ile söndürülebilir. Âşığın bu durumuna karşı sevgili, çoğu zaman zulüm ve eziyetlere devam eder. Hasretten kaynaklı ahlalarının miktarı artsa da âşık, bu durumdan hoşnuttur. Bir ihtimal âşık, sevgiliye kavuşsa bile, bu sefer de ayrılığın düşüncesi ile ah etmeye devam eder (Pala, 1995: 23).

Âşık, sevgilinin hasretinden çıkan ateşli ahlalarını gören halkın korkmaması gerektiğini söyleyip ahının gideceği yerin gökyüzünün parlak ve yüksek kubbesi olduğunu bildirmektedir. Burada ahın mübalağa yoluyla büyük bir yangın gibi oluşu ve tüm halkı korkuya düşürebileceği hayali kurulmaktadır.

Cilalı revakların olduğu kubbe tamlaması ile gökyüzü kastedilmekte olup burada **açık istiare** yapılmıştır. Ah denince ağızdan çıkan duman, alevli ateşe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmış ve bu ahın halkı korkutacak kadar çok olması ile de **mübalağa** sanatına örnek verilmiştir.

5. Ey hâce-i cemâl firâkuñla nice bir

La'l-i lebûñ hayâline çeşmümden aka dür

Kelimeler: **firâk (a):** ayrılık, ayrılma, ayrı düşme, hicran, firkat. / **hâce (f):** hoca, tüccar; birine bir hususta öğreticilik yapan kimse, usta, üstat. / **dür (a):** inci

Nesir: Ey hâce-i cemâl firâkuñla nice bir la'l-i lebûñ hayâline çeşmümden dür aka.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey güzellik tüccarı, hasretinle o kırmızı dudaklarının hayaline gözlerimden daha ne kadar inci (gibi yaşlar) akacak?

Âşığın, ayrılık acısıyla çektiği çileler ve elemeler gözlerinden yaş olup akmaktadır. Ayrılık acısının artmasında, sevgilinin la'l taşına benzeyen kırmızı dudaklarının etkisi büyüktür. Âşık, hasret acısıyla gözyaşlarına boğulurken gözyaşları o kadar çoğalır ki bazen bir sel hâline gelir. Bu selin yönü de sevgilinin bulunduğu mekândır. Âşık, her hâliyle sevgiliyi hayal eder, her durumda onun yanına varmak ister. Âşığın sevgiliye kavuşmak için elindeki tek nakdi gözyaşıdır. Âşık, inci gibi parlak ve değerli olan gözyaşı sermayesi ile sevgilinin la'l dudaklarına talip olur. La'l ve dudak kırmızı olduğundan âşığın gözyaşlarının da kanlı olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Gözyaşları inciye benzetilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Sevgili de güzellik unsurlarına sahip, bunları sergileyen bir tüccar gibi düşünülmüş ve **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Sevgilinin dudakları, rengi ve değerli oluşu bakımından kıymetli, kırmızı renkli la'l taşına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey hitabında **nida** sanatı vardır. La'l, leb, cemal; hâce, dür kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi söz konusudur. “Nice bir” ifadesi **istifham** sanatına örnektir.

6. Nür itse çarhı âteş-i âhum ‘aceb mi kim

Kaşdum benüm bu çârsü-yı nüh-revâkadur

Kelimeler: revâk (a): üstü örtülü önü açık yer, çardak. / çârsû (f): çarşı, dört tarafı dükkân olan mahal. / nüh (f): dokuz.

Nesir: Âteş-i âhum çarhı nûr itse ʿaceb mi kim, benüm kasdum bu çârsû-yı nüh-revâkadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ahımın ateşi gökyüzünü aydınlatsa bunda şaşılacak ne var? Benim kasdım bu dokuz çardaklı çarşıyadır.

Şair, dördüncü beyitte söylediği ahının etkisi ile ilgili hayali bu beyitte de kısmen tekrar etmiştir. Ateşli ahlarının gökyüzünü yani felekleri aydınlattığını ve bu aydınlık karşısında insanların hayret edebileceğini söylemektedir. Ancak niyetinin insanları korkutmak olmadığını, esas maksadının dokuz kattan oluşan revaklı bir çarşıya benzetilen feleğe karşı olduğunu belirtmektedir. Burada dünya bir çarşı gibi düşünülmekte ve onun üzerini örten gökyüzü katmanları da revaklar şeklinde hayal edilmektedir. Eski astronomi bilgisine göre bütün felekleri çevreleyen ve hepsinin üstünde olan dokuzuncu kat gökteki Felekü'l-eḥlak ile Allah ilmi başlamaktadır. Levh-i Mahfuz'un, diğer ismi Arş olan bu felekte bulunduğu inanılması dolayısıyla burası, mecazen Allah'ın takdirinin geldiği yer olarak bilinir (Pala, 1995: 181). Bu bilgiden yola çıkarak âşık, ahının ateşiyle felekleri aşip dokuzuncu feleğe kadar giden bir feryatla aşk acısını dillendirmektedir. Bir dua mahiyetindeki bu ahlar ile yaratıcıdan yardım talep edip sevgilinin ettiği zulümlerden Allah'a sığınmaktadır.

Acep mi sorusu **istifham** sanatına örnektir. Âşığın ahı, ateşe benzetilerek ve benzetme yönü olan nur etmek de söylenerek **teşbih-i müekked** yapılmıştır. Felek, dokuz revaklı bir çarşıya benzetilmiş olduğundan **teşbih-i belîğ** sanatına örnek olmuştur. Ahın gökleri aydınlatması **mübalâğa** sanatına örnektir. Nüh-revak, çarh kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

7. Keskin kişi degül midür ilden Mesîhî çün

Tîğ-i fenâ ile işi kaç-ı ʿalâkadur

Kelimeler: tîğ (f): kılıç. / fenâ (a): yok olmak, zeval bulmak; tasavvufta maddi varlıktan sıyrılıp Hakk'a ulaşma / il (t): yer, ülke; başkası, yabancı, el. / alâka (a): iki şey arasındaki bağ, ilgi, râbîta, münâsebet; gönül bağı, sevgi, aşk.

Nesir: Mesîhî ilden keskin kişi degöl midür çün işi tîg-i fenâ ile kat^e-ı alâkadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, başkaları ile (alakasını) kesmiş kişi değil midir? Çünkü (onun) işi, yokluğun kılıcı ile (başkaları ile olan) alakayı kesmektir.

Mesîhî, sorduğu soru ile aslında kendi hâlini arz etmektedir. Maddi varlıklardan alakasını keserek ulaştığı fenâ makamı için bir kılıç benzetmesi yapmıştır. Bu keskin kılıçla tüm gayrılardan alakasını keserek kendisini değerli tek şey olan sevgiliye adamıştır. Maddi varlık listesinde canı da vardır. Bu can, sevgiliye feda edilerek fenâ makamına erişilir. Fânî olanı terk etmek bâkî olanı elde etmek için gereklidir. İnsan ve dünya fânîdir ama ruh ölümsüzdür. Ruhu yüceltmek ve dünyadan ilgisini çekmek için âşık, uzlete girer ve diğer insanlarla bağı keser.

Degöl midür sorusu **istifham** sanatına örnektir. Mesîhî'den başka biri gibi bahsedilerek **tecrit** sanatına örnek verilmiştir. Fenâ bir kılıca benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Keskin, tîğ, kat' kelimeleri ile **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Diğer taraftan Mesîhî, tîg-i fenâ, kat^e-ı alâka arasında da **tenasüp** ilgisi mevcuttur. Böylelikle Hz. İsa'ya **telmih** yapılmıştır.

2.18. Gazel 70

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Dem-be-dem gönlüm gözin işigüne togru açar

Revzen-i beytini ya'nî kıbleye karşı açar

Kelimeler: dem-be-dem (fff): her zaman, daima, her an. / revzen (f): pencere.

Nesir: Gönlüm dem-be-dem işigüne togru gözin açar. Ya'nî revzen-i beytini kıbleye karşı açar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönlüm daima eşigine doğru gözünü açar. Yani evinin penceresini kıbleye doğru açar.

İnsanın gözü kalbinin aynasıdır. Gözlerine bakarak insanın nasıl bir ruh hâline sahip olduğu ya da neler düşündüğü ile ilgili fikir sahibi olmak mümkündür. Göz, dış dünya ile iletişim kurmamıza yarayan en önemli duyu organımızdır. Âşığın gözü ise gördüğü en büyük güzellik olan sevgilinin yoluna hasret bakışlarla açılır ve kapanır. Sevgilinin eşiği, bulunduğu mekân neresi ise âşığın gözü de o tarafa doğru açıktır. Sevgilinin mekânı; tüm Müslümanların namaz için yöneldiği, Kâbe'nin bulunduğu kible gibidir. Sevgilinin yüzü, çoğu zaman âşığın kiblesi olarak düşünülmüştür. Gönül bir eve benzetilirse onun penceresi gözdür ve âşığın gönül evinin penceresi yani gönül gözü de sevgilinin mekânı olan kibleye doğru açılmıştır. Gönül gözünün sürekli olarak sevgilinin eşiğine bakması mübalağa gibi dursa da aslında bir gerçeğin ifadesidir çünkü gönül gözü cismani göz gibi değildir, o daima uyanıktır. Diğer taraftan beyitte mimari ile ilgili olarak eskiden evlerin pencerelerinin kibleye bakacak şekilde yapıldığı bilgisini çıkarmak mümkündür.

Gönül, **kapalı istiare** yoluyla insana benzetildiğinden **teşhis** sanatına örnektir. Ayrıca gönlün kibleye açılan gözü evin penceresine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gönlüm gözün/ Revzen-i beytini, işigüne togru açar/kibleye karşı açar kelime grupları arasında mürettep **leff ü neşr** sanatı vardır. Sevgilinin eşiği kibleye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. İşik, revzen, beyt, kible kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi mevcuttur.

2. Cānumı her lahza ol la'l-i müferrih şâd ider Gönlümi her dâ'im ol gîsû-yı 'anber-bû açar

Kelimeler: **müferrih (a):** ferahlık veren, ferahlatıcı, iç açıcı. / **şâd (f):** mutlu. / **gîsû (f):** omuz üstüne dökülen saç.

Nesir: Cānumı her lahza ol la'l-i müferrih şâd ider, gönlümi her dâ'im ol gîsû-yı anber-bû açar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Canımı her zaman o ferahlatıcı kırmızı dudaklar mutlu eder. Gönlümü devamlı o anber kokulu saçlar açar.

Sevgilinin güzellik unsurlarından saçlar ve dudakları, âşığın canına can katan, onu mutlu edip hayat bağışlayan bir durumdadır. Gözler, can alıcı ve yaralayıcı iken dudaklar can veren, tedavi eden özelliklere sahiptir. Âşık, mutlu olmasını sağlayacak şeyin sevgilinin

ferahlık veren dudakları olduğunu açıkça söyler. Gönlünün açılıp huzura kavuşmasına sebep olacak güzelliğin de sevgilinin anber kokulu saçları olduğunu belirtir. Güzel kokunun insan üzerinde ferahlatıcı, huzur verici bir etkisi vardır. Sevgilinin anber kokulu siyah saçları âşığın gönlünün açılmasına sebep olur. Anber; yumuşak, yapışkan ve siyah renkte, güzel kokulu bir madde olup Hint denizlerinde yaşayan bir balıktan üretilmektedir (Pala, 1995: 37). Sevgilinin saçlarının güzel kokusu ve dudaklarının tatlılığı, âşığın gönlünü çekmektedir.

Dudaklar la'le benzetilerek benzeyen söylenmemiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır. Cânımı-gönlümi, la'l-i müferrih-gîsû-yı anber-bû, şâd ider-açar kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

3. Hâne-i dil ıışk bâzârında oldukça mezâd

Ey kemân-eburû aña evvel okuñ kapu açar

Kelimeler: mezâd (a): satış. / kemân (f): yay. / ebrû (f): kaş. / kapı açmak (t): pazarlığa çok yüksek bir fiyatla başlamak.

Nesir: Ey kemân-eburû hâne-i dil ıışk bâzârında mezâd oldukça aña evvel okuñ kapu açar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey yay gibi kaşları olan (sevgili), gönül evi aşk pazarında satıldıkça ona önce okun kapı açar.

Âşığın gönlü, sevgilinin güzellik unsurlarının ikamet ettiği bir ev gibidir. Evin sahibi, içinde oturan bu güzellik unsurlarıdır. Eğer bir aşk pazarı kurulmuş olsaydı ve âşığın gönlü bu pazarda açık artırma ile satılacak olsaydı onun değerini bilen ve en üst dereceden fiyat biçen, gönlü satın almak için heyecanla ilk atılan, sevgilinin yan bakış okları olurdu. Çünkü bu yan bakışın içinde kaşlar keman, kirpikler de birer ok gibidir. Her ok, hedefi ıskalamadan âşığın gönlüne saplanır. Âşık bu oklar ile gönülden yaralanır.

Gönül eve, aşk bir pazara, kaş yaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ok ile sevgilinin cana işleyen kirpikleri anlatılmak istenmiş bu durumda **açık istiare** yapılmıştır. Bâzâr, mezâd, kapı açmak kelimeleri arasında ve kemân-eburû, ok kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Ey kemân-eburû hitabında **nida** sanatı mevcuttur.

4. Zülf-i şeb-rengüñ durur ak gösteren ruhsârûnı

Kim çerâguñ şu'lesin ey mâh karañu açar

Kelimeler: şeb (f): gece. / ruhsâr (f): yanak. / çerâg (f): mum, kandil. / şu'le (a): ateş; ışık, parlaklık.

Nesir: Ey mâh ruhsârûnı ak gösteren zülf-i şeb-rengüñ durur kim çerâguñ şu'lesin karañu açar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey ay yüzlü (sevgili) yanaklarını beyaz gösteren gece rengi saçlarındır çünkü kandilin ışığını karanlık açar.

Bir şeyi tam manasıyla kavrayabilmek onu zıddıyla beraber değerlendirmeye bakar. Sevgilinin yanakları ne kadar beyaz ve parlaksa saçları da o kadar siyah ve uzundur. Bu iki zıtlık bir araya gelerek zıtlıklardan çıkan tam bir güzellik oluşturur. Sevgilinin saçları, rengi itibarıyla gece gibidir. Yüzü de çoğu zaman dolunaya benzetilir. Karanlık arttıkça mumun ışığı ziyadeleştiği gibi bu yüz güzelliğinin tam anlamıyla ortaya çıkması için de gece olması gerekir. Ay yüzlü sevgili, geceyi aydınlatan bir چراغ gibidir. Bu چراغ, âşığın gönlünü aydınlatır onu selamete kavuşturur. Gece olmadan dolunay görülemeyeceği gibi sevgilinin saçları olmadan da yüzünün ay gibi parlak ve güzel oluşu tam anlamıyla anlaşılamaz.

Saçlar geceye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sevgili aya benzetilmiş ama kendisi söylenmemiş olduğundan **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Şeb, mâh, چراغ, şu'le kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır. Ak ve karanlık, şu'le ve karanlık kelimeleri arasında **tezat** vardır. Ey mâh hitabı **nida** sanatına örnektir. Zülf-i şeb-reng/karañu, ak gösteren/açar, ruhsâr/çerâguñ şu'lesi kelime grupları arasında mürettep olmayan **leff ü neşr** vardır.

5. Ey Mesîhî bil ki oñmaduk başuñu gün toğar

Her kaçan zülfi niķâbın yüzden ol meh-rû açar

Kelimeler: niķâb (a): yüz örtüsü, peçe. / onmak (t): hastalıktan, dertten kurtulmak; iyileştirmek, şifa, salah bulmak, uygun olmak, uygun gelmek, iflah olmak, feyiz ve bereket bulmak, düzelmek.

Nesir: Ey Mesîhî bil ki her kaçan ol meh-rû yüzden zülfi nikâbın açar oñmaduk başuña gün togar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, bil ki ne zaman o ay yüzlü (sevgili) yüzünden saçının örtüsünü açar (işte o zaman) onmadık başına gün doğar.

Mesîhî; âşık gönlüne seslenerek, iflah olmamış, dertten kurtulmamış başının çaresinin sevgilide olduğunu söyler. Ne zaman sevgili, yüzünü bir peçe gibi örten saçlarını kaldırarak âşığa yüzünü gösterirse işte o zaman âşığın dertlerine deva, iflah olmaz başına feyiz ve bereket gelir, âşık hastalıklardan kurtulur. Bu sözlerle şair, âşık için sevgilinin yüzünü görmenin ne kadar kıymetli ve görülmeye değer olduğunu ifade etmektedir. Sevgilinin yüzünü gören âşığın başına gün doğması hem sevgilinin yüzünün gün gibi güzel olmasına hem de âşık için bu durumun büyük bir şans sayılmasına işaret etmektedir. Sevgilinin saçları, gece gibi siyahtır. Osmanlıda Müslüman kadınlar yüzlerini siyah renkte kumaşlardan yapılmış peçe ile örterlerdi. Beyitte zülf, siyah rengi sebebiyle peçeye benzetilerek giyim kuşamla ilgili bu uygulamaya işaret edilmiştir. Yeryüzü, gece peçesini yüzünden atarsa gündüz olduğu gibi sevgili de yüzünü örten siyah saçlarını kaldırırsa onun güneş gibi aydınlık yüzü ortaya çıkar ve âşığın başına gün doğar.

Zülf, nikâb, meh-rû, yüz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Ey Mesîhî hitabı ile **nida** sanatı yapılmıştır. Şairin kendine seslenmesinde **tecrit** sanatı vardır. Meh-rû ifadesiyle yüz, aya benzetildiğinden **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Beyitte gece ile gündüz arasındaki **tezat** dikkat çekmektedir. Zülf, siyah olması sebebiyle nikâb yani peçeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

2.19. Gazel 71

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Bu ne istîgnâ olur bu nice izz ü nâz olur

Kim seni çok sevdüğümce baña meylüñ az olur

Kelimeler: istignâ (a): bir şeye karşı nazlı davranma, tenezzül etmeme. / **izz (a):** hürmet, saygı, ikram; kıymet, itibar, büyüklük, yücelik; mertebe ve rütbe yüksekliği, şeref; kudret, kuvvet.

Nesir: Bu ne istignâ olur bu nice izz ü nâz olur kim seni çok sevdüğümce baña meylün az olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu nasıl bir tenezzül etmemedir, bu kadar naz ve büyüklük nasıl olur ki seni çok sevdikçe bana meylin azalır.

Klasik Türk şiirindeki sevgili tipinin en belirgin özelliği çok güzel olmasıdır. Şairler, sevgilinin güzelliğini aynı kelime ve kavramlarla ama farklı üsluplarla anlatırlar. Sevgili tipindeki diğer en belirgin özellik, âşığın sevgisini göstermek için yaptığı tüm davranışlara rağmen sevgilinin ters orantıda ona ilgisiz kalmasıdır. Âşığın aşkı artarken sevgilinin de zulmü ve cefası artmaktadır. Sevgili yüz vermeme noktasında çok başarılıdır. Âşık ne yaparsa yapsın aşkına bir karşılık bulamaz. Bir noktada sevgilinin yaptığı eziyet ve zulümler bile bir ilgilenme olarak değerlendirilir. Vuslat umulsa da ona ulaşılması hayal mesabesindedir.

Bu ilkeler çerçevesinde beyit incelendiğinde bahsedilen anlayışın dillendirildiği ve sevgilinin karakter olarak kendini büyük gören, başkasına tenezzül etmeyen bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Âşık tüm samimiyetiyle sevgiliye yaklaşmak istemekte ama bunun karşılığında sevgili hep âşıktan uzaklaşmaktadır. Sevgilinin naz ve edasının âşığı usandıracak kadar çok olduğu görülmektedir.

İstignâ, izz ve nâz kelimeleri ve sevmek, meyl kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Çok ve az kelimeleri ile **tezat** sanatına örnek verilmiştir. Nâz ve az kelimeleri arasında da **nakıs cinas** vardır. İstignanın ve nazın miktarı sorularak hem **istifham** hem de **tecahül-i arif** sanatı yapılmıştır.

2. Gel bugün şehr-i Sarây içinde beglik sürelüm

Kim bilür yarın felek kimlerle işret-bâz olur

Kelimeler: işret-bâz (af): içki içen, sarhoş.

Nesir: Gel bugün şehir-i Sarây içinde beglik sürelüm. Felek yarın kim bilür kimlerle işret-bâz olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gel, bugün Saray şehri içinde hükümrânlık sürelim. Felek, yarın kim bilir kimlerle içki içip sarhoş olur.

Felek, astronomik bir kavram olmakla beraber onun, insanların talihleri ve kaderleri üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Dönen bir yapıda olduğu hayal edilen feleklerin tersine dönen bir kısmı, şairlerin dilinde kötü talihin de sebebi olarak görülmektedir. Talihin dönmesi deyimi de bu bilgiye dayanır. Felek istikamet üzere olmamasından dolayı sürekli kötü anılır. Kahpe felek tamlamasıyla kültürümüzde olumsuz bir yapıya sahip olup sürekli şikâyet edilen felek, klasik Türk şiiri geleneğinde de her türlü olumsuzluğun müsebbibi olarak görülür.

Mesîhî, Balkan kökenli bir şairdir. Saraybosna dolaylarında doğup büyüdüğü için kendi memleketi içerisinde yaşadığı beylikten, kendi yurdunun emin durumundan dem vurmaktadır. Ancak bu olumlu havanın her an değişebileceğini dolayısıyla kaderin olumsuzluklarına kapılmadan iyi günlerin değerinin bilinmesi gerektiğini söylemektedir. Şair, feleği işret meclislerinde bulunan bir sevgili gibi düşünerek onun her an başka yerlere kaçıp talihin kötüleşebileceği endişesini dillendirmektedir.

Felek, insan gibi düşünülerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Kim bilir sorusu **istifham** sanatına örnektir. Bugün ve yarın kelimeleri **tezat** ilgisi içerisinde kullanılmıştır. Sarây, beglik, işret kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

3. Cân u dil niçün mürğin eyledüñ didüm didi

Bosnadur bunda kim anadan toğan şehbâz olur

Kelimeler: mürğ (f): kuş. / şehbâz (f): doğan kuşu, sevgili.

Nesir: Cân u dil niçün mürğin eyledüñ didüm, Bosnadur kim bunda anadan toğan şehbâz olur, didi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Can ve gönlü niçin kuş eyledin dedim, burası Bosnadır, burada doğan anadan doğma şehbaz (şair) olur, dedi.

Bu beyit, dedim-dedi şeklindeki ifadelerle oluşturulması sebebiyle müracaa tarzına örnektir. Mürg, kuş anlamına gelse de mecazen ötüşü ile insanları cezbeden bülbül, konuşabilen papağan gibi özel kuşlar kastedilmektedir. Bununla beraber şairlik ve güzel söz söyleme yeteneği de anlaşılmaktadır. Âşığın gönlü de bazen kuşa benzetilerek gönül kuşu tamlaması ile ifade edilir. Âşığın gönlü, bir kuş olup sevgilinin yurduna doğru uçmak diler. Aynı zamanda âşığın canı ve gönlü bir kuş misali kırılğan ve hassastır. Bazen de gönül kuşu diğer yırtıcı kuşların yani sevgilinin avı hâline gelir.

Bosna-Hersek Mesîhî'nin doğup büyüdüğü coğrafya olduğundan şair, kendi memleketinin şuarasına, güzel söz söyleyen söz ustalarına karşı bu beyitte bir övgü dillendirmektedir. Burada doğan herkesin doğuştan yetenekli ve şair olarak dünyaya geldiğini söylemektedir.

Şehbâz ile şairler kastedilmiş olup **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Can ve gönlün kuşa benzetilmesinde ise **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Niçün sorusu **istifham** sanatına örnektir. Bosna'da anadan doğanın şehbâz (şair) olması **mübalağadır**.

4. Zülfün ucunda benün pusudadur dil almağa Vay nice ʿayyârdur nice kemend-endâz olur

Kelimeler: ʿayyâr (a): hilekâr, hileci, düzenbaz. / kemend-endâz (ff): kement atan, avcı.

Nesir: Benün zülfün ucunda dil almaga pusudadur. Vay nice ʿayyârdur nice kemend-endâz olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) benin, saçının ucunda (mevzilenmiş), gönül almak için pusudadır. Vay! Nasıl bir hilekârdır ve (ne maharetli) kement atan bir avcıdır.

Sevgilinin güzellik unsurlarından saçlar, uzunluğu, kıvrım kıvrım oluşu ve âşığın gönlünü çalması bakımından avcılarının kullandıkları kementlere benzetilmiştir. Diğer bir güzellik unsuru olan, saçların yüze düşen kısımlarının ucunda bulunan ben, saçları kement gibi

kullanan bir avcı gibi hayal edilmiştir. Pusuda bekleyen bu avcının avlamak istediği de mecazen âşîğın gönül kuşudur. Ben, bazen de avcının kullandığı yem olarak düşünülür.

Zülf-kemet, ben-ayyar kelimeleri arasında **gayr-ı mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Zülûf kemende benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sevgilinin güzellik unsurlarından ben, bir avcı gibi düşünülerek **kapalı istiare** sanatına örnek olmuştur. Nice sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır. Kemend-endaz, pusı, ayyar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

5. Bezm-i ğamda nâle eylerken Mesîhî dün gice Zühre gökden işidüp didi nüh erkek sâz olur

Kelimeler: **Zühre (a):** üçüncü kat göğe hâkim olduğu söylenilen Çoban Yıldızı, Venüs olarak da bilinen çok parlak bir yıldız. / **nüh (f):** dokuz. / **sâz (f):** her çeşit musiki aletine verilen isim, çalgı; çeşitli müzik aletleri çalanlardan ve okuyuculardan ibaret topluluk, çalgı takımı.

Nesir: Mesîhî dün gice bezm-i gamda nâle eylerken Zühre gökden işidüp nüh erkek sâz olur, didi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî dün gece gam meclisinde inlerken Zühre yıldızı bu sesleri işitip dokuz erkek bir saz topluluğu olmuş dedi.

Zühre yıldızı ve büyüculük ile ilgili şöyle bir hikâye anlatılmaktadır: Hârût ile Mârût adındaki iki melek, insan nefsiyle denenmek için dünyaya gönderilir. Gündüzleri hâkimlik yapıp geceleri ism-i azam duasını okuyarak tekrar göğe çıkarlar. Bir gün Zühre adında bir kadın, kocasının kötü fiillerinden şikâyetçi olarak bunlara başvurur. İnsan nefsiyle dünyada bulunan bu melekler bu kadından çok etkilenip onunla beraber olmak isterler. Zühre bu beraberliğin olabilmesi için onlara üç şart öne sürer: Ya içki için ya kocamı öldürün ya da putlara tapın. Melekler, ilk gün razı olmazlar ancak üçüncü gün nefislerinin isteğine yenik düşerek şartların en hafifi olarak düşündükleri içki içmeye razı olurlar. Ancak içkiyi içince tüm muhakemelerini kaybederek puta da taparlar ve kadının kocasını da öldürürler. Zühre onların bu sarhoşluk gafletinden faydalanıp göğe çıkmak için okudukları ism-i azam duasını öğrenir. Bu duayı okuyarak semaya yükselen Zühre'yi Allah, insanlara ibret olsun diye

gökyüzünde parlak bir yıldızla dönüştürür. İşte Zühre (Çoban Yıldızı, Venüs), hikâyede anlatılan bu kadındır (Pala, 1995: 585).

Âşığın ahı, o kadar yükseklerle ulaşır ki Zühre yıldızını bile kendisinden haberdar eder. Hatta Zühre bu ahı, dokuz katlı feleğin bir araya gelip kurdukları bir erkek korosunun şarkıları olarak işitir. Yaşayan her insanın, hayvanın, bitkilerin ve madenlerin eski yıldız ilmine göre bir yıldızın etkisinde olduğuna inanılır. Bununla beraber gezegenlerin de duygu, ahlak, huy ve sağlık üzerinde etkileri olduğu düşünülmektedir. Gizli ilimlerden olan ilm-i nücum yani yıldız ilminde yazılan eserlerde, genellikle Güneş, göğün sultanıdır. Ay bu sultanın veziri, Utarid (Merkür) kâtibi, Mirrih (Merih, Mars) başkumandanı, Müşteri (Jüpiter) kadısı, Zühal (Satürn) bekçisi, Zühre (Venüs) ise çalgıcısıdır (Pala, 1995: 279). Diğer yıldızlar ve gök cisimleri varken Zühre'nin âşığın ahını işiten yıldız olması, bu ahların dokuz erkekten oluşan bir koroya benzetilmesi, kurulan hayal için seçilen kelimelerin tesadüfi olmadığını göstermektedir.

Âşığın ahının gökteki yıldızlara kadar ulaşması **mübalağa** sanatına örnek olmuştur. Zühre yıldızının insan gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** vardır. Âşığın ahının bir koro gibi düşünülmesinde **mübalağa** söz konusudur. Gam, bezme benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mesîhî'nin kendi hâlimden bir başkasıymış gibi bahsetmesi **tecrit** sanatına örnektir. Bezm, Zühre, sâz kelimeleri **tenasüp** ilgisi çerçevesinde kullanılmıştır.

2.20. Gazel 72

Mefâ'ılün Mefâ'ılün Fe'ülün

1. Müjeñ kim sîneden îmân uğurlar

İki göz arasından cân uğurlar

Kelimeler: müje (f): kirpik. / uğurlamak (t): çalmak, aşmak.

Nesir: Müjeñ kim sîneden îmân uğurlar, iki göz arasından cân uğurlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) kirpiklerin, insanın göğsünden imanını çalar, iki göz arasından can verdirir.

Sevgilinin güzellik unsurları arasında göz, kirpik ve kaşlar, âşığın canını alan ve ona saldıran silahlara benzetilerek anlatılmıştır. Şekil itibarıyla bir yaya benzeyen kaşlar ve o yay ile atılan oklara benzeyen kirpikler, âşığı hedef alan ve onun gönlüne saplanan öldürücü unsurlardır. Kaşlar bazen kılıca; kirpikler de hançer, mızrak gibi diğer delici kesici aletlere benzetilebilir. Âşık, bu bakışın tesiriyle canından olur ancak dudakların hayat bağışlayan öpücüğüyle kendine gelir.

Sevgilinin etkili bakışları karşısında âşığın aklı başından gider ve gönlündeki imandan bile olabilir. Halk arasında etkileyici güzellikler ya da öfke duyulan durumlarda kullanılan “adamı dinden imandan çıkarmak” deyimini âşığın dilinde sevgilinin kirpiklerinin gönlüne isabet etmesi sonucu söylenmiştir. Gözler ve kaşlar, güzellikleriyle âşığın canını alıp onu öldürmeye yeterlidir. Uğru kelimesi eski Türkçede hırsız anlamına gelmektedir. Uğurlamak fiili ile sevgilinin güzellik unsurlarının âşığın canını ve imanını çalması kastedilmektedir.

Sevgilinin kirpikleri, insana benzetilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Müje, sîne, cân, göz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Sîneden-iki göz arasından, îmân-cân kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

2. Alur gönlümi sînemden hayâlün

Yanar tennûrdan biryân uğurlar

Kelimeler: **biryân (f):** kebab. / **tennûr (a):** fırın, ocak. / **uğurlamak (t):** çalmak, aşmak.

Nesir: Hayâlün gönlümi sînemden alır, yanar tennûrdan biryân uğurlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin hayalin gönlümü göğsümden alır, (sanki) yanan fırından kebab uğurlar.

Âşık, gece gündüz sevgilinin hayaliyle yaşar. Âşığın gönlü hasret ve aşk ateşiyle sürekli yanar, öyle yanar ki kebab olur. Beyitte sevgilinin hayali, âşığın yanan bağrında kebab olmuş gönlünü çalan bir hırsız gibi düşünülmüştür.

Sîne-tennûr, gönül-biryân, alur-uğurlar kelimeleri arasında **gayr-ı mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Gönül kebaba, sine yanan bir ocağa benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Uğurlama fiilinin insana has bir durum olmasından dolayı bu işi yapan sevgilinin hayali de **kapalı istiare** yoluyla kişileştirilmiştir (**teşhis**).

3. Ne hoş üstâd olur cerrâh-ı gamzeñ

Ki ırkdan neşteriyle kıan uğurlar

Kelimeler: **cerrâh (a):** yara tabibi, yara tımar eden, vücut üzerinde ameliyat icrası fennini bilen. / **üstâd (f):** herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olan, üstün bir yeri, tam vukufu bulunan kimse. / **ırk (a):** damar, kök.

Nesir: Neşteriyle ırkdan kan uğurlar cerrâh-ı gamzeñ ki ne hoş üstâd olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Neşteriyle damardan kan uğurlayan gamze cerrahın ne hoş üstattır.

Sevgilinin gamze denilen yan bakışı; âşığın canına kasteden, onu yaralayan ve kanını döken bir özelliğe sahiptir. Bu bakıştaki unsurların hepsi savaş aletlerine benzetilir. Kaşlar yaya, kirpikler oka benzer. Sevgilinin yan bakışı; kılıç, mızrak, yatağan, neşter gibi diğer kesici ve delici aletlere de benzetilebilir.

Hacamat denilen ve bazı hastalıkları tedavi edici etkileri olduğuna inanılan uygulama, açılan kesiklerle vücudun belli bölgelerinden kan alma işleminden ibarettir. Hacamat sırasında keskin neşterlerden faydalanılır. Akan kanın pis olduğu ve vücuttan atılmasıyla hastalıkların da defedildiğine inanılır. Hacamat yapan kişinin hem manen hem de beceri anlamında bu işe ehil olması gerekir. Hacamat konusunda usta olmayan kişilerin yaptığı işlemler hayati tehlikeler doğurabilir.

Âşık, sevgilinin bakışlarını ehil bir hacamat ustası, işini çok iyi yapan bir cerrah gibi düşünmektedir. Âşığın damarlarındaki kanı ustaca alıp onu, bakışlarıyla kansız ve hâlsiz düşürebilmektedir.

Sevgilinin gamzesi cerraha benzetilmiş, benzetme yönü kan alma da söylendiğinden **teşbih-i müekked** yapılmıştır. Irk, kan, neşter, cerrah kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

4. Şabâ yili kıpar gınca külâhın

‘Ömer şan efser-i sultân uğurlar

Kelimeler: efser (f): taç, ikilil.

Nesir: Sabâ yili gonca külâhın kıpar. Ömer şan efser-i sultân uğurlar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Saba rüzgârı goncadan başlığını alır götürür. Sanki Ömer (gibi) sultanın tacını uğurlar.

Saba rüzgârı, sabah vakitlerinde esen ve sevgiliden âşığa haber getirmesiyle tanınan bir rüzgârdır. Âşık, seher vakitlerinde saba esintisinden sevgilinin kokusunu duyabilmek umuduyla havayı teneffüs eder. Çünkü saba rüzgârı, sevgilinin saçlarından geçip onun kokusunu yüklenerek âşığın civarına gelmiştir. Sabah rüzgârının bu güzel kokusu, onun gül bahçesine de uğramasına bağlanabilir. Eskiden, çiçeklerin rüzgârın esmesiyle açıldığı düşünülürdü. Beyitte de saba rüzgârı estikçe goncanın etrafındaki çanak yaprakların kaybolduğu, açıldığı söylenmiştir. Böylelikle önce gonca, sonra da gül ortaya çıkmakta ve bu güzelliklerin görünmesinde saba rüzgârı etkili olmaktadır.

Mesîhî Dîvânı’nın tahlili üzerine doktora çalışması yapan Akbudak (2002), külâh kapmanın; fırsattan istifade etmek, dalavere ile emeline ulaşmak anlamlarına geldiğini ve beyitte geçen Ömer’in, devrin tanınan bir hırsız olabileceğini belirtmektedir. Sabanın gonca külâhını kapmasının Ömer’in sultan tacını çalmasına benzetildiğini söylemiştir (Akbudak, 2002: 482). Ömer ismi ile kimin kastedildiği konusunda bir açıklık olmamakla beraber ikinci halife Hz. Ömer’in devrin önemli devletlerine son vermesi ve sultanları tahtlarından indirmesi olayına da telmih yapıyor olabilir.

Saba rüzgârının goncanın külâhını çalan bir insan gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Goncanın etrafını saran yeşil renkli çanak yapraklar külâha benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Eski bir hırsız olarak yorumlanabilecek Ömer adında birine **telmih**

yapılmıştır. Sabâ yili-Ömer, gonca külâhî-efser-i sultân, kapar-ugurlar kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır.

5. Mesîhî muhterî'dür pîşesinde

Degüldür şan'atı dîvân ugurlar

Kelimeler: pîşe (f): huy, tabiat; sanat, meslek. / **muhterî (a):** evvelce olmayan bir şeyi ilk defa ortaya çıkaran, yepyeni bir şey yapan, icat eden, mucit.

Nesir: Mesîhî pîşesinde muhterî'dür, şan'atı dîvân ugurlar degüldür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, söz söylemede mucittir. (Onun) sanatı divan çalan (bir sanat) değildir.

Mesîhî kendi sanatı ve şairlik yetenekleri ile ilgili söylediği bu beyitte kendisinin söz söyleme hususunda bir mucit olduğunu ve daha önceden söylenmemiş sözleri bularak şiirinde dile getirdiğini belirtmektedir. Her devirde olduğu gibi Mesîhî'nin zamanında da başka şairlerin şiirlerini çalarak divan oluşturan şairler vardır. Mesîhî, kendisinin böyle bir şair olmadığını, söylenmemiş hayaller ortaya koyan özgün bir sanatçı olduğunu ifade etmektedir.

San'at, dîvân, muhterî, pîşe kelimeleri arasında **tenasüp** sanatı vardır. Mesîhî kendi durumunu anlatarak **tecrit** sanatı yapmıştır. Muhterî ve dîvân ugurlar arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur.

2.21. Gazel 73

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Nakd-i kâlbîn oynayup dil oldı ser-gerdân u zâr

Oynayaldan berü şâh sen kamer-ruḥla kumâr

Kelimeler: nakd (a): bir şeyin bedelini peşinen ödemek; para olarak bulunan servet. / **ser-gerdân (ff):** başı dönen, şaşkın, perişan. / **şâh (f):** padişah; İran veya Afgan hükümdarlarının

nâmı; bir yere hâkim olan zât. / **kamer-ruh (af)**: ay yüzlü. / **kumâr (a)**: para vs. karşılığında oynanılan oyun.

Nesir: Şâhâ, sen kamer-ruhla kumâr oynayaldan berü; dil, nakd-i kalbin oynayup ser-gerdân u zâr oldı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey padişah (sevgili), sen ay yüzlü ile kumar oynadığından beri gönül, kalp sermayesini ortaya koyup şaşkın, perişan, ağlayıp inleyen hâle geldi.

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgilinin uğrunda her türlü fedakârlığı gösteren bir tiptir. Elinde olan malı mülkü, neyi varsa sevgilinin yoluna feda edebilir. Bu fedakârlığı tüm sermayesinin yanında canını da sevgili yolunda vererek zirveye ulaşır. Bu fedakâr âşığın karşılık olarak aldığı şey ise çoğu zaman çile, cefa ve hüznün olmaktadır. Âşık, elde ettiği bu karşılığı da bir lütuf olarak görür.

Sevgiliyle oynanan bir kumarda âşığın ortaya koyabileceği en değerli malı, bir nakde benzetilen kalbindeki sevgisidir. Bu kumarda âşığın kazanması pek de mümkün görünmemektedir. Âşığın elde ettiği, sarhoş misali ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, çileyle ağlayıp inleyen, çılgınları göğsüne çıkan bir gönüldür. Sevgilinin dolunay gibi parlak ve güzel yüzüne karşı âşığın tüm varlığını feda etmesi şaşılacak bir durum değildir. Sevgili her şeyi hükmü altına alan bir padişah gibidir ve ona karşı oynanan kumarda kaybetmek kaçınılmaz sonudur.

Kalp, kumarda ortaya konan nakit paraya; sevgilinin yanakları, aya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gönülün şaşırıp perişan olmasında **kapalı istiare** yoluyla **teşhis** sanatı vardır. Aşkın kendisi **açık istiare** yoluyla kumara benzetilmiştir. Şâhâ hitabında hem **açık istiare** hem **nida** sanatı vardır. Nakd, oynamak, kumâr kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Beyitte “ağlayan, inleyen” anlamında kullanılan zâr kelimesi bağlam içinde oyun ve kumarla ilgili olarak zar denilen küp şeklindeki cismi çağrıştırdığından **iham-ı tenasüp** yapılmıştır.

2. Ğayrıya meyl eylesem şemşîr ü tîrûnden geçüp

Başuma odlar yakar fi'l-hâl o tîğ-i âb-dâr

Kelimeler: şemşîr (f): kılıç. / tîr (f): ok. / gayr (a): diğer, başkası. / fi'l-hâl (a): şimdi, hemen; hadd-i zâtında. / tîg-i âb-dâr (fff): keskin, parlak kılıç (sevgilinin bakışları).

Nesir: Şemşîr ü tîründen geçüp gayrıya meyl eylesem fi'l-hâl o tîg-i âb-dâr başuma odlar yakar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin kılıç ve okundan geçip başkasına yönelsem, hemen o keskin kılıcın başıma ateşler yakar.

Sevgilinin bakışları; âşığın gönlünü yaralayan, parçalayıp darmadağınık eden kesici ve delici savaş aletlerine benzetilir. Kimi zaman kaşlar yay, kirpikler ok; kimi zaman hançer, kılıç, yatağan, mızrak olur. Bu delici bakışlara muhatap olan âşığın gönlü, iflah olmaz yaralar alır. Sevgilinin bu etkileyici bakışlarından âşığın kurtulması mümkün değildir.

Çok da mümkün görünmese de âşık, sevgilinin kılıç ve ok gibi delici bakışlarından kurtulup başkalarına bakacak olsa hemen keskin ve parlak bir kılıç gibi olan başka bir bakışı onun başını yakmaya yetecektir. Bu kısır döngü ile âşık, aslen başkasına meyletmesinin sevgiliden başka bir bakışı aramasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Eskiden bir zulme, musibete uğrayan kişiler derdini devlet büyüklerine dinletebilmek için onların geçeceği yol kenarlarında durup dikkat çekmek üzere başlarında hasır, ot vb. yakarlarmış (Onay, 2019: 85). Beyitte sevgilinin keskin gamze kılıcının âşığın başında odlar yakması, bu kılıcın âşığın başını alması ya da onun başına türlü felaketler getirmesi şeklinde yorumlanabilir.

Sevgilinin bakışındaki güzellik unsurları şemşîr, tîg ve tîr gibi savaş aletlerine benzetilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Şemşîr, tîr, tîg kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Beyitte su ve ateş **tezadı** dikkat çekmektedir. Ayrıca kılıç ve âb kelimeleri ile kılıca su verme mazmunu nazara verilmiştir.

3. Mîhr şem'î beñzedügiçün çerâğ-ı haddüñe

Baş ucında semâ' ider felek pervâne-vâr

Kelimeler: mîhr (a): güneş, aşk, şefkat, muhabbet, evlenme muamelesinde erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli. / şem' (a): mum, ışıık. / çerâğ (f): ışıık; kandil; lâmba; mum. /

hadd (a): yanak. / **çerâğ-ı hadd (fa):** sevgilinin parlak yanağı / **felek (a):** gök, gök katı, devir.

Nesir: Mihr şem'î çerâğ-ı haddüñe beñzedügiçün, felek pervâne-vâr başı ucında semâ' ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) güneş mumu, senin parlak yanağına benzediği için felek, (onun) başının ucunda pervaneler gibi dönerek sema eder.

Felek, astronomik bir kavram olmakla beraber onun, insanların talihleri ve kaderleri üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Dönen bir yapıda olduğu hayal edilen feleklerin tersine dönen bir kısmı, şairlerin dilinde kötü talihin de sebebi olarak görülmektedir. Talihin dönmesi deyimi de bu bilgiye dayanır. Felek istikamet üzere olmamasından dolayı sürekli kötü anılır. Kahpe felek tamlamasıyla kültürümüzde olumsuz bir yapıya sahip olup sürekli şikâyet edilen felek, klasik Türk şiiri geleneğinde de her türlü olumsuzluğun müsebbibi olarak görülür.

Elektriğin henüz icat edilmediği dönemlerde aydınlatma işlerinin mum ya da gaz lambası gibi gereçlerle yapıldığı bilinmektedir. Eğlencelerin düzenlendiği, içkilerin içilip sohbetlerin edildiği bezmelerin aydınlatma aracı da mumdur. Sevgilinin yüzü aydınlığı ile bazen bir mum veya çerağa benzetilir. Bu durum âşığın pervane olmasıyla ve sevgilinin yüzünün mumuna hayran olarak yanmasıyla sonuçlanır (Pala, 1995: 143). Pervane, mum gibi ışık kaynaklarının etrafında dolanan kelebeklere denir. Bu kelebekler mecazen ışığa gönül vermiş âşıklara benzetilir. Pervane, aşkın tesiriyle aklını kaybeder ve kimi zaman mum alevinin içine dalarak kendini ateşin içinde kavurur. Âşık da sevgilinin etrafında dolanan bir pervane gibidir.

Şairin gözünde yeni bir hayal canlanmış ve güneş, aydınlığı ile sevgilinin parlak yanağına benzetilmiştir. Güneşin etrafında dönen tüm gezegen ve diğer gök cisimlerinin de bu benzerlikten dolayı sanki mumun etrafında dönen pervaneler gibi güneşin etrafında döndüğü hayal edilmiştir. Sevgilinin güzelliğine atfedilen değer açısından kâinatın işleyen tüm düzeni bu güzelliğin etrafında döner hâlde düşünülmüştür. Gerçekte var olan bu kozmik olay daha güzel bir sebebe bağlanarak **hüsni ta'lil** sanatı yapılmıştır.

Mihr, felek, semâ; şem', çerâğ, pervâne kelimeleri arasında ayrı ayrı **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Feleğin pervaneye, güneşin sevgilinin yanağına benzetilmesinde **teşbih-i mufassal**; güneşin muma, sevgilinin yanağının çerağa benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Feleğin sema etmesi **kapalı istiare** yoluyla insanca bir özellik olduğundan **teşhis** sanatına örnek olmuştur. Beyitte *Şem' u Pervâne* hikâyesine **telmih** yapılmıştır. Mihr-felek, şem'-pervâne kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

4. Gonca ağzuñdan nice umam vefâ bûyını ben

Kim cihân içre vefânun kendüsi yok adı var

Kelimeler: bûy (f): koku. / vefâ (a): ahdinde, sözünde durma; sevgi ve dostlukta sebat ve devam.

Nesir: Ben vefâ bûyını gonca agzuñdan nice umam kim cihân içre vefânun kendüsi yok adı var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ben vefa kokusunu senin gonca ağzından nasıl umayım? Zira bu dünyada vefanın adı var, kendisi yok.

Sevgilinin ağzı, şekil itibarıyla açılmamış gül goncasına benzetilir. Bakışlar, âşığın gönlünü ve bedenini yaralarken ağız ve dudaklar ona can bahşeder. Âşık, delici bakışlarla ölüp la'l dudaklarla dirilir. Gül; rengi, kokusu ve güzelliği ile sevgilinin ağzını hatırlatır. Bu benzerlikten yola çıkarak sevgilinin nefesinin de gül kokusu gibi taze ve ferahlatıcı olduğu söylenebilir.

Âşık, sevgiliden vefa beklemez. Bilir ki sevgili, sözünde durmadığı gibi aşkında da vefalı değildir. Vefayı, sevgilinin ağzından çıkan güzel bir koku gibi düşünürsek âşığın bu güzel kokuya erişemeyeceği bellidir. Vefanın kokusunun bile olmadığı bir âlemde sevgiliden de bunu beklemek, az da olsa vefa ummak olmayacak bir iştir. Vefanın sadece adının kalmış olması İstanbul'da var olan Vefa semtini de hatırlatmaktadır.

Vefanın kokuya, sevgilinin ağzının goncaya benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Nice sorusu ile istifham sanatı yapılmıştır.

5. Bâd-ı gülzâr-ı cemâlûn ile âhum taldurur

Hoş revâ'ihle cihânı nitekim bâd-ı bahâr

Kelimeler: bâd (f): yel; rüzgâr; soluk; nefes. / cemâl (a): yüz güzelliği; fertteki güzellik. / revâ'ih (a): rayihalar, güzel kokular. / nitekim (t): benzer şekilde, bunun gibi, sonuç olarak.

Nesir: Bâd-ı gülzâr-ı cemâlûn ile âhum, cihânı nitekim bâd-ı bahâr hoş revâ'ihle toldurur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güzelliğinin gül bahçesinin rüzgârı ile ahım, cihânı bahar rüzgârının esintisi gibi hoş kokularla doldurur.

Özellikle seher vaktinde esen rüzgâr, âşık için sevgiliden haber getiren bir postacı hükmünde değerli bir esintidir. Bu rüzgâr, sevgilinin saçları arasında dolanarak onun güzel kokusunu yüklenir. Sevgilinin mahallesinden geçip gelmiştir ve onun hakkındaki tüm malumatı içerir. Bâd-ı seher bahar mevsiminde görüldüğünden sıcak esen bir rüzgârdır. Bu hâliyle çiçeklere ve diğer bitkilere hayat verir.

Âşık, sevgiliden haber getiren saba rüzgârını ve onun muhtevâsındaki sevgilinin güzel kokusunu hissedince gönlündeki aşk yarası tekrar kanamaya başlar ve çok derinden bir ah ile bu ayrılıktan kaynaklı duygularını dışa vurur. Bu ah, tıpkı bahar rüzgârının tüm dünyayı hoş kokularla doldurması gibi, âşğın ciğer yangınının dumanıyla tüm cihânı kaplar. Bu ahın, sevgilinin çeşit çeşit çiçeklerin olduğu bir gül bahçesini andıran, güzel cemalinden kaynaklandığı açıktır.

Sevgilinin cemali ve âşğın ahı, cihânı hoş kokularla dolduran bahar rüzgârına benzetilerek **tam teşbihe** yer verilmiştir. Sevgilinin güzelliği gül bahçesine benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Bâd, bâd-ı bahar, revâ'ih kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

6. Ey cefâ-pîşe vefâ kıl 'âşığa kim 'âkıbet

Hüsn oyununuñ şakalımlı bitürür rüzgâr

Kelimeler: cefâ-pîşe (ff): gaddar, cebbar, zâlim. / âkıbet (a): bir şeyin sonu; nihayet; netice, sonuç.

Nesir: Ey cefâ-pîşe âşık vefâ kıl kim âkıbet rûzgâr, hüsn oyununuñ sakalını bitürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey zalim (sevgili), âşığa vefa göster çünkü sonunda zaman, güzellik oyununun sakalını bitirir.

Âşığın şikâyet ettiği davranışların başında sevgilinin vefasızlığı gelir. Sevgili, âşığa vefa göstermediği gibi ilgisini ve vefasını diğerlerine yöneltir. Onun bu vefasız tavrında güzelliğinin ve gençliğinin büyük etkisi vardır. Âşığa zulmederken âşık dışındaki herkese de ikramlarda bulunmaktadır.

Bu beyitte âşık, sevgiliye bir uyarıda bulunmakta ve göstereceği vefada geç kalmamasını söylemektedir. Çünkü sevgilinin elinde bulunan güzellik sermayesi bir gün bitecektir. Zaman güzellik oyununun sakalını önünde sonunda bitirecektir. Oyunun sakalını bitirmek deyimi; sonlanmak, bitmek, zamanı geçmek; güzelliğini yitirmek, eski şöhretini kaybetmek; bıkmak, usanmak, tadı kaçmak gibi anlamlara gelmektedir (Kaya, 2022: 566). Bu anlamlar göz önüne alındığında âşık, sevgiliye gençliği gittiğinde, belki de ayva tüylerinin çıkmaya başladığı zamanlarda, güzelliğinin kaybolmaya yüz tuttuğu günlerde, şimdi göstermediği vefanın pişmanlığını yaşayacağını söylemektedir.

Güzellik bir oyuna benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Oyun kelimesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** mevcuttur Sevgiliye seslenilen ey ifadesi **nida** sanatına örnektir. Cefâ, vefâ kelimeleri **tezat** ilgisi çerçevesinde kullanılmıştır.

7. Yûsuf-ı hûrşîdden ayrılmanın Ya'kûb-ı çarh

Her gice çeşm-i Züleyhâ gibi olur jâle-bâr

Kelimeler: **hurşîd (f):** güneş. / **çarh (f):** felek, gök, sema. / **çeşm (f):** göz. / **-bâr (f):** saçan, yağdıran, döken, ışık veren anlamı katan ek. / **jâle (f):** çiğ; kırağı, şebnem.

Nesir: Ya'kûb-ı çarh Yûsuf-ı hûrşîdden ayrılmanın her gice çeşm-i Züleyhâ gibi jâle-bâr olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gökyüzü Yakup’u, Yûsuf güneşinden ayrıldığı zaman her gece Züleyhâ’nın gözleri gibi çiğ tanelerini saçar.

Kur’an-ı Kerim’de kıssaların en güzeli olarak isimlendirilen Yusuf peygamberin (a.s.) kıssası genişçe anlatılmaktadır. Yusuf peygamberin babası olan ve aynı zamanda kendisi de peygamber olan Yakup (a.s.), oğlunun diğer kardeşleri tarafından kuyuya atılıp onu bir kurdun yediği yalanı söylendikten sonra evladına duyduğu hasret ile birçok acılar çekmiş ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Kuyuya atıldıktan sonra yoldan geçen bir kervan tarafından bulunan Yusuf (a.s.) köle olarak satılmış ve dönemin yöneticilerinden birinin evinde büyümüştür. Köle olarak bulunduğu evin hanımı Züleyha tarafından iftiraya uğrayıp uzun yıllar hapis hayatı yaşadıktan sonra rüyaları yorumlama yeteneği ile kralın dikkatini çekerek Mısır’da yönetici konumuna yükselmiştir. Hz. Yusuf’un Züleyha ile olan ilişkisi daha sonraki dönemlerde birçok mesneviye konu olmuş ve *Yûsuf u Züleyhâ* adında müstakil mesneviler yazılmıştır.

Bu beyitte **teşbih-i belîğ** sanatından yararlanılarak Hz. Yusuf güneşe ve onun babası Hz. Yakup da gökyüzüne benzetilmiştir. Gökyüzünde güneşin kaybolması ile gece boyunca ısıнын düşmesi sonucu oluşan çiğ taneleri Hz. Yusuf’un aşkı ile yanan Züleyha’nın gözyaşlarına benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Normal bir tabiat olayı olarak oluşan çiğ taneleri **hüsn-i ta’lîl** sanatı ile güzel bir sebebe bağlanmış ve **telmih** ile Yusuf u Züleyha kıssası hatırlatılmıştır. Bu hikâyede anlatılanlar ile beyitten gözyaşı dökme ve ağlama mazmununu çıkarmak mümkündür. Yûsuf, Ya’kûb, Züleyhâ isimleri **tenasüp** ilgisi oluşturmaktadır.

8. Sünbül-i müşkîn ki reyhân hattûn içinde yâtur

Gûyiyâ kılmış vaţan sebz-i giyâh içinde mâr

Kelimeler: **sebz (f):** yeşil, yeşil renkli. / **giyâh (f):** nebat, bitki. / **mâr (f):** yılan. / **gûyiyâ (f):** güya; sanki; âdeta, zannedersin ki. / **reyhân (a):** diğer adı fesleğen olan güzel kokulu bir bitki; sevgilinin ayva tüyleri. / **sünbül-i müşkîn (ff):** misk kokan saç.

Nesir: Sünbül-i müşkîn ki reyhân hattûn içinde yatur, gûyiyâ mâr sebz-i giyâh içinde vatan kılmış.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) misk kokulu saçların fesleğen gibi güzel kokan ayva tüylerinin içerisinde yatar. Bu hâliyle sanki bir yılan, yeşil bitkilerin içinde kendine yuva yapmış gibidir.

Sevgilinin yanakları üzerinde çıkan ayva tüyleri onun güzelliğini tamamlayan bir unsurdur. Sevgili, saçlarının kıvrımı ve güzel kokusu ile dikkati çeker. Yanaklarının üzerine düşmüş sümbül gibi duran ve misk gibi kokan saçlarıyla sevgili, âşığın aklını başından almaktadır. Âşık bu manzara karşısında şöyle seslenir: Ey sevgilim, misk kokan saçlarından bir kıvrım, yanaklarının üzerindeki fesleğen gibi okşandıkça güzel kokular saçan ayva tüylerinin arasında sanki otların içinde kendine yuva yapmış bir yılanı andırmaktadır. Bu yılan boynuma dolansa velev ki zehriyle öldürse yine de razıyım.

Ayva tüyleri reyhana ve yeşil otlara benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sümbül, reyhân, sebz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Sümbül ile sevgilinin saçları kastedildiğinden **açık istiare** yapılmıştır. Sümbül-i müşkînin ayva tüyleri arasında yuva yapması **teşbih-i mufassal** sanatına örnektir. Sümbül-i müşkîn-mâr, reyhân hatt-sebz-i giyâh kelime grupları arasında **düzensiz leff ü neşr** vardır.

9. Ey Mesîhî fikretüñ bâzına yüz biñ âferin

Kim kılar her lahza mürğ-i ma'ni-i hâsî şikâr

Kelimeler: fikret (a): düşünme, tefekkür, teemmül, fikir, düşünülen şey. / lahza (a): göz açıp kapayacak kadar kısa zaman. / mürğ (f): kuş. / şikâr (f): av, avlanan hayvan. / ma'ni (a): anlam, mana, hakikat. / bâz (f): doğan denen yırtıcı kuş, şahbaz. / hâs (a): bir şeye veya bir kimseye ayrılmış olan, herkese ait olmayan, hususi, özel; seçkin, temayüz etmiş (kimse, sınıf, topluluk).

Nesir: Ey Mesîhî fikretüñ bâzına yüz bin âferin kim her lahza mürğ-i ma'ni-i hâsî şikâr kılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, senin düşünce doğanına yüz bin kere âferin çünkü her anda kimsede bulunmayan, seçkin, özel mana kuşunu avlıyor.

Mesîhî kendi söz söyleme ve yeni anlamlar bularak daha önceden söylenmemiş şekilde söz söyleyebilme kabiliyetini övmektedir. Fikrinden ve ortaya koyduğu ince düşüncelerden

dolayı kendisine yüz binlerce aferin diyerek anlamı bir kuşa benzetmiştir. Bu anlam kuşu, sıradan bir kuş olmayıp özel, daha önce görülmemiş ve değeri çok yüksek bir kuştur. Böyle değerli bir kuşu, her anda sürekli avlayan kişi de Mesîhî'dir.

Fikret; yırtıcı, avcı bir kuşa benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mana da aynı şekilde av olabilecek diğer bir kuşa benzetilerek **teşbih-i belîğ**e örnek olmuştur. Ey Mesîhî hitabında hem **nida** hem de **tecrit** sanatı vardır. Mürğ, şikâr, bâz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi mevcuttur. Düşünce doğanının her an seçkin mana kuşlarını avlaması, bunun yüz bin aferine değer görülmesi **mübalağadır**.

2.22. Gazel 74

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilû Fâ'ilün

1. Her kimse kim senûñ gibi bir şîveger kuçar

Kolları var ola ki 'aceb sîm-ber kuçar

Kelimeler: **şîveger (f):** nazlı, edalı; işveli, cilveli. / **sîm-ber (ff):** gümüş gibi beyaz göğüslü, beyaz tenli. / **'aceb (a):** acaba, hayret, şaşılacak şey; öyle bir, o kadar, çok.

Nesir: Her kimse kim senûñ gibi bir şîveger kuçar, kolları var ola ki 'aceb sîm-ber kuçar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin gibi işveli, cilveli (sevgiliyi) kucaklayanın kolları var olsun çünkü şaşılacak derecede güzel, gümüş gibi beyaz göğüslüyü kucaklar.

Sevgili, âşığın gözünde dünyadaki en güzel varlıktır. Davranışlarıyla âşığa zulmetse onu görmezden gelse bile en değerli olan yine de odur. Âşık, hasret ile sürekli acı çeker. Kavuşma umudu taşısa da buna erişebileceği noktada çok da ümitli değildir. Sevgili ile kavuşmak şöyle dursun onun bir bakışına bile muhatap olmak, çok kıymetli ve bulunmaz bir nimettir. Durum böyle iken sevgilisini kucaklamış bir âşığın ne derece hoşnut olacağı aşikârdır. Onu kucaklayan kollar var olsun, elde ettiği değerden habersizdir dercesine âşık, sevgilinin ten rengi olarak gümüş benzetmesini tercih etmektedir. Bu parlak ten rengi ile sevgilinin göğsü, âşığın aklını başından alacak kadar ve ona hayret nidaları ettirecek kadar etkili bir güzelliğe sahiptir.

Sevgilinin göğüsleri gümüşe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

2. Cānā belūñ ne vakt deger ʿāşıkuña kim Pîrâhen ü kemer anı şâm u seher kuçar

Kelimeler: pîrâhen (f): gömlek. / şâm (f): akşam / seher (f): sabah.

Nesir: Cānā pîrâhen ü kemer şâm u seher anı kuçar belūñ kim âşıkuña ne vakt deger.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, gömlek ve kemerin sabah akşam kucakladığı belin, âşığına ne zaman değer?

Sevgilisinden ayrı kalan âşık, onun yakınında bulunan her türlü nesneyi kıskanmakta, cansız bir nesne olsa da ona imrenmektedir. Sevgilinin ince beline dokunmak bir hayal gibidir. Bunu âşık, sevgiliye hitaben sorar: Ey canım, bu garip âşığın ne zaman senin beline dokunabilecek? Oysa gömleğinle kemerin sabah akşam onu kucaklıyor. Âşık, kemer olup sevgilinin ince beline dolanmak istese de sorduğu sorunun cevabının da olumlu olmayacağını bilir.

Kemer ve gömleğe insan sıfatı yüklenerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Cānā ifadesi **nida** sanatına örnektir. Ne zaman değer sorusu **istifham** ve **tecahül-i arif** sanatına örnektir. Bel, pîrâhen, kemer kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Şâm ve seher kelimeleri arasında **tezat** vardır.

3. Ben toprağ olmuş umar isem n'ola vaşluñı Âhir çoğ ak bedenleri bu kara yer kuçar

Kelimeler: vasl (a): ulaşma, birleşme. / âhir (a): son, sonuncu, en sonra olan.

Nesir: Ben toprak olmuş vasluñı umar isem n'ola? Âhir çok ak bedenleri bu kara yer kuçar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ben toprak olmuş (ama) vaslını umar isem ne olur? Bu kara toprak, sonunda çok ak bedenleri kucaklar.

Âşık, sevgilinin yolunda onun hasretiyle yanarken hep bir vuslat ümidi gütmektedir. Bu vuslat bekleyişi hayatının sonuna kadar devam edecektir. Bu ölüp toprak olsa da âşık, sevgiliye kavuşma umudunu hiç yitirmez. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Zira tüm bedenler bir gün ölüp dünya macerasını tamamlayacaktır. Kara toprağın kucaklamadığı bir ak beden kalmayacaktır. O hâlde âşığın toprak olmuş bedeni elbet bir gün sevgiliyi kucaklayacak, onu sinesine alacak; âşık, maşukuna kavuşacaktır. Burada önemli olan âşığın aşkındaki sebatıdır. Gördüğü tüm cefaya rağmen ümidini kaybetmemiş, ölünceye kadar hatta öldükten sonra bile vuslat hayalinden geri durmamıştır. Bu, âşıktaki vefa duygusunun en gelişmiş hâlidir.

N'ola sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır. Ak ve kara kelimeleri arasında **tezat** vardır. Kara yer ile toprağın altı, mezar kastedilerek **mecaz-ı mürsel** sanatına örnek verilmiştir. Toprak olmak, âhir, kara yer kelimeleri ölümü hatırlatması bakımından **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur. Kara yerin ak bedenleri kucaklaması **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnektir.

4. Biz bilüne tolaşduğumuzdan ne fâ'ide

Körlüğümüze çün anı her gün kemer kuçar

Kelimeler: fâ'ide (a): fayda. / körlük (t): kışkırtma nispet, inat; gerçeği görememe durumu.

Nesir: Biz bilüne tolaşduğumuzdan ne fâ'ide çün körlüğümüze kemer anı her gün kuçar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bizim, senin beline sarılmamızdan ne fayda (var)? Çünkü kemer inadımıza onu her gün kucaklar.

Âşık, sevgiliye olan bağlılığında o kadar samimidir ki gelip geçici anlık zevklerin de peşinden koşmaz. İster ki her anında, her saniyesinde onunla beraber olsun ve hiç ayrılmasın. Onun isteği, sevgilinin yanından hiç ayrılmamak sanki belindeki kemer gibi ondan hiç kopmamaktır. Âşık, burada sevgilinin hep yanında olan özel eşyalarını bile kıskanmakta, kendi amacına ermiş bu eşyalara imrenmektedir. Âşık faraza sevgiliye kavuşsa, onun beline sarılsa bile bunun saadetini tam anlamıyla hissedemeyeceğini ifade etmektedir. Zira

sevgilinin belindeki kemerin âşığın rağmına her gün onu kucaklaması, âşığı kıskançlıktan azap içinde bırakmaktadır.

Körlük kelimesi beyitte “kışkandırma, inadına, rağmına” anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte sevgilinin beline sarılmanın dolaşmak fiiliyle karşılanması, körlük kelimesinin bağlam içinde kastedilmeyen “görememe” anlamını da çağrıştırmaktadır. Çünkü gözleri görmeyen insanlar çoğunlukla etrafındaki eşyalara dolaşır, düşer. Bu sebeple “körlüğümüze” kelimesinde **iham-ı tenasüpten** söz etmek mümkündür.

Kemere insan özelliği verilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır. Ne faide sorusu **istifham** sanatına örnektir.

5. Maḥbûb-ı dostdur diyü kaçma Mesîḥîden K’ol ḥûba nesne eylemez illâ öper kuçar

Kelimeler: mahbûb (a): sevilen kimse, sevgili. / ḥûb (f): güzel.

Nesir: Maḥbûb-ı dostdur diyü Mesîḥîden kaçma, k’ol ḥûba nesne eylemez illâ öper kuçar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgilinin âşığıdır diye Mesîḥî’den kaçma. Çünkü o güzele bir şey yapmaz, sadece öper ve kucaklar.

Mesîḥî, âşık sıfatıyla sevgiliye seslenerek bir zarar göreceğini düşünerek kendisinden kaçmamasını istemektedir. Âşık, her şeyini feda etmeye hazır olduğu sevgilinin en yakın dostu olmak ister. Sevgiliye karşı bir ayıp ve yanlış da olamaz. Ancak Mesîḥî, sevgiliye olan duygularının hedefini de açık eder ve öpmek, kucaklamak yani sevgisini ortaya koymaktan başka gayesi olmadığını itiraf eder.

Mesîḥî, genellikle tasavvufla ilişkilendirilen ve sevgilinin ilahi bir varlık olduğunu düşündüğümüz yorumlardan biraz uzakta kalıp gerçekte var olan bir sevgiliye olan hasretini dillendirmektedir.

Mesîḥî kendi kişiliğinden çıkıp konuşarak **tecrit** sanatı yapmıştır. Maḥbûp, ḥûb, öpmek, kuçmak kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

2.23. Gazel 75

Mef'ulü Mef'ılü Mef'ılü Fe'ülün

1. Meh ruhlarıña beñzeyimez kim yüzi kirdür

Şekker lebüñe öykünemez başı ağırdur

Kelimeler: öykünmek (t): birine benzemek istemek, onu taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek. / ruh (f): yanak.

Nesir: Meh ruhlarıña beñzeyimez kim yüzi kirdür, şekker lebüñe öykünemez başı ağırdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ay, yüzü kirli olduğu için senin yanaklarına benzeyemez. Şeker, dudaklarını taklit edemez (onun da) başı ağırdır.

Şairler; sevgilinin yanaklarını, parlaklığı ve şekli itibarıyla dolunaya, dudaklarını da tatlılığı yönünden şekere benzetmişlerdir. Ancak Mesîhî, bu benzetmelerdeki esas gayenin yani sevgilinin üstün vasıflarını ortaya çıkarmanın da ötesine geçerek ayın sevgilinin yanaklarına benzemeye çalıştığı hayalini ortaya koymuştur. Ay, sevgiliye benzemeye çalışır ama bu konuda çok da başarılı olamayacaktır çünkü sevgilinin yüzü ve yanakları kusursuz bir güzelliğe sahipken ayın kraterlerinden ötürü lekeli duran yüzeyi bir kusur olarak dillendirilmiştir.

Aynı şekilde şekerin de sevgilinin dudaklarına benzemeye çalıştığı ancak onun da kusurunun olduğu belirtilir. Şekerin kusuru, başının ağır olması yani katı ve sert bir yapıya sahip olmasıdır. Eskiden “kelle şeker” olarak anılan şekerlerin varlığı bilinmektedir (Onay, 2019: 254). Şeker de tatlıdır ancak katı ve sert bir yapısı olduğu için onun sevgilinin dudaklarına benzeyebilmesi mümkün değildir. Şair, her şeyde kusur bulunur ama sevgilide asla bulunmaz mesajını vermektedir.

Meh ve şeker, sevgilinin bazı güzellik unsurlarına benzemeye çalışan insan özellikli nesneler olarak düşünüldüğünden **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnek olmuştur. Meh-şekker,

ruhlaruña- lebûne, beñzeyimez-öykünemez, yüzi kirdür-başı ağırdur kelime ve ifadeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2. Gök gürleyecek ra'd degüldür kılan efgân

Bu âhum okı tevsen-i eflâki böğürdür

Kelimeler: ra'd (a): gök gürlemesi, gök gürültüsü. / efgân (f): ızdırapla bağırma, haykırma, feryat. / tevsen (f): serkeş, dik başlı at.

Nesir: Gök gürleyecek efgân kılan ra'd degüldür, tevsen-i eflâki bu âhum okı böğürdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gök gürlediğinde figan edip haykıran gök gürültüsü değildir. Bu ahımın oku gökyüzünün başıboş atını bağırır.

Âşığın ahı; içindeki yangının, aşk acısının bir nişanesi olarak ok gibi gökyüzüne doğru yükselir. Bu ah bazen alevler saçıp dumanıyla tüm kâinatı kaplayabilir. Ahın şiddeti sevgiliden ayrılığın acısıyla artar ve hiç azalmaz. Ah almak deyimi bir kimsenin bedduasını almak anlamına gelir ve olumsuz sonuçlar doğuracağına inanılır. Ancak âşığın ahını alan sevgiliye bunun bir tesiri olmaz.

Âşık, ahının şiddeti ile gök gürültüsünün çıkardığı sesi birbirine denk tutmaktadır. Şaire göre, gök gürlemelerinin esas nedeni, ah oklarının mecazen huysuz ve başıboş bir ata benzeyen feleklere saplanması ile bu huysuz atın acıyla böğürmesidir. Bu hayal ile aşk ızdırabının ortaya çıkardığı ahın, ne kadar büyük bir etkisinin olduğu gösterilmektedir.

Gök gürlemelerinin sebebi olarak ah oklarının felek atına saplanması sonucu oluşan böğürtülerin gösterilmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Feleklerin başıboş atlara benzetilmesiyle **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gök gürlemesi, ra'd, efgân, eflâk kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Âh, oka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gök gürlemesine efgân kılma özelliği verilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına yer verilmiştir. Âşığın ahının gök gürültüsü kadar şiddetli olması **mübalağadır**. Gök gürleyecek-bu âhum okı, ra'd-tevsen-i eflâk, efgân kılan-böğürdür kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

3. Bir cāna didüm bûseñi bir virme iki vir

Didi yûri ey haste bilürsün bire birdür

Kelimeler: bûse (f): öpme, öpüş, öpücük. / haste (f): düşkün, yaralı gönül; zavallı, biçare âşık.

Nesir: Bir cāna bûseñi bir virme iki vir didüm, ey haste yûri bilürsün bire birdür didi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bir sevgiliye bir değil iki buse ver dedim. Ey hasta, yürü git, bilirsin (karşılık) bire birdir, dedi.

İslam ticaret ve ceza hukukunda satılan malın ve işlenen suçun dengi ile karşılanması esastır. Bir kişiyi kasten öldürmenin cezası ölümdür. Bu durum kana kan, dişe diş, göze göz deyimini ile dilimizde yer edinmiştir. Bire bir ölçü, birbirine denk gelen karşılığı ifade etmektedir.

Dedim-dedi şeklinde kurulan beyit, müracaa tarzında yazılmıştır. Âşık, sevgilisinden bir öpücük yerine açıkgözlük yaparak iki istemektedir. Burada dudakların iki parçadan ibaret olması yönünden bu ikinin tamamını isterim anlamı da çıkmaktadır. Aslında ikinin, üçün hesabı değil, hep sevgiliyle beraber olup onunla hemhâl olmak âşığın esas maksadıdır. Ancak sevgiliden bu talebe karşı hemen olumsuz yanıt gelmiş ve aşkından hasta olan âşık, azarlanarak bire bir karşılık ilkesiyle birden fazla busenin olamayacağı söylenmiştir. Âşığın bir buse de olsa sevgilinin ilgisine mazhar olması, gerçekten büyük bir lütuftur ancak söz konusu sevgili olunca âşığın gözü gönlü de doymak bilmez.

Âşık, aşkın hâlleriyle düştüğü durumdan dolayı hastaya benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Ey haste hitabında **nida** sanatı vardır. İnsanın canı yani ruhu en değerli varlığıdır. Bu değeri yansıtan bir ifade olarak sevgili, **açık istiare** yoluyla cana benzetilmiştir.

4. Sîm-âb-ı sirişk ü ruh-ı zerd egmedi yârı

Ger var ise ol sîm-tenün gönli demirdür

Kelimeler: ruh-ı zerd (ff): solgun yüz. / sirişk (f): gözyaşı. / sîm-âb (ff): gümüş renkli su; civa; ay gibi beyaz yüz.

Nesir: Sîm-âb-ı sirişk ü ruh-ı zerd yârı egmedi. Ger var ise ol sîm-tenüñ gönli demirdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gümüş rengi gözyaşları ve solgun yüz, sevgiliyi eğmedi (yumuşatmadı). Eğer o gümüş tenli sevgilinin gönlü varsa demirdendir.

Âşığın sevgiliye karşı gösterdiği ilginin nişaneleri, hiç durmadan akan gözyaşları ve sararıp solmuş benzidir. Aşkın acısından ve çilesinden bu hâle gelen bir insana merhamet etmek ona acımak en doğal hislerden olması gerekirken sevgili bu konuda çok acımasızdır ve âşığa karşı bir yumuşama göstermez. Âşık, gördüğü bu muamele karşısında düşünür: Acaba gümüşten bir tene sahip sevdiğimin bir gönlü var mı? Varsa bu kadar çektiğim çilelere karşı neden bana gönlü doğrulmaz? Bunca ızdıraba karşı eğilmeyen, yumuşamayan bir gönül olsa olsa demirdendir.

Taş kalpli deyimi bu tip bir durum için kullanılır. Âşık, sevgilisinin kalbini taştan da öte sertlikte bir cisme benzeterek gördüğü sert muamelenin derecesini anlatmaktadır. Sîm-âb gümüş renkli su anlamına gelmesiyle beraber cıva elementi manasına da gelir. Zerd kelimesi de sarı anlamına gelmekle beraber altını çağrıştırmaktadır. Gümüş, cıva, altın, demir gibi elementlerin bir arada kullanılması dikkate değerdir. Bu kelimeler arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gönül demire, gözyaşı cıvaya, sevgilinin teni gümüşe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Eğer varsa ifadesinde **tecahül-i arif** sanatı vardır.

5. İdindi vâtan gülşen-i kûyuñda Mesîhî

Şimden girü bülbüllere ol söz mi degürdür

Kelimeler: **kûy (f):** köy, semt, mahalle (sevgilinin bulunduğu, yaşadığı ortam). / **degürmek (t):** duyurmak, bildirmek, ulaştırmak; değdirmek, dokundurmak; söyletmek.

Nesir: Mesîhî gülşen-i kûyuñda vatan idindi, ol şimden girü bülbüllere söz mi degürdür?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, senin bulunduğun yerin gül bahçesini vatan edindi. O, bundan sonra bülbüllere söz mü söyletir?

Gül bahçesi içerisindeki çiçekler ve hayalen çiçekler arasında geçen olaylarla ilgili unsurlar klasik Türk şiirinde çokça dillendirilir. Gül bahçesi anlamına gelen gülşenin en önemli

misafirlerinden biri bülbüldür. Bülbül, gülşende bulunan güle âşık olduğu varsayılan ve seher vakitlerinde aşkının cezbisiyle ötüp tüm gülşeni kendine hayran bırakan bir kuştur. Sesinin güzelliği ve etkileyiciliği ile şairler kendi sözlerini, bülbülün güzel ötüşüne benzetirler. Bülbül, aşkıdaki sadakatle de dikkat çeker. Her seherde sevgilisi için şarkılar söyleyip ondan ilgi görmek için bıkmadan usanmadan gülşeni ziyaret eder. Bazen gülün dalına konup ona yakın olmak ister ama gül dikeniyiyle yaralanıp kanı gülün üstüne damlar. Bir inanışa göre aslında beyaz olan gül, bülbülün bu kanıyla kırmızıya dönüşmüştür.

Mesîhî, sevgilinin mahallesini bir gül bahçesine benzeterek onun yakınında kendine yer edindiğini ve bundan sonra güzel söz söyleyip sesiyle gülşende kendisinden söz ettirecek biri varsa onun artık bülbül değil kendisi olduğunu söylemektedir. Mesîhî, diğer şairler gibi kendini bülbüle benzetmenin ötesinde ondan daha güzel sözler söyleyerek bülbülü artık söyletmeyeceğini belirtmektedir.

Sevgilinin bulunduğu yer bir gül bahçesine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Bülbül ve gülşen kelimeleri arasında tenasüp ilgisi vardır. Bu kelimeler ile *Gül ve Bülbül* hikâyesine **telmihte** bulunulmuştur. Söz mü dedirir sorusu ile hem **istifham** hem de **tecahül-i arif** sanatı yapılmıştır. Mesîhî'nin, kendisinden bir başkası gibi söz etmesi **tecrit** sanatını oluşturur. Mesîhî, **kapalı istiare** ile bülbüle benzetilmiştir.

2.24. Gazel 76

Mefâ'ılün Mefâ'ılün Fe'ülün

1. Göñül bir cevri çok yâr 'âşıkıdur

Belâlu ol ki cevvrâ 'âşıkıdur

Kelimeler: **cevr (a):** haksızlık edip incitme, eziyet, cefâ, gadr, zulüm. / **cevvrâ (a):** zalim. / **belâ (f):** müşkil, sıkıntı.

Nesir: Göñül, bir cevri çok yâr 'âşıkıdur; ol ki belâlu, cevvrâ 'âşıkıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Göñül, eziyeti çok (olan) bir yâr(in) âşığıdır. O; belalı, zalim bir yâr âşığıdır.

Sevgilinin en önemli özelliği âşığa karşı zalim ve acımasız olmasıdır. Bu zalimlik onun sanki öz yapısında var gibidir. Âşık, bu bela ve cefa karşısında moralini hiç bozmaz ve bu durumdan hoşnuttur. Sevgilinin cefası, âşığa nimet gibi gelir. Ne kadar eziyet ve zulme uğrasa o kadar ilgi gördüğünü ve önemsendiğini hisseder. Bazen bu cefanın, zulmün artmasını bile ister. Sevgilinin pür eziyet, âşığın da pür sadakat olması klasik Türk şiirinde aşkın temel kuralıdır. Sevgili, zalim; âşık, sadık olmazsa aşkın kıymeti bilinmez, zevki anlaşılmaz. Beyitte şairin bu gelenek çerçevesinde adeta zalim bir sevgiliye gönül verdiği için övündüğü görülmektedir.

Gönül **mecaz-ı mürsel** yolu ile âşığın kendisi gibi düşünülmüştür. Cevr ve cevvar kelimeleri arasında **ıştikak** sanatı vardır. Belâlu, cevri, cevvar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Cevri çok-belâlu, yâr-cevvar kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2. Ser-i zülfün gibi üftâde olsun

Ol âşüfte ki ruhsâr ʿâşıkıdur

Kelimeler: üftâde (f): düşkün, bîçâre. / âşüfte (f): karışık, perişan. / ruhsâr (f): yanak, yüz.

Nesir: Ol âşüfte ki ruhsâr ʿâşıkıdur, ser-i zülfün gibi üftâde olsun.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Senin) yüzünün âşığı olan o perişan (âşık), saçının ucu gibi düşkün olsun.

Sevgilinin güzelliğini tamamlayan en önemli iki unsur saçları ve yüzüdür. Saçlar yanaklardan aşağıya doğru düşerken birçok hayale konu olur. Saçların aşağı doğru düşmesi âşığın da kendi düşkün hâline benzemektedir. Aşkından dolayı zulme uğrayan âşık, sefil ve düşkün bir hâlde âşüfte bir gönülle gezinmektedir. Ancak onun hayallerinde âşık olduğu sevgilinin güzel yüzü ve al yanakları vardır.

Sevgilinin yanağından aşağıya doğru uzanan saçları, yüksek bir makamdan alçak bir duruma düşmüş gibidir. Saçların tabiatı gereği uzadıkça aşağıya doğru yönelmesi doğal bir durumken şair bunu saçların yanaklara olan aşkıdan dolayı düşkün bir hâle gelmesi olarak

yorumlamıştır. Ser kelimesi, baş ve önder olan, yüksek bir makamda olan bir kişinin gözden düşüp bu yüce makamı kaybetmesini çağrıştırmaktadır.

Dağınık ve düşkün hâldeki saçların bu durumunun yanaklara olan aşkından dolayı olduğu hayalinde **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Saçlar **kapalı istiare** yoluyla âşık bir insana benzetilerek **teşhis** yapılmıştır. Ser kelimesi ile üftâde arasında anlamsal bir **tezat** bulunmaktadır. Beyit, bütün unsurları bulunan tam bir **teşbih** üzerine kurulmuştur. Ser-i zülfün-ol âşüfte, üftâde olsun-ruhsâr-âşıkıdur kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

3. Revândur dâ'imâ hercâ'î gönüm

Şu su gibi ki dîdâr 'âşıkıdur

Kelimeler: **revân (f)**: yürüyücü, akıcı, giden. / **hercâ'î (f)**: bir şey üzerinde sürekli durmayan, sözünden, kararlarından dönüveren, sebatsız, kararsız (kimse). / **dîdâr (f)**: yüz, güzel yüz, çehre.

Nesir: Hercâ'î gönüm ki dîdâr 'âşıkıdur, şu su gibi dâ'imâ revândur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Sevgilinin) güzel yüzünün âşığı olan kararsız gönüm, şu su gibi durmadan akıp gider.

Âşığın gönlü hercaidir. Gördüğü güzellikler karşısında sabit bir kararda duramaz. Sevgilinin her güzellik unsuru ayrı ayrı sevilecek güzeller gibidir. Gönül, bu güzellikler arasında her yöne meyleden bir su gibi akmaktadır. Âşık, aşkını dillendirmekten, sevgiliye karşı duyduğu ilgiyi söylemekten çekinmez. Sevgilisinin güzelliklerini överken ona karşı duyduğu aşkın büyüklüğünü de ifade eder. Bu güzelliklerin en önemlisi didardır ki kaş, göz, kirpik, ağız, yanak gibi tüm güzellik unsurlarını bir arada bulunduran yüz güzelliğidir. Âşık da bu farklı güzellik unsurları arasında kararsızca dolaşır.

Gönlün su gibi akmasında **teşbih-i mufassal** vardır. Revân, hercâ'î ve su kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Gönül kelimesinde **mecaz-ı mürsel**, **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatları yapılmıştır. Revândur-su gibi, hercâ'î gönüm-dîdâr 'âşıkıdur kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

4. Geçerdüm şî'r dimekden velîkin Bir iki yâr eş'âr 'âşıkıdur

Kelimeler: eş'âr (a): şîirler, manzum sözler.

Nesir: Şî'r dimekden geçerdüm velîkin bir iki yâr eş'âr 'âşıkıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Şîir söylemekten vazgeçerdim ama bir iki sevgili şîir âşığıdır.

Yaptığı her işi sevgili uğruna yapan âşık, söylediği şîirleri bile onun için yazdığını, eğer şîir seven bir iki sevgili olmasa şîir söylemekten de vazgeçeceğini belirtmektedir. Sevgilinin tek olmayıp bir iki şeklinde söylenmesi sadece kendi sevgilisinin değil diğer sevgililerin de şîir sever olabileceğini bildirmektedir. Sevgililer kendilerine güzel söz söylenmesinden hoşlandıkları gibi şîir okumak da onlara zevkli gelmektedir. Bu durumu bilen âşık, sevgili için şîir yazmaya ve onun methini söylemeye devam etmektedir.

Şîir, eş'âr, yar, âşık kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Şîir ve eş'âr kelimeleri arasında **îstikak** sanatı vardır.

5. Belâlar çekse tañ mıdur Mesîhî Ki bir kânnîşlü dildâr 'âşıkıdur

Kelimeler: tan (t): kınama, ayıplama, yerme, zemmetme. / kânnîşli (t): cilveli.

Nesir: Mesîhî ki bir kânnîşlü dildâr 'âşıkıdur belâlar çekse tañ mıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Nazlı bir sevgiliye âşık olan Mesîhî, belalar çekse şaşılır mı?

Mesîhî, çektiği tüm bela ve musibetin bir sebebi olduğunu ve bunlara sabreidişinden dolayı ayıplanmaması gerektiğini söyler. Çünkü o; nazlı, edalı, cilveli bir yârin âşığıdır. Böyle bir yâri olup da eziyet ve bela çekmemek mümkün değildir. Gönül alan bu sevgilinin methini söyleyen Mesîhî, çektiği çilelerin sebebinin yersiz olmadığını belirtir.

Tan mıdır sorusu **istifham** sanatına örnektir. Mesîhî'nin, kendisinden bir başkası gibi söz etmesinde **tecrit** sanatı vardır.

2.25. Gazel 77

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Dem ki bir yaña revân ol kad-i dil-cûlar aķar Gözümüzden göresin seyl oluban cûlar aķar

Kelimeler: dil-cû (ff): gönül alan, gönül cezbeden. / cû (f): akarsu, dere, nehir, çay. / revân (f): yürüyücü, akıcı, giden

Nesir: Dem ki ol kad-i dil-cûlar bir yaña revân akar göresin gözümüzden seyl oluban cûlar akar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O gönül alan endamlı boylular yürüyerek bir yana aktığı zaman gözümdeki yaşların sel olup nehir gibi aktığını görürsün.

Sevgilinin boyu selvi gibi endamlı, uzun bir boy olmanın yanında sevgiliye has cilve ve nazın da temsil edildiği bir güzellik unsurudur. Genellikle su kenarında yetişen ve ölçülü, düzgün bir hatta sahip olan ağaçlara benzetilir. Sanki âşık, gözyaşlarının seliyle sevgilinin boyu ne tarafa yönelirse o tarafa doğru onu takip eden bir akarsu gibidir.

Âşığın gözyaşları sevgiliye duyduğu özlemle artar ve çoğu zaman bir sel olup coşar. Buradaki **mübalâğa** âşığın sevgiliye duyduğu bağlılığın göstergesidir. Bu durumda gözyaşları seyl ve cûya benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Dil-cû ve cû kelimesi arasında **cinas** vardır.

2. Leb-i Şîrîn ki Hüsrevlere cüllâb aķıdur N'idelüm tãli'-i Ferhâdda aģular aķar

Kelimeler: cüllâb (f): gül suyu. / tâli' (a): kısmet, baht. / agu (t): zehir, mecazen acı, ızdırıp.

Nesir: Leb-i Şîrîn ki Hüsrevlere cüllâb akıdur n'idelüm tâli'-i Ferhâdda agular akar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Şîrîn'in dudağı Hüsrevlere gül suyu akıtır. Ne yapalım, Ferhat'ın bahtında zehirler akar.

Beyitte adı geçen Ferhat, Hüsrev adlı İran padişahının sevgilisi Şîrîn'e âşıktır. Mimar-mühendis olan Ferhat'tan, Şîrîn'in isteği üzerine Bîsütun adlı bir dağı delmesi istenir. Bu durum, klasik Türk şiirinde vuslata ermek için katlanılan zorlu mücadelelerin sembolü olarak gösterilir. Ferhat, aşkı Şîrîn'e kavuşmak için çok zorlu işleri başarsa da Şîrîn'e âşık diğer bir kişi olan İran hükümdarı Hüsrev'in dadısının getirdiği yalan bir haberle Şîrîn'in öldüğünü duyar. Ferhat bir ah çekip tüm gücüyle külüngü başına vurarak intihar eder. Hikâyenin sonunda Hüsrev, Şîrîn'le evlenir ama bahtsız Ferhat, sevdiğine kavuşamadan bu dünyadan göçer (Pala, 1995: 162).

Şîrîn'in dudaklarından akan gül sularından Hüsrev faydalanır. Oysaki onu hak eden, zorlu işleri uğrunda fedakârca çalışarak başaran Ferhat'tır. Âşık, Ferhat gibi sevgilisinin uğrunda tüm zorluklara katlanır. Gamla, kederle yoğrulan kendisidir. Talihin el vermemesi yüzünden ayrılık acısına, hasretin zehrine katlanmak zorundadır. Çaba ve gayret elbette lazımdır ama her zaman hedefe ulaşmak adına yeterli değildir. Talihsizlikler olunca elden bir şey gelmemektedir.

Dudaklardan çıkan tatlı sözler gül suyuna, acı sözler de zehire benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Şîrîn, Hüsrev, Ferhâd kelimeleri arasında tenasüp ilgisi kurulmuştur. *Ferhâd u Şîrîn* hikâyesine **telmih** vardır. Cüllâb ve agu kelimeleri arasında **tezat** olduğu düşünülebilir. Şîrîn kelimesi hem tatlı hem de hikâyenin kadın kahramanının adı olacak şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır. N'idelüm sorusu ile **istifham** sanatına yer verilmiştir. Leb-i Şîrîn-tâli', Hüsrevlere-Ferhâdda, cüllâb-agular, akıdur-akar kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

3. Saña irince yaşum tırmadı ağı heyhât

Yine görünce gözüm seni nice şular akar

Kelimeler: heyhât (a): elden gitmiş bir şeye karşı duyulan hasret, üzüntü ve esefi bildirir, ne yazık.

Nesir: Heyhât, yaşum saña irince turmadı akdı; gözüm yine seni görünce nice sular akar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Heyhât! Gözlerimden akan yaşlar sana erişince durmadı, akmaya devam etti. Gözüm seni yine görünce (daha da) çok sular (gözyaşları) akar.

Âşığın gözyaşları sevgilinin hasretiyle sürekli akmaktadır. Bu yaşlar o kadar çok akar ki çoğu zaman bir sel olup sevgilinin yanına kadar varır. Sevgiliye hasret gözyaşları onu görünce ayrılık acısıyla daha çok artar. Vuslat anında bile yeniden hasrete dönüleceği düşüncesi, gözyaşı selini çoğaltır. Bu durumda bu yaşlar o kadar artar ki bazen Nuh tufanını andırır bir hâl olabilir. Âşığın bedeni aşk acısıyla çok zayıflayıp hâlsiz düştüğü için bazen bu gözyaşı selinin üstündeki bir çöp gibi sevgilinin mahallesine kadar gidebilir.

Âşığın gözyaşlarının çokluğu ile **mübalağa** sanatı yapılmıştır. Yaş, akmak, göz, sular kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Heyhât kelimesi **sihr-i helal** sanatına örnektir. Durmak, akmak kelimeleri arasında **tezattan** söz edilebilir. Sana irince-yine görünce, yaşum-gözüm, akdı-akar kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

4. Görmeyelden leb-i mercânuñı ey cân görseñ

Gözlerüm lûlelerinden nice lû'lü'ler akar

Kelimeler: lû'lü (a): inci. / **lûle (f):** çeşme, musluk ve emsaline su akıtması için takılan küçük boru. / **mercân (a):** denizden çıkan kırmızı cevher.

Nesir: Ey cân, leb-i mercânuñı görmeyelden gözlerüm lûlelerinden nice lû'lü'ler akar, görseñ.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, mercan dudaklarını görmeyeli gözlerim(in) çeşmelerinden (ne kadar) çok inci akar, (bir) görsen.

Âşığın, ayrılık acısından dolayı hissettiği olumsuz duyguların neticesi olarak en büyük tepkisi gözünden dökülen yaşlardır. Sevgilinin mercan gibi kırmızı ve güzel dudaklarından uzak kalan âşık, gözlerinden o güzel mercanın değerine uygun inciler dökmektedir. Sevgilinin mercan gibi değerli dudaklarına inci gibi gözyaşları yakışır. Sevgilinin dudakları ölmek üzere olan âşığa can bağışlayan bir güce sahiptir. Âşık, bu can bahşeden güzelliğten uzak kaldıkça içinin yangınını ancak gözyaşlarıyla hafifletir.

Sevgilinin dudakları kırmızı rengi ve değeri itibarıyla mercana benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Âşığın gözyaşları, rengi ve şekli itibarıyla inciye benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Lü'lü ve mercan, *Kuran-ı Kerim*'de Rahman suresinin 22. ayetinde Allah'ın denizden çıkan nimetleri olarak beraberce zikredilmektedir. Görmeyelden, görsen, gözlerin kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Görmeyelden ve görsen kelimeleri **tezat** ilgisiyle kullanılmıştır. Lûle ve lü'lü kelimeleri arasındaki ses uyumu da kelimelerin bilinçli olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bu kelimeler arasında **nakıs cinastan** söz edilebilir. Âşığın gözleri çeşmeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey cân hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatı vardır. Görsen kelimesi **sıhr-i helal** sanatı çerçevesinde değerlendirilebilir. Gözlerden nice incilerin akması, âşığın çok ağlaması **mübalağadır**.

5. Sensüz içdükçe Mesîhî şu kadar kan ağlar

Ki gözinden yine hep içdüğü tolular akar

Kelimeler: tolu (t): dolu, şarap.

Nesir: Mesîhî sensüz içdükçe şu kadar kan ağlar ki gözünden yine hep içdüğü tolular akar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî sensiz içtikçe öyle kan ağlar ki hep içtiği şaraplar gözünden yine (yaş olur) akar.

Âşığın gözyaşlarının temel özelliği, gönlünün yangınından etkilenecek ateş gibi sıcak akması ve kanlı olmasıdır. Mesîhî, gözyaşlarının çokluğuna sebep olarak sevgiliden ayrılığı göstermektedir. Bu ayrılığın acısı ile içtiği ne varsa gözünden yaş olarak dökülmektedir. Kanlı gözyaşları ile kadehlerdeki kırmızı şarap arasında da benzerlik vardır. Mesîhî, içtiği dolu kadehlerin, gözlerinden kanlı yaşlar olarak döküldüğünü hayal eder. Sevgiliden ayrı olan bir iştetin ve eğlencenin de tadı yok demek istemektedir.

Gözyaşları kanlı oluşundan dolayı rengi itibarıyla kadehlerdeki şaraba benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Tolu, içmek, akmak kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Âşığın çok ağlaması, sevgiliden ayrı içtiği şarapların kanlı gözyaşları olarak gözünden akması **mübalâğadır**. Mesîhî'nin, kendisinden bir başkası gibi söz etmesi **tecrit** sanatını oluşturur. Mesîhî-gözünden, kan-tolular, aglar-akar kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2.26. Gazel 78

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Bâğa çün seyr eyleyüp ol sâye-i kâmet düşer Serv ü şimşâd u çenâruñ cânına hayret düşer

Kelimeler: sâye (f): gölge. / kâmet (f): boy. / şimşâd (f): şimşir ağacı.

Nesir: Çün bâğa seyr eyleyüp ol sâye-i kâmet düşer serv ü şimşâd u çenâruñ cânına hayret düşer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Sevgili) bahçede gezinirken (endamlı) boyunun gölgesi (diğer ağaçların üzerine) düştüğü için servi, çınar ve şimşir ağacının canına hayret düşer.

Sevgilinin endamlı boyu; çoğu zaman servi, sanavber, çınar, ar'ar, şimşad gibi ağaçlara benzetilir. Bu ağaçlar uzun, ölçülü ve düzenli bir yapıda olmalarından dolayı özellikle seçilir. Sevgilinin boyunun uzun ağaçlara benzetilmesi bir yönden erişilmez olmasıyla da alakalıdır. Büyük bir ağacın tepesine çıkmanın zorluğu gibi sevgilinin dudaklarına teşne bir âşığın da maksadına ulaşabilmesi çok zordur.

Çoğu zaman uzun ve ölçülü boya sahip ağaçlara benzetilen sevgilinin boyu, âşığın gözünde bu benzetmelerin hepsinden daha üstün bir güzelliğe sahiptir. Bunun ispatı olarak âşık; bağı seyreden sevgilinin gölgesi, diğer ağaçların üzerine düştüğünde servi, şimşad ve çınar ağacının hayrete kapılarak bu güzel, endamlı boyun gölgesinden bile etkilenip şaşkınlık içerisinde kalmaları hayalini öne sürmüştür.

Serv, çenâr ve şimşâda insan özelliği verilmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Bâg, serv, şimşât, çenâr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Sensüzün ger cennet içinde göreler hâlümü

Dûzah içre cânına kâfirlerün şefkat düşer

Kelimeler: dûzah (f): cehennem.

Nesir: Ger cennet içinde sensüzün hâlümü göreler, dûzah içre kâfirlerün cânına şefkat düşer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) eğer cennet içerisinde sensiz hâlümü görseler cehennemdeki kâfirlerin canına şefkat düşer. (Benim hâlime acırlar.)

Müslüman inancına göre bir insanın erişebileceği en büyük ödül cennet olup bunun aksine en büyük ceza da cehennemdir. Dünyada Allah'ı inkâr edip gönderdiği elçileri yok sayan kişilere kâfir denir ve bu kişilerin cehenneme gideceğine inanılır. Kâfirler cehennemde sonsuz bir azaba uğrarlar. Bu azap içerisinde kendi hâllerinden daha kötü bir durum olamayacağı için başka birine de şefkat gösterip hâline acımaları pek mümkün değildir. Cennet ehli ise istedikleri her nimete ulaşabilen, refah ve huzur içinde ebedî bir yaşayışa sahiptir.

Âşık, sevgilinin olmadığı bir cennet hayatını hayal etmekte ve bunca nimete ve güzelliğe sahipken hâlini cehennemdeki kâfirlerin gördüğünü varsaymaktadır. Sevgilinin olmadığı bir cennet mekânda âşığın hâline, azap içerisindeki kâfirler bile şefkat edip bu duruma acır. Beyitte sevgilinin âşık için değerine ve onsuz bir mekânın mutluluk getirmeyeceğine vurgu yapılmaktadır.

Cennet ve cehennem kavramları ile **tezat** sanatı yapılmıştır. Dûzah, kâfir, cennet kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Cehennemdekilerin âşığın hâline acımasında **mübalağa** vardır. Cennet içinde-dûzah içre, göreler hâlümü-kâfirlerün cânına şefkat düşer kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

3. Hüsnuñi yazmağa naqqâş âlet alduqça ele

Yazamaz bir harfini ditrer eli âlet düşer

Kelimeler: nakkâş (a): renkli resim ve tezyinat yapan sanatkâr, kitapları resimleyen.

Nesir: Nakkâş hüsnüñi yazmaga ele âlet aldukça bir harfini yazamaz. Eli ditrer, âlet düşer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Nakkaş senin güzelliğini yazmak için eline aletini aldığında elleri titrer ve bir harf dahi yazamadan elinden aletini düşürür.

Sevgilinin güzelliği karşısında etkilenmeyen, bu güzelliğin ne kadar dillere destan olacağını görmeyen yoktur. Bir nakkaş bu güzelliği resmedecek olsa bir harfini bile yazamaz. Çünkü güzelliğin tesirinden çıkıp işini yapamaz. Eline aletlerini alsa heyecandan ve gördüğü güzelliğin tesiriyle titreyip elinden aletlerini düşürür. Nakkaşlar, kitap ve diğer materyallerin üzerine resim işleme noktasında çok maharetli, usta olmalarına rağmen sevgilinin güzelliği karşısında bu vasıflarını kaybedip böyle bir güzelliği resmedemez hâle gelmektedirler.

Nakkaşın elinin titreyip aletlerini düşürmesi normalde olabilecek bir durum olmasına rağmen bunun sevgilinin güzelliğinden kaynaklı bir şaşkınlık hâline yorulmasında **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Nakkâş, yazmak, âlet, harf kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Nakkaşın sevgilinin hüsnüne dair bir harf bile yazamaması **mübalağadır**.

4. Gice meh tâbân gündüz beñzi uçduğı bu kim

Düñle ile kapuñı gezmek aña töhmet düşer

Kelimeler: töhmet (a): kesin olarak ispat edilmediği hâlde birine suç yükleme, suçlama, suçlanma. / **dünle (t):** geceleyin, gece.

Nesir: Meh gice tâbân, gündüz beñzi uçduğı bu kim düñle ile kapuñı gezmek aña töhmet düşer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gece ışık saçan, parlak ayın gündüz (olunca) benzinin solmasının sebebi, geceleyin senin kapını gezmekten dolayı töhmet altında kalmasıdır.

Sevgilinin yüzü, parlaklığı ve şekli itibarıyla aya benzetilir. Ay; geceyi aydınlatan, geçici bir ışık kaynağıdır. Güneşin doğmasıyla ayın etkisi azalarak kaybolur. Bu doğal durum âşığın

dilinde bambaşka bir hâl alır. Ayın gündüz olunca benzinin uçup etkisini kaybetmesi, suçluluk psikolojisi ile kendini gizlemesine bağlanır. Bu suç, gece vakti sevgilinin sokağında, onun kapısı önünde ahlaka aykırı bir şekilde gezmesi olarak hayal edilmektedir. Ay ışığının sevgilinin kapısının önünde olmasını bile kıskanan ve ayın töhmet altında kaldığını söyleyen âşık, kendi aşkında ne kadar sadık olduğunu ve sevgiliye uğrayacak en küçük ilgiyi de kıskandığını göstermektedir.

Ayın, gece sevgilinin kapısından geçip töhmet altında kalmasından dolayı gündüz benzinin solması olayında **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Gece ve gündüz kelimeleri arasında **tezat** sanatı oluşmuştur. Aya insan özellikleri verilmesinde hem **kapalı istiare** hem de **teşhis** vardır.

5. Rahmet itmek istediğince Mesîhîye kaşuñ

Râ-yı rahmet üzre hâlûñ nokta kor zahmet düşer

Kelimeler: zahmet (a): sıkıntı.

Nesir: Kaşuñ Mesîhîye rahmet itmek istediğince hâlûñ râ-yı rahmet üzre nokta kor, zahmet düşer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kaşın, Mesîhî'ye rahmet etmek istediğinde benin, “rahmet” kelimesinin “ra”sının üzerine nokta kor, “zahmet” düşer.

Rahmet kelimesinin Arap alfabesiyle yazılışında “ra” harfinin üzerine bir nokta konulduğunda harf “ze”ye dönüşmekte ve kelime zahmet olarak okunmaktadır. Sevgilinin kaşı şekli itibarıyla “ra” harfine benzemektedir (؎). Bu benzerlikten yola çıkarak âşık, sevgiliden rahmet yani merhamet beklemektedir. Bu merhamet talebine sevgilinin beni engel olarak sanki “ra” harfinin bir noktası gibi hareket edip beklenen rahmeti zahmete dönüştürmektedir. Âşığın hevesi yine kursağında kalıp bir rahmete kavuşamamıştır. Sevgilinin güzellik unsurları kendi arasında birlik olarak âşığa zulmetmeye ve ona çile çektirmeye devam etmektedir.

Rahmet ve zahmet kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Benin nokta koyar gibi düşünülmesinde ve kaşın rahmet etmek istemesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı bulunur.

Rahmet ve zahmet kelimeleri arasında tam olmayan **cinas** vardır. Mesîhî kelimesi ile **tecrit** yapılmıştır.

2.27. Gazel 79

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Sen meh-likâyı arayup ey dilsitân-ı mihr

Bir günde şark u garbı gezer reh-revân-ı mihr

Kelimeler: dilsitân-ı mihr (ff): gönül alıp kendine meftun eden güzel, sevgili. / meh-likâ (ff): yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel. / reh-revân-ı mihr (fff): güneş yolcusu. / mihr (f): güneş; aşk, sevgi, muhabbet

Nesir: Ey dilsitân-ı mihr, reh-revân-ı mihr sen meh-likâyı arayup bir günde şark u garbı gezer.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey gönül alıp kendine âşık eden sevgili, sen ay yüzlüyü ararken güneş yolcusu bir günde doğuyu ve batıyı gezer.

Mihr kelimesinin güneş ve aşk olmak üzere iki anlamı vardır. Bu iki anlamı arasında tevriye sanatı yoluyla gidiş gelişler yapılabilir. Güneşin doğmasıyla beraber aşka tutulmuş kişiler ay yüzlü sevgililerini aramaya başlarlar. Çünkü güneşin doğuşu ayın ortadan kaybolmasına sebep olmuştur. Bu arayış sırasında doğudan batıya doğru tüm dünyayı dolaşırlar. Burada güneşin gün içerisindeki normal hareketleri akla gelebileceği gibi aynı zamanda âşıkların ay yüzlü sevgililerini aradıkları da kastedilmiştir. Sevgilisinden uzakta bir âşığın tek yaptığı işi onu arayıp bulmaya çalışmaktır. Çünkü yüzü ay kadar parlak olan ve aşkıyla kendisine meftun eden sevgili, güzelliğiyle bunu hak etmektedir. Güneşin âşık, ayın da sevgili olduğunu varsayarsak güneş, sevgilisini arama yolunda doğuyu ve batıyı dolaşan ama ona ulaşamayan bahtsız âşığı temsil eder.

Güneşin gün içerisindeki hareketlerinin sevgiliyi arayan bir âşık gibi düşünülmesinde **hüsn-i ta'lil**, **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı bulunur. Şark-garb kelimeleri arasında **tezat** vardır. Sevgilinin yüzü güzelliği itibarıyla aya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey hitabı **nida**

sanatını oluşturmıştır. Dilsitân-ı mihr tamlamasında sevgili, güneşe benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Buradaki mihr, bağlam içinde “sevgi, aşk” anlamını da çağrıştırdığı için **iham-ı tenasüp** ilgisi içerisinde kullanılmıştır.

2. Bezmüñ kebâbı olmağ için idinür gıdâ

Her şubh encüm erzenini mâkiyân-ı mihr

Kelimeler: mâkiyân (f): tavuk. / erzen (f): darı.

Nesir: Mâkiyân-ı mihr bezmüñ kebâbı olmağ için her subh encüm erzenini gıdâ idinür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güneş tavuğu meclisinin kebapı olmak için her sabah yıldız darılarını (kendine) gıda edinir.

Güneş hayalen bir tavuğa benzetilince bu tavuğun gıdası her gece ortaya çıkan yıldızlar olarak düşünülmektedir. Her sabah bu yıldız darılarını yiyen tavuk, semirip kebab olmaya hazır hâle gelecektir. Ancak kebab olacağı yer, âşık ve maşukun bir arada bulunduğu eğlence meclisidir. Bu mecliste gıda olarak misafirlere ikram edilen şey, yıldız darılarıyla beslenen güneş tavuğudur. Buradaki hayal şairane bir hayal olup var olan bir hadisenin şair gözünde dönüştüğü yeni hâlidir.

Güneş bir tavuğa, yıldızlar da bu tavuğun gıda olarak aldığı darıya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Güneş doğunca yıldızların kaybolması daha güzel bir hayale bağlanarak **hüsn-i ta'lîl** sanatı yapılmıştır. Gıdâ, kebâb, erzen, bezm, mâkiyân kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Bezmüñ kebâbı-Mâkiyân-ı mihr, gıdâ idinür-encüm erzenini kelime grupları arasında **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** vardır. Mihr ve encüm kelimeleri arasında anlamsal bir **tezattan** söz edilebilir.

3. Meydân içinde ıışkuña dürtüşmege bugün

Çan kazıdur durur yine sehm ü sinân-ı mihr

Kelimeler: sinân (a): kargı, süngü, ok vb. savaş aletlerinin keskin ve sivri ucu, ok temreni, mızrak. / **mihr** (f): güneş. / **sehm** (a): ok. / **dürtüşmek** (t): birbirine karşı batıcı silah kullanmak.

Nesir: Sehm ü sinân-ı mihr meydân içinde ıřkuña dürtüşmege bugün yine kan kazıdur durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güneşin mızrağı ve oku, meydanda aşkın uğruna savaşmak için bugün yine kan kazıtır durur.

Bu beyitte güneş, sevgili için karşılıklı bir mücadele verilen bir savaş meydanında mızrağı ve okuyla savaşan, rakiplerine kan kazıtıp etkili bir mücadele ortaya koyan bir âşığa benzetilmiştir. Sevgilinin aşkı, düello misali bu savaş meydanında verilen mücadelenin hedefi olarak görülmüştür. Bu hedefe ulaşmak isteyen güneş, mızrağı ve oku ile yani ışığı ve ısısı ile meydandaki mücadelede üstün gelmektedir.

Güneşin ışığı ile dünyayı aydınlatması, sevgilinin aşkı için çıktığı bir mücadelede silah olarak ok ve mızrağa benzeyen ışıklarını kullanması olarak yorumlanmıştır. Sevgilinin güzelliği karşısında diğer tüm varlıklar da etkilenmekte ve kendi içlerinde bir mücadeleye girmektedirler. Sıcak bir yaz gününde güneşin harareti ile gönlündeki harareti kıyas eden âşığın hayalindeki bu savaş, sevgilinin elde edilmesindeki mücadelenin zorluğunu göstermektedir. Beyitte geçen “yine” ifadesi, bu zorlu mücadelenin sürekli verildiğini ortaya koymaktadır.

Güneş meydanda sevgili için savaşan bir kişilik olarak düşünüldüğünden **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Güneş ışıkları mızrak ve oka benzetilerek ışık söylenmediği için **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Dürtüşmek, kan kazıtmak, meydân, sehm ve sinân kelimeleri bir savaş meydanını çağrıştırmaları bakımından **tenasüp** ilgisi oluşturmaktadır.

4. Bâğ-ı felekde hûşe-i engûr-ı encümi

Her şubh yine kendü şıkar bâğbân-ı mihr

Kelimeler: hûşe (f): salkım. / engûr (f): üzüm. / encüm (a): yıldızlar. / bâğbân (f): bahçıvan.

Nesir: Bâğbân-ı mihr, bâğ-ı felekde hûşe-i engûr-ı encümi her subh yine kendü sıkır.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Güneş bahçıvanı, felek bağında yıldız tanelerinden oluşan üzüm salkımını her sabah yine kendi sıkar.

Felek genellikle gökyüzü manasında kullanılır. Bu beyitte felek bir üzüm bağı gibi hayal edilerek bu bağı içerisindeki yıldızlar da üzüm salkımları gibi düşünülmüştür. Güneşin bu hayaldeki rolü, bahçıvan olarak bu üzüm salkımlarını toplamak olmuştur. Güneş her sabah bağa geldiğinde bütün üzüm salkımlarını toplayıp sıkarak onlardan şarap yapar. Güneşin ışıklarıyla gözden kaybolan yıldızların, şairane bir hayalle güneş bahçıvanı tarafından toplandığı söylenerek **hüsn-i ta'lil** sanatına örnek verilmiştir.

Güneş bahçıvana, yıldızlar üzüm salkımına, gökyüzü bir bağa benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Güneşin üzüm sıkar gibi düşünülmesinde **teşhis** vardır. Mihr ve encüm kelimeleri arasında anlamsal bir **tezattan** söz edilebilir. Bâg, bâgbân, hûşe-i engûr, (üzüm) sıkamak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Bâg ve bâgbân kelimeleri arasında **istikak** vardır.

5. Hengâm-ı şubh yakasını çâk ider turur

Sen mâh-rûya göstere tâ kim nişân-ı mihr

Kelimeler: hengâm (f): vakit, zaman, mevsim.

Nesir: Hengâm-ı subh yakasını çâk ider turur tâ kim sen mâh-rûya nişân-ı mihr göstere.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Gökyüzü) sabah vakti sen ay yüzlüye güneş/sevgi işaretini göstermek için yakasını yırtıp durur.

Mihr kelimesi hem güneş hem de sevgi, aşk anlamlarına gelmektedir. Yine güneşin doğuşu ile ilgili bir hayal kurularak sabah vaktinde gökyüzünün karanlıklarının yavaş yavaş aydınlanıp şafağın sökmesi yakasını yırtan bir âşığa benzetilmiştir. Klasik Türk şiirinde âşıklık alametlerinden biri de yaka yırtmaktır. Âşık, sevgili uğruna çektiği acıların büyüklüğünü göstermek amacıyla feryat figan edip yakasını yırtar. Yaka yırtmak, çok büyük keder ve üzüntünün bir göstergesidir. Yine âşıklar, kalender dervişlerin yaptığı gibi göğüslerine kızgın demirle dağ denilen yaralar açarlar. Daire şeklindeki bu yaralar çoğunlukla güneşe veya güle benzetilir. Beyte göre yakasını yırtan âşığın amacı da

göğsündeki sevgi nişanını yani güneş gibi yuvarlak ve kıpkırmızı olan yaraları ay yüzlü sevgiliye gösterebilmektir.

Sabah vakti gökyüzünün aydınlanıp şafağın sökmesi, güneşin gökyüzünde görünmesi doğal bir olaydır. Bu durumun, gökyüzünün sevgili için yakasını yırtıp ona göğsündeki güneş yarasını, sevgi işaretini göstermek istemesi şeklinde yorumlanması **hüsn-i ta'lil** sanatını oluşturur. Sabah vakti gökyüzünün bir âşık gibi düşünülüp yakasını yırtması **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnektir. Sevgilinin yüzü aya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mihr kelimesi hem güneş hem de sevgi, aşk anlamlarına gelecek şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır.

6. Ben hâke degse zülf-i ʿizâruñ ʿaceb mi kim

Görmez misin ki yire döker rîsmân-ı mihr

Kelimeler: rîsmân (f): ip, halat. / zülf-i izâr (fa): sevgilinin yanağının yanından sarkan saç.

Nesir: Zülf-i ʿizâruñ ben hâke degse ʿaceb mi kim görmez misin ki rîsmân-ı mihr yire döker?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yanağından dökülen saçların ben (gibi) toprağa değse şaşılır mı? Zira güneşin (ışık) iplerini yere döktüğünü görmez misin?

Âşık kendini; sevgilinin değeri, onun güzelliği karşısında değersiz bir toprak mesabesinde görmektedir. Sevgilinin yanaklarından aşağı doğru uzanan saçları, uzunluğuyla yere değse yani toprak gibi olan âşığa değse bunda şaşılacak bir durum olur mu? Buna şaşırانlar güneşin ışıklarının yani âşığın hayaliyle güneşin iplerinin yere değmesine baksınlar. Güneş, ışığını saçmakta cimri davranmazken güneşten daha da güzel ve cömert olan sevgilinin, saçlarını savurup âşığa bile değmesini sağlaması şaşılacak bir davranış olmayacaktır.

Sevgilinin saçları ile göze iplik iplik ışıık huzmeleri şeklinde görünen güneş ışınları arasında bir benzerlik kurulmuştur. Biri dünyayı ısıtıp aydınlatırken diğeri âşığın gönlünü kavurup yakmaktadır. Güneş ışınlarının ipe benzetilmesinde **açık istiare** vardır. Âşığın toprağa benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Acep mi, görmez misin ifadeleri **istifham** sanatına örnektir. Ben hâke degse-yire döker, zülf-i ʿizâruñ-rîsmân-ı mihr, ʿaceb mi kim-görmez misin ki kelime grupları arasında **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** vardır.

7. Biñ kez Mesîhî eyle cefâdan şikâyeti İrmez vefâ kulağına bu dâsitân-ı mihr

Kelimeler: dâsitân (f): hikâye, destan, masal.

Nesir: Mesîhî biñ kez cefâdan şikâyeti eyle, bu dâsitân-ı mihr vefâ kulagına irmez.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey) Mesîhî, çektiğin sıkıntıları bin kez şikâyet etsen de bu aşk destanı (sevgilinin) vefa kulağına ulaşmaz.

Mesîhî, çektiği cefadan bin kez şikâyet etse de haklıdır. Âşığın, sevgilinin cevrenden çektiği cefanın bir sınırı yoktur. Bu şikâyetler tekrar tekrar söylense, cevri ü cefadan binlerce kez şikâyet edilse yine de yârin kulaklarına varıp onun tavrını değiştirmeyecektir. Çünkü söylediği bu aşk destanı, sevgilinin vefa kulağına eremeyecektir. Sevgiliden bir vefa ummak olmadık bir iştir. Uğrunda onca zorluğa ve sıkıntıya katlanan âşık karşısında, sevgilinin bu vefasızlığı, bir destan ortaya koymuş âşığa yapılan bir haksızlıktır. Umutsuz âşık, vefa kulağına ermeyecek şikâyetlerinin farkındadır ama bundan vazgeçecek de değildir.

Cefâ ve vefâ kelimeleri arasında hem tam olmayan **cinas** hem de **tezat** vardır. Bir somutlama örneği olarak vefanın kulağa benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Mesîhî kelimesinde **nida** ve **tecrit** sanatları yapılmıştır. Dâsitân, mihr, vefâ kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi mevcuttur. Bu kelimelerle *Mihr ü Vefâ* hikâyesine **telmih** yapılmıştır. Cefâdan bin kez şikâyet edilmesi **mübalağadır**.

2.28. Gazel 80

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ülün

1. Yaşum cûy itme ey serv-i sebük-ser

Kenâra gel ki gönlüm öyle ister

Kelimeler: sebük-ser (ff): hafif düşünceli olmak, ağırbaşlı olmamak. / cûy (f): akarsu, ırmak, çay, dere. / kenâr (f): uç, köşe, yan; kucak, kucaklama.

Nesir: Ey serv-i sebük-ser, yaşum cûy itme, kenâra gel ki gönlüm öyle ister.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey ağırbaşlı olmayan servi (boylu sevgili), gözyaşımı (çoşturup) nehir etme. Gönlüm kenara gelmeni (seni kucaklamak) ister.

Sevgilinin boyu, düzgün ve endamlı olması bakımından servi ağacına benzetilir. Servi ağaçları genellikle nehir kenarlarında, sulak bölgelerde yetiştiği için âşığın gözyaşlarından oluşan nehirlerle sulandığı düşünülür. Âşık, sevgiliden ayrılmanın verdiği ızdırap ile sürekli gözyaşı döker. Bu gözyaşlarını dindirecek yegâne kişi sevgilidir. Âşığın gönlü sevgilinin yanında olmak, onu kucaklamak diler. Ancak başı yükseklerde olan, uzun boyuyla erişilmesi zor sevgiliye bu niyeti kabul ettirmek zordur. Âşığın gözyaşlarından oluşan nehir, servi boylu yârin kenarından geçerek onu sulayıp canlandırmaya devam edecektir.

Sevgili, serviye benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Âşığın gözyaşları da nehre benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. “Ey serv-i sebük-ser” hitabında **nida** vardır. Kenâr kelimesi **tevriyeli** kullanılmıştır. Gönül, **mecaz-ı mürsel** ve **teşhis** sanatına örnek teşkil eder. Yaş, cûy, serv, kenâr kelimeleri **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur.

2. ‘İzâruña rakamlar çekdi hattıñ

Diler kim eyleye mâhı müsahhar

Kelimeler: **musahhar (a):** boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış; fethedilmiş. / **hatt (a):** (sevgilinin yanağındaki) ayva tüyleri, çizgi, satır, yazı. / **izâr (a):** yanak.

Nesir: Hattıñ ‘izâruña rakamlar çekdi. Diler kim mâhı müsahhar eyleye.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) ayva tüylerin, yanağına rakamlar yazdı. Zira ayı (yüzü) kuşatıp fethetmek ister.

Sevgilinin yanakları güzellik unsurlarının başında gelir. Yanaklar şekli ve parlaklığı itibarıyla dolunaya benzetilir. Bu güzelliği tamamlayan ayva tüyleri sevgili olgunlaştıkça çoğalır. Bazen bu ayva tüyelerinin çoğalması sevgilinin yaşının büyüüp gençliğini kaybetmesi anlamına da gelebilir. Burada âşık, sevgilisine seslenerek ayva tüyelerinin

yanaklarına rakamlar yazdığını söyleyerek o ay parçası gibi güzel yanağın bu durumda kuşatma altına alınmak istendiğini belirtir. Güzellik unsurlarının birbirlerinin alanlarına dâhil olarak üste geçmeye çalıştığını düşünmemiz mümkün olmakla beraber ayva tüylerinin çoğalması, âşık tarafından sevgiliye bir uyarı olarak da kabul edilebilir. Bu uyarıda gençlik ve güzellik geçici, yol yakinken âşığına lütuflarda bulun, ona güzel yüzünü göstererek ikram et, mesajı verilmektedir. Beyitte geçen rakam çekmek, hatt, mâhî müsahhar eylemek ifadeleri aşk büyüsunü çağrıştırmaktadır. Zira halk arasında bir kişinin sevgisini kazanmak için büyü yapılır, üzerine çeşitli harf ve rakamların yazıldığı vefk denilen muskalar hazırlanır (Karaman, 2015: 220).

Ayva tüylerinin kuşatma isteyen askerler gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Sevgilinin yüzü aya benzetilmiş ancak sevgili söylenmemiş olduğundan **açık istiare** yapılmıştır. Rakamlar çekmek, hatt, müsahhar eylemek kelime grupları arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

3. Lebûn üzre şanasın ca'd-ı zülfün Asılmış ber-der-i meyhâne çenber

Kelimeler: der (f): kapı. / ca'd-ı zülf (af): saçın kıvrımı; kıvrıcık saç.

Nesir: Lebûn üzre ca'd-ı zülfün ber-der-i meyhâne çenber asılmış şanasın.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Dudaklarının üzerinde saçının kıvrımını (görünce) meyhane kapısının üstüne çember asılmış sanırsın.

Sevgilinin saçları çoğu zaman siyah, kıvrımlı ve uzundur. Yüzüne, yanağına dökülen saçlar onun güzelliğini daha da artırır. Âşık, bu saçların kement olmasından dolayı sevgiliye bağlanmıştır. Saçlar diğer güzellik unsurlarıyla birleşince âşık üzerindeki etkisi artar. Dudaklar da saçlar gibi âşığın hedefindedir. Sevgilinin dudaklarına kavuşan âşık, ab-ı hayatı elde ederek can bulacağını düşünür. Bir buse onun aklını başından alır ve ona büyük bir mutluluk bahşeder. Tıpkı şarabın verdiği bir sarhoşluk gibi âşığı kendinden geçirir. Âşık dudakların üzerine düşen saç kıvrımını bir çember oluşturmuş şekilde düşünmektedir. Dudakların iki kısımdan oluşması ve âşığı sarhoş edecek busenin bulunması onu meyhane kapısına benzetmektedir. Osmanlı toplumunda meyhane kapılarına mekânın meyhane

olduğunu belli etmek ve yanlışlıkla girilmesini önlemek için çember asılması âdeti vardır. Bu adet günümüzde de bazı içkili mekânların kapısına lastik tekerlek asılması şeklinde devam etmektedir (Doğan, 2009: 53). Beyitte bu âdet hatırlatılmaktadır.

Beyitte dudağın üzerindeki saç kıvrımı meyhane kapısına asılan çembere benzetilerek **tam teşbih** yapılmıştır. Saçların kıvrımı kapıların üstündeki halkalara, dudaklar da meyhane kapısına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Leb-der-i meyhane, ca'd-ı zülf-çenber kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Asılmış, ber-der-i meyhâne, çenber kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Meyhane kapısına çember asılması âdetine **telmih** yapılmıştır.

4. Hayâl-i genc-i vaşluñ kılmağ ile Kemerde bay olur cimri kalender

Kelimeler: **genc (f):** hazine. / **kalender (f):** dünya malına önem vermeyen, müsamahakâr, yumuşak huylu, alçak gönüllü, olur olmaz şeyin üstünde durmayan kimse. / **bay (t):** zengin, paralı, mal mülk sahibi, varlıklı kimse. / **kemer (f):** bel kuşağı; eskiden üstte taşınan altınları yerleştirmeye mahsus, sıra sıra gözleri bulunan meşin kuşak; kavis şeklinde olan bina; bazı tarikatlarda erenler hizmetine bel bağlayışın sembolü olarak mürşit tarafından tekbirle müride kuşatılan kuşak.

Nesir: Cimri kalender hayâl-i genc-i vasluñ kılmağ ile kemerde bay olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Cimri kalender, sana kavuşma hazinesinin hayalini kurmakla kemerde bay olur.

Sevgilinin yanında bulunmak büyük bir bahtiyarlık olduğu gibi bu nimeti elde eden de dünyadaki zenginliği bulmuş kimsedir. Hatta âşığın gözünde kavuşmanın hayalini kurmak bile bir hazine gibi değerlidir. Hayali hazine olan vuslatın gerçeği nasıl bir kıymette olur düşünülemez.

Kalenderilik, tasavvufi anlamda dünya nimetlerinden vazgeçmiş, dünyevi bir zevk uğruna gayret sarf etmekten imtina eden bir anlayışa sahip tasavvufi tarikatlardan biri olarak bilinir. Kalenderiler çalışmak, para kazanmak gibi işleri de yapmadıklarından başkalarının yardımı

olmadan hayatta kalamayacak şekilde yaşamayı kabul etmiş kimselerdir. Bu hâllerleriyle fakirliğin ve yokluğun simgesi gibi görünebilirler. Âşığın hayal dünyasında dünya malına önem vermeyen, bir lokma bir hırka ile yaşayan, dışarıdan bakıldığında cimrilik ve dilencilik yapıyormuş gibi görünen kalender meşrepli kimseler bile bu hayali kurduklarında zenginleşip kemerinde altın keseleri dolu, toplumda makam ve mevki sahibi olan bay kimselere dönüşürler. Sevgilinin hayali bile kalender meşrebin değişmesine, zenginleşmesine sebep olur.

Sevgiliye kavuşmanın hayali bir hazineye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Genc, bay, cimri kelimeleri arasında para, mal mülkle ilgili olması bakımında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Kemer kelimesi **tevriyeli** kullanılmıştır. Bay ve cimri kelimeleri arasında anlamsal bir **tezattan** söz etmek mümkündür.

5. Gören didi cemâlûñ şem'in ey dost Budur ol pertev-i nûr-ı Peyember

Kelimeler: pertev (f): ışık. / şem' (f): mum; ilahi nur.

Nesir: Ey dost, cemâlûñ şem'in gören ol pertev-i nûr-ı Peyember budur didi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, yüzünün güzelliğinin ışıltısını gören “Peygamber nurunun ışığı budur.” dedi.

Sevgilinin yüzünün güzelliği ve aydınlığı onun parlak ışık kaynaklarına benzetilmesine sebep olur. Ay ve güneş bunlardan ikisi olmakla beraber Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzünde bulunan aydınlık hâle de benzetilmiştir. Bu nurun, bakanları kendine hayran eden bir saflıkta ve güzellikte olduğu konusunda delil isteyenler, buna inanmayanlar sevgiliye bakmalıdır. Sevgilinin güzel ve aydınlık yüzünü görenler, işte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yüzündeki nurun ışığı da buna benzer bir şekildedir diyerek hakkını teslim edeceklerdir.

Sevgilinin yüzünün aydınlığı Hz. Peygamber'in yüzündeki nura benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ayrıca sevgilinin cemalinin muma benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Pertev, nûr, şem' kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Ey dost hitabında **nida** sanatı vardır. Hz. Peygamber'in yüzünün dolunay gibi parlaması hadisesine **telmih** yapılmıştır.

6. Diye bir nükte ağzuñcün Mesîhî Kimesne bulmaya ma'nâ mu'karrer

Kelimeler: mukarrer (a): kesin, şüphesiz, sağlam, karara bağlanmış.

Nesir: Mesîhî ağzuñcün bir nükte diye kimesne mukarrer ma'nâ bulmaya.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, ağzın için bir nükte dese kimse bunun manasını kesin bir şekilde bulamaz.

Nükte; anlamın, ancak yoğun bir dikkatle anlaşılabilecek şekilde gizlenmesi sanatına denir. Nükteli sözlerde herkesin kolaylıkla anlayamayacağı ince manalar bulunur. Nükteler, sanatkar ustalığı ve inceliğiyle ortaya konan, dokundurucu ama hoşlanılan söz ve fikirlerdir. Muhataba; incitmeden, kırıp dökmeden söylenilmesi gereken sözlerin, gizlenerek ifade edilmesidir. Bu yolla karşıdaki kişi kızdırılmamış olmaktadır. Nükte amacıyla yapılan şakalar, çoğu zaman maksadını aşır kırıcı durumlar yaratabilir (Pala, 1995: 434). Nükte kelimesi ses özelliği bakımından nokta kelimesini de çağrıştırmakta olup sevgilinin ağzının bir nokta kadar küçük olduğu tasavvurunu da hatırlatmaktadır.

Klasik Türk şiirinde çoğu zaman yok hükmünde olan ağız, genellikle darlığı ve küçüklüğü ile dikkat çeker. Ağzın küçüklüğü, onun görünmemesi, dudakların onu saklamasındandır. Ağzın içindeki mücevherler olarak düşünülen dişler, dudaklar tarafından saklanan bir hazine gibidir (Pala, 1995: 22). Bu durumda Mesîhî, sevgilinin ağzı için söylediği bir nüktenin kimse tarafından kesin olarak anlaşılamayacağını söyleyerek hem kendi söz söyleme gücünü övmüş hem de sevgilinin ağzının yokluk derecesinde küçük olduğunu belirtmiş olur.

Diye, nükte, ma'nâ kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Mesîhî kelimesinde **tecrit** sanatı vardır.

2.29. Gazel 81

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Ne toprak üzre ki mihrâb o na'l ü ol süm ider

Muhibb secde-i şükr içre kendüyi güm ider

Kelimeler: **mihrâb (a):** yüceliğinden, güzelliğinden vb. üstün niteliklerinden dolayı kendisine yönelinen makam veya kimse; sevgilinin kaşları. / **süm (f):** at, katır vb. dört ayaklı hayvanların tırnağı, toynak. / **güm (f):** kayıp.

Nesir: Muhibb ne toprak üzre mihrâb ider o na'l ü ol süm ki secde-i şükr içre kendüyi güm ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Seven (kişi), mihrab edindiği (sevgilinin atına ait) nal ve toynağın (izin) bulunduğu toprak üzerinde şükür secdesi ederek kendinden geçer.

Sevgilinin güzellik unsurlarından kaşlar, şekli itibarıyla camilerde namaz kıldıran imam için düzenlenmiş özel bölüme verilen isim olan mihraba benzetilmiştir. Mihraba benzeyen bu kaşlar âşığın yöneldiği ve secdegâh ettiği yerlerdir. Bu yöneliş; sevgiliye atfedilen ilahi, özel bir değerın göstergesidir.

Âşık, sevgiliye duyduğu özlem ve ona karşı hissettiği yoğun duygular sebebiyle çevresinde olup biten her olayı ya da var olan her nesneyi sevgiliyle ilişkilendirir. Sevgilinin kaşı mihrap ise mihraba benzeyen bir şey de onu hatırlatıcı bir hâl alabilir. Atların toynaklarında bulunan nallar, yerde çıkardıkları izler itibarıyla mihraba benzetilebilir. Bu benzerlikten yola çıkarak âşık, sevgilinin atının mihraba benzeyen bu izlerini kendine mihrap ederek sevgiliyi düşünüp ona yönelerek şükür secdesi içerisinde aklını ve benliğini kaybedecek duruma gelebilir.

Nal izi, define arayanların önem verdiği bir işaret olup eski bir gömünün yerini söylüyor olabilir. Bir hazine avcısının nal izi karşısında, bulacağı hazinenin heyecanıyla aklını kaybetmesi mümkündür. Âşığın hedefindeki hazine, sevgilidir. Sevgilinin atının nal izi, ona ulaşacağı ümidini doğurunca âşık, şükür secdeleri içerisinde kendinden geçebilir.

Mihrâb-secde; na'l-süm-toprak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

2. Bilür ki kanımı tırüñ dökiser ön şöña

Oķuñdan anuñ içün demrenüñ taķaddüm ider

Kelimeler: demren (f): ok, mızrak vb. şeylerin ucundaki sivri demir, peykân. / **takaddüm (a):** bir şeyin önüne geçmek. / **tîr (f):** ok; sevgilinin kirpikleri.

Nesir: Demrenüñ bilür ki tîrûñ öñ soñra kanımı dökiser, anuñ içün okundan takaddüm ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) ok gibi kirpiklerinin eninde sonunda kanımı dökceğini bildiği için temrenin, okunun önüne geçer.

Sevgilinin bakışlarında âşığın gönlünü delip geçen, onun ciğerine saplanan kesici ve delici unsurlar vardır. Kaşlar birer yay olup kirpikler de ok gibi her bakışta âşığa saplanır. Gözler de bu bakışlarda önemli rol oynayan mızrak, kılıç, gürz gibi savaş aletlerine benzeyen bir unsurdur. Hepsi bir arada âşığın canına kastetmiş gibi sıraya girerek ona savaş açarlar. Âşığın bu savaştan sağ çıkabilmesinin tek yolu sevgilinin hayat bahşeden dudaklarına kavuşmasıdır. Bakış, yaralayıp öldürürken dudaklar, hayat verip canlandırır.

Ok; şaft (gövde), tüy (yelek), uç (temren) ve arkalık (gez) olmak üzere dört ana parçadan oluşur. Okun ucundaki sivri, metal kısma temren veya peykan denilir. Atılan bir ok hedefe ulaştığında temren, hedefteki kişi veya nesneye saplanır. Doğal olarak okun arka kısımlarında yer alan diğer parçalar arkadan gelir. Şair, âşığın kanını eninde sonunda sevgilinin ok gibi kirpiklerinin dökceğini bildiği için temrenin, okun önüne geçtiğini söyleyerek okçulukla ilgili bu gerçeği güzel bir nedene bağlamıştır. Âşık, sevgiliye seslenerek önce kirpiklerinin onu yaraladığını, bu önceliğin sevgilinin diğer güzellik unsurlarınca bilindiğini belirterek okun ucundaki temren denilen metal kısmın önce âşığın yüreğine saplandığını, daha sonra okun kendisinin de bu delici bakışlara eşlik ederek âşığı vurduğunu söylemektedir. Gerçekten de sevgilinin yan bakışında ilk dikkat çeken uzun kirpikler olmaktadır. Âşık bu ilk görünüşü, yan bakıştaki etkileyiciliğin bir düzen içerisinde gerçekleştiğini söyleyerek **hüsn-i ta'lil** sanatı yapmaktadır.

Ön-sonra kelimeleri ile **tezat** oluşturulmuştur. Tîr kelimesi ile kirpikler kastedilmiş ama söylenmemiştir. Bu durum **açık istiare** sanatına örnektir. Tir, ok, demren, kan dökmek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Temrene, okun eninde sonunda âşığın kanını dökceğini bilme özelliği verilmesi **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnektir.

3. Sürinse hâke gözüm ta'n mı 'ârîzuñdan ırak

Kaçan şu bulmaya merdüm belî teyemmüm ider

Kelimeler: merdüm (f): adam, insan. / 'ârîz (a): yanak / hâk (f): toprak / belî (a): Arapça belâ kelimesinin Farsçalaşmış hâli; evet, hay hay, peki.

Nesir: Gözüm, 'ârîzuñdan ırak hâke sürinse ta'n mı? Belî, merdüm, kaçan su bulmaya teyemmüm ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözüm senin yanaklarından uzak olduğunda toprağa sürünse (bunda) ayıplanacak bir şey var mı? Evet, insan su bulamadığı zaman teyemmüm eder.

Abdest almak namaz ibadetinin ön şartı olarak emredilmiştir. Abdest almanın şartlarında ise su ile belli bölgelerin yıkanması vardır. Ancak su bulunamayan geçici durumlarda elleri temiz toprağa sürerek abdest benzeri yapılan ön hazırlığa teyemmüm denilmektedir. Teyemmüm yapan kişi suya kavuştuğunda teyemmümü bozulmuş olur. Asıl olan su ile alınan abdest olduğu için teyemmüm geçici bir çözüm olarak dinen sunulmuş bir kolaylıktır.

Âşık, sevgilinin yanaklarından, dolayısıyla sevgilinin kendisinden uzakta olduğunda gözünün toprağa sürünmesinde ayıplanacak, kınanacak bir durumun olmadığını söyler. Yerlerde sürünmek deyimi acınacak bir hâlde olmak anlamına gelmektedir. Âşığın gözü sevgiliyi görmüyorsa acınacak bir hâl düşer ve o zaman yerlerde sürünür bir hâl gelir. Ancak sevgilinin yanağı âşık için can bahşeden bir su gibidir. Su, insan için ne kadar hayati bir öneme sahipse âşık için de sevgilinin güzel yüzü o derece hayati bir öneme sahiptir. İnsan susuz yaşayamaz, âşık da sevgilisiz. Sevgilinin olmadığı bir yerde âşığın yerlerde sürünen hâli su bulamadığı için elini yüzünü toprakla mesh eden Müslümanın hâline benzer. Teyemmüm bir kolaylıktır ve abdestin yerine geçer ama âşığın gözünün yerlerde sürünmesi onun için bir kolaylık değil ayrılığın acısıyla can yakan bir durumdur.

Ta'n mı sorusu **istifham** sanatına örnektir. Sürinse hâke-teyemmüm ider, gözüm-merdüm, 'ârîzuñdan ırak-su bulmaya kelime grupları arasında **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** vardır. Su bulunmayınca teyemmüm yapılması inancına **telmiḥ** yapılmıştır. Su, hak, teyemmüm kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Göz, 'ârîz, merdüm kelimeleri de **tenasüp** sanatını oluşturur. Beyitte “insan, adam” anlamıyla kullanılan merdüm kelimesi, bağlam içinde göz

bebeğini de çağırıştırdığı için **iham-ı tenasüp** yapılmıştır. Göz ve cârız **mecaz-ı mürsel** sanatına örnektir.

4. Görüp rakîbüñ ile ben nice dirildüğümü

Şoķaķda mürde-i segler bize tebessüm ider

Kelimeler: mürde (f): ölü. / seg (f): köpek. / dirilmek (t): canlanmak; güçlenmek, yaşamak, ömür sürmek; geçinmek, imtizaç etmek.

Nesir: Rakîbüñ ile görüp ben nice dirildüğümü sokakda mürde-i segler bize tebessüm ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Rakibin ile (seni) görüp benim nasıl dirildiğimi (gören) sokaktaki ölü köpekler bize tebessüm eder.

Rakip, sevgiliyi seviyormuş gibi görünen ama âşık kadar samimi olmayan diğerk kişidir. Sevgili, âşık yerine genellikle diğerklerine yani rakibe yüz verip ona iyilik ve ihsanda bulunur. Bu, âşığın kıskançlık duygularını kabartır ama sevgiliye karşı asla bir nefret duymayıp tüm kinini rakibe yöneltir. Âşık, ayrılığın acısı ile ölü gibi olmasına rağmen rakip ile sevgiliyi birlikte görünce öfkeden dirilebilmektedir. Bu diriliş ölmüş sokak köpekleri bile hayret edip gülmektedir. Esasen ölü hayvanların derileri çürümenin etkisiyle çekilip dişleri açığa çıkmakta ve gülüyormuş gibi bir hâl almaktadır. Âşık bu durumu rakip ile yaşadığı problemlere gülünüyormuş gibi hayal etmektedir. Beyitte geçen dirilmek kelimesini yaşamak anlamıyla da değerlendirmek mümkündür. Sevgiliyi rakiple görüp de buna katlanarak yaşamak durumunda kalan âşığın hâline elbette köpekler bile güler. Bu gülüşte acıma ve alay birliktedir. “Hâline köpekler bile gülmek” deyimini, çok kötü ve acınacak bir duruma düşenler için kullanılır. Âşık için bundan daha kötü bir durum tasavvur edilemez.

Ölü köpeklerin gülüyor gibi görünmesinin farklı bir sebebe bağlanmasında **hüsn-i ta’lil** sanatı vardır. Dirilmek ve mürde kelimeleri arasında **tezat** vardır. Dirilmek kelimesi **tevriyeli** kullanılmıştır. Ölü köpeklerin tebessüm etmesinde **kapalı istiare**, **teşhis** ve **mübalağa** vardır.

5. Kāpuñda zāğ-ı rakîbüñden otururdum emin

Belā bu fāhiteler de görürse kumkum ider

Kelimeler: zâg (f): karga, rakip. / fâhite (a): yabani güvercin. / kumkum etmek (t): dedikodu etmek, fesat düşünmek.

Nesir: Kapuñda zâg-ı rakîbüñden emin otururdum, belâ bu fâhiteler de görürse kumkum ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kapıda karga gibi olan rakibinden (onun şerrinden) emin bir şekilde otururdum, evet (bu hâli) yabani güvercinler de görürse dedikodu edip fesat düşünür.

Rakibin çirkin hâli, sesi ve görüntüsü ile kuşlar arasında kötü bir şöhrete sahip olan kargalara benzetilmektedir. Kargalar aslında görece zeki hayvanlar olmakla beraber siyah renkleri ve vahşi hâlleri ile pek sevilmeyen hayvanlardır. Bu özellikleri ile rakip ile uyuşurlar. Âşık, karga gibi sevilmeyen rakibin şerrinden uzak, emin bir şekilde yârin kapısında oturup bu güzel hâlin keyfini çıkarırken bu sefer de mahallenin diğer sakinlerinin dedikodularına muhatap olma tehlikesini hatırlamaktadır. Yabani güvercin benzetmesiyle mahallenin diğer sakinlerinin âşık ve sevgili arasındaki bu hâli dedikodu malzemesi yapma ihtimali âşığın mutluluğuna gölge düşürmektedir. Âşık, sevgilinin kapısında olmaktan mutludur ancak bu mutluluğun kimse tarafından bozulmaması isteğinin pek de mümkün olmadığını görmektedir.

Rakip, kargaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Yabani güvercinlerin diğer insanlar olarak düşünülmesi durumunda **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı oluşur. Belâ kelimesi hem evet hem de sıkıntı, musibet anlamlarına gelecek şekilde kullanılmasıyla **tevriye** sanatına örnek teşkil eder.

6. Hâşirde kim bin ayak tura bir ayak üzre

Eline ayak alup ol dahı terennüm ider

Kelimeler: terennüm (a): hoş bir sesle ötmek, şakıma. / ayak (t): organ anlamında ayak; kadeh, çanak, kap; basamak; bir ölçü birimi; kafiye; bir ırmağa veya göle karışan küçük akarsu; herhangi bir cevherin kazılıp çıkarıldığı yer; bir yarışın veya etkinliğin belirli

aşamalarından her biri, etap. / **haşir (a)**: Allah'ın ölüleri diriltip onları hesaba çekmek üzere toplaması ve toplanma yerine sevk etmesi, dirilme; diriliş.

Nesir: Haşirde kim bin ayak bir ayak üzre tura, ol dahı eline ayak alup terennüm ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: İnsanların tekrar diriltip hesaba çekildiği mahşeri bir kalabalığın ortasında herkes ayaktaiken o, eline kadeh alıp şarkı söyler.

Haşir, insanların tekrar diriltip dünyada yapmış oldukları bütün fiillerden dolayı tek tek hesaba çekileceği, her şeyin ince ayrıntılarıyla ölçülüp tartılacağı ve sonunda ödül olarak cennet ya da ceza olarak cehennem ile karşılık bulacağına inanılan gündür. Haşir gününde tüm insanların toplanacağı yere mahşer meydanı denir. Mahşer meydanındaki kalabalıkta kimse başka birinin derdiyle ilgilenmeyip herkesin kendi hesabı noktasında kaygıya düşeceği ve bu hesap verme anının zorlu bir süreç olacağı anlatılmaktadır.

İşte böyle bir kalabalığın ortasında herkesin endişe içinde ayakta beklediği bir ortamda âşık kendi rahatlığından dem vurmaktadır. Eline kadehini alıp tatlı tatlı yudumlarken söylediği neşe şarkılarının bir sebebi olmalıdır. Bu sebep, âşığın dünyada çektiği çile ve sevgili uğruna katlandığı zorluklar olabilir. Kendinden emin olması, sadık bir âşık olarak karşılık beklemeden sunduğu saf sevgiden kaynaklanır, bu sebeple mahşer yerindeki hesabından dolayı bir kaygısı yoktur. Çünkü yaşadığı hayat onun iyi bir karşılık alması için yeterlidir.

Bin ayak bir ayak üzre durmak deymi çok büyük kalabalığın ayakta beklemesi anlamına gelmektedir. Bu deyimde geçen ayak kelimeleri ile kadeh anlamına gelen ayak kelimesi **cinaslı** olarak kullanılmıştır. El, ayak kelimeleri arasında da **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Mahşer gününün dehşetinde eline kadeh alıp şarkı söylemek **mübalağadır**.

7. Mesîhî ger leb-i meygûnuñ içün ölürse

Mugân türâb-ı mezârın şarâb içün hum ider

Kelimeler: leb-i meygûn (ff): sevgilinin şarap rengine olan (kırmızı) dudağı. / **hum (f)**: küp. / **mugân (f)**: Zerdüşt dininden olan kimseler, ateşe tapanlar, ateşperestler, Mecusîler; meyhaneciler.

Nesir: Ger Mesîhî leb-i meygûnuñ için ölürse mugân türâb-ı mezârın şarâb için hum ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Eğer Mesîhî senin şarap rengi dudakların için ölürse, meyhaneciler, (onun) mezarının toprağını şarap için küp yapar.

Mesîhî, bir âşık olarak sevgilinin şarap rengine ve tadında olan dudaklarına kavuşmadan ölürse vasiyet niteliğinde bir dilekte bulunmaktadır. Mezarımın toprağından meyhaneci bir şarap küpü yapsın. Böylece şarap gibi dudakları olan sevgiliye kavuşamadım ama toprağımdan yapılan küpün içine konulacak şaraplarla bir nevi bu hasretimi gidermiş olurum. Şairane bir hayal ile sevgiliye karşı özlem ve öldükten sonra bile ona kavuşma ümidi duyulması dile getirilmiştir.

Sevgilinin dudaklarının rengi ve tadı bağlamında şaraba benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Ölürse, türâb, mezâr kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Meygûn, mugân, şarâb, hum kelimeleri arasında da **tenasüp** sanatı yapılmıştır. Mesîhî’de **tecrit** vardır.

2.30. Gazel 82

Mefâ’lün Mefâ’lün Fe’ülün

1. Cemâlünüñ saçundan hâ’ili var

Ki şan İncîldür kim bâtlı var

Kelimeler: hâ’il (a): görünmesine engel olmak, perde çekmek, araya girmek. / bâtlı (a): doğru ve sahih olmayan, gerçekle ilgisi bulunmayan (şey); geçersiz, hükümsüz.

Nesir: Cemâlünüñ ki saçundan hâ’ili var san kim İncîldür bâtlı var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Görünmesine saçının engel olduğu cemalin sanki batılı olan *İncil* gibidir.

Sevgilinin yüzünün güzelliği bazen Mushaf’a benzetilmiştir. Bu Mushaf’ı âşık, sürekli okumak ister. Hatta yüzdeki ayva tüyleri, bu Mushaf’ın yazısı gibi düşünülmüştür. Saçlar da

bu güzelliği tamamlamaktadır. Genellikle dağınık oluşu, siyah rengi, güzel kokusu, uzunluğu ile saçlar, sevgilinin dikkat çeken güzellik unsurlarındandır.

Âşık, sevgilinin yüzüne düşen saçları asıl güzelliği kapatan engeller gibi hayal etmiştir. Yüzün güzelliği esas olup saç bu güzelliği tamamlayan bir ögedir. Saçın, esas olanı örten bir engel gibi düşünülmesi; onun tahrif edilen ve gerçeği ortadan kaybolan, içerisine aslında olmayan batıl inançlar eklenen *İncil*'e benzetilmesine sebep olmuştur. *İncil* de sevgilinin yüzünün benzetildiği Mushaf gibi kutsal metinlerdendir. Bu kutsiyetle beraber âşığın sürekli okumak istediği yüz Mushaf'ının benzetildiği *İncil*, asılla bağının koparıldığı, batıl bilgilerle dolu olması yönünden yüzün saçlarla örtülmüş durumuna benzetilmiştir.

Saçların perde olduğu cemal, batılı olan *İncil*'e benzetilerek **tam teşbih** yapılmıştır. Cemâl *İncil* ile saç da bâtil ile eşleşerek **mürettep leff ü neşr** sanatına örnek olmuştur. *İncil*'in tahrif olduğuna yönelik dini inanışa **telmih** yapılmıştır.

2. Hayâlün zevrakın sürdün gözüme Şanursın kim bu bahruñ sâhili var

Kelimeler: zevrak (a): kayık, sandal, su kabı, gönül.

Nesir: Hayâlün zevrakın gözüme sürdün, şanursın kim bu bahruñ sâhili var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) hayalin kayığını gözüme sürdün. Bu denizin (bir) sahili olduğunu sanırsın.

Âşık, sevgilinin hayali ile yaşar. Sevgilinin güzelliği; onun aklından, gönlünden, gözünden hayalen de olsa asla çıkmaz. Gözler, gönlün penceresi gibidir. Sevgilinin hayali bir kayığa benzetilirse onun yüzdüğü deniz, âşığın gözü veya gönlü olur. Bu hayal kayığı âşığın gözüne görüldüğünden beri gönül denizinde yol almaktadır. Sevgili bu hayal kayığını âşığın gözüne doğru sürerek ona kendini hatırlatmış ve âşığın gözünden akan gözyaşları sanki gönül denizinden karaya vuran dalgalar gibi coşmaya başlamıştır. Ancak gönül denizinin karası yoktur. Kıyısı olmayan bu denizin yolcusu, hayal kayığına binmiş sevgilidir. Sahili bulunmayan bu denizden çıkmanın da bir imkânı yoktur. Sevgilinin hayali, dolayısıyla sevgisi, bir denize benzetilen gözden ve gönlünden asla çıkamayacaktır.

Göz, bir denize benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Sevgilinin hayali de bir sandala benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Zevrak, bahr, sâhil, sürmek kelimeleri arasında da **tenasüp** vardır.

3. Bu peykân tolu zahmuma inanma

Kim anuñ bir başı vü biñ dili var

Kelimeler: peykân (f): okun ucundaki sivri demir, temren. / zahm (a): yara.

Nesir: Bu peykân tolu zahmuma inanma kim anuñ bir başı vü biñ dili var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu bir başı ve bin dili olan, temrenle dolu yarama inanma.

Sevgilinin bakışında; âşığı yaralayan, onun sinesini delik deşik eden gamze, kirpik, kaş gibi unsurlar vardır. Âşık bu delici bakışların oluşturduğu yaralardan dolayı şikâyet etmez. Bilakis bunun olmasını, sevgilinin bakışlarının kendinden uzaklaşmamasını diler. Aslında şikâyet etmeyen âşığın gönlüdür. Sinesinde açılan yaralardan şikâyetçi gibi görünse de âşığın gönlü, sevgiliden bunu hoş görmesini ister. Çünkü yaraları bir başlı ama bin dillidir. Burada aynı noktaya saplanmış bir ok demetini düşünürsek tek noktadan çıkan dillermiş gibi hayal edilmesi mümkündür. Âşık, sevgiliden yaralarının şikâyetine aldırmamasını ister çünkü gönlünün bu konuda bir şikâyeti yoktur.

Âşığın yaralarının şikâyet etmesi bakımından insana benzetilmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Yaranın temrenlerle dolu olup bir başı ve bin dili olması durumunda **mübalağa** vardır. Peykân, zahm; baş, dil kelimeleri arasında ayrı ayrı tenasüp ilgisi kurulmuştur. Peykân-dil, zahm- baş kelimeleri arasında **leff ü neşr-i gayr-ı mürettep** vardır.

4. ‘Acûz-ı dehr gerd-i hâdisiyle

Zene beñzer ki başında gili var

Kelimeler: ‘acûz-ı dehr (aa): dünyanın kötü huylusu; zamanın kocakarısı. / gerd (f): toz, toprak. / gil (f): balçık, çamur, kil. / hâdis (a): olan, ortaya çıkan, vuku bulan her türlü hâl, keyfiyet ve oluş, olay.

Nesir: Acûz-ı dehr gerd-i hâdiseyle zene beñzer ki başında gili var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu köhne (kocakarı) dünya, başında olay(ların) tozuyla çamuru olan (bir) kadına benzer.

Dünya; üzerinde yaşadığımız gezegen olmakla beraber mecazi anlamda geçici olması, değersiz oluşu ve asıl olan ahiret hayatını unutturan bir engel oluşu bakımından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. İnsan ömrüne oranla uzun süredir var olan dünyanın köhneliği, yaşlanmış kocakarlara benzetilmesine de sebep olmuştur. Bu yaşlı dünya, içerisinde geçen olayların yoğunluğu ve insanı kendine bağlayan havası ile güzelleşip sahte bir çekicilik kazanabilir. Bu geçici güzelliğin peşinde olmanın insana fayda sağlamayacağı ve özünde toprak olan bu dünyanın sahte güzelliğinin önünde sonunda ortaya çıkacağı anlatılmaktadır. Dünya dönmesi ile aslında kötülüklerini de bir nebze gizlemektedir. Hızlıca dönen bir nesnenin ayrıntılarına vakıf olamayan gözlerimiz, toz duman içindeki bu dönüşte dünyanın çirkinliklerini de gözden kaçırmaktadır. Aslında dünyanın temelinde bulunan toprak ve onun sulanmış hâli olan çamur, kendini güzel göstermeye çalışan bir kocakarı gibi olan dünyanın çirkinlikleri olarak anılmaktadır.

Dünya bir kocakarıya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Dünyanın, başında hadiselerin tozu ve çamuru olan bir kadına benzetilmesi **tam teşbihtir**. Dehr, gerd, gîl kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Acûz, zen kelimeleri de **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur. Acûz-ı dehr-zen, gerd-i hâdis-e-gil kelime grupları arasında mürettep leff ü neşr vardır. Yaşanan olayların toz ve çamura benzetilmesi **teşbih-i belîğ**dir.

5. Mesîhî yok mu'azzez ehli dehrüñ

Velî şûretde birkaç câhili var

Kelimeler: mu'azzez (a): hürmete layık; büyüklük, yücelik, izzet ve şeref sahibi; kıymetli, değerli. / velî (a): Cenâb-ı Hakk'a yakınlık mertebesini kazanmış olan seçkin kul, Allah'ın dostu ve sevgili kulu. / velî (f): ama, fakat, lâkin, şöyle ki.

Nesir: Mesîhî ehli dehrüñ mu'azzez(i) yok, velî sûretde birkaç câhili var.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, dünya ehlinin hürmete layık, (gerçekten) değerlisi yok; görüntüde Allah dostu (gibi olan) birkaç cahili var.

Mesîhî, bir önceki beyitte kocakarıya benzettiği ve aldatıcı bir güzelliğe sahip olarak düşündüğü dünyayı, içinde yaşayan insanlar özelinde de eleştirmekte ve dünya ehlinden değerli, aziz bir kimsenin bulunmadığından dem vurmaktadır. Hatta Allah'ın sevgili kulu gibi görünen, Allah dostu olarak bilinen ama cahilliğinden başka kârı olmayan insanların da varlığından şikâyet etmektedir. Samimiyetsizlik ve görüldüğü gibi olmama durumu her devirde iyi insanları endişelendiren bir durumdur. Böyle insanların toplum içerisinde içtimai hayata verdiği zararlar önemli boyutlardadır.

Var ve yok kelimeleri arasında **tezat** sanatı oluşmuştur. Ehli dehrüñ ifadesi sihr-i helal sanatına örnektir. Velî kelimesi hem Allah dostu anlamında hem de bağlaç olarak ama, fakat anlamında kullanılabilecek şekilde olduğundan **iham** sanatına örnek olmuştur. Mesîhî kelimesinde hem **nida** hem **tecrit** vardır. Mu'azzez ve câhil kelimeleri arasında anlamsal bir **tezattan** söz edilebilir.

2.31. Gazel 83

Mef'ûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilû Fâ'ilün

1. Düşnâm-ı telh-i la'lüñî cânûm şeker şanur

Bed-nâm-ı ıışk olmağı göñlüm hüner şanur

Kelimeler: düşnâm (f): sövme, sövüp sayma, ta'n. / telh (f): acı / la'l (a): parlak kırmızı renkli kıymetli taş, sevgilinin kırmızı dudakları.

Nesir: Cânûm düşnâm-ı telh-i la'lüñî şeker sanur. Göñlüm bed-nâm-ı ıışk olmağı hüner sanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Canım, senin dudaklarından dökülen sövgü dolu, acı sözleri şeker sanır. Gönlüm, kötü şöhretle âşık olmayı hüner sanır.

Âşık, sevgilinin dudaklarına hasret duyan, ona kavuşma arzusuyla yanan bir hâldedir. Bu hâlden dolayı, sevgilinin şarap rengine ve tadında, al dudaklarından küfür dolu acı sözler dökülse de âşığa şeker gibi tatlı gelmektedir. Sevgilinin yan bakışından yaralanan âşık, onun dudaklarından çıkan hakaretlere, küfürlere de tatlı sözler gibi muamele etmektedir. Sevgiliden gelen ne olursa olsun değerlidir, baş tacıdır. Hatta bu aşk ile insanlar arasında adı kötüye çıksa, kötü bir şöhretle anılır olsa yine de gönlü bu durumdan pişman olmaz. Aksine yaptığı bu işi bir hüner sanır. Toplumun, âşığı düştüğü durumdan dolayı aşağılayıcı sözlerle yermesi hiç problem değildir. Âşık, sevgilinin uğrunda aşağılanmayı kabul eder. Bu yergi onun yanında değerli ve övünülesi bir durumdur.

Beyitte sevgilinin dudaklarının, rengi ve değeri bakımından la'l taşına benzetilmesinin yanında anlamın, sarhoşluk veren içkilerin acı tadıyla ilişkilendirilmesi de mümkündür. Bu acı tat, içkinin uyuşturucu tesiri ile zamanla kaybolmakta ve insana zevk veren tatlı bir hâle dönüşmektedir. Sevgilinin dudakları da tıpkı bir şarap gibi evvelindeki acı sözlerle tatsız olsa da âşığın canına şeker gibi tatlı gelmektedir. Sarhoşların toplum içerisinde kınanan hâlleri ile âşığın, aşk sarhoşluğuyla düştüğü durum arasında da bağ vardır. Sarhoşun kötü şöhreti, âşığın aşk sarhoşluğuyla benzeşir ancak âşık bu durumu kendi açısından bir hüner olarak görür.

Telh-şeker; bed-nâm-hüner kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. La'l ile kastedilen, sevgilinin dudakları olup bu durum **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Düşnâm-bednâm, cânum-gönlüm, şeker-hüner kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır. Sevgilinin dudaklarından dökülen sövgü dolu, acı sözler şekere; kötü şöhretle âşık olmak da hünere benzetilerek **tam teşbih** yapılmıştır. Cânum ve gönlüm kelimeleri **mecaz-ı mürsel** ve **teşhis** sanatına örnek oluşturur.

2. Her kim görürse gülşen-i küyünda ey şanem

Kanlu yaşumla itüñ izin verd-i ter şanur

Kelimeler: **sanem (a):** put, tapınır gibi sevilen, çok güzel kadın. / **verd (a):** gül. / **ter (f):** taze; ıslak, yaş.

Nesir: Ey sanem, her kim kanlu yaşumla itüñ izin gülşen-i küyünda görürse verd-i ter şanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey put (gibi güzel sevgili), her kim kanlı yaşımla köpeğinin izini bulduğün yerin gül bahçesinde görürse taze gül sanır.

Rakip, sözlükte herhangi bir işte birbirinden üstün olmaya çalışanlardan her biri, bekçi; görüp gözeten Allah anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1986: 1050). Rakiple ilgili âşığın düşündükleri genellikle olumsuz olmakta ve rakip, sevgili ile âşık arasında bir engel olarak görülmektedir. Sevgilinin yanından ayrılmayan rakip, onun kapısının eşiğinde bekler ve âşığı bu kapıdan kovar. Âşık horlanırken rakip, sevgiliden itibar görür. Sevgilinin yakını ve sırdaşıdır. Âşığı kahreden bu durumla beraber sevgiliden ayrılmasına, ona yakınlaşamamasına sebep olur. Sevgiliyi âşıktan kıskanan rakibe lanet edilir. Rakip, siyah ya da ekşi yüzlü, acı veya eğri sözlü, soğuk ve kuru gibi sıfatlarla anılır. Aklını kullanmayıp fitne çıkaran, merhametsiz ve hakikatlere gözü kapalı biridir. Âşıkla sevgili arasında engeldir, kâfir ve dinsiz olarak anılır. Kendi menfaatini gözetir ve bu hâliyle karaktersizdir. Deve, şeytan, köpek, tilki, eşek, domuz, karga, akbaba, kuzgun, baykuş, akrep ve yılan benzetilir. Âşık, rakibin ölmesini ister ancak bu dileği gerçekleşmez. Rakibin varlığı âşık için ölüm gibidir. Gül bahçesinde diken ya da bahçıvana benzetilebilir. Âşık, rakipten korkar ve ona, dost gibi görünüp yüzüne güler (Şentürk, 1995: 42-89).

Sevgilinin güzelliği tapılası bir put gibidir. Bu güzelliğin bulunduğu yer de bir gül bahçesidir. Bu bahçede açan çiçeklerin en güzeli sevgili olarak düşünülmektedir. Âşık, bu bahçenin bülbülü olarak hep sevgilinin yanı başında olmak ister. Ancak rakip denilen köpek, âşığı bu bahçeye sokmaz. Ayrılığın acısıyla kanlı gözyaşları döken âşık, sel olan bu gözyaşlarıyla sevgilinin gül bahçesini sular. Kanlı gözyaşıyla sulanan bahçenin etrafında gezen rakip köpeğinin ayak izlerini görenler yerlerde taze güllerin yetiştiğini sanır. Köpeklerin ayak izinin şekliyle gül çiçeğinin silüeti arasında bir şekil benzerliği vardır. Âşık bu şekil benzerliğiyle hayalen, gül bahçesindeki sevgiliye olan özlemini ve rakibin bu bahçe etrafından ayrılmayışını dile getirmektedir.

Rakip, köpeğe benzetilmiş ama açıkça söylenmemiştir. Bu durum **açık istiare** sanatına örnektir. Aynı şekilde sanem ifadesinde de **açık istiare** vardır. İt iziyle kanlı yaş karışımından oluşan şeklin gül çiçeğine benzetilmesinde **tam teşbih** yapılmıştır. Ey ifadesi **nida** sanatını örnektir. Sevgilinin bulunduğu yer gülşene benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gülşen, verd-i ter kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Beyitte taze anlamıyla

kullanılan ter kelimesi bağlam içinde ıslak anlamını da çağrıştırdığı için **iham-ı tenasübe** örnektir.

3. Ağlamağ ile şöyle dükendi gözüm yaşı

Kim şimdi ağladuğımı gören güler şanur

Nesir: Ağlamag ile gözüm yaşı şöyle dükendi kim şimdi ağladugımı gören güler sanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ağlamakla gözümün yaşı öyle tükendi ki şimdi ağladığımı gören gülüyor sanır.

Âşığın aşk acısına verdiği en büyük tepki gözyaşlarıdır. Bu gözyaşları o kadar çok olur ki bazen sel gibi akıp sevgilinin bulunduğu yere doğru gider. Dinmek bilmeyen bu gözyaşlarının tükenmesi de mümkündür. Gözyaşı akmasa da âşığın hüznü ve gönlünün çektiği eziyetten dolayı ağlamaklı hâli değişmez. Ağlamanın en büyük göstergesi gözyaşıdır. Gözünden yaş akmayan kişilerin ağladığından şüphe edilir. Âşığın göz pınarları kuruyunca yüzünün aldığı şekilden dolayı onu görenler gülüyormuş gibi sanabilir. Bazen insanların duygu yoğunluğu o kadar artar ki gülüyor mu ağlıyor mu karar verilemez. Âşık da kendi hâlini buna benzeterek kurumuş gözyaşlarının hüznünü perdelediğini, insanların bu durumu yanlış anlayabileceğini söylemektedir.

Ağlamak ve gülmek kelimeleri arasında **tezat** vardır. Ağlamak, gözyaşı kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Âşığın gözyaşlarının çok ağlamaktan dolayı tükenmesi, ağladığını görenin gülüyor sanması **mübalağadır**.

4. Hakkâ ki ben fakîri göricek ganî şanan

Gözüm ile yüzümi meger sîm ü zer şanur

Kelimeler: hakkâ (a): gerçekten de, doğrusu. / ganî (a): zengin. / sîm (f): gümüş / zer (f): altın.

Nesir: Hakkâ ki ben fakîri göricek ganî şanan gözüm ile yüzümi meger sîm ü zer sanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Doğrusu benim gibi fakiri görünce zengin sanan, gözüm ile yüzümü meğer gümüş ile altın sanır.

Âşığın hâli aşk acısıyla perişandır. Gözü yaşlıdır ve yüzü çektiği çileler ile sararmıştır. Bu perişan hâli ve sararmış benziyle onu yokluk içindeki bir fakire benzetmek mümkünken zengin gibi görenler olursa bu hatalarının iki sebebi vardır: Birincisi, gözünden akan gözyaşları gümüşten damlalar gibidir; ikincisi, sararmış yüzü altın gibi parlamaktadır. Bu gümüşleri ve altını gören onu zengin sanabilir. Âşığın zenginliği, gözyaşları ve yüzünü sarartıp solduran aşk derdidir. Bunlardan gayrı varlığı olmayan âşığın, fakir ve kimsesizken zengin sanılması, gözyaşlarının gümüş ve sararmış yüzünün altın gibi düşünülmesindendir.

Fakîr ve ganî kelimeleri arasında **tezat** vardır. Göz, yüz; sîm, zer kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gözün gümüş, yüzün altına benzetilmesi **muhtasar teşbihe** örnektir.

5. Her kim ki mıstar üzre Mesîhî sözün göre

Ebrîşim üzre dizilü dürr ü güher şanur

Kelimeler: **mıstar (a):** satır çizecek cetvel; satır resmetmeye mahsus mukavva alet; iplikler gerilerek yapılır ve üzerine konulan kâğıda basarak el gezdirildiğinde ipliklerin bırakacağı iz sayfa satırlarını gösterir. / **ebrîşim (f):** bükülmüş ipekten iplik. / **dürr (f):** inci / **güher (f):** mücevher.

Nesir: Mesîhî sözün her kim ki mıstar üzre göre ebrîşim üzre dizilü dürr ü güher şanur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî'nin sözünü her kim satırların üzerinde görse (onu) ipekten bir ip üzerine dizili inci ve mücevher zanneder.

Mesîhî kendi şairlik yeteneğini, söz söyleme kudret ve kabiliyetini övmekte, sözlerini ipek bir iplik üzerine dizilmiş incilere, değerli mücevherlere benzetmektedir. Mıstar ile belirlenmiş satır çizgileri ipekten yapılmış ipliği temsil ederken üzerindeki her kelime de değer bakımından inci ve mücevherlerle eş tutulmaktadır. İnci, oluşumu sırasında zorlu süreçlerden geçmekte ve mücevherler de tabiatta kolayca bulunmayan madenlerin işlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Mesîhî de kendi sözlerini kolaylıkla ortaya çıkmayan, emek ürünü ve herkesin yapamayacağı güzellikte sözler olarak nitelemektedir.

Sözler, inci ve mücevhere; satır çizgileri de ipek ipliğe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mıstar-ebrîşim, söz-dürr ü güher kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır. Dürr, güher, ebrîşim kelimeleri zenginlik alameti olmaları bakımından **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur. Mıstar ve ebrîşim eski yazı ve kitap bilimi ile ilgili kelimeler olduğu için **tenasüp** ilgisiyle kullanılmıştır. Mıstar ile yazı çizgileri oluşturma geleneğine **telmih** yapılmıştır. Mesîhî'nin kendisinden başka biri gibi bahsetmesi **tecrit** sanatına örnek olmuştur. Mesîhî'nin sözünü mıstar üzerinde görenin bunu ibrişime dizilmiş inci ve mücevher sanması **tam teşbih**tir.

2.32. Gazel 84

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Çünkü gâvvâş bu deryâ-yı devâtuñ hâmedür

N'ola ger dizin dizin tolarsa işbu nâmedür

Kelimeler: gâvvâs (a): dalgıç. / devât (a): divit. / hâme (f): kalem. / nâme (a): mektup, risale, kitap, şiir.

Nesir: Çünkü bu deryâ-yı devâtuñ gâvvâsı hâmedür n'ola ger dizin dizin tolarsa? İşbu nâmedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu divit denizinin dalgıcı kalem olduğu için bu mektup dizin dizin dolarsa ne olur?

Âşığın sözleri, sevgiliye ulaşması umulan şiir dolu bir mektup gibidir. Bu mektubun içinde âşığın gönlünden kopan feryatlar, hasret sözleri, hayaller, sevgilinin güzelliği hakkında bilinenler vardır. Âşık bu sözleri, acısı ve çilesiyle mısra mısra, dizin dizin doldurur. Divit bir deniz gibi mürekkep ile doludur. Bu divit, anlam denizi olarak düşünülürse onun içinden inci gibi değerli ve etkili sözleri bulup çıkararak, bu denize dalan dalgıç da kalem olur. Beyitte geçen gâvvâs, deryâ, dizin dizin kelimelerinden yola çıkarak beyitte inci mazmunu olduğunu söylemek mümkündür. Etkili bir şiir sözünün yazılabilmesi, bir aşk namesine duygunun aktarılması kolaylıkla mümkün olan bir durum değildir. Ama burada sözü denilen kalem

dalgıcı o kadar mahirdir ki her seferinde mana denizinden paha biçilemez söz incileri çıkararak bunları mektuba sıra sıra dizer. Bu yüzden dizin dizin dolan bu mektubun yazılmasında şaşılacak bir durum yoktur. Bir mektupta satırlar üzerine yazılmış kelimeler gerçekte de sıra sıra dizili şekilde görülür. Bunda şaşılacak bir şey olmamasının bir nedeni de budur ancak şair, kaleminin gücüne atıfta bulunarak mektubun inci gibi sözlerle dolu olduğunu söylemek istemektedir.

İçi mürekkep dolu divitin bir denize, kalemin de dalgıca benzetilmesi **teşbih-i belîğ** sanatına örnek olmuştur. Dizin dizin, nâme, devât, hâme kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gavvâs, deryâ, dizin dizin inci ile ilgili kelimeler olduğundan tenasüp sanatına örnek olmuştur. N'ola sorusunda **istifham** sanatı vardır. Dizin dizin ifadesi **tekrir** sanatına örnektir.

2. Ey nigârına mahabbet-nâme yazup gönderen

Evveline şî'rümi yaz kim güzel ser-nâmedür

Kelimeler: ser-nâme (ff): mektup, kitap vs.nin başına yazılan yazı. / **nigâr (f):** nakış, resim, suret; put; tasvir gibi güzel sevgili.

Nesir: Ey nigârına mahabbet-nâme yazup gönderen, evveline şî'rümi yaz kim güzel ser-nâmedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey kusursuz güzelliğe sahip sevgilisine aşk mektubu yazıp gönderen, (mektubun) başına güzel bir sernâme olan şiirimi yaz.

Sernâme, eski resmi yazışma kurallarına göre yazılan yazının kime hitaben yazıldığını gösteren giriş kısmıdır. Bu kısımda kullanılan hitap cümleleri muhatabın mevkiine göre değişir. Bir mektubun sernâmesi de girişin etkili olabilmesi açısından önemlidir. Mektubu okuyan kişi bu ilk kısmın güzelliği ya da sıradanlığından elde ettiği izlenim ile mektubun geri kalanını okuyacaktır. Dolayısıyla iyi bir sernâme ile mektuba başlamak mektuptan beklenen etkinin artmasına sebep olacaktır.

Mesîhî, kendi şiirinin etkisini överek onun bir aşk mektubuna sernâme olacak kadar güzel olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken eski gelenekte bulunan mektup yazma ve yazılan mektuba muhataba uygun, etkili bir başlangıç yapma âdetini de hatırlatmaktadır. Sevgili, nigâr kelimesi ile anlatılarak **açık istiare** yapılmıştır. Şiir, sernâmeyle benzetilerek de **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey hitabı **nida** sanatına örnektir. Mahabbet-nâme, yazmak, göndermek, şi'r, ser-nâme kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

3. Niçün öykündün ruh-ı yâra diyü her şeb mehûn

Başına yıldızlar üşer bir büyük hengâmedür

Kelimeler: ruh (f): yanak. / öykünmek (t): özenmek, taklide çalışmak, benzetmek istemek. / hengâme (f): gürültü, patırtı, şamata; toplantı, cemiyet.

Nesir: Yıldızlar her şeb ruh-ı yâra niçün öykündün diyü mehûn başına üşer. Bir büyük hengâmedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yıldızlar her gece sevgilinin yanağına neden özendin, ona benzemeye çalıştın diye ayın başına üşüşür. (Bu ne) büyük bir şamatadır!

Sevgilinin yüzü; güzelliği, parlaklığı ve şekli itibarıyla dolunaya benzetilir. Dolunay nasıl geceleri dünyayı aydınlatıp bazı etkileri ile insanların hayatları üzerinde belirleyici oluyorsa sevgilinin güzel yüzü de âşık üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Âşık, sevgilinin bu güzel yüzünü gördüğünde mutlu ve huzurlu iken uzak kaldığında elemli ve hazindir. Âşığın tüm meşgalesi sevgili olduğundan kâinatın geri kalanındaki her şey ona sevgiliyi hatırlatmaktadır. Geceleri gökyüzüne baktığında, dolunayın etrafındaki yıldızları görüp bir gürültü patırtı içerisindeki bu toplanmayı, sevgilinin güzel yüzüne özenen ayın etrafında ona hesap soran yıldızlar olarak görmektedir. Bu durumda sevgilinin yüzü aya değil ay, sevgiliye benzemek için heves eder duruma düşmektedir. Âşığın gözünde sevgilinin güzelliğinden özge tüm güzellikler onun bir yansıması gibidir.

Ayın, sevgilinin yüzüne özenmesinin hesabını sormak için yıldızların toplanmasında **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Ayın sevgiliye özenmesi, yıldızların hesap soran insanlar gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Yıldız ve meh kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

4. Kirpüğün okın şehâ toğru tutar ancak gözün Var ise kaçdı yine ol kâfirün İslâmadur

Kelimeler: **kâfir (a):** Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine ve Allah'tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini inkâr eden kimse; klasik Türk edebiyatında siyah (renk); yarı sitem, yarı sevgi sözü olarak kullanılır.

Nesir: Şehâ; gözün, kirpüğün okın toğru tutar ancak ol kâfirün kasdı var ise yine İslâm'adur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey padişah (sevgili); gözün, kirpiğın okunu (bize) doğru tutar ancak o kâfirin kastı varsa yine İslâm'adır.

Bir hadiste “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona hıyanet etmez, yalan söylemez ve yardımını terk etmez. Her Müslümanın, diğer Müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır. Takva buradadır. Bir kimseye şer olarak Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi yeter.” (Tirmizî, Birr 18) buyurulmaktadır. Bu hadisten anladığımıza göre bir Müslümanın kanını dökmek diğer Müslümana yasaklanmış ve bunu yapanların Müslüman olamayacağı söylenmiştir.

Âşık; sevgilinin kirpiklerinin bir ok gibi olduğunu, her bakışında gönlüne saplanan bu oklardan dolayı zulme uğradığını, kanının döküldüğünü söyler. Sevgilinin yan bakış oklarıyla uğradığı bu eziyet yukarıdaki hadiste geçen temel ilkeyi hatırlatmaktadır. Bir Müslümana zulmeden olsa olsa bir kâfir olur. Sevgilinin bu zulümlerinden dolayı kâfire benzetilmesinde sitemler olsa da âşık bu durumun bir çeşit ilgi vesilesi olmasından memnundur. Sevgili, âşığı muhatap alıp ona kötü davranırsa, kâfirlerin Müslümanlara yaptığı eziyet ve zulümlerin aynısını gösterse bile âşık bu durumu kabullenmekte, niteliği kötü olsa da bu ilgiden memnun olmaktadır.

Şehâ hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatı vardır. Kirpik oka ve göz kâfire benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. İslâm ile kastedilen Müslüman âşık olduğundan **mecaz-ı mürsel** sanatı yapılmıştır. İslâm ve kâfir kelimeleri arasında **tezat** vardır. Gözün kâfir olarak nitelenmesi kapalı istiare ve teşhis sanatına örnektir.

5. Ey Mesîhî tapu kılduğın büt-i sîmînlere

Şûretâ gören şanur kim tâ'atûñ eşnâmadur

Kelimeler: bût-i sîmîn (ff): gümüş bedenli güzel, sevgili. / sûretâ (a): dış görünüşe göre, görünüşte, zahiren. / esnâm (a): putlar. / tapu kılmak (t): itaat etmek, tebaiyet etmek, inkıyat etmek; tazim etmek, hürmet etmek; hizmet etmek; tapmak, ibadet etmek.

Nesir: Ey Mesîhî, bût-i sîmînlere tapu kılduğuñ gören sûretâ sanur kim tâ'atûñ esnâmadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, gümüş bedenli güzellere ettiğın hürmet ve tazimi gören görünüşte putlara ibadet ettiğini sanır.

Put, bir insan elinde yapılan ve kendisine kutsiyet atfedilen, ibadet ve tazim için kullanılan nesnedir. Bazı eski insanlar, putların sayesinde kendilerine bela ve musibetlerin uğramadığını, dünya üzerinde emin bir şekilde yaşadıklarına inanırlar. Putların etrafında dönüp dua etmek, önlerinde eğilerek saygı filleri göstermek, putlar adına kurban kesmek gibi bazı ibadet şekilleri mevcuttur. İslam dini özellikle Arap yarımadasında bulunan yaygın puta tapma inanışını kökten reddetmiş ve insan yapımı nesnelere ilahi anlamlar yüklenmesini yasaklamıştır. İbadet ve taatin yalnızca Allah'a karşı yapılacağını temel ilke olarak ortaya koymuştur. Puta tapmak, Allah'ın otoritesine ortak koşma anlamına geleceğinden bu tür bir günahın affedilmez günahlar arasında olduğunu söylemiştir.

Putu, ibadet edilen nesneler olmasının yanında bazı hatıraları canlandıran, insan yapımı sanat eserleri olarak da görebiliriz. Bir sanatkâr elinde yapılan bu heykeller, mükemmel görünmeleri için el işçiliği ile en ince ayrıntısına kadar titizlikle oluşturulmaktadır. Bu mükemmellik ve kusursuz güzellik anlayışı, âşığın sevgiliyi de bir heykele benzetmesine sebep olmuştur. Sevgili, kusursuz güzelliğiyle sanki bir sanatkâr elinden çıkmış heykel gibidir. Gümüş rengindeki teni de bu benzetmeyi destekler niteliktedir.

Âşığın sevgiliye olan hürmeti ve ilgisi o derece fazladır ki gören sanki ona tapıyor sanır. Bu değer verme durumunu bir put gibi güzel olan ve tıpkı bir heykeli andıran sevgili karşısında icra eden âşığın hâlini, gerçekten de puta tapan eski putperestlerin yaptığı ibadet şekillerine benzetmek mümkündür. Âşık, gerçekte puta tapan bir itikadının olmadığını ancak sevgiliye olan bağlılığının ve ona verdiği değerın kendisini böyle gösterdiğini belirtmektedir. Sevgililer şeklinde çoğul ifade kullanılması Mesîhî'nin rint tabiatının bir göstergesidir.

Ey Mesîhî ifadesinde hem **nida** hem **tecrit** sanatı vardır. Sevgililer gümüş tenli putlara benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Büt, esnâm, sûret, tapu kılmak, tâ'at kelimeleri arasında **tenasüp** oluşmuştur.

2.33. Gazel 85

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1. Cāmdur çarhuñ kimisi kimisi hum-hānedür

Ger degülse nâlesi çarhuñ neden mestānedür

Kelimeler: hum-hâne (ff): meyhane, şarap mahzeni. / mestâne (f): aşk ile kendinden geçmiş, aşk sarhoşu olmuş.

Nesir: Çarhuñ kimisi cāmdur kimisi hum-hānedür. Ger degülse çarhuñ nâlesi neden mestānedür?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Şu feleğin kimisi kadeh kimisi meyhanedir. Eğer böyle değilse feleğin bağırışı neden sarhoşcadır?

Felek, gökyüzü demektir. Eskilere göre, gök tabakası dokuz katmandan oluşmaktadır. Her semada bir yıldız olduğu tasavvur edilmiştir. İlk felekte Kamer, diğer altı felekte de Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zühal gibi gök cisimlerinin bulunduğu inanılır. Sekizincisi sabitelerin bulunduğu felekü'l-burucdur. Dokuzuncu kısımda içinde hiçbir şeyin bulunmadığı, bütün gökleri kaplayan felek-i atlas vardır. Bu kısma felekü'l-eflak veya felek-i a'zam, felek-i âlâ da denir. İslam şeriatındaki adı arştır. Bu yedi kısımda bulunan gök cisimlerinin her birinin dünyadaki canlı ve cansız her şeye hükmettiği ve onları etkileyen bir yapıda olduğu varsayılır. Yıldızlar uğurlu ya da uğursuz olarak sınıflandırılmış ve her birinin kendisine has özelliklerinin olduğu, hâkim olduğu bölgelerin bulunduğu, bu hâkimiyetin belli saatlerde gerçekleştiği düşünülmüş, işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe dayandırılmıştır (Onay, 2019: 176).

Şairler, kaza ve kadere itiraz edemeyip dünyada meydana gelen olayları feleğe ve yıldızlara dayandırarak gönüllerindeki itirazı dile getirmişlerdir. Eski astronomi ilmine göre gökler bir mihver üzerinde dönmektedir. Fakat bu dönüş doğudan batıya, yani tersinedir. Bu yönüyle çarh-ı kec-rev, çarh-ı gerdûn, çarh-ı çep-endâz gibi tabirler şairler tarafından çokça kullanılmıştır. Felek; aksine dönen, aldatan manasında şikâyet edilen bir unsur olarak dile getirilmiştir (Onay, 2019: 176).

Şair, eski inanıştaki bu felek anlayışına göre gökyüzünün bir katını kadehe diğerlerinden birini de meyhaneye benzetmektedir. Sanki diğer felekler de bu meyhanedeki kadehlerden akan şarap ile sarhoş olmuşlardır. Feleğin aksine dönüşü düz yolda yürüyemeyen sarhoşlar gibidir. Gökyüzünden gelen yıldırımlarla beraber duyulan gök gürültüleri de bu sarhoşların naralarına benzetilmiştir. Bu gök gürültüleri şaire göre sarhoşça bağırımlar gibidir ve bu durum feleğin sarhoşluğuna delildir.

Felekler kadehe ve meyhaneye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Feleğin bir sarhoş gibi düşünülüp gök gürültülerinin sarhoş narasına benzetilmesinde **teşhis** ve **kapalı istiare** vardır. Neden sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır. Câm, hum-hâne, nâle, mestâne kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Nukl encüm mey şafak sâgar hilâl ü sâki hûr

Kehkeşân tahta-i pişhûn [u] felek mey-hânedür

Kelimeler: sâgar (f): içki kadehi. / kehkeşân (f): samanyolu. / nukl (a): içkiyle yenen yiyecek, meze, çerez.

Nesir: Nukl encüm, mey şafak, sâgar hilâl ü sâki hûr, kehkeşân tahta-i pişhûn [u] felek mey-hânedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yıldızlar meze, şafak şarap, hilal kadeh, huri sâki, samanyolu galaksisi tahtadan bir sofraya ve felek meyhanedir.

Klasik Türk şiirinin başkarakteri âşığın gözünde şarap, aşk ile bir tutulmuştur. Şarabın rengi, kokusu, verdiği keyif ve sonrasındaki sarhoşluk etkileri aşkın etkilerine benzetilmiş, bazen şarapla ilgili unsurlar sevgilinin güzellik unsurlarıyla örtüşmüştür. Şarabın sunulduğu

meyhanenin yanında kadeh, sâki, meze, meclis, sùrahi, küp vb. birçok unsur farklı benzetme ve hayallerle ifade edilmiştir.

Âşığın gözünde kâinat bir işret sofrası gibi hayal edilmektedir. Gökyüzüne dağılmış yıldızlar masanın üstüne yayılmış mezeler gibidir. Güneşin doğuş anında etrafı aydınlatan kızılığ şarabın rengiyle aynıdır ve güneşin ışığı ile şarabın âşığın gönlüne verdiği aydınlık arasında bir benzerlik vardır. Hilalin şekli kadehe benzetilmiş, bu kadehlerle içki dağıtan sâkiler de cennet hurileri gibi hayal edilmiştir. Bütün bu gök cisimlerinin tamamının bulunduğu galaksimiz tahtadan bir işret sofrası gibi düşünülerek feleğin de bir meyhane olduğu tasavvur edilmiştir.

Yıldızların mezeye, şafağın şaraba, hilalin kadehe, hurinin sâkiye, samanyolu galaksisinin tahtadan bir sofraya ve feleğin meyhaneye benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Nukl encüm, mey şafak-kehkeşân tahta-i pişhûn; sâgar hilâl, sâki hûr- felek mey-hâne kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı yapılmıştır. Encüm, şafak, hilâl, kehkeşân, felek kelimeleri kendi arasında; nukl, mey, sâgar, sâki, mey-hâne kelimeleri de kendi arasında **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur.

3. Sûsen ü gül görelî sen serv-şaddî bâğda

Birisi gömgök delü biri kızıl dîvânedür

Kelimeler: serv-kadd (ff): uzun boy, uzun boylu sevgili. / sùsen (f): iris çiçeğı.

Nesir: Sùsen ü gül sen serv-kaddî bâğda görelî birisi gömgök delü biri kızıl dîvânedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Susen ve gül, sen selvi boyluyu bahçede gördüğünden beri biri zır deli, diğeri kızıl divanedir.

İris çiçeğı olarak da bilinen sùsen, mavi-mora çalan rengi ve süzgün bakan bir göze benzemesi ile şiirlere konu olmuştur. Çiçekler arasında en çok anılan gülün yanında farklı rengi ve güzelliğıyle dikkat çeker. Sevgilinin bakışı bazen sùsene benzetilmiştir. Yunan mitolojisinde de karşılık bulan ve ölümü sembolize eden bir çiçektir.

Sevgilinin güzelliği ona benzetilen her şeyden daha üstündür. Tüm güzellikleriyle bağda bulunan çiçeklerden en çok dikkat çeken ikisi gül ve sûsendir. Bu iki çiçek sevgilinin uzun boyu ile bahçede gezindiğini görünce kıskançlıklarından deli olmuştur. Renklerinden dolayı biri mavi-mor bir deli, diğeri kızıl bir divane şeklinde hayal edilmiştir. Kızıl divane tabiri ile şarap arasında da bir ilgi olduğu söylenmektedir (Onay, 2019: 50).

İki çiçeğin delirmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Bu çiçeklerin delilik alameti olarak kullanılan renkler sıralı bir şekilde söylenerek sûsen-gömgök delü, gül-kızıl dîvâne kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı oluşmuştur. Sevgilinin boyu serviye benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Sûsen, gül, serv, bâg kelimeleri ve gömgök delü, kızıl dîvâne kelime grupları arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

4. Cân alup bir bûse virürmiş şeb-i vuslatda yâr Yârdan kim men° ider gönlümi çün cân cânadur

Kelimeler: şeb-i vuslat (fa): kavuşma gecesi.

Nesir: Yâr şeb-i vuslatda cân alup bir bûse virürmiş, gönlümi kim yârdan men° ider çün cân cânadur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili, kavuşma gecesinde bir öpücük verip can almış. Gönlümü sevgiliden kim alıkoyar ki benim canım, canana (feda)dır.

Âşık, üzerinde taşıdığı canı bir emanet bilir ve bu emanetin sahibi sevgilidir. Can, sevgili ne zaman dilerse ona teslim edilmeye hazırdır. Bunun için sevgilinin bazen bir bakışı bile yetebilir. Vuslat anında bahsettiği bir öpücüğün karşılığı, sevgili dilerse âşığın canıdır. Âşık, sevgiliye olan ilgisi ve iştihakı ile sevgili dışındaki tüm değerlerini feda etmeye hazır olduğunu bildirmektedir. Âşık, canını sevgiliye verdiğinde esas maksadına ulaşmış olur. Onun hayat sebebi olarak gördüğü sevgili, fedakârlık gösterilebilecek tek kişidir.

Cân, yâr, gönül, vuslat kelimeleri ile **tenasüp** sanatı yapılmıştır. İkinci mısradaki **istifham** sanatı ile **tecâhül-i arif** yapılmıştır. Sevgili can olarak düşünüldüğünden **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Cân almak ve bûse vermek arasında anlamsal bir **tezat** söz konusudur.

5. Ey Mesîhî hûblar şayd itmeğe şîrûndeki Halka-i cîm ile her bir nokta dâm u dânedür

Kelimeler: sayd (a): avlama, avlanma. / dâne (f): kuş yemi. / dâm (f): tuzak.

Nesir: Ey Mesîhî, şîrûndeki halka-i cîm ile her bir nokta hûblar sayd itmeğe dâm u dânedür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, senin şîirindeki “cim” harfinin halkası ile her bir nokta, güzelleri avlamak için bir tuzak ve o tuzağın yemidir.

Mesîhî, her fırsatta kendi şîirinin gücünü ve sevgililer üzerindeki etkisini dile getirmekte, etkili söyleyişi ve derin anlamlarıyla gönül kazanan sözleri olduğunu söylemektedir.

Gönül kazanma işini bir av metaforuyla ifade eden şair, kuşları avlamak için kullanılan eski bir avcılık yöntemini ortaya koymaktadır. Bir tuzağın altına konulan yem taneleri ile kuşların dikkati çekilmekte, sonuçta üzerine kapanan tuzak ile kuşlar ele geçirilmektedir. Klasik Türk şîirinde sevgilinin saçları Arap alfabesindeki cim (ج) harfine benzetilmekte, bu harfin ortasında bulunan nokta da âşığa kurulmuş tuzağın içindeki yem gibi düşünülmektedir. Saçın kıvrımı ile cim harfinin kıvrımlı yapısı da bir benzerlik göstermektedir.

Mesîhî, kendi şîirinde geçen tüm cim harflerinin güzelleri avlamak için kurulmuş tuzaklar gibi olduğunu söyler. Harflerin noktalarını da bu tuzağın yemi gibi düşünmektedir. Etkili söz söyleme gücüyle sevgililerin gönlünün kazanılacağını belirtmektedir. Nitekim şair, gazelinin hüsn-i makta beytinde yani bundan önceki beyitte üç kere cân kelimesini kullanarak bu harf oyununu gerçekleştirmiştir.

Cim harfi bir tuzağa, ortasındaki nokta da bu tuzaktaki yeme benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey Mesîhî hitabında hem **nida** hem de **tecrit** sanatı vardır. Güzeller avlanacak kuşlara benzetilerek **kapalı istiare** yapılmıştır. Sayd itmek, dâm ve dâne kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2.34. Gazel 86

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

1. Ğam u ğussa gönülde şöyle kim var

Olupdur iz hümâ isneyni fi'l-gâr

Kelimeler: gussa (f): gam, keder, hüzn, tasa.

Nesir: Gam u gussa gönülde şöyle kim var, iz hümâ isneyni fi'l-gâr olupdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönüldeki gam ve keder, iz hümâ isneyni fi'l-gâr (iki mağara arkadaşı) (اثنَينِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ) olmuştur.

Âşık, sevgiliden ayrı kaldığı her anda gam ve kederle dolmaktadır. Onun gönlü bu iki misafiri sürekli ağırlamakta, gam ve keder iki sıkı dost gibi âşığın gönül evinden çıkmamaktadır. Gönüldeki bu derterin varlığı sevgiliye olan özlem ve hasretin hiç bitmediğinin göstergesidir.

Âşık, gönlünü bir mağaraya benzeterek Tevbe suresi 40. ayetten kısmen iktibas ile gam ve gussayı iki sıkı dost olan Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ebubekir'e (a.s.) benzeterek onların hicret yolculuğu sırasında sığınmış oldukları mağarada yaşanmış hadiselerle telmihte bulunmuştur. "O ikisi mağarada beraberdi." anlamına gelen Arapça kısımda gam ve kederin âşığın gönlünde birleşmesine vurgu yapılmıştır.

Gönül mağaraya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gam ve keder, iki mağara arkadaşına benzetilerek **kapalı istiare** yapılmıştır. Hz. Peygamber ile Hz. Ebubekir'in hicret yolculuğu sırasında düşmandan kaçarken sığındıkları mağarada yaşanan olaylara **telmi** vardır. *Kur'an-ı Kerim* ayetinden alıntı yapılarak **iktibas** yapılmıştır. Gam ve gussa kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gam u gussa-iz hümâ isneyni, gönülde-fi'l-gâr kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2. Cihānda işbu çarḥ-ı kec-revişden

Bu gerdiş key muḥālifdür be hey yâr

Kelimeler: **kec-reviş (ff):** eğri yol, üslubu, gidişi, tarzı doğru olmayan. / **çarh (f):** gökyüzü, kâinat, felek, âlem, dünya baht, talih, felek. / **muhâlif (a):** muhalefet etme, karşı çıkma, uygun düşmeme, zıtlık. / **gerdiş (f):** dolaşan, dönen, devreden. / **key (f):** ne zaman, ki ey nidası; (öyle) iyi, muhteşem; gayet, pek, çok.

Nesir: Be hey yâr, cihânda işbu çarh-ı kec-revişden bu gerdiş key muhâlifdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, dünyada bu (talihimizin zıddına) eğri dönen felek ne zaman tersine dönecektir?

Eski astronomi bilgisine göre dokuz katmandan oluşan feleğin insanın bahtını tersine çeviren bir etkisi bulunmaktadır. Dokuzuncu kat feleğin diğer felekleri dönüş yönlerinin aksine döndürme gibi bir etkisinin olduğuna inanılır ve bu etki nedeniyle insanların kaderleri üzerinde de olumsuz bir etkisi olduğu kabul edilir. Bundan dolayıdır ki felek kahpe, dönme gibi olumsuz kelimelerle anılır. İnsanlar hayatlarında olumsuz giden herhangi bir durumda suçlu olarak feleğin bu terse dönüşünü sorumlu tutarlar. Suçu feleğe ve talihe atmak toplum nezdinde kabul gören bir davranış olmuştur.

Âşık, sevgiliden gördüğü her türlü olumsuz davranışa karşı, kötü talihinin bir sebebi olarak diğer insanlar gibi suçu, eğri bir menzile sahip olan feleğe atmıştır. Âşık, kötü talihinin ne zaman düzeleceğine, olumsuz gidişin ne zaman son bulacağına dair cevapları aramaktadır. Sevgiliye sorulan soruda aslında bir talep de vardır. Ey sevgili, gel ve bu kötü gidişe bir dur de, ayrılık ve sensizlik zehrini bana tattırma, demek istemektedir. Sevgilinin yanında bulunmak, ona kavuşmuş olmak âşık için dünyadaki en büyük nimet olup ondan daha büyük bir talih düşünmemektedir.

Cevabı bilinen bir soru sevgiliye sorularak **tecahül-i arif** sanatı yapılmış ve ey hitabıyla **nida** sanatına örnek verilmiştir. Cihân, çarh, gerdiş, muhâlif kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

3. Ki Mūsā-veş geçer yārân-ı ḥasret

Baḳar her ṭağ u taş gōñüllü dīdār

Kelimeler: **dîdâr (f):** yüz, güzel yüz, çehre. / **gönüllü (t):** bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen; seven kimse veya sevgili; çok istekli.

Nesir: Yârân-ı hasret Mûsâ-veş geçer, bakar ki her tag u taş gönüllü dîdâr.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Hasretin dostları Musa gibi geçer, bakar ki bütün dağ ve taş sevgilinin güzel yüzü (gibidir).

Hız. Musa, kavminin ihanetlerinden ve dünyalık sıkıntılardan bunaldığı bir anda Allah'tan kendisini görmek istemiş, buna karşılık dünyalık gözle bu durumun mümkün olamayacağı uyarısını Rabbinden almıştır. Hız. Musa'nın bu isteğine karşı Allah, bir dağa nurunun tecelli edeceğini bildirerek güç ve kuvvetinin azameti karşısında dağların bile buna dayanamayacağını söylemiştir. Tecelli ettiği Tur dağı paramparça olmuş, Hız. Musa da bu hadise karşısında dayanamayarak şuurunu kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Allah ile doğrudan konuşma imkânı bulan Hız. Musa'ya Kelimullah sıfatı verilmiştir.

Âşık kendisini Hız. Musa'ya benzetmiştir. Hız. Musa'nın Allah ile konuşup cemalinin nurunu görme şerefine ermesi gibi kendisinin de sevgilinin güzel yüzüne bir gün kavuşup hasretinin dineceğini umut etmektedir. Allah nurunun dağlara, taşlara tecelli ettiği Tur dağındaki hadise gibi âşığın muhayyilesinde, görünen her dağ, taş ne varsa sevgilinin güzel yüzünü anımsatmaktadır. Hasret ile âşık, gördüğü tüm nesnelerde sevgilinin izini aramaktadır. Bir zaman Allah nurunun tecelli ettiği bu dağ ve taşlar sevgilinin nurunu da içermektedir. Âşık, bu düşünce ile varlığın tamamında tek bir varlığı görüp onu hayal etmektedir.

Hız. Musa kıssasına atıfta bulunularak **telmih** sanatı yapılmıştır. Hız. Musa'nın Allah ile konuşması ile sevgiliye duyulan hasretin dinmesi arasında **teşbih-i mufassal** vardır. Dağ, taş, Musa, dîdâr kelimeleri arasında Tur dağındaki hadiseleri hatırlatması bakımından **tenasüp** ilgisi vardır.

4. Nice zâr olmasun bülbül ki olmuş

Mağâm-ı dâmen-i gül nâhun-ı hâr

Kelimeler: **zâr (f):** ağlama, girye, hazin hazin ağlayan. / **nâhun (f):** tırnak. / **hâr (f):** diken / **dâmen (f):** etek, uç, kenar.

Nesir: Nice zâr olmasun bülbül ki makâm-ı dâmen-i gül nâhun-ı hâr olmış.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bülbül nasıl ağlayıp figan etmesin çünkü gülün eteğinin makamı (hep) diken tırnakları olmuştur.

Bülbülün güle olan karşılıksız aşkı âşıkların dilinde sıkça anlatılan hikâyelerdendir. Bülbülün sevgilisinden hep cefa görüp bir türlü ona kavuşamaması âşığın kendisini bülbüle benzetmesine sebep olmuştur. Bülbülün seher vakti gül bahçesinde ötüşü ile âşığın ah edip figan etmesi arasında da bir benzerlik kurulmuştur. Bu onulmaz âşık bülbül, güle olan aşkını ilan etse de güle yaklaşması dahi mümkün olmamaktadır. Gülün etrafını çevreleyen dikenler her defasında bülbülü yaralamakta ve onun kanı ile güller sulanmaktadır.

Âşık, bülbülün kendisi gibi ağlayıp inleyen bir hâlde ötüşüne hak vermektedir. Etrafı dikenlerle çevrilmiş güle karşı bu inleyiş, tıpkı sevgilisine kavuşamayan âşığın ah edip inlemesine benzemektedir. Bülbül de âşık da sevgilisine kavuşamayacak iki yaralı sevdalı olup çıkardıkları sesler hep hüznü, hep ağlamaklı olmaktadır.

Gül ve Bülbül hikâyesine **telmih** yapılmıştır. Şair, bülbülün ötüşündeki hüznü güllerin etrafındaki dikenlerin çoğalmasına bağlayarak **hüsn-i ta'lil** sanatı yapmıştır. Dikenler tırnaklara benzetilmiş ve gülün alt kısımları etek olarak düşünülmüştür. Bu iki durum **teşbih-i belîğ** sanatına örnektir. Bülbül, gül, hâr kelimeleri arasında **tenasüp**; gül ve hâr kelimeleri arasında **tezat** ilgisi vardır.

5. Seg-i Aşhâb-ı Kehf ululuğ eyler

Har-ı Âsâ görürsin gökde uçar

Kelimeler: seg (f): köpek. / har (f): eşek

Nesir: Seg-i Ashâb-ı Kehf ululuk eyler, har-ı Âsâ gökde uçar görürsin.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ashab-ı Kehf'in köpeği ululuk eylerken Hz. İsa'nın eşeğini gökte uçarken görürsün.

Kur'an-ı Kerim'in Kehf suresinde başından geçenlerin anlatıldığı yedi uyurlar olarak bilinen Ashab-ı Kehf, Tarsus civarında yaşadığı düşünülen ve devrin idarecilerine karşı tevhit anlayışını savundukları için cezalandırılan, inanmış insanlardır. Ölüm tehditlerine karşı bir mağaraya saklanan bu genç insanların Allah'tan gelen bir mucize ile mağarada 309 sene uyudukları rivayet edilir. Mağaraya giden yolculukları sırasında kendilerine “Kıtmir” adlı köpekleri de eşlik etmiştir. Kıtmir'in bu gençlere olan sadakati nedeniyle cennete giren hayvanlardan olduğu anlatılır (Pala, 1995: 49).

Ashab-ı Kehf'in köpeği gibi iyi insanlara hizmette bulunan bir başka hayvan da Hz. İsa'nın Kudüs yolculuğu sırasında üzerine bindiği eşektir. Bu eşek, *Matta İncili* 21. bölümde anlatılmaktadır. Hz. İsa'nın eşeğe binerek Kudüs'e girişinde önceki peygamberlerin işaret ettiği bir sırrın bulunduğuna inanılmaktadır.

Bu iki hayvanın hizmet ettikleri özel insanlara göre değer kazanıp yüceltilmeleri kendini değersiz hisseden âşığa yol göstericidir. Sevgilinin yanında olup onun değeriyle kendisinin de kıymetlenmesini bekleyen âşık, bu iki hayvanı örnek göstererek aşkındaki sadakati ispatlamaktadır.

Hem Ashab-ı Kehf'in köpeğine hem de Hz. İsa'nın eşiğine ve bu hayvanlar etrafında gelişen hadiselerle **telmiḥ** yapılmıştır. Seg-i Ashâb-ı Kehf-har-ı ʿÎsâ, ululuḡ eyler-gökde uçar kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

6. Ne kândandur ʿaceb ruḥsâr u eşküm

Ki yokdur bu zer ü sîme harîdâr

Kelimeler: ruḥsâr (f): yanak, yüz. / eşk (f): gözyaşı. / harîdâr (f): alıcı, müşteri. / kân (f): maden yatağı, maden ocağı.

Nesir: Ruḥsâr u eşküm ʿaceb ne kândandur ki bu zer ü sîme harîdâr yokdur?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Altın ve gümüşüne (hiç) müşterinin olmadığı bu yüzüm ve gözyaşım acaba hangi maden ocağındandır?

Âşık, çektiği ızdırap ile cismen zayıflayıp görünüş olarak bir hastaya benzemektedir. Çehresi sararıp gözyaşları da coşmaktadır. Sararmış yüzünde beliren gözyaşları bir maden ocağından çıkan değerli madenler olarak hayal edilmektedir. Yüzünün sarılığı itibarıyla altın akla gelirken gözyaşları da gümüşe benzemektedir. Ancak bu altın ve gümüşe bir alıcı çıkmamaktadır. Müşterisi olmayan bu madenin aslında sebebi sevgilidir. Ayrılığın acısı ile dolup taşan gözyaşları, âşığın yanında değerli iken sevgilinin nezdinde sıradandır. Bu değer bilmezlikten usanan âşık, kendi kendine sorduğu ama cevabını bildiği bu soru ile sevgiliye sitemini iletmektedir.

Yüz altına ve gözyaşı gümüşe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Kân, zer, sîm, harîdâr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Cevabı bilinen bir soru sorularak hem **istifham** hem de **tecahül-i arif** sanatı yapılmıştır. Ruhsâr-zer, eşk-sîm kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

7. Nitekim kimse beni hîçe şaymaz

Şanuram ben de ğayrî leyse fi'd-dâr

Kelimeler: gayrî leyse fi'd-dâr (a): evde başkası yok.

Nesir: Nitekim kimse beni hîçe saymaz, ben de gayrî leyse fi'd-dâr sanuram.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Nitekim kimse beni hîçe saymaz. Ben de evde benden başkası yok sanırım.

Şair, yalnızlığını fazlasıyla hissetse de onun söz söyleme kabiliyeti anlamında hîçe sayılacak bir durumu yoktur. Etkili sözleri ve şairlik yeteneği ile bir evde tek başına olan ve o mekânın sahibi gibi özgürce davranan bir hâlde kendini hissetmektedir. Şair bu sözleri ile söz söyleme yeteneği sayesinde toplum içerisinde kendisine önemli bir yer edindiğini, şiir meydanında adının duyulduğunu ifade etmektedir (Akbudak, 2008: 281). Eski sufilerce kâinat bir eve benzetilmiş ve bu evde herkesin ev sahibi gibi davranmasının yanında, faniliği açısından da misafir gibi davranmanın gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Beyitte, tamamı leyse fi'd-dâri gayruhû deyyârun şeklindeki “Evde (kâinatta) ev sahibinden (Allah’tan) başkası yoktur.” anlamına gelen sufi sözü kullanılarak **irsal-i mesel** sanatına başvurulmuştur.

8. Ekâbir ragmı çıkmaz sîneden hiç Mücâvirdür belî dûzahda küffâr

Kelimeler: **ekâbir (a):** büyük adamlar, ileri gelenler; yüksek, yüce mevki ve mertebede bulunanlar. / **ragm (a):** inadına, zıddına davranma; körlük ve nisbet. / **mücâvir (a):** komşu olmak, bir mabet veya tekkenin etrafında oturan ve oradan ayrılmayan kimse. / **dûzah (f):** cehennem, cehennem ateşi.

Nesir: Ekâbir ragmı sîneden hiç çıkmaz, belî küffâr dûzahda mücâvirdür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O kendini büyük görenlerin körlük ve inadı göğüsten hiç çıkmaz. Evet, kâfirler cehennemde komşudurlar.

Şair, kendi mütevazı kişiliği ile kendini üstün görenlerin yan yana gelmesinden dolayı gönlündeki huzursuzluğu dillendirmektedir. Her devirde sosyal statü anlamında üstün olanlar, varlıklı kimseler diğerlerini küçük görme ve onlara kötü davranmaya meyillidir. Şair, bu üstünlük taslayan tavrın acısını sinesinde hep hissetmiştir. Bununla beraber kâfirlerin cehennemde komşu olmaları hatırlatılarak şairin sinesi, uğradığı haksızlıklar ve ileri gelenlerden gördüğü kötü muamele sebebiyle cehenneme benzetilmiştir. Hem ekâbirin kötü tavırları hem de sevgilinin ettiği zulüm ve eziyetler cehennemde komşu olan kâfirler gibi âşğın sinesinde birleşmiştir.

Kendini büyük görenler kâfire ve âşğın sinesi cehenneme benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Dûzah, küffâr ve çıkmaz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Ekâbir ragmı-küffâr, çıkmaz-mücâvirdür, sîneden-dûzahda kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** vardır. Ragmın bir ok gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** vardır.

9. Anuñ kim Haqq ile hiç işi yokdur Mesîhî söyleme kim eylemez kâr

Nesir: Mesîhî anuñ kim Hakk ile hiç işi yokdur, söyleme kim kar eylemez.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey) Mesîhî, Hakk ile hiç işi olmayan kişiye (boş yere bir şeyler) söyleme zira söylediğinin faydası yoktur.

Mesîhî hem sevgiliden hem de toplum içerisinde gördüğü kötü muameleden yakınırken bir Müslümana yapılan eziyetlerden dolayı buna sebep olanları kâfire benzetmiştir. Bu hayal ile Hak ile işi olmayanların edilen nasihatlerden de bir nasibinin olmayacağını belirtir. Şair, öğüt verip durmanın işe yaramayacağını çünkü söz ile yola gelmeyecek bu kişilerin edilen nasihatlerden de fayda sağlamayacağını ifade etmiştir.

Mesîhî'nin kendi kendine hitap ve nasihat etmesinde **nida** ve **tecrit** sanatı vardır. Hak kelimesi hem “Allah, Cenab-ı Hak” hem de “doğru, hakikat” anlamına gelecek şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır.

2.35. Gazel 87

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Virdügiyçün sünbül-i dil-dârdan yiller eser

Gül gibi gönlüm açılır her kaçan yiller eser

Kelimeler: **dil-dâr (ff):** gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili. / **kaçan (t):** ne zaman. / **eser (a):** iz, nişan, işaret.

Nesir: Yiller sünbül-i dil-dârdan eser virdügiyçün her kaçan yiller eser gönlüm gül gibi açılır.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yeller, sevgilinin sümbül saçından iz (koku) taşıdığı için ne zaman rüzgâr esse gönlüm gül gibi açılır.

Âşığın muhayyilesini dolduran tek şey sevgilinin hayalidir. Gördükleri, hissettikleri sevgiliyi hatırlattıkça değer kazanır. Seher vaktinde esen rüzgârın âşığın hayal dünyasında ayrı bir önemi vardır. Bu rüzgâr sadece esen bir yelden ibaret değildir. Sevgilinin dağınık

saçları arasından dolanarak onun kokusunu yüklenmiş bir rüzgârdır. Bu özelliği ile sevgiliden haber taşır. Rüzgârın içinde sevgilinin işaretleri, nişaneleri bulunur. Âşık, bu rüzgârın etkisi ile sevgilinin saçlarının kokusunu duyar ve sümbül çiçeğinden gelen güzel kokularda olduğu gibi gönlü ve ruhu açılır. Bu rüzgârların etkisi ile âşığın gönlü, yeni açılan bir gül güzelliğine dönüşür. Eskiler çiçeklerin rüzgârdan dolayı açıldığına inanırlardı. Şairin rüzgâr estiğinde açılıp ferahlayan gönlünü güle benzetmesi boşuna değildir. Saba rüzgârı nasıl goncanın açılıp gül olmasını sağlıyorsa âşığın da bir gonca gibi dar, sıkıntılı gönlünü yüklendiği sevgiliye ait kokularla ferahlandırır.

Sevgilinin saçları sümbüle benzetilmiş ama saçlar söylenmediği için **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Âşığın gönlü güle benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Eser kelimesi iki farklı anlamda kullanıldığından, kelimelerin ikinci harfi farklı olmakla birlikte çıkış yerlerindeki yakınlıktan dolayı **muzari cinas** sanatına örnek olmuştur.

2. Mâder-i eyyâm her gice kimûnle cem° olur

Kim güneş gibi yalın yüzlü toğurur her seher

Kelimeler: eyyâm (a): günler; zaman, devir. / mâder (f): anne, valide.

Nesir: Mâder-i eyyâm her gice kimûnle cem° olur kim her seher güneş gibi yalın yüzlü toğurur?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Her seher, güneş gibi (bir) alev yüzlü doğuran günlerin annesi, her gece kiminle bir araya gelir?

“Her gün yeni bir güne gebedir.” diye bir söz vardır. Ufukta parlayan güneş, doğan yeni günün habercisidir. Bu tabiat hadisesi şairin gözünde bambaşka bir hayal olarak düşünülmüştür. Zaman bir anneye benzetilerek sanki bu anne, her gece biriyle beraber olup sabahında alev yüzlü bir çocuk doğurmaktadır. Bu alevden ve enerjisi yüksek çocuğun hâli, bilinmeyen babanın vasıflarından haber vermektedir. Güneşin dikkat çeken güzelliği, onun ebeveyninin de güzelliğine kanıttır.

Geçen zaman bir anneye benzetilerek **açık istiare**, günler çocuğa benzetilerek **kapalı istiare** yapılmıştır. Zaman annesinin her sabah güneş gibi parlak yüzlü yeni bir gün doğurması

teşbih-i mufassaldır. Normal bir tabiat hadisesi daha farklı bir sebebe bağlanarak **hüsn-i ta'lil** sanatı yapılmıştır. Kiminle cem olur sorusu **istifham** sanatına örnektir. Mâder, togurur; gece, seher, güneş kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gice ve seher kelimeleri arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur.

3. Nergisüñ gördükçe şebnem çeşm-i h^vâb-âlûdını Uyhusın açmağa lutf ile yüzine şu seper

Kelimeler: hâb-âlûd (ff): uykulu, uyku basmış. / şebnem (f): çiğ tanesi, gözyaşı.

Nesir: Şebnem, nergisüñ çeşm-i hâb-âlûdını gördükçe lutf ile uyhusın açmağa yüzine su seper.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Çiğ tanesi, nergisin uykulu gözlerini gördükçe (onun) uykusunu açmak için yüzüne lütufla su serper.

Nergis çiçeğinin ortaya çıkışı ile ilgili anlatılan hikâyeye göre Narsis (Narkisos), güzelliğiyle meşhur ama aşkı bilmez, bencil bir kişidir. Bu kendini beğenmişlik karşısında tanrılara şikâyet edilen Narsis, bir gün yansımısını suda görür ve kendi güzelliğine âşık olur. Suda sürekli kendini gözleyen Narsis, sonunda kendi aksine kavuşmak umuduyla suya atlar ve orada boğulur. Narsis'in bedeninin artıklarından göze benzer bir çiçek türer ve bu çiçeğe nergis adı verilir. Nergis çiçeğinin bu hikâyesinden dolayı göze benzetilen bu çiçeğin sürekli güzelleri gözlediği inancı yayılmıştır (Pala, 1995: 427). Kendini beğenmişlik olarak tanımlanabilecek narsistik denilen kişilik bozukluğunun adı da Narsis hikâyesine dayandırılmaktadır. Nergis çiçeğinin göze benzer yapısı ile sevgilinin gözü arasında da ilişki kurulmuştur.

Âşık, çiçeklerin toplandığı çemende gördüğü bir manzarayı dillendirmektedir. Sabahları havadaki nemin yoğunlaşarak oluşturduğu su damlacıklarına şebnem denir. Âşık, şebnemi kişileştirerek sanki uykulu uykulu bakan nergisin gözüne, uykusu açılsın diye su serpen bir şahıs olarak düşünmektedir. Nergis çiçeğinin göze benzer yapısı ve mahmur bakan uykulu bir göz gibi oluşu bu hayali destekler niteliktedir.

Şebnemin nergise su serpmesinde ve nergisin uykulu hâlinde **kapalı istiare** ve **teşhis** vardır. Sabahları oluşan şebnemin nergisin uykusu açılsın diye serpilmiş su olarak düşünülmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Nergis çiçeğinin hikâyesine ve uykulu kişileri uyandırmak için üzerlerine su serpilmesi âdetine **telmih** yapılmıştır. Hâb-âlûd, uyku, su serpmek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Şebnem-su seper, çeşm-i hâb-âlûd-uyhusın açmaga kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** vardır.

4. Kâmetüñçün cengler kıpmışdur ey cân şöyle kim

Bâğ içinde şikeste-ser durur her bir şecer

Kelimeler: **şikeste (f):** kırılmış, kırgın, incinmiş, kederli. / **şikeste-ser (ff):** başı kırık; başı eğik durmak. / **şecer (a):** ağaç, dıraht.

Nesir: Ey cân, kâmetüñçün cengler kopmışdur şöyle kim her bir şecer bâğ içinde şikeste-ser durur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, endamlı boyun için öyle savaşlar yapılmıştır ki bahçedeki tüm ağaçların başı kırık/eğiktir.

Sevgilinin nazı ve edasını gösteren en önemli güzellik unsuru boyudur. İnce ve zarif bir boya sahip sevgili, boyunun uzunluğu ve bu uzunluktaki zarafet ile dikkat çeker. Sıradan bir uzunluk olmaması, incelik, zarafet ve endam sahibi olması boyun; selvi, ar'ar, şimşâd, çınar gibi uzun ağaçlara benzetilmesine sebep olmuştur.

Tüm çiçeklerin ve ağaçların bulunduğu bir bahçeye giren sevgili; endamlı, ölçülü, zarif boyu ile tüm ağaçları kışkandırmış adeta onun bu güzelliği karşısında savaşlar, kıyametler kopmuştur. Bu güzel boya karşı diğer tüm ağaçların boynu bükülmüş, kiminin tepeleri kırılmış ve kederli bir vaziyette sevgilinin zarif boyu karşısındaki mağlubiyetlerini ilan etmişlerdir. Anlatılan manzara sanki bir fırtına sonrası oluşan hasarı akla getirmektedir. Sevgilinin güzelliği karşısında kopan fırtınada tüm uzun boylu ağaçlar zarar görmüş ama endamlı güzelliği ve salına salına yürüyüşü ile sevgili sağlam kalmıştır. Beyitte adeta bedenlerinden koparılan insan kelleleri ile dolu bir savaş meydanı nazara verilmektedir.

Ağaçların başlarının kırılmış olması ve eğik durması **hüsn-i ta'lil** yoluyla sevgilinin boyuna karşı duyulan kıskançlığa bağlanmıştır. Ey cân hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatı vardır. Bâg, şecer, şikeste-ser kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Cengler kopmak ve şikeste-ser durmak ifadeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Ey Mesîhî gül degüldür gülsitânda görülen Tîr-i âh-ı bülbüle gülşen tutınmışdur siper

Kelimeler: tîr (f): ok.

Nesir: Ey Mesîhî, gülsitânda görülen gül degüldür, tîr-i âh-ı bülbüle gülşen siper tutınmışdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, gül bahçesinde görülen gül değildir. Bülbülün ahının okundan korunmak için gül bahçesi siper tutunmuştur.

Gül ile bülbül arasında geçen aşk hikâyesi meşhurdur. Bu aşk hikâyesinden yola çıkarak şair, gül bahçesinde görülen bir manzarayı kendi hayal dünyasında farklı bir şekilde canlandırmaktadır. Güllerin yoğun olarak bulunduğu bir çiçek bahçesinde açılmış güllerin şekli göğe doğru tutulmuş bir siperi andırmaktadır. Bu siper, gül bahçesi sakinlerini gelen ok yağmurundan korumaktadır. Ok yağmuru gerçek bir ok yağmuru olmayıp güle olan aşkı ile acı çeken bülbülden kopan ah çığlıklarıdır. Ah kelimesinin Arap alfabesiyle yazılış şeklinde (اھ) kullanılan harfler yay ve ok gibi savaş aletlerine benzetilebilir. Bülbülün feryadı, içinden kopan ah çığlıkları o kadar yoğundur ki sanki bir ok yağmurunu andırmaktadır. Gül bahçesi sakinleri de bu ahlara karşı gülleri siper olarak konumlandırmışlardır. Zaten bu ahlara muhatabı da güllerdir.

Ey Mesîhî hitabında hem **nida** hem **tecrit** sanatı vardır. Güllerin şekli sipere, bülbülün ahı da oka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gül ve bülbül hikâyesinin hatırlatılmasında **telmih** sanatı vardır. Güllerin tabi duruşunun aslında bülbülün ah oklarına siper olarak düşünülmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı yapılmıştır. Gül, gülistân, gülşen, bülbül kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gül, gülistân ve gülşen kelimeleri **istikak** sanatına örnek teşkil eder. Tîr, siper tutunmak kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Bülbülün ah etmesi ve gülşenin siper tutmasında **kapalı istiare** ve **teşhis** vardır.

2.36. Gazel 88

Mef'ulü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Her bendeye ki itmeyesin sen şehâ nazar

Ol derdmende eylemez ayruk Hudâ nazar

Kelimeler: bende (f): kul, köle, abd. / derdmend (f): derdi olan, dertli, üzüntülü. / ayruk (t): ayrı, başka, diğer, öteki; artık, bundan sonra.

Nesir: Şehâ, sen ki her bendeye nazar itmeyesin ol derdmende ayruk Hudâ nazar eylemez.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, sen her kuluna nazar etmez isen o derde düşene bundan sonra Allah nazar eylemez.

Sevgilinin bakışları âşığın göğsüne saplanan hançer gibidir. Onu yaralar, acısını arttırır, derdini çoğaltır ve acınası bir hâle getirir. Sevgilinin en büyük silahı edalı bakışlarıdır. Bu silah ile vuramayacağı, kendisine müptela edemeyeceği kimse yoktur. Bu bakışlara muhatap olan kim varsa âşık gibi aynı derde düşme ihtimali vardır. Çünkü sevgilinin bakışlarındaki sihir önlenemez bir etkiye sahiptir. Sevgilinin bakışları, âşığa eziyet eder görünse de bu, âşık nezdinde istenilen bir durumdur. Sevgilinin nazarı âşığın üzerinde ne kadar çok olursa o derece âşığı memnun etmektedir. Sevgilinin bakışlarından mahrum olmak çok daha büyük bir musibettir. Sevgilinin ilgisinden yoksun kişi, Allah'ın yardımından da yoksun kalmış demektir.

Şehâ hitabında hem **nida** hem de sevgili kastedildiği için **açık istiare** sanatı vardır. Sevgilinin bakışının eksikliği ile Allah'ın nazarından da yoksun hâle gelme düşüncesinde **mübalağa** yapılmıştır. Âşığın bende olarak anılmasında **açık istiare** sanatına örnektir. Şehâ-Hudâ, bende-derdmend, nazar itmeyesin-nazar eylemez kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır. Bende ve şeh kelimeleri arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur.

2. Sen âfitâb-ı hüsn firâkıyla her gice

Yummaz nücüm şubha dek ey meh-liķâ nazar

Kelimeler: âfitâb (f): güneş, sevgili, dost. / meh-likâ (fa): ay yüzlü güzel, dilber.

Nesir: Ey meh-likâ, nücûm sen âfitâb-ı hüsn firâkıyla her gice subha dek nazar yummaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey ay gibi güzel yüzlü sevgili, yıldızlar sen güzellik güneşinin ayrılığıyla her gece sabaha kadar gözlerini yummazlar.

Âşık, çevresinde olup biten her şeyi sevgili ile olan aşkına yorumlamaktan geri durmaz. Kendi gönlünde olan sevgi ve ilginin diğer tüm varlıkta da olduğunu düşünür. Sevgili herkesi etkileyebilecek bir güzelliktedir. Çevredeki herkes de bu güzellikten etkilenebilecek potansiyele sahiptir. İnsanlarla beraber diğer cansız varlıklar da bu etkidenden nasibini alır.

Âşığın hayal dünyasında sabaha kadar kaybolmayan ve yadıkları ışıkların göz kırpar gibi hareketli algılandığı yıldızlar bile sevgilinin hayranıdır. Güzelliği ile gök cisimleri arasında en dikkat çeken ay ve güneş sevgiliye benzetilir. Güzellik bir güneş gibiyse bu güneş sevgili olmalıdır. Ayın parlak çehresi sevgilinin yüzü gibidir. Bu güneşe benzeyen güzelliğe hayran olmuş yıldızlar, sabaha kadar onu beklemekte, güneşin doğuşu ile ancak ortadan kaybolmaktadır. Gökteki yıldızlar bile sevgilinin hayranlık uyandıran güzellğine âşık olarak düşünülmektedir. Ayrılık acısı ile gözüne uyku girmeyen âşık, kendisi gibi yıldızları da aşk acısıyla uyumayanlara benzetmiştir.

Yıldızların uyumayan insanlar gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Sevgilinin yüzünün aya ve güzelliğin güneşe benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Yıldızların sabaha kadar kaybolmaması olayı güzellik güneşini beklemeleri olarak düşünüldüğünden **hüsn-i ta'lîl** sanatı yapılmıştır. Ey meh-likâ hitabında **nida** vardır.

3. Anaşı südi gibi içer kanımı velî

Ol tıfl-ı gonca göz açup itmez baña nazar

Kelimeler: tıfl (a): çocuk, bebek.

Nesir: Ol tıfl-ı gonca kanımı anası südi gibi içer velî göz açup baña nazar itmez.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O gonca gibi bebeksi güzelliğe sahip olan sevgili, annesinin sütü gibi kanımı içer ama gözünü açıp bana bakmaz.

Sevgili, âşığa ilgisiz davranarak ona yapılabilecek en büyük zulmü yapar. Bir bakışı bile âşığın yaralanmasına, kanının dökülmesine sebep olur. Âşığın gönlünde hissettiği bu acı, ilgisizliğin verdiği bu ızdırap, döktüğü gözyaşından ve akıttığı kanlardan anlaşılır. Sevgili buna sebep olan kişi olarak sanki âşığın kanını içmektedir. Sevgili, âşığın kanını dökerken bunu zorlanmadan, kolaylıkla yapmaktadır. Âşığın kanını sanki annesinin ak sütü gibi içmektedir. Âşık, kanını döken sevgilinin bu rahat tavrına karşı dönüp yüzüne bakmamasından şikâyetçidir. Beyitte annesini emen bir çocuk manzarası çizilmiştir. Özellikle bebekler annelerini emerken huzur ve güven içinde oldukları için gözlerini kapatır hatta uyurlar. Şair, sevgilinin âşığa dönüp de bir kez nazar etmeyerek son derece rahat bir şekilde zulmetmesini, anne ve bebek arasındaki bu ilişkiden faydalanarak anlatmıştır. Anne sütü helaldir oysa kan içmek veya kan dökmek haramdır. Beyit bu tezat üzerine kurulmuştur. Sevgili, âşığın kanını bir çocuğa annesinin sütü nasıl helalse öyle dökmektedir.

Gonca bir çocuğa benzetilerek **teşbih-i belîğ** ve **teşhis** yapılmıştır. Bir goncaya benzetilen sevgilinin, anne sütünü içer gibi âşığın kanını içmesi **teşbih-i mufassal** sanatına örnektir. Anası südi, içer, tıfl, göz açıp nazar itmemek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Beyitte *Gül ü Bülbül* hikâyesine, gülün kırmızı rengini bülbülün kanından alması rivayetine **telmih** yapılmıştır. Anne sütü içmek (helal) ile kan içmek/dökmek (haram) arasında anlamsal bir **tezat** vardır.

4. Kanlu yaşum vücudumu surh itdi mis gibi

Қо һ'ăb-ı nâzı бақ берü ey kîmyâ-nazar

Kelimeler: **surh (f):** kırmızı, kızıl. / **hâb-ı nâz (ff):** naz uykusu. / **mis (t):** rengi çok kırmızı olan toprak. / **kîmyâ-nazar (aa):** iksirli, tesirli, özü gören bakışa sahip.

Nesir: Ey kîmyâ-nazar, kanlu yaşum vücudumu mis gibi surh itdi, ko hâb-ı nâzı, berü bak.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey tesirli bakışlara sahip (sevgili), kanlı yaşım vücudumu mis gibi kıpkırmızı etti, naz uykusunu bırakıp (büyüleyici bakışınla) bu tarafa bir bak.

Âşığın gözyaşları sevgiliye duyduğu hasret ile sürekli akar ve miktar olarak bir ırmağı andırır. Ayrıca bu yaşlar çekilen acının tesiri ile kanlıdır. Kanlı gözyaşları döken âşığın bedeni, bu kan kırmızısı ile kızılılaşır ve kırmızı bir toprak olan mise benzer. Bu hâlden kurtulmanın tek çaresi vardır. O da sevgilinin âşığa bir nazar etmesi ona etkili, büyüleyici bakışıyla bakmasıdır. Sevgilinin bu nazarında bir kimyagerin yetenekleri vardır. Âşığın kötü kimyasını değiştirecek bu bakış, naz uykusundan uyanması gereken sevgili için zor olmasa da pek de mümkün görünmemektedir. Sevgili, bakışlarıyla âşığı tedavi edip kanlı vücudunun aşk hastalıklarını giderebilecekken bunu yapmayı pek istemez. Âşık derdiyle hemhâl olmaya devam edecektir. Beyitte simya mazmunu olduğunu söylemek mümkündür. Simyacılar iksir denilen bir madde sayesinde taş, toprak gibi değersiz maddeleri altın ve gümüş gibi değerli madenlere çevirdiklerini iddia ederler. Âşığın kanlı gözyaşları iksir, vücudu toprak gibi düşünülmüştür. Âşığın kanlı gözyaşlarının etkisiyle kızılılaşan vücudu, rengi itibarıyla altını çağrıştırır. İkinci dizede sevgiliye hitaben “ey kîmyâ-nazar” ifadesinin kullanılması da bu bağlamda simyayı ön plana çıkaran bir tercihtir.

Âşığın kandan kızılılaşmış vücudu mise benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Sevgilinin bakışı kimyaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey hitabında **nida** sanatı vardır. Kan, sürh, mis, kîmyâ kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Kâplamadan Mesîhîyi jeng-i ecel şehâ

Âyîne-i vücûdına eyle safâ nazar

Kelimeler: jeng (f): pas, küf, kir. / safâ (a): gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik.

Nesir: Şehâ, Mesîhîyi jeng-i ecel kâplamadan ayîne-i vücûdına safâ nazar eyle.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, Mesîhî'yi ecel pası kâplamadan vücudunun aynasına huzurlu bir bakışla nazar eyle.

Tarih içerisinde ayna yapımı ve kullanımı konusunda günümüzde bilinmeyen birtakım değişiklikler olmuştur. Bilinen en eski aynalar tunç ya da demirin parlatılması ile elde edilmiştir. Maliyeti daha pahalı olan ama daha iyi sonuç veren, gümüşten yapılmış aynalar da kullanılmıştır. Bu aynalar üretildiği madenlerden dolayı kolayca paslanıp özelliğini

yitirebilmektedir. Aynaların kararmaması için özel bir ilgi göstermek gerekmektedir. Daha sonra cıva kullanılarak yapılmış cam aynalar da üretilmiştir. Bu cam aynalar nem ve rutubetten etkilenecek karardıkları için özelliğini kaybedebilmektedir (Şentürk, 2016: 484).

Sevgilinin hoş bir bakışına muhtaç âşık, ölüm anı gelmeden bunun gerçekleşmesi için sevgiliye yalvarmaktadır. Âşığın vücudu, hayalen sevgilinin güzelliğini gösterecek bir ayna gibidir. Sevgili, âşığa nazar ettiğinde kendi güzelliğinin aksini görecektir ve bu bakış iki kişiye de huzur ve mutluluk bahşeden bir bakış olacaktır. Ecel vakti gelmeden bu bakışı uman âşık, bir aynaya benzeyen vücudunun ölüm pası ile kaplandıktan sonra çok geç olacağı konusunda sevgiliyi uyarmaktadır. Paslı bir ayna artık sevgilinin güzelliğini yansıtamayacaktır. Sevgilinin bakışında âşık için bir gönül huzuru, bir rahatlama vardır.

Şehâ hitabında hem **nida** hem de sevgili kastedilmesi açısından **açık istiare** sanatı vardır. Ecel; kire, pasa ve vücut, aynaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mesîhî'nin başka bir kişi olarak bahsedilmesinde **tecrit** sanatı vardır. Jeng, âyîne, nazar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2.37. Gazel 89

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Yâr çün gün yüzini zülf ile mestûr eyler

Güpe gündüz gözüme 'âlemi deycûr eyler

Kelimeler: **mestûr (a):** gizli, saklı. / **deycûr (f):** karanlık, keder, acı. / **çün (f):** ne vakit, ne zaman, çünkü, gibi.

Nesir: Yâr çün gün yüzini zülf ile mestûr eyler, âlemi güpe gündüz gözüme deycûr eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili ne zaman gün gibi aydınlık yüzünü saçıyla gizler, dünyayı güpegündüz gözüme karanlık eyler.

Sevgilinin saçları genellikle siyah renkte, kıvrımlı, uzun ve dağınıktır. Bu saçlar tıpkı bir kement gibi âşığın gönlünü esir etmiştir. Saçlar siyah rengi itibarıyla karanlığı çağırıştırır.

Sevgilinin yüzü ise saçların aksine aydınlık ve parlaktır. Yüz, güzellik unsurları arasında en başta gelir. Bu parlak yüz, kıvrımlı ve uzun saçlarla örtüldüğünde âşık, sevgilinin yüzünü göremez ve gündüz vaktinde gece olmuş gibi hisseder. Bu durum bize güneş tutulması hâlini çağrıştırmaktadır. Sevgilinin güzel yüzünü güneşe, âşığı dünyaya ve saçları da güneş ile dünya arasına giren aya benzetebiliriz. Ayın güneşin önüne geçmesi ile birden karanlık olması durumu, saçların sevgilinin yüzünü örtmesi hâlinde de yaşanmaktadır. Âşık, sevgilinin saçları tarafından örtülen yüzünü göremeyince tüm dünyayı karanlık kaplamış gibi hissetmektedir. Beyitte güneş tutulması mazmunu vardır.

Âşık için sevgilinin güzel yüzünden mahrum kalmak, dünyada geride kalan ne varsa karanlığa gömüp unutmakla eş değerdir. Âşık, sevgilinin güzellik unsurlarına verdiği önemle sevgisindeki sadakatini ispatlamaktadır.

Gün yüzini-âlemi, zülf ile mestûr eyler-deycûr eyler kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Sevgilinin yüzü gündüze benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Güpegündüz ve deycûr kelimeleri arasında **tezat** vardır. Gün, güpe gündüz kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Bir iki mîl gidicek hiç seçemez yârı gözüm

Vâkıʿâ mîl kişinüñ gözlerini kûr eyler

Kelimeler: vâkıʿâ (a): gerçek, gerçi, her ne kadar. / mîl (f): uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi; çeşitli işlerde kullanılmak üzere farklı kesit ve ölçülerde yapılmış metal çubukların ortak adı. / kûr (f): kör.

Nesir: Gözüm bir iki mîl gidicek yârı hiç seçemez, vâkıʿâ mîl kişinüñ gözlerini kûr eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gözüm bir iki mil gidince sevgiliyi hiç seçemez, gerçi mil kişinin gözünü kör eyler.

Sevgilinin yanı başından ayrılmak istemeyen, onun güzel yüzünden uzaklaşmak zor gelen âşık, sevgiliden uzaklaştığı her milde onu daha zor görür hâle gelmektedir. Uzaklaştıkça görme gücümüz azaldığı için bu, tabii bir hadisedir ancak âşık, bunu sevgiliden uzaklaştıkça mil çekilmiş hâle gelen gözlerine bağlamaktadır. Bir uzunluk ölçüsü olan mil ile göze

uygulanan ve sonucunda görme yeteneğinin kaybolmasına sebep olan mil çekme işlemindeki mil kelimeleri cinaslı kullanılarak sevgiliden uzaklaşan âşığın gözlerinin kör olduğu söylenmektedir. Âşık için sevgiliden uzaklaşmak göze mil çekilip kör olmakla aynı derecede acı veren bir hadisedir.

Mil kelimelerinin farklı anlamlarda kullanılması ile **cinas** sanatı yapılmıştır. Mîl, göz, kûr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

3. Ey melek sûz-ı dilümden sakın işigüñi kim Ka'beye uğrar ise âhum odı nûr eyler

Kelimeler: sûz-ı dil (ff): gönül ateşi. / od (t): ateş.

Nesir: Ey melek, sûz-ı dilümden işigüñi sakın kim âhum odı Ka'beye ugrar ise nûr eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey melek yüzlü gönül ateşimden eşigini sakın çünkü ahımın ateşi Kâbe'ye uğrarsa (orayı) nur eyler.

Âşığın sevdası onun gönlünü yakan bir alev gibidir. Bu alevli gönül ateşiyle çıkardığı ahlar, bütün gökyüzünü dolduran bir duman gibi etrafı sarar. Bazen bu ah ateşinin tüm dünyayı kavurduğu olur. Bazen de ah, bütün semaları geçerek dergâh-ı uluhiyete ulaşır. Mazlumun ahının yerde kalmaması gibi âşığın ahı da bu şekilde yerde kalmaz.

Âşık, sevgiliye seslenerek gönül ateşinin eşigine uğramasından sakınmasını istemektedir. Aslında sevgilinin eşigi âşığın ulaşmak istediği yerdir. Âşık, bu eşikte bekleyerek sevgiliyi görmeyi umar, onun bir kölesi olarak o eşikte toprak olmayı hayal eder. Sevgilinin eşigi âşığın gözyaşı ile sulanır. Bazen bu eşik Müslümanların kutsal mekânı, ibadet maksadıyla ziyaret ettikleri Kâbe'ye benzetilir. Kâbe uluhiyet anlamında dünya üzerinde bulunan en değerli mekândır. Âşığın gözünde sevgilinin eşigi de bu değerdedir. Kâbe'ye giden Müslümanlar dünyalık heves ve arzularından sıyrılarak sırf Allah rızası için ibadet ve duaya yönelirler. Bu mekânda gerçek, saf bir mü'min olabilmek için çaba harcarlar. İçlerindeki günah ateşlerinden sıyrılarak benliklerindeki Allah nurunu ortaya çıkarmaya çalışırlar. İşte bu nur, metafizik anlamda insanın gerçek güzelliğini ortaya çıkarmaktadır. Yüzü nurlu diye tabir edilen insanlardaki manevi ışıltı bu erişmişlik hâlini göstermektedir.

Âşık, içindeki aşk ateşinin Kâbe'ye uğraması hâlinde nura dönüşeceğini hem maddi hem de manevi anlamda bu nur ile gerçek güzelliğin ortaya çıkacağını söylemektedir. Kâbe mecazen sevgilinin eşiği olup o eşikten geçen aşk ateşi nura dönüşerek gerçek anlamda hak ettiği mevkiye erişmektedir. Yakıcı bir ateş, sevgilinin eşiğinde saf bir güzellik olan nura dönüşmektedir.

Âşık, gönlündeki aşk acısını ateşe benzeterek **teşbih-i belîğ** yapmıştır. Ey melek hitabında hem **nida** hem de sevgili kastedilmesi açısından **açık istiare** sanatı vardır. Kâbe ile Müslümanların kutsal mekânına **telmih** yapılmıştır. Melek, nûr; sûz, od, nûr kelimeleri **tenasüp** ilgisiyle kullanılmıştır. Sevgilinin eşiği Kâbe'ye, ah ateşe benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. İşig-Ka'be, sûz-ı dil-âhum odı kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** vardır.

4. Yay gibi çeküp egrileri yanına nigâr

Kendünden ok gibi toğru olanı dūr eyler

Kelimeler: nigâr (f): resim gibi güzel sevgili. / dūr (f): uzak.

Nesir: Nigâr, yay gibi egrileri yanına çeküp toğru olanı ok gibi kendünden dūr eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Resim gibi güzel sevgili, eğrileri yay gibi kendine çekip doğru olanı ok gibi kendinden uzaklaştırır.

Sevgili, âşığa yüz vermemenin yanında sanki intikam alır bir tavırda hep başkalarına meyletmektedir. Kendisini karşılıksız bir aşk ile seven, saf sevgisine karşılık bulamayan âşığa mukabil; değersiz ve samimiyetsiz rakiplere olan ilgisinden dolayı vefasızdır.

Âşık, sevgilinin bu huyundan rahatsızlığını dile getirerek sevgisinde sadık olmayan rakipleri eğri bir yay, gerçek sevgiyi gönlünde taşıyan kendisini de oka benzetmiştir. Sevgili, eğri bir yay gibi olan rakipleri kendisine doğru çekerken doğru bir ok gibi olan âşığını uzaklara göndermiştir. Bu durumun doğru olmadığını söyleyen âşık, gerçek sevginin değer bulması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Sevgilinin yay gibi eğrileri yanına çekmesinde **teşbih-i mufassal** vardır. Yayın gerilme anında tutan kişiye doğru yaklaşması ve okun yaydan fırlayarak uzaklara gitme hadisesi **teşbihe** zemin hazırlamıştır. Eğri ile kastedilen rakip, doğru ile kastedilen de âşıktır. Bu benzetmeler **açık istiare** sanatına örnektir. Nigâr kelimesinde **açık istiare** ve **sihr-i helal** sanatı yapılmıştır. Egri, togru; yanına çekmek, kendinden dûr eylemek kelime grupları arasında **tezat** vardır. Ok ve yay kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Rağm-ı agyâra Mesîhî ayağın tozın alup

Bir avuç toprağ ile düşmenini kûr eyler

Kelimeler: **ragm (a):** aksine, rağmen, zıddına, inadına. / **agyâr (a):** yabancılar, rakipler, başkaları.

Nesir: Mesîhî, ragm-ı agyâra ayağın tozın alup bir avuç toprağ ile düşmenini kûr eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, rakibe karşı (senin) ayağının tozunu alıp bir avuç toprakla düşmanını kör eyler.

Rakip, âşığın can düşmanı olup sevgilinin sürekli etrafında gezen, sevgili tarafından ilgi ve iltifat gören herkestir. Rakip için ne kadar kötü sıfat varsa hepsi ona layıktır. Bazen köpek bazen kâfir bazen de zalim olur. Âşık, rakibi ortadan kaldırmak ve sevgili nezdinde iltifata mazhar tek kişi olmak ister. Bunun için gayret gösterse de sevgilinin ilgisi yine de rakibe yönelir.

Hız. Peygamber'in hicret yolculuğuna çıkmadan önceki gece yaşandığı düşünülen ve Hız. Ali'nin Peygamberimizin yerini alarak onun yatağında yattığı hadisede evin etrafını saran kâfir topluluğuna karşı bir mucize olarak Peygamberimizin yerden bir avuç toprak alıp kâfir topluluğuna savurduğu ve hepsinin uykuya dalarak evden çıkanları göremediği anlatılmaktadır. Buna benzer şekilde Bedir Savaşı sırasında Peygamberimizin kâfir topluluğuna karşı bir avuç taşı savurduğu ve düşmanın mucizevi bir şekilde dağıldığı söylenmektedir. Bu hadiselerle telmihle âşık, rakibin zorlamalarına karşı ondan kurtulmak ümidiyle peygamberi bir mucize göstererek sevgilinin ayağının tozuyla beraber yerden aldığı bir avuç toprağı atarak rakibin gözlerini kör eylediğini söylemektedir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin hak-i pay denilen ayağının tozu âşık için çok değerlidir. Âşık bunu çoğu

kez gözüne sürme yapar. Bu beyitte ise sevgilinin ayağı tozunun mucizevi niteliklere sahip, olağanüstü bir güç kaynağı olarak zikredildiği görülmektedir.

Peygamberimiz hakkında anlatılan mucizevi olaylara **telmih** yapılmıştır. Agyar-düşman, toz-toprak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi bulunmaktadır. Mesîhî'nin farklı bir kişilik gibi bahsedilmesinde **tecrit** sanatı vardır. Ragm-ı agyâr-düşmen, ayaguñ tozın-bir avuç toprag kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı mevcuttur.

2.38. Gazel 90

Mef'ulü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

1. Cān u gönül ki derd ü gamuñla nedem çeker

Ben zevk içinde onları gör kim ne dem çeker

Kelimeler: **nedem (a):** pişmanlık. / **dem çekmek (ft):** (kumru, bülbül vb.) uzun uzun ve güzel nağmelerle ötmek; içki içmek.

Nesir: Cān u gönül ki derd ü gamuñla nedem çeker, ben zevk içinde onları gör kim ne dem çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) canım ve gönlüm senin derdin ve gamınla pişmanlık çeker. (Ancak) ben, zevk içinde onları görünce nasıl güzel dem çeker(im).

Âşık, sevgilinin eziyetlerine, zulümlerine karşı her ne kadar acı çekip üzülmüş gibi görünse de aslında bu derdin ve gamın kendisine yönelmesinden mutludur. Kendi kişiliği ile can ve gönlü ayrı tutup sevgilinin verdiği derde kedere karşı olumsuz bir hâlde görünen canına ve gönlüne karşı zevk ile bülbül gibi şakımakta ve eğlence meclisinde gibi iştret âlemindeki neşe hâline bürünmektedir. Can ve gönül sevgilinin derdiyle dertlendikçe âşığın zevki ve neşesi artmaktadır. Gönülden pişmanlık gelse de esasında bu, sevgilinin iltifatına ve ilgisine mazhar olmak anlamına geldiğinden âşık için bir sürur vesilesidir. Sevgiliden gelen ne olursa âşığın kabulüdür. Eziyet, küfür, işkence âşık için sevgilinin ilgisi demek olduğundan geri çevrilmez.

Nedem çeker ve ne dem çeker kelimeleri arasında **tam cinas** yapılmıştır. Can ve gönül kavramları âşîğın şahsiyetinden bağımsız düşünülerek **teşhis** ve **tecrit** sanatına örnek verilmiştir. Derd, gam; cân ve gönül kelimeleri arasında **tenasüp**; derd, gam kelimeleri ile zevk ve dem çekmek arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur.

2. Her dem ki yâr kaşlarına beñzedem diye Nakkâş nakş-ı garrayı elbette kem çeker

Kelimeler: **garrâ (a):** ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı. / **kem (f):** kötü, fena, değersiz, adi; eksik, noksan, az.

Nesir: Nakkâş her dem ki yâr kaşlarına beñzedem diye elbette nakş-ı garrayı kem çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Nakkaş her zaman sevgilinin kaşlarına benzeteyim diye o gösterişli, süslü nakşını elbette az çeker.

Nakkaş; minyatür, duvar resmi ya da diğer yağlı boya resimleri çizen kişilere verilen isimdir. Nakkaşlar birer sanatkâr olup eserlerini özenle ortaya koyarlar. Sevgilinin yüzünde bulunan güzellik unsurları da nakkaşların sıklıkla eserlerine konu olmuştur. Bu resimler yapılırken tabii bir güzellikten ilham almak gerekir. Sevgilinin güzelliği bu ilhamın en iyi kaynaklarından. Nakkaş yaptığı en parlak ve güzel motif için sevgilinin kaşlarından ilham alır ve ona benzetmeye çalışır. Uzun bir nakış yapmak yerine sevgilinin kaşına benzer olsun diye kısa tutup azalttığı motif, gerçeğinin güzelliğine yaklaşamayacaktır. Nakkaş buna çabalasa da bu çabası boşa çıkacaktır. Sevgilinin güzelliğinin taklidi, gerçeği gibi olamaz.

Nakkaşların yaptıkları nakışları sevgilinin kaşlarına benzetmek için kısa tuttuğu söylenmekle **hüsn-i ta'lîl** sanatı yapılmıştır. Nakkaş kelimesi ünlü ressam Mani ve onun resimlerini içeren eseri *Nigâristân* ya da *Erjeng* denilen mecmuyı akla getirdiğinden **telmih** yapılmıştır. Nakş ve nakkâş kelimeleri **iştikak** sanatına örnek teşkil eder. Dem ve kem kelimelerinde **tam olmayan cinas** yapılmıştır.

3. Ey serv bâğ-ı kûyuñı gözler gözüm müdām Yaşumdur anı anda çeken dahı nem çeker

Kelimeler: bâg-ı kûy (ff): sevgilinin bulunduğu bağ, bahçe. / **müdâm (a):** devamlı, sürekli; şarap, mey.

Nesir: Ey serv, gözüm müdâm bâg-ı kûyuñı gözler, anı anda çeken yaşumdur dahı nem çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey serv, gözüm devamlı senin bahçeni gözler, onu oraya çeken gözyaşımdır ve nem çeker.

Servi; uzun boylu olması, rüzgârda salınışı ile sevgilinin salınarak yürüyüşü arasında benzerlik bulunması bakımından sevgilinin boyuna benzetilir. Serviler suya daha çok ihtiyaç duyan ağaçlar olduklarından genellikle nehir kenarlarında, sulak yerlerde yetişir. Âşığın gözyaşları bu servileri büyüten, besleyen ırmaklar gibidir. Âşığın gözyaşları ne kadar çok artarsa bu serviler de o kadar uzun boylu olur.

Âşık, sevgiliye uzun boyundan dolayı istiare yoluyla serv diye seslenmekte ve sürekli gözlerinin sevgilinin bahçesinde olduğunu söylemektedir. Bunun sebebini de servilerin suya olan ihtiyacına bağlar. Gözünden dökülen yaşlar, bu servileri beslemektedir. Gözünden akan ve bir sele dönen gözyaşları, servi gibi uzun boylu sevgiliye olan özlem ve hasret ile onun bahçesine doğru yönelmektedir. Âşığın bakışındaki nem, servinin ihtiyacı olan su ile eşdeğerdedir. Âşık, sevgilinin bahçesindeki servileri gözyaşları ile sulayarak aşkındaki sadakati de göstermiş olur.

Sevgili kastedilerek söylenen ey serv hitabında hem **nida** hem de **açık istiare** sanatı vardır. Âşığın gözünden akan yaşların servinin nem çekme özelliğinin yanında sevgiliye olan bağlılığından kaynaklı olarak söylenmesinde **hüs-n-i ta'lil** vardır. Bâğ, serv, nem, göz, yaş kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Müdâm kelimesinde **mübalağa** ve **sihr-i helâl** yapılmıştır.

4. Ten fık-r-i zülfüñ ile ki kıldan za'ıfdür

Yâ Rab bu kuvvet ile nice bâr-ı gam çeker

Kelimeler: bâr-ı gam (ff): dert yükü.

Nesir: Ten ki fikr-i zülfün ile kıldan za'îfdür, yâ Rab, bu kuvvet ile nice bâr-ı gam çeker?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Beden, saçının düşüncesi ile (bir) kıldan daha zayıftır. Ya Rab, bu kuvvet ile nasıl dert yükü çeker?

Âşık sevgilinin hayali ve onun güzelliğiyle sürekli zihnini meşgul eder. Zamanın her anında aklında sevgili vardır. Bazen gamzesi, bazen boyu, bazen de siyah saçları aklını karıştırır. Sevgilinin derdi ile düşüncelere dalmaktan kendini alamaz. Bu hâl ile çektiği eziyetlerle öyle bir zayıflar ki kıldan ince bir duruma gelir. Sevgilinin saçlarını düşünmek onu saç teli kadar ince bir hâle getirmiştir. Âşık, bedenindeki bu zayıflığı çektiği gam yükü ile kıyasladığında hayrete düşmekte ve bu zayıf beden bu kadar ağır bir gam yükünü nasıl taşıdığı konusunda şaşkınlık içinde kalmaktadır. Çektiği çilelerden, gördüğü gam ve kederden Rabbine şikâyetçi olan âşık, bu zayıf beden bu kadar yükü kaldıramayacağını söylemektedir.

Bedenin kıldan zayıf hâle gelmesinde **mübalağa** sanatı vardır. Beden kıla benzetilerek **teşbih-i müekked** yapılmıştır. Ya Rab hitabında **nida** vardır. Nice sorusu **istifham** sanatına örnektir. Nice kelimesi nasıl ve çok anlamlarına gelecek şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır. Zülf, kıl kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Kıldan zayıf olmak ile kuvvet arasında **tezat** vardır.

5. Hattun muhibbe nüsha-ı rahm iken âh kim İnşâ-yı rahmet üstine zülfün rakam çeker

Kelimeler: **hatt (a):** çizgi; yazı; sevgilinin yanağındaki tüyler. / **muhibb (a):** muhabbet edici, eden, dost. / **nüsha (a):** bir yazıdan çıkarılan sûret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi, tıpkısı; muska.

Nesir: Hattun muhibbe nüsha-ı rahm iken âh kim zülfün inşâ-yı rahmet üstine rakam çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yanağındaki tüyler âşığa merhamet muskası gibiyken ah ki saçların (bu) merhamet yazılarının üstünü karalar.

Sevgilinin yüzünde beliren ayva tüyleri onun güzelliğini tamamlar. Âşık için bu tüyler hem sevgilinin gençliğinin hem de tazeliğinin bir belirtisidir. Ayva tüylerinin renginin yeşilden

siyaha doğru evrilmesi sevgilinin güzelliğinin geçmekte olduğunu, yaşının olgunluk seviyesine doğru arttığını gösterir. Ayva tüyleri anlamına gelen hatt kelimesi aynı zamanda yazı anlamını da taşır. Bu iki anlamlı durum, yüzün bir Mushaf'a benzetilmesine, yeni beliren ayva tüylerinin de bu Mushaf'taki yazılar olarak düşünülmesine sebep olur. Âşık bu yazıları sürekli okuyarak tekrar tekrar hatmeder.

Âşık, sevgilisinin yeni çıkmış ayva tüylerini, sevenleri için yazılmış bir muska gibi düşünmektedir. Muskaların taşıyanları koruduğuna, tılsımlı özellikleriyle sahiplerine güç ve kudret verdiğine inanılır. Sevgilinin ayva tüyleri tıpkı bir merhamet muskası, güzel yazılarla oluşturulmuş bir rahmet yazısı iken saçlar, bu tüylerin üzerine gelerek yazılan bu merhamet muskasının yazılarını karalamakta, okunmaz hâle getirmektedir. Ayva tüylerinden gördüğü rahmeti, sevgilinin saçlarında bulamayan âşık, yine gam ve keder ile dolmakta, ah edip inleyerek bu bahtsızlığına karşı hayıflanmaktadır.

Ayva tüyleri hem bir rahmet muskasına hem de rahmet yazılarına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sevgilinin saçlarının bu yazıları karalamasında **kapalı istiare**, **teşhis** ve **hüsn-i ta'lîl** sanatı vardır. Ayva tüyleri ve yazı anlamı bulunan hatt kelimesi bu iki anlamıyla **tevriyeli** olarak kullanılmıştır. Hatt, nüsha, inşâ, rakam kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Rahm, rahmet kelimeleri arasında **istikak** sanatı vardır.

6. Saña müselleme oldu diyü milket-i cemâl

Ey şâh-ı hüsn kâkülün uşda ʿalem çeker

Kelimeler: **milket (a):** bir hükümdar veya devletin hüküm ve idaresi altında bulunan toprakların tamamı; memleket, ülke. / **müselleme (a):** verilmiş, teslim edilmiş, tevdi olunmuş. / **uşda (t):** işte

Nesir: Ey şâh-ı hüsn, milket-i cemâl saña müselleme oldu diyü, kâkülün uşda ʿalem çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey güzellik padişahı, güzellik ülkesi sana verildi diye işte kâkülün bayrak çekerek bağımsızlığını ilan eder.

Âşık; sevgiliyi, hayali bir güzellik ülkesinin padişahı olarak görmektedir. Bu güzellik ülkesinin en üstün kişisi güzellik şahı olan sevgilidir. Dünya üzerindeki tüm güzelliklerin

sahibi olan sevgiliye bu ülkenin teslim edilmesinden sonra mülkiyet ve sahiplenme anlamına gelen bayrak çekme âdetini sevgili, kâkülünü yüzüne bırakarak yapmaktadır. Böylece güzellik ülkesinin padişahı sevgili, kakülünü alem gibi kullanarak padişahlığını ve tüm güzellikler üzerindeki hükmünü ilan etmiştir.

Kurulan bu hayal ile âşığın sevgilinin güzelliğine verdiği değeri görmekteyiz. Dünya üzerinde değer verilecek tek kişi sevgilidir. Onun güzelliğinin üzerine söz söylemek mümkün değildir. Türklerin devlet teşkilatına verdiği değeri düşünürsek âşığın da sevgiliye verdiği değeri anlamış oluruz.

Güzellik bir ülkeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Sevgili bu ülkenin padişahı olarak düşünüldüğünden **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ey şâh hitabında **nida** sanatı vardır. Devlet başkanlarının alem çekme geleneğine **telmih** yapılmıştır. Alem çekme işini kakülün yapmasında **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Milket, şâh, alem çekmek kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

7. Mey-gûn lebûnden ayru Mesîhî-yi haste-dil Meyhânelerde şâm u seher câm-ı Cem çeker

Kelimeler: mey-gûn (ff): şarap rengi, kırmızı. / câm (f): kadeh.

Nesir: Mesîhî-yi haste-dil mey-gûn lebûnden ayru meyhânelerde şâm u seher câm-ı Cem çeker.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Hasta gönüllü Mesîhî, şarap rengindeki dudaklarından ayrı kaldığı için meyhanelerde sabah akşam Cem'in kadehinden çeker.

Sevgilinin dudakları, âşığın hayalini süsleyen ve en çok arzu ettiği güzellik unsurlarındandır. Kırmızı rengi ve âşığa verdiği sarhoşluk nedeni ile şaraba benzetilir. Âşık, sevgilinin dudaklarının hayali ile kendinden geçer ve sarhoşa döner. Gamzenin yaralayıp hasta ettiği âşığı iyileştirecek, kendine getirecek tek şey sevgilinin dudaklarıdır. Âşık için bir şifa kaynağı olan dudaklar, tüm sıkıntı ve dertlerin ortadan kalkmasını sağlayacak kadar güçlü bir etkiye sahiptir.

Kadehi ve şarabı bulan kişinin İran hükümdarlarından Cem (Cemşid) olduğuna inanılır. Bu yüzden kadehe cām-ı Cem denilmektedir. İçi kırmızı şarapla dolu bir kadeh, şekli ve rengi itibarıyla sevgilinin dudaklarına benzetilir. Şaraptan alınan zevk ve sarhoşluk ile sevgilinin dudaklarından alınan zevk birbirine benzemektedir.

Âşık, sevgiliden uzakta kaldığı her an derdini unutmak ve sevgilinin dudaklarının eş değeri ile buluşmak için meyhanelerde vakit geçirmekte, gece gündüz burada şarap içerek hem kederlerinden uzaklaşmakta hem de sevgilinin güzelliklerini hatırlamaktadır.

Dudaklar rengi bakımından şaraba benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Cām-ı Cem ile şarabın icat edilmesi hadisesine **telmih** yapılmıştır. Şâm u seher kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Mesîhî'nin başka bir kişi olarak anılmasında **tecrit** vardır. Mey-gûn, cām-ı Cem, meyhâne kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Haste-dil ifadesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır. Meyhanelerde sabah akşam şarap içmek **mübalağadır**. Mey, meyhâne kelimeleri arasında **istikak** vardır.

2.39. Gazel 91

Mef'ulü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

1. Āhū gözün ki nâz ile biñ âdem öldürür

Her bir nazarda halkı hem ohşar hem öldürür

Kelimeler: âhû (f): ceylan.

Nesir: Āhû gözün ki nâz ile biñ âdem öldürür, her bir nazarda halkı hem ohşar hem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) naz ile bin kişiyi öldüren ceylan gibi güzel gözün, her bir bakışta halkı hem okşar hem öldürür.

Sevgili bir bakışıyla âşığın aklını alıp onu nice gam ve kedere sürüklediği gibi bu etki sadece âşığa değil sevgilinin bakışlarının ulaştığı herkese şamildir. O derece etkili bir bakışa sahiptir ki bir bakışıyla binlerce insan canından olabilir. Sevgilinin gözleri iri ve siyah oluşu bakımından ahu gözlerine benzetilir. Sevgili, ahu gibi güzel ve etkileyici bakışlara sahiptir.

Bu ahu gözler hem merhamet ve sevgiyi hem de acımasızlık ve zulmü beraberinde barındırır. Bazen iyiliği tutarken çoğu zaman bakışlarındaki etki ile insanı can evinden vurup gam ve kedere sürükler. Bakışlardaki delicilik âşığın yara bere içerisinde kalmasına sebep olur. Âşık, sevgilinin nazarı ile genellikle hüznü duyar ancak bazı zamanlarda bu bakış, âşığın gönlünü okşar.

Ahu bakışlı sevgilinin nazarı insanlar üzerinde görünüşte hafif ve okşar mahiyette tatlı bir etki bırakırken aslında çoğu kişinin aşk acısıyla ölmesine yetecek bir tesire de sahiptir. Âşık, bu etkiyi bildiğinden sevgilinin bir bakışıyla binlerce kişiyi öldürebilecek bir güce sahip olduğunu söyler. Bunun yanında bakışlardaki bu naz ve eda insana geçici bir zevk hâli de bahşeder. Bu hâl kısa sürer ve aşk acısıyla ölenler çoğunlukta olur.

Sevgilinin gözleri ahu gözlerine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Bir bakışla bin insanın ölmesinde **mübalâğa** sanatı vardır. Okşayıp şefkat göstermek ile öldürmek arasında anlamsal bir **tezat** vardır. Sevgilinin ahu gözlerine naz etme, okşama (merhamet) ve öldürme özellikleri atfedilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır.

2. Zülfün meger ki şaklayup ide muâvenet

Kim başa baş olunca beni perçem öldürür

Kelimeler: muâvenet (a): yardım. / perçem (f): alna düşen kısa saç demeti, kâkül.

Nesir: Meger ki zülfün saklayup muâvenet ide kim başa baş olunca beni perçem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Meğerki saçın saklayarak yardım edermiş çünkü baş başa kalınca beni kâkül öldürür.

Sevgilinin güzellik unsurlarından saçlar, bazen diğer güzellik unsurlarını saklayarak görünmez kılabilir. Ayva tüylerinin üzerine ya da yüze dökülen saçlar, bu güzelliklerin geçici olarak görünmemesine sebep olabilir. Bu saklama fiilinde âşığa yardım edermiş gibi görünse de sonuçta ortaya çıktığında âşığın can vermesine engel olamayacaktır.

Uzaktan saçların arasında kalan kâküllerin görünmemesini âşık sanki saçların kendisine sunduğu bir yardım gibi düşünmektedir. Yakınlaşıp baş başa kalındığında perçem de

güzelliği ile âşğın canını almaya muktedir hâle gelmektedir. Kâkül, saçların bir parçası olmasına rağmen görünüş olarak âşğı kendine bağlayan bağımsız bir çekiciliğe sahiptir. Sevgilinin kâkülü âşğın ölüm fermanı olabilecek kadar etkili bir güzellik unsurudur.

Zülf, perçem, başa baş kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Zülfün perçemi saklamasında ve perçemin öldürücü bir hâl almasında **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Perçemin saçlar arasında kalması daha güzel bir sebebe bağlanarak **hüsn-i ta'lil** sanatı yapılmıştır.

3. Kûyuñ yolında bulduğın āhum ider helāk

Ka'be yolunda niteki bād-ı sem öldürür

Kelimeler: bād-ı sem (ff): sam yeli, çölden esen çok etkili, sıcak ve kuru rüzgâr, kavurucu rüzgâr.

Nesir: Āhum, kûyuñ yolında bulduğın helāk ider niteki Ka'be yolunda bād-ı sem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kâbe yolunda samyeli öldürdüğü gibi ahım (da) senin muhitinin yolunda bulduğunu yok eder.

Âşğın, sevgiliye duyduğu hasret ve ayrılık acısı ile yanan yüreğinden çıkan ah nidası, alevli bir duman gibidir. Bu ah, göklere doğru yükselip sevgilinin mekânına doğru yönelerek geçtiği muhiti yakıp kavurur. Sevgilinin civarına yönelen ahın böyle yakıcı etkiye sahip olması, âşğın gönlündeki aşk ateşinin büyüklüğündendir. O derece büyük ve yakıcı bir ateştir ki geçtiği bölgeleri önlenemez bir orman yangını gibi kasıp kavurur.

Sevgilinin yolu ile Kâbe'nin yolu birbirine benzer. İki yol da sevdalıları sevdiklerine kavuşturur. Güzeli elde etmek her zaman için meşakkatlidir. Sevgiliye ulaşmak için düşünülen yollarda çekilen meşakkatler de kolay olmayacaktır. Âşık, sevgilinin mekânına doğru yol alan ahını Kâbe yollarında esen kavurucu çöl sıcaklarına benzetmektedir. Henüz ulaşım araçlarının konforlu imkânlarının yaygınlaşmadığı dönemlerde hacıların can düşmanı sıcak esen çöl rüzgârları olmuştur. Bu zorlu koşullarda Kâbe'ye ulaşabilmek tehlikelerle dolu ölümcül bir yol macerasını atlatabilmekten geçmektedir. Hac yolculuğu öncesi sevdikleriyle geri dönmeyecek gibi vedalaşmanın bir nedeni de bu zorlu yolculuğun sonucunda ölümün

olabileceği bilgisidir. Âşık, hac yolunda sıcaktan ve zorlu yol şartlarından ölen hacılar gibi kendi ahının geçtiği mekânlarda bulunanların da kavrulup ölebileceğini belirterek aşk yangınının ne derece büyük olduğunu göstermektedir.

Kûyun yolu-Kâbe yolu; ahım-bâd-ı sem; helâk ider-öldürür kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Ka'be, yol, bâd-ı sem, öldürmek kelimeleri arsında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Hac yolculuğu sırasında sıcak rüzgârlardan gerçekleşen ölüm olaylarına **telmih** vardır. Ahın ateşli bir hâl ile önüne geleni helak etmesinde **mübalağa** mevcuttur. Aşğın ahı samyeline benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır.

4. Hey derdmend dirgüreyin mi seni didüñ

Bunun gibi latîfeyi ko k'âdem öldürür

Kelimeler: derdmend (f): dertli; âşık. / latife (a): şaka yollu söylenen söz. / dirgürmek (t): diriltmek, canlandırmak, can katmak, yaşatmak, yaşamasını sağlamak.

Nesir: Hey derdmend, dirgüreyin mi seni didüñ, bunun gibi latîfeyi ko, k'âdem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: “Hey âşık, seni yaşatayım mı?” dedin. Bunun gibi şaka yapma, (bu şaka) adam öldürür.

Âşık, kırk yılın başında olsa da sevgiliden duyacağı bir tatlı söz karşısında hayrete düşer, böyle bir vaadin heyecanı ile uykusu kaçar, yerinde duramaz olur. Sevgilinin söylediği “Hey dertli âşık; seni canlandıracak, yaşatacak bir şey ister misin?” sorusuna karşılık âşık, böyle bir şeyin mümkün olamayacağını bilmesinden işin şaka olduğunu hemen anlamaktadır. Heyecanı doruklara çıkan âşık, böyle bir şakanın kendisini öldürecek denli bir etkiye sahip olacağını söyleyerek sevgiliden gelecek küçük bir ilgiye ne derece muhtaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Hey derdmend hitabında **nida** sanatı vardır. Dirgürmek ve öldürmek kelimeleri arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur. Bir şakanın insan öldürmesi **mübalağa**dır.

5. Buseñle cân virürseñ önüñde ölenlere

Bu şiveñ ey perî dañı çok âdem öldürür

Kelimeler: şîve (f): cilve, eda, naz.

Nesir: Ey perî, önünde ölenlere bûseñle cân virürseñ bu şîveñ dahi çok âdem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey peri (gibi güzel sevgili) önünde ölenlere öpücüğünle can verirsen bu edalı tavrın çok insan öldürür.

Sevgili, öpücüğündeki can veren etkiyle âşıklar üzerinde mucizelere sebep olmaktadır. Gamze oklarıyla can veren âşıklar busenin şifalı, iyileştirici özelliğiyle yeniden hayat bulmaktadır. Âşık, sevgiliye seslenerek yolunda ölen ve busesiyle can verdiği âşıkların bu davranış ve bu incelik karşısında ölmeye devam edeceklerini söylemektedir. Sevgilinin ölen kimselere buse verdiğini gören âşıklar, buna kavuşmak için hemen ölmeyi tercih etmektedir. Çelişik bir düzen içerisinde sevgili, busesiyle can verip cilve ve edasıyla öldürmeye devam etmektedir. Sevgili, busesi ile can vermesinin yanında âşıkları eda ve nazı ile kolayca öldürebilmektedir.

Bûseñle-bu şîveñ; cân virürseñ-öldürür; önünde ölenlere-çok âdem kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı vardır. Ölmek ve cân vermek ifadeleri arasında **tezat** vardır. Ey perî hitabında hem **nida** hem de **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Sevgilinin busesiyle can verip edasıyla öldürmesinde **mübalâğa** vardır.

6. Nic'ideyin Mesîhî ben ol zâlim ile kim

Tınmazsam aîmaz ol beni söylersem öldürür

Kelimeler: tınmamak (t): aldırmmamak, aldırış etmemek, oralı olmamak.

Nesir: Mesîhî, ben ol zâlim ile nic'ideyin kim tınmazsam ol beni aîmaz, söylersem öldürür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, ben o zalimin elinden ne yapayım? Oralı olmazsam beni anıp kale almaz, söylersem (de) öldürür.

Mesîhî, âşık sıfatı ile bir çıkmazda olduğunu, sevgiliye şikâyetini dile getirmektedir. Zulmü ile âşığı her türlü dert ve kedere boğan sevgili, kendine ilgisiz kalan âşığa karşı umursamaz

bir tavır sergilerken aşkını söyleyen âşığı da öldürmekten geri durmamaktadır. Âşık bu ikilem içerisinde ilgisiz, aşksız kalmak ve ölmek arasında gidip gelmektedir.

Âşık açısından sevgilinin her güzellik unsuru başka bir ölümcül etkiye sahiptir. Bunca canına kasteden varken âşığın rahat yaşaması pek de mümkün olmamaktadır. Âşık, çaresizce bu çarpık durumdan çıkmanın yolunu aramaktadır ancak sevgilinin bu ölümcül etkilerinden vazgeçmek onun adına mümkün değildir. Sevgili, ne kadar zulmedip seveni öldürmeye çalışsa da bu normaldir. Âşık, bunu bir ilgi ve sevgi gösterisi olarak anlayarak bağlılığını pekiştirir.

Kendisine soru soran şair hem **istifham** hem de **tecrit** sanatı yapmıştır. Zalim diyerek sevgili kastedildiğinden **açık istiare** yapılmıştır. Sevgilinin öldürücü etkiye sahip olması **mübalağa** sanatına örnektir. Tınmazsam ve söylersem kelimeleri arasında **tezat** ilgisi vardır.

2.40. Gazel 92

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Çün dile kirpüklerüñden tîr-i bî-pâyân yağar

Âsumân-ı sîneden yağmur yerine kan yağar

Kelimeler: **tîr (f):** ok; sevgilinin kirpikleri. / **bî-pâyân (ff):** sonsuz. / **âsumân (f):** gökyüzü. / **çün (f):** ne vakit, ne zaman, çünkü, gibi.

Nesir: Çün dile kirpüklerüñden tîr-i bî-pâyân yagar âsumân-ı sîneden yağmur yerine kan yagar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ne zaman gönle kirpiklerinden sonsuz sayıda oklar yağar (işte o zaman) gönül semasından yağmur yerine kan yağar.

Sevgilinin yan bakışı anlamına gelen gamzesinde âşığı yaralayan, onun göğsünü parça parça eden unsurlar vardır. En başta gamzenin kendisi bir savaş aleti gibi âşığın bağrına saplanarak onu aşk acısıyla perişan eyer. Sevgilinin bakışındaki kaşlar bir yay, kirpikler de bu yaydan atılan oklar gibi düşünülür. Kirpiklerin diğer delici, kesici savaş aletlerine benzetildiği de

görülmektedir. Kılıç, mızrak, yatağan gibi savaş aletleri, sevgilinin bakışındaki unsurlar ile eşleştirilerek âşığın sevgisi ile ne derece tehlikeli bir yola çıktığı gösterilir.

Âşık, sevgilinin bakışı ile bir ok yağmuruna tutulmakta, kirpiklerin her biri sonsuz bir döngüde âşığın gönlüne saplanmaktadır. Bu durumda yağmur gibi yağan oklara karşı göğsünü gökyüzüne benzeten âşık, gökten yağması gereken yağmur yerine kan yağdığını söylemektedir. Yaralı âşığın her yerinden kan yağarken çektiği ızdırap aslında ona, sevgilinin ilgisine mazhar olduğu için mutluluk vermektedir. Âşığın yaralı vücudu ve gönlü sevgilinin bakışına uğradığında yaralanıp kanasa da bu istenmeyen bir durum değildir.

Âşığın sinesi gökyüzüne benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Âsumân, yağmur, yağar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Kirpiklerden sonsuz okların yağması ifadesinde **teşbih-i belîğ** ve **mübalâğa** vardır. Yağmur, yağar kelimeleri **ıştikak** sanatına örnektir. Yağar kelimeleri **cinaslı** kullanılmıştır.

2. Bâğ-ı cismümde dem-â-dem lâleler bitürmege

Tîrûn ucından şehâ bârân-veş peykân yağar

Kelimeler: bârân-veş (ff): yağmur gibi. / tîr (f): ok; sevgilinin kirpikleri. / peykân (f): okun ucu.

Nesir: Şehâ, bâğ-ı cismümde dem-â-dem lâleler bitürmege, tîrûn ucından bârân-veş peykân yagar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sevgili, bedenimin bağında devamlı laleler yeşersin diye kirpiklerinin ucundan yağmur gibi oklar yağar.

Lale, kırmızı rengi ve ortasında bulunan siyah leke ile birçok benzetmeye konu olmuştur. Kırmızı yaprakları ile ortasındaki siyah leke âşığın bağrında açılmış yaralara benzetilmiştir. Lalenin ortaya çıkışı ile ilgili İran mitolojisinde anlatılan bir hikâyeye göre çiçek yapraklarının üstünde bulunan çiğ tanelerine yıldırım düşmesi sonucunda çiğ tanesi ve yaprak alev almış, daha sonra bu alev soğuk havanın etkisiyle donarak laleyi oluşturmuştur. Lalenin ortasındaki yanığın bu yıldırım düşmesi sonucu oluştuğuna inanılır (Pala, 1995: 342).

Sevgilinin kirpikleri ok gibidir. Her bakışında âşığa bu oklardan yağmur gibi yağdırmaktadır. Hayalen âşığın vücudu bir çiçek bahçesi gibi düşünüldüğünde sevgili bu bahçede laleler yetiştirmek için kirpiklerinin ucundaki metal kısım olan peykanları yağmur gibi yağdırarak birçok kanlı yaralar açmaktadır. Bu yaralar şekil ve renk bakımından laleye benzediğinden sevgili yeni yaralar açıp yeni laleler bitirmek için yağmur gibi peykan yağdırmaya da devam edecektir.

Şehâ hitabıyla hem **nida** hem de sevgili kastedildiği için **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Âşığın vücudunun bir bahçeye benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Lale ile âşığın vücudunda açılan yaralar kastedildiğinden **açık istiare** sanatına örnek verilmiştir. Tîr kelimesi ile de sevgilinin kirpikleri anlatılmakta olup bu da **açık istiare** sanatına örnektir. Peykanların yağmur gibi yağmasında da **teşbih-i mufassal** vardır. Yağmur gibi ok yağması aynı zamanda **mübalağa** sanatına örnek olmuştur. Bâğ, lâle, bitirmek, bârân; tîr, peykân kelimeleri **tenasüp** ilgisiyle kullanılmıştır. Dem kelimesi **iham-ı tenasüple** kan anlamını çağırır.

3. Düşmeyince yüzüne zülfün bu çeşmüm ağlamaz Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yağar

Kelimeler: bârân (f): yağmur.

Nesir: Bu çeşmüm zülfün yüzüne düşmeyince ağlamaz. Gün bulutlu olmayınca nicesi bârân yağar?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu gözlerim saçların yüzünün üzerine düşmeyince ağlamaz. Gün bulutlu olmayınca nasıl yağmur yağar?

Sevgilinin güzelliğinin en belirgin olduğu yeri şüphesiz yüzüdür. Yüzünün güzelliği ile âşığın kendinden geçiren sevgilinin bazen saçları yüzünü örter. Saçları da diğer bir güzellik unsuru olmasına rağmen yüzünü kapattığında bu durum âşık tarafından hoş karşılanmaz. Sevgilinin parlak ve alımlı çehresinden mahrum kalan âşığın gözleri dolar ve hasret gözyaşları sel olup akar.

Âşığın bu durumu gökyüzünün yağmur bulutlarıyla kapanıp güneşin görünmez olması hadisesine benzemektedir. Saçlar tarafından kapanan yüz ile bulutlarla kapanan güneş arasında bir bağ kurulmuştur. Gökyüzünde hiçbir bulut yokken yağmurun yağmasını kimsenin düşünmeyeceği gibi âşık da gözlerinin yaşarıp ağlaması için bir bulut gibi saçların sevgilinin yüzünü kapatması gerektiğini söylemektedir. Sevgilinin güneş gibi parlak ve güzel yüzünden ayrı kalınca âşığın gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülmeye başlayacaktır.

Sevgilinin saçlarının yüzünü örtmesi, yağmur bulutlarının güneşi kapatmasına benzetilerek **tam teşbih** yapılmıştır. Saçlar bulut, yüz de güneş olarak düşünülmüştür. Âşığın gözyaşları da yağmur gibi düşünülerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Bulut, bârân, yağar kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Zülf-bulut, yüz-gün, ağlamak-bârân yağması kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Nicesi, **istifham** sanatına örnektir.

4. Ra'd-ı efgânumla berk-i âhum itdükçe hurûş Ta'ın mîdur seyl-i sirişk-i dîde-i giryân yağar

Kelimeler: ra'd (a): gök gürültüsü / efgân (f): ızdırapla bağırma, haykırma, feryat figan. / hurûş (f): coşma, gürleme. / dîde (f): göz / giryân (f): ağlayan. / seyl (a): sel / sirişk (f): gözyaşı. / berk (a): şimşek.

Nesir: Ra'd-ı efgânumla berk-i âhum hurûş itdükçe seyl-i sirişk-i dîde-i giryân yağar ta'ın mîdur?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gök gürültüsü gibi figanıyla ahımın şimşeği coştukça ağlayan gözlerin gözyaşları selinin yağıp (coşması) ayıp mıdır?

Âşık, içinde hissettiği derin sevginin etkisi ile ağlayıp inlemekte, ah u figan ederek derdini söylemektedir. Aşkın büyüklüğü ile gönülden gelen bu ah seslerinin büyüklüğü arasında bir benzerlik vardır. Ne kadar çok aşk acısı çekiliyorsa o kadar çok figan edilir. Bu bağırıp inlemelerin sonucu, gözlerden dökülen yaşların sel gibi coşmasıdır. Gözlerden yağmur gibi dökülen yaşlar, tüm dünyayı kaplayarak dünya çapında bir sele dönüşebilir.

Âşık; ahını yıldırımlara, figanını gök gürültüsüne benzeterek büyük bir yağmurun habercisi bu tabiat olaylarını yağmur gibi yağacak gözyaşı selinin habercisi olarak düşünmektedir. Bu

yıldırım ve gök gürültülerinden sonra yoğun bir yağmurun başlaması garipsenecek bir durum değildir. Dolayısıyla âşığın da ah edip inlemesinden sonra gözyaşı selinin coşmasında ayıplanacak, garip karşılanacak bir durum yoktur. Aşkının tesiri ile gözyaşları coşan âşık, kendi durumunun vahametini gök olaylarının büyüklüğü ile anlatmaktadır.

Figân gök gürültüsüne, ah yıldırımlara, gözyaşı da sele benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ra'd, berk, seyl, yağar kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Ta'n mıdır diye soru sorularak **istifham** sanatı yapılmıştır. Gözyaşlarının sel gibi akması **mübalağadır**.

5. Çün işigünde Mesîhî ağlaya şanur bu halk Gökyüzünde her ne var ise bir uğurda yağar

Kelimeler: **ugur (t):** insana iyilik ve mutluluk getirdiğine inanılan durum, belirti; hedef; ön, yön; yol. / **çün (f):** ne vakit, ne zaman, çünkü, gibi.

Nesir: Çün bu halk, işigünde Mesîhî ağlaya şanur, gökyüzünde her ne var ise bir uğurda yağar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Çünkü bu halk, Mesîhî'nin sevgilinin eşiginde ağladığını sanır. Gökyüzünde her ne varsa bir hedef uğruna yağar.

Âşığın sevgilinin eşiginde ağlayıp inlediğini sanan halk, aslında gökyüzünde her ne varsa hepsinin bir uğurda yağdığını düşünmektedir. Şair, önceki söylediklerini destekler mahiyette gök olaylarının tamamını, sevgiliye olan aşkının tesiri ile ağlayıp inlemelerine ve gözyaşlarının dökülmesine teşbih ederek yağın ne varsa bu uğurda yağmaktadır demiştir. Diğer insanlar doğal hadiseler olarak görse de yaşanan tabiat olaylarını âşığın çektiği aşk eziyetlerinden kaynaklı hadiseler olarak görmenin daha doğru olacağı anlatılmıştır.

Gökyüzünde olan tüm hadiselerin bir amaç uğruna gerçekleştiğini düşünmekte **hüsn-i ta'lîl** sanatı vardır. Mesîhî'den başka biri gibi bahsedilmesinde **tecrit** vardır. “Sanur bu halk” ifadesinde **sihr-i helal** yapılmıştır.

2.41. Gazel 93

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Takındı ğamzeden ol çeşm-i bî-amân hancer

Yüzine toĝru bakana urur hemân hancer

Kelimeler: çeşm (f): göz. / bî-amân (fa): amansız, acıması olmayan. / takınmak (t): kendine takmak, süslenmek, kuşanmak.

Nesir: Ol çeşm-i bî-amân gamzeden hancer takındı. Yüzine toĝru bakana hemân hancer urur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Sevgilinin) o acımasız bakışları gamzeden hançer kuşandı. Yüzüne doĝru bakana hemen hançer vurur.

Sevgilinin güzellik unsurları arasında en tehlikeli ve acımasız olanı gamzesidir. Yan bakış anlamına gelen gamze, âşığın sinesinde yaralar açan keskin ve delici bakışlardan ibarettir. Sevgilinin gamzesinde savaş aletlerine benzeyen unsurlar bulunur. Kirpikler kimi zaman ok, kimi zaman hançer, bazen de mızrak olarak tasavvur edilir. Bu etkili bakışlar kime yönelirse aynı etkiyi yapar ve muhatabında iyileşmesi mümkün olmayan yaralar açar.

Âşık, sevgilinin acımasız gözlerinin gamzeden bir hançeri kuşandığını ve bu hançeri yüzüne doĝru bakan kişiye vurarak onu yaraladığını söylemektedir. Sevgilinin bakışlarının ne derece etkili ve seven, sevmeyen ayrımı gözetmeksizin herkese yaralayıcı etkisini gösterdiğini ifade etmektedir. Bakışlardaki bu etkileyici tavır sadece sevgiliye has bir özelliktir. Onun bir bakışı âşıklarının canını almaya yetecek kadar etkili ve ölümcüldür.

Gamzenin hançere benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Gözlerin bir insan gibi düşünölüp hançer saplamasında **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır.

2. Rumûzı âb-ı hayât u penâhı zulmetdür

Uracâğını ider Hızr-veş nihân hancer

Kelimeler: rumûz (a): remizler, işaretler, manası gizli olan sözler. / penâh (f): sığınma, sığınacak yer. / nihân (f): saklı, gizli.

Nesir: Rumûzı âb-ı hayat u penâhı zulmetdür. Hancer Hızr-veş uracagını nihân ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: İşareti hayat suyudur ve sığınacağı yer karanlıktır. Hançer Hızır (a.s.) gibi vuracağını gizli eder.

Ab-ı hayat ölümsüzlük suyu anlamına gelmektedir. İskender hakkında anlatılan bir efsaneye göre sefer sırasında İskender'e yolunun üzerinde bir deniz olduğu ve bu denizi geçtikten sonra 3 ay süren bir yolculukla karanlıklar ülkesine varılacağı ve bu ülkede ise ab-ı hayat denilen bir suyun olduğu söylenir. İskender, veziri Hızır'ı ve İlyas'ı yardımcısı olarak yanında bulundurur ve anlatılan denizi geçerek zulümat (karanlıklar) ülkesine varır. İskender'in elinde karanlıkları aydınlatan iki mücevher vardır. Birini Hızır'a diğerini de İlyas'a verir. Ölümsüzlük suyunu bulmak üzere sözleşip ayrılırlar. Suyu bulan kim olursa diğerine haber etmek üzere sözleşmelerine rağmen suyu bulan Hızır ve İlyas bu sudan kana kana içer. Suyun yerini İskender'e söyleme vaadi akıllarına geldiğinde bir ilahi emir gelir ve bundan İskender'e söz etmezler. Başka bir rivayete göre de suyun yerini İskender'e söylemek için yola çıkarlar ancak suyun yerini tekrar bulamazlar. Böylece Hızır ile İlyas ölümsüzlüğü elde edip kıyamete dek Hızır denizde, İlyas da karada sıkıntıya düşenlere yardım eder. Her senenin 6 Mayıs günü (Hıdırellez) İskender seddi üzerinde buluşup Kâbe'ye hacca giderek o yıl yapacakları işleri görüşürler (Pala, 1995: 15).

Eski coğrafya anlayışına göre bilinmeyen diğer mekânların tamamı zulümat, karanlık olarak nitelendirilir. Sevgilinin ab-ı hayat olarak bilinen dudaklarının etrafında çıkan ayva tüyleri karanlıklar ülkesi olarak isimlendirilir. Sevgilinin yaralayıcı yan bakışlarının işareti olarak ortaya çıkan dudaklar ve dudakların etrafını kaplayan ayva tüyleri karanlıklar ülkesini çağrıştıran bir simgeler topluluğu olarak anlaşılmaktadır. Sevgilinin ayva tüyleri yeşil renginden dolayı Hızır'a benzetilmiştir. Dudakların etrafındaki bu ayva tüyleri aynı zamanda dudaklardan dökülen sırların da ortağıdır.

Hızır ile Musa (a.s.) arasında geçen bir yolculukta Hızır, daha önceden anlaşılamayacak gizli bir şekilde yolculuk sırasında bir çocuğu hançerleyerek öldürmüştür. Âşık, bu olaydan telmihle sevgilinin ne zaman yan bakış hançerini saplayacağı konusunda bir belirsizliğin olduğunu söyleyerek her an ölüm tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Sevgilinin bir bakışı, âşığın hançerlenerek ölmesine yetecektir.

Âb-ı hayât, zulümât, Hızır kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Hızır, İskender ve Musa (a.s.) arasında geçen hadiseler ve ab-ı hayatı bulma kıssasına **telmih** yapılmıştır. Hançerin Hızır gibi vuracağını gizlemesinde **teşbih-i mufassal** sanatı yapılmıştır. Hançerin insan özellikleri taşımasında **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır.

3. Diyâr-ı sînem içinde iler tutar yer yok Gider ne yaña olursa revân revân hancer

Kelimeler: revân (f): yürüyen, giden.

Nesir: Diyâr-ı sînem içinde iler tutar yer yok, hancer ne yaña olursa revân revân gider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Vücut ülkemin içinde tutunacak yer yok. Hançer ne yana olursa (kolayca) yürür gider.

Âşığın bedeni, sevgilinin merhametsizce vurduğu gamze hançerleri ile o derece yaralanmış ve parçalanmıştır ki artık vücudunun içinde bir tutar dal kalmamıştır. Bedenini bir ülke gibi düşünen âşık, bu ülkede sevgilinin yan bakış hançerinin hiç sıkıntı çekmeden her yerini dolaşabileceğini, bir engelle takılmadan tüm beden ülkesini baştanbaşa geçebileceğini söylemektedir. Yani âşığın bedeninde hançer darbesinden dolayı artık hiçbir et ve organ kalmamıştır. Bu hâl, sevgilinin âşığa olan ilgisinin arttığını, etkileyici bakışlarıyla âşığı süzdüğünü de göstermektedir. Bir yanıla olumlu bir durumken bakışların âşık üzerindeki etkisi savaşta vücuduna yüzlerce ok saplanmış, ölümcül yaralar almış askerler gibidir. Âşık, bu yaraları alıp sevgili uğrunda can vermeyi ve aşk şehidi olarak anılmayı kendine bir gurur vesilesi sayar. Sevgili ne kadar zulmederse âşığa verdiği değer o kadar çok demektir.

Âşığın bedeni bir ülkeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Hançerin vücut ülkesinde dolaşmasında **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Hançer yaralarından âşığın bedeninde hiçbir organın kalmamasında **mübalâğa** vardır. Revân revân ifadesi **tekrir** sanatına örnektir. Ayrıca “akıcı, su gibi akan” anlamına da gelen revân kelimesinin hançer ile birlikte kullanılması **tenasüp** sanatını oluşturur. Bu yönüyle beyitte çeliğe su verme mazmunu vardır. Eskiden kılıç, hançer gibi silahların daha sağlam ve keskin olmaları için bunlara kızgın hâlde iken birkaç defa su verilirdi.

4. Bir ağız ile senüñ midhatüñi az görür

Tenümde yer yer anuñçün açar dehân hancer

Kelimeler: midhat (a): övme, methetme. / dehân (f): ağız.

Nesir: Hancer senüñ bir ağız ile midhatüñi az görür anuñçün tenümde yer yer dehân açar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Hançer, senin bir ağız ile övülmeni az görür. Onun için bedenimde yer yer ağza benzer yaralar açar.

Âşık için dünya üzerinde övülebilecek tek kişi sevgilidir. Onun güzelliğini övmek için sarf edilen sözler çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Güzelliği dillere destan olan sevgili, âşık tarafından sürekli methedilmesine rağmen gerçek manada hak ettiği övgüye ulaşmak mümkün değildir. Çünkü âşık nazarında sevgilinin değerine paha biçilemez.

Sevgilinin her bakışında vücudunda yeni bir yara açılan âşık, bu yeni yaraları daha güzel bir sebebe bağlayarak sevgiliyi methetmek uğruna açılmış yeni bir ağız olarak düşünmektedir. Yaraların şekil itibarıyla ağza benzemesinden yola çıkarak açılan her yarayı sevgilinin güzelliklerini metheden yeni bir ağız olarak tanımlamaktadır. Sevgilinin bakışındaki güzellik unsurlarından kirpikler hançere benzetilmiş, her bakışla beraber âşığın vücudunda açılan yaralar birer ağız gibi düşünülerek onların da sevgilinin güzelliği konusunda övgüler söylediği varsayılmıştır. Âşık, vücudunda açılan yaralardan pişman değildir bilakis bu yaralar vasıtasıyla da sevgilinin güzelliğini övmek için fırsat kollamaktadır. Gördüğü tüm zulüm ve eziyete rağmen sevgiliye olan bağlılığı değişmeyen âşık, aşkındaki sadakati yaralarının çokluğuyla ispatlamaktadır.

Yan bakış oklarının hançere benzetilmesi ile bu hançerin açtığı yaraların aslında sevgiliyi övmek için açılmış ağızlar olarak düşünülmesinde **hüsn-i ta'lil** sanatı vardır. Hançerin açtığı yaralar birer ağza benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Hançerin bir insan gibi düşünülmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Yer yer ifadesi **tekrir** sanatına örnektir.

5. Şu deñlü muşlih-i tırüñ delikler eyledi kim

Egildi katlûme ey kaşları kemân hançer

Kelimeler: muslih (a): daha iyi bir şekilde veya hâle koyan, iyileştiren, düzelten. / **egilmek (t):** bir işi önemseyip ele almak; inhiraf etmek, sapmak; başkasının baskısını veya egemenliğini benimsemek, kabul etmek.

Nesir: Ey kaşları kemân, muslih-i tîrûn şu deñlü delikler eyledi kim hançer katlûme egildi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey kaşları keman (sevgili) iyileştiren okların (bedenimde) o kadar delikler açtı ki hançer katlime eğildi.

Sevgilinin güzellik unsurlarından kaşlar yaya, kirpikler birer oka, yan bakış anlamına gelen gamzesi de hançere benzetilmiştir. Âşık, vücudunda yaralar açan bu bakışlara rağmen bu hâlden memnundur hatta kirpikleri vücuduna saplanan iyileştirici birer iğne gibi görmektedir. Sanki kirpik okları ile gamze hançeri arasında bir rekabet vardır. Sevgilinin bakışlarının âşığa yoğunlaştığı bir zamanda kirpik oklarının iyileştirici etkisi ile vücudunda sayısız delikler açılan âşığa, gamzeler hemen yetismekte ve onu öldürmek için fırsat kollamaktadır. Âşığın hayal dünyasında sevgilinin gamze güzelliğinin unsurlarından olan kaşlar, kirpikler ve gözler; kimisi âşığın katlini, kimisi de iyileşmesini isteyen farklı unsurlar olarak düşünülmüştür. Beyitte geçen eğilmek kelimesi hem mecaz hem de gerçek anlamıyla düşünülebilir. Hançer şekil itibarıyla düz değildir, eğiktir. Eğilmek kelimesinin gerçek anlamı çerçevesinde hançerin âşığı öldürmek için vurduğu darbelerden dolayı eğildiği söylenmiş, âşığı öldürme işini önemle yerine getirdiği anlatılmak istenmiştir.

Kemân, tîr, hançer kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Sevgilinin kirpikleri tîre, gamzesi hançere benzetilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Kaşlar yaya benzetildiğinden **teşbih-i belîğ** sanatına örnek olmuştur. Ey hitabı da **nida** sanatına örnektir. Eğilmek kelimesi **kinayeli** kullanılmıştır. Hançerin, vurduğu darbelerden dolayı eğildiğinin söylenmesinde **hüsn-i ta'lîl** ve **mübalağa** sanatı vardır. Muslih-i tîrûn-hançer; delikler eyledi-katlûme egildi kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı oluşmuştur.

6. Bilûn ile kemerünün ara yirine girüp

Bu iki yüz ile nice bulur mekân hançer

Kelimeler: nice (t): nasıl; çok, pek çok, birçok.

Nesir: Hancer bilûñ ile kemerünüñ ara yirine girüp bu iki yüz ile nice mekân bulur?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Hançer, belin ve kemerinin arasına girip bu iki yüz ile nasıl mekân bulur?

Hançer sahipleri hançerlerini genellikle bellerinde bağlı olan kemer ya da kuşakların arasına sokup taşımaktadırlar. Hançerlerin iki yüzleri de keskin yapılarak daha etkili bir silah olmaları sağlanmaktadır. Böylece düşmana hangi tarafı ile değerse değsin etkili ve öldürücü yaralar açabilmektedir.

Âşık, sevgilinin yanında bulundurduğu hançeri belindeki kemere sokarak taşımasını kendi hayal dünyasında imrenerek yeniden kurgulamaktadır. Sevgiliye bu denli yakın olmak âşık için bir hayal iken hançerin böyle bir fırsata erişmesini hayretle karşılamıştır. Bununla beraber âşık, sevgisinde sadık ve samimi iken doğru yoldan asla şaşmamışken bunun tam tersi olarak ikiyüzlü hançerin böyle müstesna bir mekân bulabilmesi şaşılacak bir iştir. Doğrular yine kaybetmiş lakin ikiyüzlü yalancılar yine kazanmıştır. Sevgilinin gerçek âşıklarına yüz vermeyip sahte duygular besleyen rakiplere ilgi duyması onun karakteridir. Âşık, bu durumu hançerin ikiyüzlü olup ama en gözde konumda bulunması olayıyla anlatmaktadır.

Hançerin iki yüzünün keskinliği yanında mecazen sahtekârlık yapan ikiyüzlüleri de düşündürecek şekilde anlatılmasında **kinaye** sanatı vardır. Bel, kemer, hançer kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Nice sorusunda **istifham** ve **tacahül-i arif** vardır.

7. Beni çü defn idesin hâke bîh-i sūsen-veş

Mezârum üzre görine her üstühân hancer

Kelimeler: bîh (f): kök, kaynak, temel, asıl. / **sūsen-veş (ff):** susen çiçeği gibi. / **üstühân (f):** kemik. / **çün (f):** ne vakit, ne zaman, çünkü, gibi.

Nesir: Beni çü bîh-i sūsen-veş hâke defn idesin mezârum üzre her üstühân hancer görine.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Beni ne zaman sûsen kökü gibi toprağa gömersen mezarımın üzerinde her kemik hançer gibi görünür.

Klasik Türk şiirinde şairler duygularını anlatırken genellikle çiçeklerden ilham alırlar. Zarafet ve güzellik açısından çiçekler, benzetmeler yoluyla farklı birçok hissiyatın tercümanı olmuşlardır. Benzetmelere konu olan çiçeklerden biri de sûsendir. Özellikle yapraklarının uzun ve sivri oluşu hançer, ok, mızrak gibi savaş aletlerine benzetilmesine sebep olmuştur. Yeşil yaprakları şekil itibarıyla tam bir hançere benzemektedir. Sûsen, soğanlı bir bitkidir. Toprağa gömülen sûsen soğanları filizlenip yeşerir, kılıç ve hançer şeklinde yapraklar açar. Âşık gördüğü bunca zulümden sonra öleceğini düşünmekte, geride kalanlardan kendisini sûsen gibi toprağa gömmelerini yani defnetmelerini istemektedir. Bu definden sonra mezarından kemiklerinin çıkacağını ve bu kemiklerin de tıpkı bir hançere benzeyeceğini söyleyerek dünyada çektiği eziyetlerin bir nişanesi olarak kemiklerinin ortaya çıkacağını belirtmiştir. Âşığın yaşarken de kemikleri seçilecek kadar zayıflaması ve öldükten sonra da mezarından kemiklerinin bir sûsen çiçeği gibi bitmesi onun ızdırap içerisinde yaşadığı hayatın sonucudur. Âşığın çektiği çilenin bitmesinin tek yolu sevgiliden gelecek küçük bir ilgidir. Âşığın bedeni ve kemikleri toprak olup mezarında yetişen sûsenlerin hançer gibi yapraklarına hayat verecektir.

Âşığın bedeninin sûsen kökü gibi toprağa verilmesinde **teşbih-i mufassal** ve kemiklerin hançere benzetilmesinde **teşbih-i müekked** sanatı vardır. Sûsen, hançere benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Ölülerin toprağa defnedilmesi ve mezarların üzerine çiçeklerin ekilmesi geleneğine **telmih** yapılmıştır.

8. Çü tîg-ı gamzeñi görem düşer sözüm keskin Şanasın ağzum içinde olur zebân hancer

Kelimeler: zebân (f): dil, güzel konuşma. / tîg (f): kılıç.

Nesir: Çü tîg-ı gamzeñi görem sözüm keskin düşer. Ağzum içinde zebân hancer olur sanasın.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ne zaman gamze kılıcını görsem sözüm keskin düşer. Dil(im) ağzımda hançer olur sanırsın.

Âşık, sevgiliden gelen birçok eziyet ve zulme karşı onun hakkında kötü söz söyleyen bir karaktere sahip değildir. Âşığın dayanılmaz çileler çekmesinin en büyük sebebi sevgilinin yan bakışıdır. Sevgilinin gamzesi, âşığı yaralayan bir kılıç gibidir. Gamze kılıcı âşığı yaraladığında o zaman keskin bir söz ağzından çıkar. Bu söz, muhtemelen sevgiliden şikâyet olmamakla beraber talihinden ve yaşamış olduğu acılardan kaynaklı sitem dolu bir sözdür. Bu sitem dolu sözler âşığın dilini keskinleştirir ve mecazen çevresindekilere dili hançer gibi gelir. Dil şekil olarak da hançere benzetilebilir. Sivri dilli olmak, sözlerinin muhatabına vereceği olumsuz etkileri düşünmemek demektir. Âşık, çektiği bunca zulümden sonra ancak dilini keskinleştirir ve daha acı sözler söyleyebilir. Bu sözlerin muhatabı olan sevgili, âşığa göstereceği ilgiyle bu keskin dilin acı sözlerinden kurtulabilir.

Sevgilinin gamzesi kılıca benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Tîg, zebân, keskin ve hançer kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. “Gamze kılıcını gördüğümde sözüm keskinleşir, dilim ağzımda hançer olur sanırsın.” anlamına gelen beyitte **teşbih-i mufassal** yapılmıştır.

9. Necâtî hanceri ile Mesîhî hanceridür

Niyâm-ı mâder-i ma'nâda tev'emân hancer

Kelimeler: **niyâm (f):** kılıç kını, kın, kılıf. / **mâder (f):** anne, ana. / **ma'nâ (a):** kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifade ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılan şey, anlam, medlul, mefhum; madde ve cismin dışında olan şey, iç, batin, ruh. / **tev'emân (a):** ikizler.

Nesir: Niyâm-ı mâder-i ma'nâda tev'emân hancer Necâtî hanceri ile Mesîhî hanceridür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mana kaynağının kınında ikiz (olan) hançer, Necâtî ile Mesîhî'nin hançeridir.

Mesîhî, hançer redifli bu gazelini Necâtî Bey'in gazel tarzından esinlenerek söylemiştir. Mesîhî'nin çağdaşı olan Necâtî Bey, âşıkane gazelleriyle tanınan usta bir şairdir. Necâtî'nin II. Bayezid övgüsünde kaleme aldığı hançer redifli bir kasidesi de vardır. Hançer redifli bu gazel ile Mesîhî, Necâtî'nin *Hançer Kasidesi*'ne telmihle kendi söz söyleme gücünün ve

sanatçı karakterinin Necâtî Bey ile denk olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiasını iki şairin de sözlerini bir hançere benzeterek ve bu hançerlerin de birbirinin ikizi gibi olduğunu söyleyerek ifade etmiştir. Necâtî Bey'in nasıl etkili ve keskin bir söyleyişi varsa Mesîhî'nin de aynı şekilde usta, etkili ve keskin bir söyleyişi vardır. Şair, ikiz ve mana annesi kelimelerini kullanarak hem kendi hem de Necâtî Bey'in şiirlerinin aynı yüksek söyleyiş gücüne sahip olduğunu belirtmiştir.

Necati Bey ve onun şiirlerine **telmihte** bulunulmuştur. İki şairin de şiirleri hançere benzetilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Tev'emân ve mâder kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Mana, anneye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mesîhî'de **tecrit** vardır.

2.42. Gazel 94

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ol dili cem' itmege sünbüllerini dağıdur

Zülfünüñ her bir kılı yüz bin dil ü cân bağıdur

Kelimeler: cem' (a): toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme. / bağ (t): bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi birbirine bağlamaya yarayan ip, sicim, tel gibi şeyler, bent; bağlanmış şey, demet, deste; ilgi, alâka, münâsebet, râbıta.

Nesir: Ol dili cem' itmege sünbüllerini dağıdur, zülfünüñ her bir kılı yüz bin dil ü cân bığıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O, gönlü toplamak için sümbül gibi saçlarını dağıtır. (Sevgilinin) saçının her bir teli yüz binlerce can ve gönlün bığıdır.

Sevgili, saçlarının kıvrımı ve güzel kokusu ile dikkati çeker. Yanaklarının üzerine düşmüş sümbül gibi duran ve misk gibi kokan saçları ile bir gönül avcısıdır. Avladığı gönülleri bir araya getirip toplamak için sümbül gibi olan saçlarını dağıtır. Saçlarının dağınık görüntüsü âşıklarının gönüllerindeki sevgiyi coşturmaktadır. Dağınık saçlarıyla sevgili, tüm gönüllerin ilgisini kendi üzerinde toplamayı başarır. Beyitte sümbüllerin bir sicim veya bağ yardımıyla

bir araya getirilip demet yapılmasından hareketle sevgilinin, sümbül gibi dağınık ve güzel kokulu olan saçının telleri ile âşıkclarını kendine bağlaması anlatılmıştır.

Sevgilinin saçlarının âşıkclar üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki her bir telinde yüz bin tane gönül bulunmaktadır. Bu mübalağa, âşığın nezdinde sevgilinin değerini göstermesi bakımından önemlidir. Âşığın yüz bin rakamını telaffuz etmesi kesretten kinaye olabileceği gibi normal bir insanda bulunan ortalama saç adedini de yansıtmaktadır. Yüz bin saç telinin her bir ucunda yüz bin gönül bulunmaktadır. Bu hesaba göre yaklaşık on milyar gönül, sevgilinin güzelliğine bağlanıp kalmıştır. Bu rakam dünya üzerinde yaşayan günümüz insan sayısından bile fazladır. Güzellik unsurlarından saçın ön plana çıkarıldığı bu beyitte sevgilinin güzelliğinin âşıkclar üzerindeki etkisi anlatılmak istenmiştir.

Cem etmek ve dağıtmak kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır. Sümbüller kelimesi ile sevgilinin saçları kastedildiğinden **açık istiare** sanatı yapılmış olur. Sevgilinin saçının her telinde yüz bin gönül bulunması **mübalağa** sanatına örnektir. Dağıdur ve bağdur kelimeleri arasında **tam olmayan cinas** bulunmaktadır. Cem etmek, sümbüller, bağ kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Leşker-i gamla gönül sultân-ı ıışk olmuş durur

K'âh-ı âteş-nâki üstinde kıızıl otağıdur

Kelimeler: leşker (f): asker. / âteş-nâk (f): ateşli, kızgın.

Nesir: Gönül, leşker-i gamla sultân-ı ıışk olmuş durur k'âh-ı âteş-nâki üstinde kıızıl otağıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül, keder askeri ile aşk (ülkesinin) sultanı olmuştur ki ateşli, kızgın ahı üstündeki kıızıl çadırıdır.

Sevgiliden ayrı kaldığı her an, âşığın gönlündeki gam ve kederin artmasına sebep olur. Yüklendiği bu dertler ile âşık, ateşli ahlar ederek içindeki yangını dışarı vurur. Âşığın ahı duman gibi göklere yükselerek bazen bütün kâinatın bir yangın yerine dönüşmesine sebep olabilir. Ah ile kızgın ateş arasında yakıcılığı bakımından bir benzerlik vardır. Şiir geleneğinde önemli bir yeri olan ah, aslında top atışı sırasında çıkan duman ve kıvılcımlardan ilhamla oluşturulmuş bir imgedir.

Osmanlı Devleti savaş geleneğine göre ordu sefere çıktığında belirli noktalarda büyük çadırlar kurulur, padişahın ve askerlerin dinlenmesi ve yol koşullarının zorluklarından biraz da olsa uzaklaşması için mekânlar oluşturulurdu. İçerisinde od yani ateş yakılan bu çadırlara otağ adı verilirdi. Asker topluluğunun merkezinde bulunan padişah otağı, diğer çadırlardan farklı olarak kızıl renkteydi. Kızıl renkte ve daha çok süslemeli olan bu çadır, padişah tarafından seferlerde kullanılır ve diğer çadırlardan rengi itibarıyla ayrılırdı (Pakalın, 1993: 741).

Âşık, hayal dünyasında aşkı bir ülkeye benzetmiş, bu ülkenin padişahı olarak da gönül söylemiştir. Aşk ülkesinin padişahı olan gönül, bu ülkenin oluşumunda ve korunmasında keder askerlerini kullanmaktadır. Aşk ülkesinin askerleri olan gam ve keder o derece çoktur ki bu ülkenin başka bir korumaya ihtiyacı kalmamıştır. Gönülden gelen ateşli ahlarn oluşturduğu kızıl kubbe, sanki bu ülke padişahının oturduğu otağ gibidir. Otağların içerisinde nasıl ateş yanıp ısınılıyorsa aşk ülkesinde de bundan daha büyük ateşler yanıp gönül padişahı ateşli ah otağında kavrulmaktadır.

Aşk bir ülke gibi düşünüldüğünden **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Gam, askere; gönül bu ülkenin sultanına, ateşli ahlarn da bu ülkenin padişah otağına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Leşker, sultân, kızıl otağ kelimeleri **tenasüp** ilgisi oluşturmaktadır. Gam, gönül, âh, aşk kelimeleri arasında da **tenasüp** vardır. Gönül kişileştirildiğinden **teşhis** sanatına örnek olmuştur.

3. ‘Âşıkun yağı eridükçe yüzün pür-nûr olur

Beñzer ol şem’i münîr iden yürekler yağıdur

Kelimeler: **münîr (a):** aydınlatan, ışık veren, ışıklı, parlak. / **şem’ (a):** mum.

Nesir: Âşıkun yağı eridükçe yüzün pür-nûr olur. Beñzer ol şem’i münîr iden yürekler yağıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Âşığın yağı eridikçe senin yüzün nurlanır. Galiba o mumu aydınlatan (âşıkların) yürek yağıdır.

Eski çağlarda aydınlatma amacı ile kullanılan mum, çoğu zaman âşığın kendisine benzetilmektedir. Bazen sevgili, muma benzetilerek etrafında dolanan pervane de âşığın kendisi olur. Mumun çevreyi aydınlatırken yavaş yavaş erimesi gibi âşığın da yüreğindeki aşk acısıyla yavaş yavaş yanıp erimesi birbirine benzetilir. Mumların yanıp ışık ve ısı vermesine sebep olan içerisindeki yağlardır. Bu yağlar yanarak eridikçe mumun kütlesi azalır ve neticede yok olur.

Beyitte bir mum tasviri yapılmıştır. Âşığın bedeni, mumun yağını; gönlü, mumun içindeki fitili oluştururken alevi de sevgilinin yüzüdür. Âşık, aşk acısıyla bedenen zayıflayıp gönlü yanarken bir mum gibi erir, bu da yüz şeklinde olan mumun alevinin ve ışığının artmasına sebep olur. Âşık, sevgiliye seslenmekte ve kendi yağlarının erimesiyle gam ve kederle dolu gönlünün bir mum gibi ışık saçtığını, onun yüzünün aydınlanarak nur dolu hâle geldiğini belirtmektedir. Sevgilinin yüzündeki bu aydınlanmayı sağlayan mum yağının âşığın yüreğinden gelen yağ olduğunu dillendirerek çektiği çileler sonucunda kendi bedeninden ne kadar ödün verdiğini söylemektedir. Âşığın yağının erimesi aynı zamanda onun çektiği sıkıntı ve dertlerle zayıflayıp bedenen küçülmesi anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda bu duruma sevinen sevgilinin, sanki verdiği ızdırap ile âşığın bu duruma düşmesinden dolayı içten içe sevindiği de düşünülebilir.

Âşığın bedeni ve gönlü muma benzetilerek **teşbih-i mufassal** sanatı yapılmıştır. Sevgilinin yüzünün aydınlık olmasının sebebi mumun verdiği ışıkken âşığın bunu kendisinin yürek yağının erimesine bağlamasında **hüsn-i ta'lil** vardır. Sevgilinin yüzünün muma benzetilmesinde **teşbih-i mufassal** sanatı yapılmıştır. Âşıkuñ yağı eridikçe-yürekler yağıdır; yüzüñ pür-nûr olur-ol şem'i münîr iden kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** vardır. Nûr, münîr kelimeleri arasında **istikak** sanatı oluşmuştur. Pür-nûr, şem', münîr, yağ kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Âşığın yağı eridikçe (âşık üzüldükçe) sevgilinin yüzünün nurlanması (sevinmesi) arasında **tezat** ilgisi vardır. Yağı erimek **kinayeli** kullanılmıştır.

4. Hey ne zîbâ gülsitân olur dudağun ey perî

Kim bihişt-i heşt anuñ bir kemterîn yaprağıdır

Kelimeler: zîbâ (f): güzel, süslü, gösterişli. / bihişt-i heşt (ff): sekiz cennet. / kemterîn (f): çok değersiz, çok aşağı, pek itibarsız, en hakir.

Nesir: Ey perî, dudagun ne zîbâ gülsitân olur hey kim bihişt-i heşt anuñ bir kemterîn yaprağıdır.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey peri, senin dudağın ne güzel gül bahçesi olur ki sekiz cennet onun değersiz bir yaprağıdır.

Sevgilinin güzellik unsurlarının en önemlisi dudaklarıdır. Âşık, dudaklar sayesinde hayat bulur, çektiği çilelerden bir nebze olsun uzaklaşır. Gamzenin can yakan tavrı ve eziyet dolu hâli dudakların iyileştiren özelliğiyle telafi edilir. Dudakların etrafında ve yanaklarda çıkan ayva tüyleri sevgilinin yüzünde oluşmuş bir gül bahçesini andırır. Ayva tüylerinin ilk çıktıkları zamandaki yeşil hâli de bu durumu destekler. Aynı zamanda rengi ve şekli itibari ile dudaklar ile gül goncası arasında da bir benzerlik vardır.

İslam inancına göre dünya hayatında Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak yaşamış Müslümanlara öldükten sonra ahiret hayatında ödül olarak sunulacak mekânın adı cennettir. Cennette dünya üzerinde bulunmayan nimetler bahşedileceği ve insanların sonsuz bir huzur ve mutluluk içerisinde yaşayacağına inanılır. Cennetin sekiz kapısı bulunmaktadır. Ayrıca Huld, Me'va, Naîm, Aliye, Adn, Firdevs, Dâru's-selâm ve İlliyyûn adında sekiz adet cennet bulunduğu söylenmektedir (Pala, 1995: 110). Yeşillikler içinde bahçe anlamına gelen cennet kelimesi dünya üzerindeki güzel mekânlar için de kullanılmaktadır.

Âşık, peri gibi güzel sevgiliye seslenerek dudaklarının kendisi için bir cennetten daha güzel olduğunu ve sekiz cenneti toptasak da ancak sevgilinin dudaklarının etrafında oluşmuş gül bahçesinin değersiz bir yaprağı olabileceğini ifade etmektedir. Âşık, gönlünün sesini dinlemiş, sevgilinin güzelliği hakkında mübalağa ederek bütün cennetlere karşı sevgilinin dudaklarının ne kadar üstün bir değere sahip olduğunu söylemiştir.

Sevgilinin dudaklarının etrafında oluşan gül bahçesinin sekiz cennetten üstün tutulması **mübalağa** sanatına örnektir. Ey peri hitabında **nida** ve **açık istiare** sanatı vardır. Sevgilinin dudağının çevresi gül bahçesine, bu bahçenin bir yaprağı da sekiz cennete benzetilerek **teşbih-i müekked** yapılmıştır. Gülsitân, bihişt, yaprak kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Okudukça ʿarz-ı hâlüm rıkʿasın dimez habîb

Şanasın kim okunan efsûn yâ dil bağıdır

Kelimeler: rıkʿa (a): kâğıt veya deri parçası.

Nesir: Habîb ʿarz-ı hâlüm rıkʿasın okudukça dimez, şanasın kim okunan efsûn yâ dil bağıdır.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili, hâlimi arz eden kâğıdı okudukça susar kalır. Sanırsın ki okunan sihir ya da dil bağıdır.

Bir kişinin maksadını gerçekleştirmek için sihir kullanarak başka bir kişinin konuşmayıp susmasını sağlamak anlamına gelen sihir çeşidinin adı dil bağıdır. Bu sihir efsun okumak, muska yapmak şeklinde gerçekleştirilebilir. Özellikle gelinlerin kaynanalarının baskılarından kurtulmak için yaptıkları bir sihirdir (Karaman, 2015: 218).

Âşık, sevgiliye karşı duyduğu büyük sevgiyi ona bildirmek ve kendi durumunu anlatmak için bazen söz yerine yazıyı da kullanabilir. Âşığın sözlerini dinlemeyip onu kâle almayan sevgili, yazılan mektuplara da kayıtsız kalmıştır. Hâlini arz ettiği kâğıtları okuyan sevgili, yazılanlar karşısında tepkisiz kalarak hiçbir şey söylemeden susup kalmıştır. Bu duruma içerenen âşık, sevgilinin arz-ı hâlini mi okuduğu yoksa kendisinin susması, konuşmaması için bir büyü mü yapıldığına karar verememiştir. Bu durumu görenlerin sanki okunan kâğıtlar içerisinde bir sihir olduğunu ve sevgilinin dil bağı büyüğü ile büyülendiğini sanacaklarını söylemektedir. Dil bağı büyüğü yapılan kişiler muhataplarına karşı eskiden olduğunun tam tersi tepkisiz kalıp konuşmamaya başlarılarmış. Sevgili, âşığa zaten ilgisiz olduğundan onunla konuşup vakit geçirmek konusunda yetersiz davranan biridir. Zaten bu durumda olan sevgiliyi âşık, daha güzel bir sebebe bağlayarak sanki dil bağlama büyüğü ya da farklı bir sihir yapılmış gibi göstermektedir.

Âşığın arz-ı hâlini okuyan sevgilinin hiç konuşmaması daha güzel bir sebebe bağlanarak onun dil bağı büyüğü okuduğuna ya da ona sihir yapıldığına yorumlanmasında **hüsn-i taʿlil** sanatı vardır. Rıkʿa, efsûn, dil bağı kelimeleri **tenasüp** ilgisi ile kullanılmıştır. Sihir yapma, dil bağlama büyüğü gibi geleneklere atıfta bulunulmasında **telmih** sanatı vardır. Okumak, arz-ı hâl, rıkʿa kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Okunan rıkʿanın efsun ya da dil bağı sanılması durumunda **teşbih-i mufassal** vardır.

6. Kaşr-ı sîmînine ol şîrîn-dehân u gül-ruhuñ

Ey dirîgâ kim ağan her lahza şîr ırmağıdur

Kelimeler: Şîrîn (f): tatlı; *Hüsrev ü Şîrîn* hikâyesinin kadın kahramanı. / dehân (f): ağız. / dirîg (f): yazık, eyvah, yazıklar olsun. / şîr (f): süt. / kasr-ı sîmîn (af): gümüş köşk.

Nesir: Ey dirîgâ kim ol şîrîn-dehân u gül-ruhuñ kasr-ı sîmînine her lahza akan şîr ırmağıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Eyvah ki o tatlı ağızlı ve gül yanaklının gümüşten sarayına her an süt ırmağı akmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında çokça anlatılan *Hüsrev ü Şîrîn* adlı hikâyenin bir bölümü olan Ferhat ile Şîrîn arasındaki aşkta temel kahraman olan Şîrîn, çocukluğundan beri taze süt içmeye çok meraklı olan bir kişidir. Sarayında bu ihtiyacı karşılayamayan Şîrîn, yardımcıları vasıtasıyla Ferhat isimli mühendisle anlaşarak sarayına su yolu, havuz, çeşme gibi bazı eklentiler yaptırır. Yapılan bu eklentilere süt doldurulacak ve böylece Şîrîn'in süt ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Bu işleri yaparken Ferhat, Şîrîn'e âşık olur ve aldığı hediyeleri tekrar Şîrîn'in yolunda harcar. Bu durumu işiten Hüsrev, Ferhat'ı oyalamak için Bîsutun adlı dağı delmesini ve orduya yol açmasını ister. Sevgilisine kavuşmak umuduyla Bîsutun dağı delmeye başlayan Ferhat'ı Şîrîn'in ziyaret etmesi Hüsrev'i kıskançlık krizlerine sokar. Bir kocakarı vasıtasıyla Ferhat'a Şîrîn'in öldüğü haberini gönderir. Bu yalan habere inanan Ferhat, yüksek bir yamaçtan kendini aşağı atarak intihar eder. Hikâyenin devamında Hüsrev ile Şîrîn kavuşsa da daha sonra yaşanan olaylar neticesinde Hüsrev öldürülür ve Şîrîn de intihar eder (Pala, 1995: 267).

Âşık, sevgilinin özelliklerinden bahsederken onun bütün özelliklerini bir saraya benzetmiştir. Gümüşten bir köşk olduğu söylenen bu sarayın sevgilinin teninin renginden dolayı gümüşe benzetildiği düşünülebilir. Bu sarayın en önemli bölümü sevgilinin tatlı ağzı ve güle benzer yanaklarıdır. Sevgilinin dudakları ve ağzı, âşık için dünya üzerindeki en tatlı şey ve en çok arzulanan unsurdur. Âşık için bu özellik unsurlarının tamamı cennet bahçelerinin içerisinde akan süt ırmakları gibidir. Ayrıca bu özellik unsurları çok anlatılan Ferhat ile Şîrîn hikâyesindeki Şîrîn'in arzuladığı süt ırmaklarını da hatırlatmaktadır.

Kasr-ı sîmîn, şîrîn, sût ırmağı kelimelerinde hem **tenasüp** hem de *Hüsrev ü Şîrîn* hikâyesini çağrıştırmaları bakımından **telmih** sanatı vardır. Sevgilinin yanakları güle benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Ey dirîgâ seslenişinde **nida** sanatı vardır. Her an sût ırmağının akması **mübalâğadır**. Beyitte “şîrîn” kelimesi hem “tatlı” anlamı hem de Şîrîn karakterini karşılayacak şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır. Şîrîn ve şîr kelimeleri arasında **tam olmayan cinas** söz konusudur.

7. Zülfüñi yığma Mesîhî müstmendüñden igen

Kim o miskîn dahı senüñ ayağun toprağıdur

Kelimeler: müstmend (f): hüznü, kederli ve mahzun kimseler, üzgün kişiler; zavallılar, miskinler, biçareler. / igen (t): çok, gayet, pek, ziyade, daha ziyade. / yığmak (t): esirgemek, mahrum etmek.

Nesir: Mesîhî müstmendüñden igen zülfüñi yığma kim o miskîn dahı senüñ ayağun toprağıdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Biçare Mesîhî’nden saçlarını daha fazla esirgeme çünkü o miskin de senin ayağının toprağıdır.

Âşık; sevgilinin uzun, siyah, mis gibi kokan, bazen kıvrıcık bazen de dalgalı ve dağınık duran saçlarına karşı büyük bir iştîyak duymaktadır. Âşığın gönlü, bu saçlar ile sevgiliye bağlanmıştır. Saçların kement gibi olan yapısı âşığın sevgiliye bağlayan en büyük bağıdır. Saçlar o kadar uzundur ki yere değip toprağa sürünebilir.

Mesîhî kendini biçare, zavallı ve miskin bir âşık olarak görmektedir. Bu hâliyle sevgiliye seslenmekte ve saçlarını daha fazla kendisinden esirgememesini istemektedir. Sevgilinin saçlarından uzak kaldığı her an Mesîhî’nin derdi ve kederi artmakta, zavallı vaziyetinin daha da kötüleşmesine sebep olmaktadır. Mesîhî diğer âşıklardan kendini ayrı görmemekte ve sevgiliye bir âşığın ayağının toprağı olduğunu ifade etmektedir. Sevgilinin uzun saçları ayaklarından aşağıda toprağa değerek bu şekilde miskin Mesîhî’ye can vermektedir.

Mesîhî kendini başka bir kişi olarak ifadelendirdiği için **tecrit** sanatı yapılmıştır. Mesîhî’nin kendini sevgilinin ayağının toprağına benzetmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Müstmend,

yıgma, miskîn kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Miskîn kelimesi beyitte **iham-ı tenasüp** ile “misk kokan” anlamını çağrıştırmaktadır.

2.43. Gazel 95

Mef'ulü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Ben çekmeyem diyü 'alem-i âh-ı cân-güdâz

Baňa egildi minnet ider çarh-ı ser-ferâz

Kelimeler: cân-güdâz (ff): can eriten; can yakan, can yakıcı. / ser-ferâz (ff): başını yükselten. / çarh-ı ser-ferâz (fff): dünyanın başı, sultan, sevgili manasında.

Nesir: Ben alem-i âh-ı cân-güdâz çekmeyem diyü çarh-ı ser-ferâz baňa egildi minnet ider.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ben can yakan ah bayrağını çekmeyeyim diye feleğin en yükseği (sevgili) bana eğildi, minnet eder.

Âşığın ahı onun yürek ateşinin dışı vurmuş hâlidir. Aşkın ateşiyle yanan kalbin alevini taşıyan bu ah, gökyüzüne çıktığında bütün dünyayı yakacak kadar büyük bir etkiye sahiptir. Duman gibi göklere yükselen ah, feleklerin dahi üstüne çıkar. Bu yönüyle ah diğer bütün mahlûkat ve gök cisimleri açısından tehlikelidir. Âşığın ahı bütün kâinatı kavuracak kadar ateşli ve yok edicidir.

Âşık; ahının bu denli tehlikeli olduğunu bilen feleğin kendi can yakan ah bayrağını çekmemesi için önünde eğilerek minnet ettiğini söylemektedir. Kendi iç durumunu hayalen büyük bir tehlike ve bütün kâinatı yakacak bir ateş olarak gösterip bu tehlike karşısında feleklerin bile âşığa boyun eğdiğini belirtir. Âşık bu durum ile gönlündeki aşk ateşinin ne denli büyük olduğunu anlatmaktadır.

Ah, can yakan bir bayrağa benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Feleğin âşığa minnet etmesinde **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı vardır. Eğilmek ve ser-ferâz kelimeleri arasında **tezat** sanatı vardır.

2. Zinhâr içme muṭrib ü maḥbûbsuz şarâb

Kim derd-i ʿışka hûb ile saz oldı çâre-sâz

Kelimeler: mutrib (a): bir musiki aleti çalan kimse, sazende.

Nesir: Mutrib ü maḥbûbsuz zinhâr şarâb içme kim derd-i ʿışka hûb ile saz çâre-sâz oldı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Çalgıcı olmadan ve sevgilisiz asla şarap içme çünkü aşk derdine şarap ile saz çare olur.

Eğlence meclisleri eski gelenekte kendini aşk derdi ile dertli gören kişilerin rahatlama ve derdini unutmak mekânı olarak gördükleri yerlerdir. Buraya giden kişiler çalgıcıların icra ettiği müzik eşliğinde genellikle şarap içerek sarhoş olup dertlerini unuturlar. Bu meclisteki her şey şiirin konusu olabilir. Âşığın ruh hâli, saki, kadeh, şarap, şarabın verdiği sarhoşluk, sonrasında ortaya çıkan baş ağrısı, eğlence meclisine katılan sevgililer sıklıkla bahsedilen konulardandır.

Aşk derdi ile dertlenmiş olan diğer kişilere öğüt veren âşık, derdi unutmak için iştret meclisinde şarap içerken muhakkak bulunması gereken iki şeyin müzik ve sevgili olduğundan bahsetmektedir. Âşık, müzik ve güzel dans eden rakkasların arasında içtiği şarapla aşk derdini bir an olsun unutup kendini mutlu sanmaktadır. Aslında bu durum aşkın acısından, sevgilinin eziyetinden kaçmaya çalışan âşığın geçici bir mutluluk elde etmesidir. Geçici olsa da bir mutluluk elde eden âşık, bunun da nasıl olması gerektiği konusunda diğer sevdahlara tavsiyelerde bulunmakta, müzik ve sevgili olmadıkça şarap içilmemesini tavsiye etmektedir.

Mutrib, saz, hûb, maḥbûb kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Saz ve çâre-sâz kelimeleri arasında **tam cinas** yapılmıştır. Mutrib-saz, maḥbûb-hûb kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı vardır. Derd ve çâre arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur.

3. Ay aydın idi bu gice odada idi yâr

Maḥmûd oldı içeüsü taşrası Ayâz

Kelimeler: mahmûd (a): övülmüş methedilmiş, methe ve övgüye değer.

Nesir: Bu gice ay aydın idi, yâr odada idi, içerüsi Mahmûd, taşrası Ayâz oldu.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu gece ay aydın idi odada sevgili vardı. Odanın içi Mahmud dışı Ayaz oldu.

Mahmud, Gazneliler Devleti'nin büyük hükümdarıdır. Gaznelilerin büyüüp büyük bir devlet hâline gelmesinde önemli katkısı olmuştur. Sultan unvanını kullanan ilk hükümdardır. Devrinde âlimlere ve şairlere büyük önem vermiş, onların geçimlerini rahat sağlamaları açısından caize geleneğini başlatmıştır. Genellikle cömertliği, şiiri sevmesi, şairi koruması ve kölesi Ayaz ile anılır. Ayaz, Sultan Mahmud'un kölesi olmakla beraber bilgi ve hikmet sahibi biri olarak onun en yakın dostudur. Sarhoş olduğu bir gecede Ayaz'ın saçlarını kestirdiği ve sabahında bunu görüp pişman olduğu, bir daha da içki içmemeye söz verdiği anlatılır. Şairler sevgililerini genellikle Sultan Mahmud'a kendilerini de Ayaz'a benzetirler (Pala, 1995: 355).

Âşık, sevgilisini parlaklığı ve bütün geceyi aydınlatması bakımından dolunaya benzetmektedir. Sevgilinin yüzü de dolunay gibi parlak ve şekil itibarıyla da dolunaya benzer niteliktedir. Ayın parlak bir şekilde, dolunay hâlinde olduğu bir gecede âşık, ay ışıklarının odasına vurmasını sanki sevgilinin odada olması gibi yorumlamıştır. Odanın içi dolunayın ışıklarından kaynaklı olarak sanki sevgili varmış gibi olduğundan cömertlik ve büyüklük anlamında padişah olan Mahmud'a benzetilmiştir. Dışarı ise soğuk ve bulutsuz bir gece anlamına gelecek ayaz kelimesi ile Sultan Mahmud'un kölesi Ayaz'ı da çağrıştıracak şekilde benzerlikler kurularak anlatılmıştır. Âşık bu benzetmelerle sevgilinin olduğu yerlerin değer bakımından en önemli kişiler olan padişahların mertebesine çıktığını söylerken sevgilinin olmadığı yerleri soğuk, ayaz içerisinde kalmış mekânlar olarak düşünmüştür.

Burada ayaz kelimesi yakın ve uzak iki anlamına da gelecek şekilde **tevriyeli** olarak kullanılmıştır. Sultan Mahmud ve kölesi Ayaz arasında yaşanan hadiseler **telmi** vardır. Sevgili, dolunay ışığına benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. İçerüsi, taşrası kelimeleri arasında **tezat**; ay, aydın kelimeleri arasında da **iştikak** sanatı vardır.

4. Nāzuñ geçerse tîr-keşe ey kaçı kemān

İnsâf yok mı cânumuza geçdi yâ bu nâz

Kelimeler: **tîr-keş (ff):** ok atan kimse, okçu. / **nâz (f):** kendini beğendirmek amacıyla takınılan edalı tavır, cilve.

Nesir: Ey kaşı kemân, nâzuñ geçerse tîr-keşe yâ bu nâz cânumuza geçdi, insâf yok mı?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey keman kaşlı (sevgili), okçuya nazın geçerse; bu naz canımıza geçti, (senin) insafın yok mu?

Sevgilinin güzellik unsurlarından kaşları çekilmiş bir yaya benzetilmektedir. Bu yaydan kirpik okları âşığın gönlüne doğru fırlatılır ve âşık bu oklarla mecruh olur. Âşık, sevgilinin yan bakış oklarının kendisini yaralamasını canı gönülden istemektedir. Sevgilinin yan bakışı ile bütün vücudu parça parça olsa da âşık, her bir oku sevgilinin kendisine gösterdiği bir ilgi olarak düşündüğünden bu duruma karşı bir pişmanlık duymaz. Ancak âşığın kavlinden sevgilinin göstermiş olduğu bu zulüm ve eziyetten duyduğu acı hisleri dökülür. Sevgilinin âşığa karşı göstermiş olduğu naz ve cilve usanmaya sebep olacak kadar çok olsa da âşık bütün bu zulümlere karşı sabırla tahammül eder.

Âşık, sevgilisine seslenerek göstermiş olduğu nazın, cilvenin ve edalı tavrın artık canına yettiğini ve kirpik oklarının gerilmiş kaş yaylarından fırlatılarak âşığın gönlüne saplandığını söyler. Canı pahasına bu naz ve edaya katlanan âşık, sevgiliden gelecek bir ilgiye muhtaçtır. Sevgilinin nazlı tavrı onu canından bezdirse de gönlünde sevgiliye karşı sonsuz bir aşk beslemektedir. Sevgiliden insaf beklemek olmayacak bir işi oldurmak gibidir. Sevgili, âşığına insaf etmeyecek ve her daim ona zulmetmeye devam edecektir.

Kaşlar gerilmiş yaya benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Tîr-keş ifadesi sevgiliye atfedildiğinden **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ey kaşı kemân hitabında **nida** sanatı vardır. İnsafın yok mu sorusu **istifham** sanatına örnek olmuştur. Tîr-keş ve kemân kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Şâd oldı dil Mesîhî irüp ca'd-ı zülfüñe

K'olur ferah çü çenberine ire cânbâz

Kelimeler: **ferah (a):** sevinç ve mutluluk. / **ca'd (a):** kıvrıcık. / **zülf (f):** saç.

Nesir: Mesîhî ca'd-ı zülfüne irüp dil şâd oldu ki cânbâz çü çenberine ire ferah olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, senin kıvrıcık saçına ulaşınca cambaz, çemberine kavuştuğunda nasıl ferahlarsa gönlü (öyle) mutlu oldu.

Sevgilinin en temel güzellik unsurlarından saçları kokusu, şekli ve uzunluğu ile dikkati çekmektedir. Çok uzun olan saçlar renk itibarıyla genellikle siyahtır. Şekil itibarı ile dağınık ve karmaşık olabilir. Âşık, mis kokulu ve siyah saçların arasında kendini mutlu hisseder. Hatta bu siyah saçlar âşığın zindanıdır. Âşık, sevgilinin esiri olarak bu siyah saçlar arasında müebbet hapis yatmaya hazırdır.

Mesîhî, âşık sıfatı ile sevgilinin kıvrıcık saçlarının arasında olmasının onun gönlünün mutlu olmasına yeteceğini söyler. Bu mutluluğu çemberine kavuşan bir cambazın mutluluğuna benzetir. Cambaz türlü hareketler yaparak bir ipte sallanırken havaya attığı çemberi yeniden tuttuğunda görevini başarmış sayılır. Âşık da bir cambaz gibi sevgilinin çember gibi olmuş kıvrıcık saçları arasında türlü hareketler yapıp onun mis kokusuyla büyülenmeyi ve gönül huzuru yakalamayı amaçlar.

Sevgilinin kıvrıcık saçları cambazların çemberine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mesîhî-cânbâz, ca'd-ı zülfüne-çenberine, irüp-ire, şâd oldu-ferah olur kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı vardır. Mesîhî'nin farklı biri gibi bahsedilmesinde **tecrît** sanatı vardır. Âşığın saçın kıvrımına kavuşması, cambazın çemberine ulaşmasına benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Dilin şâd olması **teşhis** ve **mecaz-ı mürsel** sanatına örnektir. Cânbâz ve çenber kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2.44. Gazel 96

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

1. Çü 'arz-ı kâmet ide yâr kimdür kim türâb olmaz

Cihân içre ne kalur kim kıyâmetde yebâb olmaz

Kelimeler: yebâb (a): yıkık, harap, viran. / arz (a): sunma, bir büyüğe takdim etme, sunu; gösterme. / kâmet (a): boy.

Nesir: Çü yâr ʿarz-ı kâmet ide kimdür kim türâb olmaz? Cihân içre ne kalur kim kıyâmetde yebâb olmaz?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili, endamlı boyunu gösterdiğinde toprak olmayacak kimdir? Kıyamet gününde dünya içinde harap olmamış ne kalır?

Sevgilinin uzun ve endamlı boyu onun güzellik unsurlarından en önemlilerindendir. Bu boy sayesinde sevgili bütün âşıkların gönlünü kendisine bağlamıştır. Bu uzun, endamlı ve çekici boyu gören herkes istisnasız olarak bu güzelliğin etkisinde kalmakta ve aşkından kimi zaman deliye dönmekte kimi zaman da toprak olmaktadır. Sevgilinin kameti kıyamet alametidir. Arz-ı endam ettiğinde sanki kıyametler kopuyorcasına etrafındaki âşıklar yerle yeksan olmakta ve gönüllerinden çıkan aşk feryatları ile toprağa karışmaktadırlar.

Sevgilinin boyunun bu büyük etkisi sanki kıyamet günü bütün dünyanın yerle bir olup hiçbir şeyin sağlam kalmadığı günü hatırlatmaktadır. Kıyamet günü dağlar yerinden sökülecek, taş taş üstünde kalmayacak ve bütün mahlûkat ile dünya ve içerisindeki hayat yok olacaktır. Sevgilinin güzelliği karşısında âşığın gönlünde kopan kıyamet de tıpkı gerçekten vaki olacak kıyamet gibidir. Âşık bu iddialı sözlerle sevgilisinin güzelliğinin ne derece etkili ve büyük yıkımlara sebep olacak kadar tesirli olduğunu göstermek istemektedir.

Sevgilinin arz-ı kamet etmesi kıyamete benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Kıyamet günü yaşanacak hadiselerle atıfta bulunulmasında **telmih** sanatı vardır. Arz-ı kâmet-kıyâmet, türâb-yebâb kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı yapılmıştır. Kimdür, ne kalur soruları **istifham** sanatına örnektir. Kâmet ve kıyâmet kelimelerinde **tam olmayan cinas** yapılmıştır.

2. Kaçan bilseñ gerek ʿâşıqlaruñ hâlin çü ʿışkuñ yok

Benüm cānum yanup yaqılmayınca gül-âb olmaz

Kelimeler: âşık (a): aşk ile muttasıf. / kaçan (t): ne vakit, ne zaman ki.

Nesir: Âşıkların hâlin kaçan bilseñ gerek çü ‘ışkuñ yok? Benüm cânım, gül yanıp yakılmayınca gül-âb olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Âşıkların hâlini ne zaman bileceksin? Çünkü aşkın yok. Benim canım; gül, yanıp yakılmayınca gül suyu olmaz.

Âşık, kendi hâlini sevgiliye anlatabilmek için türlü yollar dener. Bazen sevgisini ifade eden bir mektup yazarken bazen çektiği ahların sevgiliye ulaşmasını temenni eder. Âşık nihayetinde görür ki gösterdiği tüm çabaya rağmen sevgili onun aşkını anlamaz. Bunun sebebi olarak âşık, sevgilinin gönlünde aşka dair bir eserin olmamasını öne sürer. Aşkın ateşine yanmamış sevgilinin âşığın gönlünde kopan fırtınaları anlaması mümkün değildir. Gül suyunun yapımı sırasında gül yaprakları ile su, bir tencereye konularak kaynatılmakta, yoğunlaşan su daha sonra süzülerek gül suyu elde edilmektedir. Âşık, gül suyunun ortaya çıkabilmesi için yanıp kavrulan güllerin hâlini sevgiliye örnek olarak sunmaktadır. Ey benim canım hitabıyla sevgiliye seslenen âşık; yanıp yakılmadan, aşkın oduyla tutuşmadan nasıl gül, gül suyuna dönüşmeyecekse sevgili de âşığın hâlinden anlamayacaktır. Aynı durum herkes için geçerlidir. Mesnevi’nin 3. beytinde Mevlânâ’nın neyin dilinden “İştîyak derdini şerh edebilmem için ayrılık acılarıyla şerha şerha olmuş bir kalp isterim.” demesi gibi kimse yaşamadığı bir hâli layıkıyla anlayamaz. Şairin bu beyitteki muhatabının âşıkların hâlini anlamayan, zahid tipi gibi insanlar olduğunu düşünmek de mümkündür. Şair; aşk nedir bilmeyen, dolayısıyla âşıkların hâlinden anlamayan bu kişilere “benim canım” hitabıyla yumuşak bir eda ile seslenip “Gül, yanıp yakılmayınca gülâb olmaz.” diyerek öğüt verir. Âşığın hâli, gülsuyu olmak için yanıp yakılan gül gibidir. Âşık, aşk ateşinde pişip kendi varlığından geçer, nihayetinde menzile ulaşır.

Gül suyu yapım aşamalarına atıfta bulunulduğundan **telmih** sanatı yapılmıştır. Yanıp yakılmak, gül ve gül-âb kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Benüm cânım hitabı **nida**; âşık, ‘ışk kelimeleri **ıştikak**; kaçan ifadesi de **istifham** sanatına örnektir. İkinci dizedeki “Gül, yanıp yakılmayınca gülâb olmaz.” ifadesinde **irsal-i mesel** sanatına başvurulmuştur.

3. Maḥabbetden cemālūñe ne noḡṣāñ iriṣūr ey meh

Hevā çün ḥā’il-i ferr-i ṣu‘ā-ı āfitāb olmaz

Kelimeler: hâ'il (a): perde. / ferr (f): aydınlık. / şu'â' (a): ışın. / âfitâb (f): güneş. / çün (f): ne vakit, ne zaman, çünkü, gibi; nasıl ki.

Nesir: Ey meh, mahabbetden cemâlüne ne noksân irişür? Çün hevâ hâ'il-i ferr-i şu'â'-ı âfitâb olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey ay yüzlü sevgili, sevgiden güzelliğine nasıl bir eksiklik erişir? Çünkü hava, güneş ışığının aydınlığına engel olmaz.

Âşık, sevgiliye bir kez daha seslenerek içinde beslediği sevginin kendisinin güzelliğine herhangi bir noksanlık getirmeyeceğini söylemektedir. Âşığın içinde büyüttüğü sevgi, sevgiliye bir eksiklik getirmeyeceği gibi bilakis onun güzelliğini ve itibarını yükseltmektedir. Sevgilinin güzelliği konusunda geceyi aydınlatan dolunay ve gündüzü aydınlatan güneş benzetmeleri yapılmaktadır. Âşığın gönlünü de sevgilinin aşkı aydınlatmaktadır.

Âşık, bu aşkın sevgiliye herhangi bir eksiklik ya da değersizleştirme getirmediğini tıpkı güneşin ışıklarını havanın engelleyemediği benzetmesiyle anlatmaktadır. Güneşin ışıkları sevgilinin güzelliği ise âşığın içinde beslediği sevgi de havadır. Heves, istek, arzu anlamına gelen hevâ kelimesi ile hava kelimesi arasında da bir anlam ilgisi bulunmaktadır. Âşığın hevası, sevgiliye kavuşmak onun yakınında bulunmaktır.

Meh, âfitâb, hevâ, şu'â kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Mahabbet-hevâ, cemâl-şu'â'-ı âfitâb kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Ey meh hitabında hem **nida** hem de **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Hevâ kelimesi **tevriyeli** kullanılmıştır. Ne noksân irişür sorusu **istifham**dır.

4. Didüm kapuñda yaşumuñ şümârı var mı ey meh-rû

Didi kim gökdeki yılduzlara hergîz hesâb olmaz

Kelimeler: şümâr (f): hesap, sayı. / hergîz (f): kat'iyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

Nesir: Ey meh-rû, kapuñda yaşumuñ şümârı var mı didüm, didi kim gökdeki yılduzlara hergîz hesâb olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: “Ey ay yüzlü (sevgili), kapındaki gözyaşlarımın haddi hesabı var mıdır?” dedim. Dedi ki “Gökdeki yıldızlara katien hesap olmaz.”

Âşık, sevgiliye duyduğu özlem ile sürekli gözyaşı dökmekte, sevgilinin eşiğinde ağlayıp inleyerek içindeki üzüntü ve kederi atmaya çalışmaktadır. Yüzü dolunay gibi aydınlık ve güzel olan sevgiliye karşı âşık, kendi durumunu sormuş ve “Kapında döktüğüm gözyaşlarının haddi hesabı var mıdır?” diyerek bir cevap beklemiştir. Aldığı cevap sevgiliden beklenmeyecek dürüstlükte bir cevap olmuştur. Sevgili, gökteki yıldızların hesabının yapılamayacağı gibi âşığın da döktüğü gözyaşlarının hesabının olmadığını söylemiştir.

Yıldızların adedi sayılamayacak kadar çoktur. Âşığın her damla gözyaşı bir yıldızla tekabül etse bile döktüğü gözyaşlarının kâinattaki tüm yıldızların toplamından daha fazla olacağı aşikârdır. Sevgilinin zulmüne karşı gözleri yaşaran ve gözyaşları sel olan âşığın bu durumu bir süreklilik arz etmekte ve âşık, gönlündeki ateşin etkisiyle sürekli ağlayıp bu ateşi söndürmeye çalışmaktadır. Âşığın gözyaşının parlaklığı ve değeri bakımından gökteki yıldızlara benzetilmesi içindeki sevginin ne kadar kıymetli olduğunu göstermektedir.

Ey meh-rû hitabında hem **nida** hem de **teşbih-i belîğ** sanatı vardır. Âşığın gözyaşları gökteki yıldızlara benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gözyaşlarının yıldızlar kadar çok olmasında **mübalağa** vardır. Gözyaşlarının miktarının sorulmasında **istifham** sanatı yapılmıştır. Didüm-didi; kapunda-gökdeki; yaşumun-yıldızlara; şümârı var mı-hesâb olmaz kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

5. Mesîhiye çü vasl olduñ aña gel cevri çoğ itme

Şefâat olana ayruk bilürsin kim ‘azâb olmaz

Kelimeler: vasl (a): kavuşma, birleşme. / cevri (a): eza, cefa, eziyet. / ayruk (t): başka, gayri, maada, diğer; artık, bundan sonra, bir daha.

Nesir: Mesîhiye çü vasl olduñ aña gel cevri çoğ itme, bilürsin kim şefâat olana ayruk ‘azâb olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî'ye kavuştuğun zaman gel ona artık çok eziyet etme. Bilirsin ki şefaate nail olana artık azap olmaz.

Şefaate kelimesi herhangi bir suçun bağışlanması için daha etkili bir kişinin aracı olması anlamına gelmektedir. İslam inancına göre günahkâr müminlerin mahşer günündeki hesap sırasında en büyük şefaate Hz. Muhammed (s.a.v.) olacaktır. Şefaate ulaşan kişilerin artık cehenneme girmeyeceği ve cennet nimetlerine nail olacağı söylenmektedir.

Mesîhî, âşık sıfatıyla sevgiliye seslenmekte ve vuslat anı gerçekleşikten sonra artık cevri ü cefaya bir ara vermesini sevgiliden istemektedir. Sevgiliye kavuşan âşığın hâli şefaate kavuşan günahkâr Müslümanın hâline benzemektedir. Tüm dertlerinden sıyrılmış ve cennet nimetlerini hak etmiş bir Müslüman gibi âşık da sevgiliye kavuştuktan sonra eziyet ve keder çekmeyi istememektedir. Âşığın sevgilinin eziyetinin tamamen yok olacağına dair bir ümidi olmamakla beraber en azından bu eziyetin azalması yönünde bir talepte bulunmaktadır. Âşığın ruh hâlinde vuslat anında bile sevgiliden göreceği kötü muamelenin endişesi hissedilmektedir. Bu hâl, cennete erişip cehennemlik psikolojisi içerisinde bulunmak gibidir. Âşık, sevgiliden alacağı bir söz ile vuslatın tadını çıkarma peşindedir. Öte yandan beyitte sözü edilen şefaatin mahşer gününde gerçekleşecek olması dolayısıyla âşığın sevgiliye kavuşması da ahirete kalmış bir iştir. Âşık, öldükten sonra sevgiliye kavuşacağı anı bu şekilde tasavvur etmektedir.

Sevgilinin vuslatı, mahşer günü gerçekleşecek şefaate benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. İslam dininde bulunan şefaate inancına **telmihte** bulunulmuştur. Mesîhî'den başka biri gibi bahsedilmesinde **tecrit** sanatı vardır. Şefâat ve azâb kelimeleri **tezat** oluşturmaktadır. Cevri ve azâb kelimelerinde ise **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Vasl oldun-şefâat olana; cevri çoğ itme-azâb olmaz kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2.45. Gazel 97

Mefûlû Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Yâ Rab ne oldı bilimezüz hîç günâhumuz

Kim itdi yine bize gâzab pâdişâhumuz

Kelimeler: gazap (a): aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım.

Nesir: Yâ Rab günâhumuz ne oldu hîç bilimezüz kim pâdişâhumuz yine bize gazab itdi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ya Rab, günahımızın ne olduğunu hiç bilmeyiz ki padişahımız yine bize öfkeleni.

Âşığın gözünde sevgili, tüm insanlardan üstün ve onların reisi olabilecek bir kişiliktir. Bu özelliğinden dolayı sevgili çoğu zaman şah, padişah, hükümdar, sultan gibi isimlerle anılır. Bununla beraber sevgili, sürekli âşığa zulmeden, ona kötü davranan ve ettiği eziyetlerle âşığın canından bezdiren bir karaktere sahiptir. Âşık, sevgiliden gelecek eziyet ve gazaba karşı alışık olmakla beraber ummadığı zamanlarda da sevgilinin gazabıyla karşılaşabilir.

Bütün dünya sıkıntılarından sonra en büyük ve yegâne sığınılacak kapı, âlemlerin yaratıcısı Allah'ın kapısıdır. Âşık bu bilinç ile Allah'a dua eder gibi seslenmekte ve hangi hatasından dolayı güzellikler ülkesinin padişahı olan sevgilinin kendisine gazap ettiğini sormaktadır. Monarşik bir devlet yönetimi içerisinde yaşayan ve padişahın üzerinde söz söyleyebilecek kimsenin olmadığı bir ülkenin insanları, padişahın gelebilecek bir cezalandırma davranışından fazlasıyla korkmaktadır. Bu cezadan kaçınma bilinci ile insanlar davranışlarına dikkat ederken birtakım sebeplerden dolayı hiç olmadık bir anda iftiraya kurban giderek padişahın hışmına maruz kalan insanların varlığını tarih kitaplarından okumaktayız. Âşık kendisini bu tip insanlara benzeterek hiç hatasının, günahının olmadığını düşündüğü bir anda sevgilinin hışmına ve eziyetine maruz kalmaktan dolayı Allah'a sığınmakta ve ondan yardım talep etmektedir. Âşığın, sevgilinin eziyetini yani ilgisini talep edip bu eziyetlerden şikâyet etmesi de ayrıca bir tezat oluşturmaktadır.

Günahının ne olduğunu Allah'a soran âşığın bu hâli hem **tecahül-i arif** hem de **istifham** sanatına örnek olmaktadır. Sevgilinin padişah olarak anılmasında **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Yâ Rab ifadesi **nida** sanatına örnektir. Yâ Rab-pâdişâhumuz; günâhumuz-gazab kelime grupları arasında **müşevveş leff ü neşr** sanatı yapılmıştır. Günâh ve gazab kelimelerinde **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2. Kej râ kaçına iremedük hergiz ol mehûn

Ṭoḡru olalı ḳaddi hevâsıyla rāhumuz

Kelimeler: **kej rā (fa):** (eğri yazılan ra harfi) eğri kaş; sevgilinin eğri (kavisli) kaşları. / **herġîz (f):** katiyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde. / **kadd (a):** boy. / **râh (f):** yol.

Nesir: Ol mehûn kej rā kaşına rāhumuz kaddi hevâsıyla toḡru olalı herġîz iremedük.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: O ay yüzlü sevgilinin eğri bir ra harfine benzeyen kaşına, (endamlı) boyunun hevesiyle yolumuz doğru olalı hiçbir şekilde ulaşamadık.

Sevgilinin güzellik unsurlarından olan kaşlar genellikle gerilmiş bir yaya, kirpikler de bu yaydan atılan oklara benzetilir. Kaşlar bazen bir hilale bazen de Arap alfabesindeki ra (ﺭ) harfine benzetilebilir. Şekil itibarıyla olan bu benzerliklerinin yanında kaşlar; acımasız, âşığın kanını dökücü ve can yakıcı bir güzelliğe de sahiptir. Âşık, sevgilinin bakışlarına ve dolayısıyla kaş, göz gibi diğer güzellik unsurlarına kavuşabilmek umuduyla yaşar. Bu amacını gerçekleştirebilmek adına sürekli sevgilinin mahallesinde dolaşır ve ona yakın olmaya çalışır.

Sevgilinin güzellik unsurlarının âşığın nazarındaki mücadelesinde kaşların önüne geçen sevgilinin endamlı ve ölçülü boyu olmuştur. Âşık, sevgilinin eğri bir ra harfine benzeyen kaşlarının güzelliğine ulaşmak isterken başka bir güzellik olan boyuna karşı duyduğu heva ve hevesin buna engel olduğunu söylemektedir. Sevgilinin endamlı ve uzun boyu o kadar yüksektir ki âşığın erişemeyeceği bir noktada durmaktadır. Bu uzun boyun en üst seviyesinde bulunan kaşlara ulaşabilmek âşık için bir muammadır. Sevgilinin doğru boyu ile âşığın yolu ne zaman kesişirse bu durum âşık açısından erişilemez güzelliklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Gerçekten yüksek bir ağacın tepesine erişmek insan için zor bir durumdur. Âşık için de sevgilinin uzun boyunun en üstünde bulunan diğer güzellik unsurlarına erişebilmek öylece zordur. Âşık, sevgiliye kavuşma mücadelesinde her türlü kötülükten uzak, doğru bir yol izlediğini buna rağmen onun eğri bir ra harfi gibi duran kaşlarına ulaşamadığını söylemektedir.

Ol meh diye seslenilen kişi yüzü dolunaya benzetilen sevgili olduğundan **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Kaşlar ra harfine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmış aynı zamanda

kaşların benzediği başka bir unsur olan meh kullanılarak **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Âşığın, sevgilinin kaşına erememesi olarak boyunun uzunluğunu göstermesi **hüsn-i ta'lil** sanatına örnek olmuştur. Kej (eğri) ve toğru arasında **tezat** ilgisi kurulmuştur. Toğru kelimesi **kinayeli** kullanılmıştır.

3. Kātlan başını yarayın anuñ dimiş ḥabīb

Üş ol ümîde ağdı hevâya külâhumuz

Kelimeler: **habīb (a):** sevgili. / **agmak (t):** yükselmek, çıkmak. / **başını yarmak (t):** başına vurmak, zarar vermek, dokunmak.

Nesir: Habīb, katlan anuñ başını yarayın dimiş, üş ol ümîde külâhumuz hevâya agdı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sevgili, katlayın onun başını yarayım, demiş. İşte bu umut ile (sevinçten) külâhımız havalara yükseldi.

Âşık, sevgiliden gelecek en ufak bir ilgi kırıntısına muhtaçtır. Sevgilinin çektiği cefa ve eziyetleri bile ilgi olarak gören âşık, sevgiliden gelebilecek olumlu bir davranış karşısında heyecandan aklını bile yitirebilir. Sevgili “Katlayın onu da başını yarayım.” diye bir mesaj gönderdiğinde âşık bunu güzel bir haber olarak değerlendirmiş, bu durumun gerçekleşmesi ümidiyle havalara zıpladığında başındaki külâhı da fırlamıştır. Sevgilinin âşığın başına dokunup onu yarması ümidi, başını kapatan külâhın dokunmadan bile yerinden fırlamasına sebep olmuştur.

Sevgili, âşık için onun başına dokunayım demenin yanında onun başına vurup yarayım demektedir. Bu durum bir tehdit olmuş olsa bile âşık için bu da bir nimet sayılır. Âşık, canını zaten sevgilinin uğruna adanmış bir fedaidir. Sevgiliden göreceği eziyete canı pahasına katlansa da razıdır.

Baş ve külâh kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Başını yarmak ve külâhın sevinçten havaya atılması arasında anlamsal olarak bir **tezat** vardır.

4. Kurtar ḥayāl-i ḥaddüñi vaşluñla dilberā

Ḥaṭṭuñ getürdi zîre ki dūd-ı siyâhumuz

Kelimeler: **dilberâ (f):** ey gönül alan, ey sevgili. / **dûd (f):** duman, ah dumanı. / **hatt (a):** yazı; yanaklarda çıkan ayva tüyleri. / **hadd (f):** yanak. / **zîre (f):** zira, çünkü, şundan dolayı.

Nesir: Dilberâ, hayâl-i haddüñi vasluñla kurtar ki zîre hattun dûd-ı siyâhumuz getürdi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey gönül alan (sevgili), senin güzel yanaklarının hayalini vuslatınla kurtar çünkü ayva tüylerin (ahımızın) kara dumanını getirdi.

Sevgilinin yanakları parlak ve nurlu olması itibarıyla dolunaya benzetilir. Âşık bu aydınlık yüzü görebilmek için sürekli bir hayal ve ümit içerisinde. Hayalini kurduğu sevgilinin yanaklarında onun güzelliğini tamamlayan bazen siyah bir ben bazen de ayva tüyleri bulunmaktadır. Bu ayva tüylerinin ilk çıktığında yeşil renkte olduğu söylenmekte ve sevgilinin güzelliğini tamamlayan bir unsur olarak düşünülmektedir. Sevgilinin yaşı büyüdükçe ve olgunlaştıkça bu ayva tüylerinin rengi siyaha çalmakta, bu ise güzelliğin bir kusuru olarak düşünülmektedir.

Âşık, sevgilinin hayali ile içindeki aşk ateşinin tesiri birleşince derinden bir ah çekerek içindeki yangını dışarı vurmaktadır. Bu ahın alevli ve kızgın hâli, dünyanın da tutuşmasına ve yanmasına sebep olabilecek kadar büyük bir etkiye sahiptir. Âşık bu ahların ortaya çıkmamasının tek çaresi olarak sevgilinin vuslatını göstermektedir. “Ey gönül alan sevgili, güzel yanaklarının hayali ve onun üzerindeki ayva tüylerinin bu güzelliği katlandırması sonucunda gönlümüzdeki ah ateşinin ortaya çıkıp dumanının bütün kâinatı sarmaması için bize vuslatını bahşet.” diyerek sevgiliye karşı olan iştiağını ortaya koymaktadır.

Dilberâ hitabıyla **nida** sanatı yapılmıştır. Hadd, hatt ve siyâh kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Âşığın ahının bir dumana benzetilmesinde **açık istiare** vardır. Dilberâ kelimesi hem ilk dizenin sonu hem de ikinci dizenin başına gelebilecek şekilde kullanıldığı için **sihr-i helal** yapılmıştır.

5. Ta‘ñ mı Mesîhî ger uyara şevk-i yâr ile

Qandîl-i ‘arşî velvele-i şubhğâhumuz

Kelimeler: velvele (a): gürültü, patırtı. / **subhgâh (af):** sabah vakti. / **kandîl-i ‘arş (aa):** arşın kandili, güneş.

Nesir: Mesîhî, şevk-i yâr ile ger velvele-i subhgâhumuz kandîl-i ‘arşı uyara ta‘ñ mı?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, sevgiliye kavuşma arzusu ile eğer sabah vaktindeki yaygaramız arşın kandili olan güneşi uyarsa (yaksa) bunda ayıplanacak ne var?

Kandil (çerâğ) uyarmak, kandili yakmak anlamında kullanılan bir tabirdir. Kandili söndürmek için ise çerâğ dinlendirmek ifadesi kullanılır. Bu açıdan beyte yaklaşıldığında göğün kandilinin güneş olduğu anlaşılır. Âşığın sevgiliye kavuşma arzusu ile ettiği ah u fîğanının gürültüsü sabah vaktinde güneşi uyandırır, onun doğmasına sebep olur.

Mesîhî, sevgiliye duyduğu özlem ve iştîyak ile toplum içerisinde hoş karşılanmayacak bazı davranışlarda bulunmasını diğer insanların ayıplamaması gerektiğini söylemektedir. İçindeki büyük isteğe karşı âşık, sabaha kadar çile içerisinde bulunup dayanılmaz noktaya geldiğinde kopardığı bir velvele ile gökyüzündeki güneşi uyandırıp onun doğmasına sebep olabilir. Aşkın verdiği bu güç ile kâinatın dengesini değiştirebilen âşık, sevgilinin güzelliğine duyduğu arzunun büyüklüğünü kanıtlamaktadır.

Güneşin doğuşu hadisesi âşığın nazarında sevgiliye duyduğu iştîyakın sonucunda kopardığı feryadın onun üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu durum **hüsn-i ta’lîl** ve **mübalâğa** sanatına örnek olmuştur. Ta’n mı sorusu **istifham** sanatına örnektir. Mesîhî’nin kendine soru sormasında **tecrit** ve **nida** sanatları vardır. Güneş kandile benzetilerek **açık istiare** yapılmıştır. Uyarmak kelimesi **tevriyeli** kullanılmıştır. Uyarmak, kandîl; uyarmak, velvele, subhgâh kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

2.46. Gazel 98

Mef’ülü Mef’âlü Mef’âlü Fe’ülün

1. Sürsem müjemi n’ola itüñ izine sensüz

Gülzâr-ı cihân içre gül olmaz çü dikensüz

Kelimeler: müje (f): kirpik.

Nesir: Müjemi sensüz itüñ izine sürsem n'ola, çü gülzâr-ı cihân içre gül dikensüz olmaz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Kirpiklerimi sensiz (kaldığımda) köpeğinin ayak izine sürsem ne olur? Çünkü dünyanın gül bahçesinde dikensiz gül olmaz.

Âşığın gözünde dünyadaki en değerli varlık sevgilidir. Sevgilinin âşık nezdindeki kıymeti ona ait tüm eşya ve hayvanlara karşı hürmet ve değer göstermesinden de anlaşılabilir. Onun elinin değdiği hatta bakışlarının yöneldiği her şey âşık için değerlidir. Bir kusuru olsa bile âşık için önemli bir durum teşkil etmez.

Âşık sevgilisine hitaben ayrı kaldığı bir anda sevgilinin köpeğinin ayak izine kirpiklerini sürerek sevgiliden bir iz arasa ne olur diye sormaktadır. Bu soru ile âşık, “Ey sevgili ben sana öyle bir kıymet biçtim ki senin köpeğinin ayak izi bile benim için seni hatırlattığı için değerlidir.” mesajını vermektedir. Burada sevgilinin köpeği olarak rakip düşünülebilir. Âşık bunu da dünyayı bir gül bahçesine benzetip bu gül bahçesi içerisindeki tüm güllerde diken kusurunun olması gibi sevgilinin rakibe ilgi göstermesi de onun dikenini olabilir, şeklinde değerlendirmektedir. Dikensiz gül olmayacağı gibi sevgilinin rakibe olan ilgisi katlanılması gereken bir kusur olarak düşünülmektedir. Öte yandan köpeğin ayak izi gül şeklindedir, kirpik de dikenini anımsatır. Şair, bu şekilsel benzerlikten yola çıkarak dikensiz gül olmaz diyerek kendi sorduğu soruya yine kendisi cevap vermiştir.

Dikensiz gül olmaz atasözü ile **irsal-i mesel** sanatı yapılmıştır. Kirpiklerini sürmek ile sevgilinin köpeğinin bile izini takip etmek kastedildiğinden **mecaz-ı mürsel** sanatı yapılmıştır. N'ola sorusu **istifham** sanatına örnektir. Dünya bir gül bahçesine benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Gülzâr, gül, diken kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Gül, gülzâr kelimeleri **istikak** sanatına örnektir. Gül ve diken kelimeleri arasında **tezat** vardır.

2. Baḡsun tenüñe şoyıncaḡ pîrehenüñden

Şol kimse ki görmek dileye cānı bedensüz

Kelimeler: pîrehen (f): gömlek.

Nesir: Şol kimse ki cânı bedensüz görmek dileye, pîrehenüñden soyınacak tenüñe baksun.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Canı bedensiz görmek isteyen kişi gömleğini çıkardığın zaman tenine baksın.

Sevgilinin güzelliği karşısında âşığın dili tutulup yürekten gelen ahlar ederek şaşkınlığını ve hayretini dile getirir. Toplum içerisinde giymiş olduğu kıyafetler ile görünen sevgilinin âşık üzerindeki etkisi bu denli çokken herkesin göremeyeceği imkân ile sevgiliyi gören âşığın ölümden başka çıkar yolu yoktur. Sadece yüzünün, saçının güzelliği ile can alan sevgili diğer güzellik unsurlarının da ortaya çıkmasıyla daha da büyük bir öldürücü etkiye sahiptir.

Âşık, intihar etmek isteyen, canına kıyıp kendi bedenini cansız görmek isteyen varsa sevgilinin gömleğini çıkardığı ve teninin görüldüğü bir anda ona baksın, bu ölmesi için yetecektir diyerek sevgilinin teninin güzelliğini anlatmaktadır. Âşık, şuh bir ifade ile sevgilinin görünmeyen güzelliklerine de işaret ederek daha özel bir güzellik hazinesinin varlığını anlatmaktadır.

Can, ten örtüsü ile örtünerek beden olmuş, bu beden de diğer elbiselerle örtünerek insan olmuştur. Âşık, kendisini sevgilinin bazen kemerine bazen gömleğine benzeterek onunla tüm vaktini geçirme arzusunu ifade etmektedir. Can-ten ilişkisi gibi âşık da sevgilinin üzerindeki bir gömlek gibi onun varlığıyla kendini tek bir varlık olarak görmektedir. Sevgili, can ise âşık, ten olmaktadır. Canı tenden ayrı görmek isteyenler sevgilinin gömleğini çıkarmasını beklemelidir. Bu ise, âşığın varlığının ortadan kalkması şeklinde düşünülebilir.

Cân, beden, ten kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Cân, beden kelimeleri arasında **tezat**; soyunmak, pîrehen kelimeleri arasında **tenasüp** vardır.

3. Şol deñlü alışduğ yine derd ü ğam ile kim

Bir lahza ne mümkün kim ola birisi bensüz

Kelimeler: lahza (a): zamanın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an.

Nesir: Yine derd ü gam ile şol deñlü alışduğ kim bir lahza ne mümkün kim birisi bensüz ola.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yine dert ve gam ile o denli alıştık ki bir an bile birinin bensiz olması imkânsızdır.

Âşık, gönlündeki aşkın acısından sürekli dert ve kederle yaşamak zorundadır. Onun içindeki bu sıkıntıdan kurtulması ancak sevgili ile vuslata ermesine bağlıdır. Sevgiliden ayrı kaldığı her an âşık için ayrı bir zulüm ve keder kaynağıdır. Sevgilinin uzaktan yan bakışları, ilgisiz tavırları ile de sıkıntıları artan âşık, sürekli dert ve gamla aşinalık kazanmıştır. Dert ve gam âşığın iki yoldaşı gibidir. Bu yoldaşlar arasındaki ilişki ve samimiyet o kadar artmıştır ki artık birbirlerinden ayrı bir an bile geçiremiyorlardır. Gam neredeyse âşık oradadır, dert nereye gitse âşıkla beraber yol alır. Derdin ve gamın vazgeçilmezi âşığın gönlü olmuştur.

Dert ve gam iki farklı insan gibi düşünüldüğünden **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatına örnek olmuştur. Dert ve gamın bir dakika bile âşıktan ayrı kalmamasında **mübalâğa** vardır. Dert ve gam kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

4. Dil hâl ü hatuñ memleketin gezdi ser-â-ser Bir gûşe bulımadı k'ola mekr ü fitensüz

Kelimeler: hâl (f): ben / hatt (a): yazı; sevgilinin ayva tüyleri. / ekr (a): hile. / fiten (a): fitne.

Nesir: Dil; hâl ü hatuñ memleketin ser-â-ser gezdi, bir gûşe k(i) mekr ü fitensüz ola, bulımadı.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Gönül, (sevgilinin) beni ve ayva tüyleri memleketini baştanbaşa gezdi ancak hile ve fitnenin olmadığı bir köşe olsun bulamadı.

Sevgilinin bütün güzellik unsurları sanki her gün aralıksız okunan sonu gelmeyen bir kitap gibidir. Âşık bu Mushaf'ı her gün okumak için can atar. Bazen bu güzellikler bir gül bahçesine bazen de büyük bir memlekete benzetilir. Âşık bu Mushaf'ı okuduğu gibi gül bahçesinde dolaşarak bütün gülleri koklamayı, bu memleketin içerisinde her yeri gezerek bütün güzelliklerin tadına varmayı dilemektedir.

Sevgilinin güzel yüzündeki beni ve ayva tüyleri bir ülke gibi düşünülmüş ve âşığın gönlü bu ülkede ne var ne yok görerek baştan sona gezmiş ve sonuçta hile ve fitnenin olmadığı bir köşe bulamamıştır. Sanki her ayva tüyü bu ülkede yaşayan bir vatandaş gibidir ve güzelliği ile fitne çıkarmaya hazırdır. Fitne; halk arasındaki kargaşa, karışıklık ve belaların artması olarak düşünülünce sevgili güzelliği ile bu fitnelere sebep olmaktadır.

Gönül bir insan gibi düşünülerek **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Sevgilinin hâl ve hattı bir memlekete benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatına örnek olmuştur. Hâl-mekr, hat-fiten kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** vardır. Hâl, hat; mekr, fiten kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Ben ve ayva tüyleri memleketinde fitnessiz bir köşe bile olmaması **mübalağadır**.

5. Bî-çâre Mesîhîyi şehîd itdi güzeller

Miskîn kişiyi kôdılar eñ soñra kefensüz

Kelimeler: miskîn (a): aciz, zavallı (kimse).

Nesir: Bî-çâre Mesîhîyi güzeller şehîd itdi, miskîn kişiyi eñ soñra kefensüz kôdılar.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Çaresiz Mesîhî'yi güzeller şehit etti, (bu) miskin kişiyi en sonunda kefensiz (toprağa) koydular.

Mesîhî, çaresiz bir âşık olduğunu söylemiş ve güçsüz, yardım alamayan miskin bir kişilik gibi kendini düşünmüştür. En sonunda güzel sevgililer Mesîhî'yi verdikleri cevr ü cefa ile şehit etmişlerdir. İslam inancına göre şehitlik bir kimsenin ulaşabileceği en yüce makamdır. Şehitlerin ahiret gününde herhangi bir sorgu suale muhatap olmadan doğrudan cennete gideceklerine inanılır. Ayrıca şehitlerin bedenleri normal ölümler gibi kefenleme işlemine tabi tutulmadan şehit oldukları elbiseleri ile defnedilir.

Sevgililerin yaptığı zulümler karşısında çaresiz kalan âşık, kendini kimsesiz ve sahipsiz olarak hissetmekte, en sonunda gördüğü zulüm ve eziyet neticesinde öldüğünde kendisinin aşk şehidi olduğunu belirtmektedir. Kefensiz olarak defnedilmesi de bu şehitlik makamının göstergesidir.

Şehitlerin kefensiz olarak gömülmesi inancına **telmihte** bulunulmuştur. Mesîhî'nin ayrı bir kişilik olarak düşünülüp anlatılmasında **tecrit** sanatı vardır. Miskîn kelimesi “zavallı” ve “misk kokan” anlamlarına gelecek şekilde **tevriyeli** kullanılmıştır. Hadislerde şehitlerin kanlı yaralarının kıyamet gününde misk kokacağı yönünde rivayetler vardır. Şehîd, miskîn, kefensüz kelimeleri arasında tenasüp ilgisi kurulmuştur. Bî-çâre Mesîhîyi-miskîn kişiyi, şehîd-kefensüz kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.

2.47. Gazel 99

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Bend-i zülfüñle şehâ biz boynı bağılu çâkerüz

Kullaruñ içinde bu °unvân ile ser-defterüz

Kelimeler: ser-defter (ff): en başta bulunan, önder, başkan, reis. / bend-i zülf (ff): saç kıvrımı, bağı. / çâker (f): köle.

Nesir: Şehâ biz bend-i zülfüñle boynı bağılu çâkerüz, bu °unvân ile kullaruñ içinde ser-defterüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey padişah (sevgili), biz saçlarının bağı ile boynu bağı köleleriz. Bu unvan ile (sana âşık) kulların içerisinde en başta bulunanız.

Köleler efendilerine itaat etmesi beklenen özgürlüğü kısıtlı kimselerdir. Âşık, bile isteye sevgiliye köle olmuştur. Onun güzellik unsurlarından saçları tarafından elleri, kolları, boynu özellikle de gönlü bağlanarak esir alınmıştır. Âşık, kendisini mecazen sevgiliye kul köle olmuş gibi hissederken ona olan sarsılmaz bağlılığını dile getirmektedir. Sevgilinin kölesi bir tane değildir. Etrafında bulunan herkes ona hayranlık duymakta ve gönüllü köle olmaya hazır bulunmaktadır. Ancak âşık bu gönüllü kullar topluluğu içerisinde listenin en başında kendisinin geldiğini söyleyerek sevgilinin tüm hayranları arasında müstesna bir yere sahip olduğunu belirtmektedir.

Sevgilinin saçlarının bir bağa benzetilmesinde, âşığın kendisini sevgilinin kölesi olarak düşünmesinde **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır. Şehâ hitabında hem **nida** hem de **açık istiare**

sanatı vardır. Şeh ile çâker ve kul kelimeleri arasında **tezat** ilişkisi vardır. Bend, boynı bağı, çâker, kul kelimeleri **tenasüp** ilgisi içerisinde kullanılmıştır.

2. Hayme-i ıışkı kurup çalduk mahabbet tablını

Şimdilik nevbet bizümdür biz de başka mehterüz

Kelimeler: hayme (a): otağ, çadır. / tabl (a): davul. / nevbet (a): sıra, devir.

Nesir: Hayme-i ıışkı kurup mahabbet tablını çalduk, nevbet şimdilik bizümdür, biz de başka mehterüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Aşkın otağını kurup muhabbet davulunu çaldık. Şimdi sıra bizdedir, biz de başka mehteriz.

Eski savaş geleneğinde ordu, kuşatma öncesi belli başlı noktalarda çadırlar kurarak kışlamakta, savaş öncesi ön hazırlıklar yapılmaktadır. Bu çadırlardan en büyüğü ve en ortada bulunan padişah çadırı olmaktadır. Askerler sıra ile nöbet tutarak askeri bölgenin güvenliğini ve düşman saldırılarına karşı korunmasını sağlamaktadır. Nöbet sırası gelen askerlerin görev ve sorumluluğu da diğerlerine göre daha fazla olmaktadır. Askeri yürüyüş sırasında ve saldırı anında düzeni sağlamak ve askeri gayreti artırmak için Osmanlı ordusuna özel bir müzik topluluğu olan mehterin icra ettiği müzikler çalınmaktadır. Askerlerden oluşan mehter takımının ezgilerinin çalınması işine de nevbet vurmak denilmektedir. Özellikle yüksek ses çıkaran ve kös adı verilen davulların çalınmasıyla düşmana korku, dosta güven verilmektedir.

Şair, bu savaş terminolojilerini kullanarak aşkı bir çadıra benzetip aşk çadırını kurduktan sonra sevgi davulunu çalmaya başladığını söylemektedir. Nevbet vurma sırasının artık kendisinde olduğunu, çalan mehterin eskisine benzemeyen yeni bir mehter olduğunu belirtmektedir. Bu yenilikle aşkın kurallarını yeniden yazan âşık, kendi sevgisinin ne derece özgün ve samimi olduğunu vurgulamaktadır. Farklılık ve yenilik her devirde önemli olduğundan yeni bir ses ve sözle, aşkın yolunda sevgilinin vuslatını kazanılması gereken bir zafer olarak gören âşık, bu uğurda mücadelesine devam edeceğini belirtmektedir.

Aşk bir çadıra, sevgi bir davula benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mehter çalma, çadır kurma, nevbet gibi terimlerin bir arada kullanılması hem **tenasüp** hem de **telmih** sanatına örnek olmuştur.

3. Sen harâmî gözlüye çünkim yatakdur cân u dil Gaybet eylerseñ seni biz cân u dilden isterüz

Kelimeler: **harâmî (a):** haydut, hırsız, sevgilinin gözleri. / **gaybet (a):** ortalıkta olmama, görünmeme, yokluk.

Nesir: Sen harâmî gözlüye cân u dil yatakdur çünkim gaybet eylerseñ biz seni cân u dilden isterüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sen harami gözlüye can ve gönül bir barınaktır bundan dolayı (eğer) kaybolursan biz seni can ve gönülden isteriz.

Âşık, sevgilinin güzellik unsurlarından gözlerini bir hırsıza benzeterek gönlünü çalan kişinin kim olduğunu söylemektedir. Âşık, aynı zamanda bu hırsıza yardım ve yataklık ederek onun işini daha rahat yapmasını sağlamıştır. Sevgilinin güzel gözleri ile çaldığı âşığın canı ve gönlü aynı zamanda bu hırsızın mekânı olarak düşünülmektedir. Eğer olur da sevgili ortalarda görünmez, kaybolursa bakılacak ilk yer âşığın gönlü ve canı olmalıdır. Böylelikle sevgilinin güzellik unsurları ile âşığın gönlü arasında bir ikiliğin olmadığı, aslında sevgilinin âşığın canı ve gönlünde birleştiği dile getirilmektedir.

Can u gönülden isteriz derken hem sevgilinin kaybolunca sorulacağı mekân hem de âşığın bu güzelliği büyük bir iştiaqla arzuladığı anlamı çıkarılmaktadır. Canı ve gönlüyle, tüm varlığıyla âşık, sevgiliye kavuşmayı umut etmektedir. Sevgili bunu bilmeyip âşığı fikrinden kaybetse de bu böyle olmaya devam edecektir.

Sevgilinin gözleri hırsıza benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Âşığın gönlü ve canı da bu hırsızın konakladığı mekânlar olarak düşünüldüğünden **teşbih-i belîğ**e örnek olmuştur. Can u dilden istemek hem oradan sormak hem de çok arzulamak anlamına gelecek şekilde **tevriyeli** olarak kullanılmıştır.

4. La'l-i nâbuñ yâdına düşdük şarâba şöyle kim

Her ne yerde bir hum-ı mey görsevüz küp düşerüz

Kelimeler: la'l (a): parlak kırmızı renkli kıymetli taş, sevgilinin dudakları. / nâb (f): halis, katıksız, safî. / hum (f): küp.

Nesir: La'l-i nâbuñ yâdına şarâba düşdük şöyle kim her ne yerde bir hum-ı mey görsevüz küp düşerüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin şarap gibi al dudaklarını anmak için şaraba düştük. Şöyle ki her nerede bir şarap küpü görsek küp (diye) düşeriz.

Sevgilinin dudakları, kırmızı rengi ve âşığa verdiği lezzet itibarıyla aynı zamanda âşığın aklını alıp onu sarhoş etmesi özelliğiyle şaraba benzetilmektedir. Âşık, sevgilinin dudaklarına erişemediği durumlarda şarabın lezzeti ile onu telafi etmeye çalışmaktadır. Sevgilinin dudaklarına duyulan bu arzu, âşığın bir sarhoş gibi sürekli meyhane köşelerinde şarap küplerinin civarında görülmesine sebep olmaktadır. Bunu itiraf eden âşık, sevgilinin dudaklarının özlemi ile her nerede bir şarap küpü bulsa anında orada belirdiğini bu durumun çok abes karşılanmaması gerektiğini söylemektedir. Sevgilinin güzelliğinden mahrum olan âşık bu durumun hoş karşılanması gerektiğini ima etmektedir.

La'l aslında değerli bir taş olmakla beraber kırmızı renginden dolayı sevgilinin dudakları yerine kullanılır hâle gelmiştir. La'l kelimesinde **açık istiare** sanatı vardır. La'l-i nâb, şarâb, hum-ı mey, küp kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Küp kelimesi hem şarap şişesi hem de hemen, anında anlamına gelecek şekilde kullanıldığından **tevriye** sanatına örnek olmuştur.

5. Bu ulu ni'met degül midür Mesîhî bize kim

Fakrumuzla bunca ebkâr-ı ma'ânî beslerüz

Kelimeler: ebkâr (a): bakireler. / fakr (a): fakirlik, yoksulluk.

Nesir: Mesîhî, bize bu ulu ni'met degül midür kim bunca fakrumuzla ebkâr-ı ma'ânî beslerüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, bize bu büyük bir nimet değil midir ki bunca fakirliğimize (rağmen) önceden söylenmemiş anlamlı sözleri besleriz.

Mesîhî, şairlik yeteneği konusunda bazı benzetmelerde bulunarak daha önceden söylenmemiş, yeni manaların şiirinde var olduğunu söylemektedir. Şiirde önemli bir yeri olan anlamı, bakire yeni yetme gençlere benzeterek tüm yoksulluğuna ve imkânsızlığına rağmen bu gençleri besleyip büyüttüğünü söylemektedir. Buradaki imkânsızlık, fakirlik olarak ifadelendirilen durum, yeni bir anlam ve söyleyiş güzelliği yakalamanın zorluğu olmalıdır. Mesîhî, bu zorluğa rağmen sahip olduğu ince anlamlar barındıran güzel söz söyleme yeteneğini büyük bir nimet olarak değerlendirmektedir.

Fakr ve nimet kelimeleri **tezat** sanatına örnek olmuştur. Şiirdeki özgün anlamlar, bakirelere benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Zengin kişilerin fakirleri doyurup beslemesi geleneğine **telmihte** bulunulmuştur. Mesîhî'nin kendine hitaben soru sormasında **nida**, **tecrit** ve **istifham** sanatı bulunmaktadır.

2.48. Gazel 100

Feilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Hoş idi vuslat olsa âdetümüz

Lık yok başda ol saâdetümüz

Kelimeler: lîk (f): ama, fakat, lakin.

Nesir: Âdetümüz vuslat olsa hoş idi lîk ol saâdetümüz başda yok.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Âdetimiz vuslat olsa hoş idi lakin o mutluluğumuz başta yok.

Âşığın yegâne amacı sevgilinin vuslatına erebilmektir. Vuslat iki sevgilinin birbirine kavuştuğu andır. Bu kavuşma anının özlemi ömrü boyunca âşığın içerisinde yanan bir ateş gibi durmaktadır. Vuslata erdiğini hayal etmek bile âşık için büyük bir mutlulukken gerçek

vuslata kavuşabilmesi onu dünyanın en mesut insanı yapar. Ancak âşığın sevgiliye vuslatı hep bir hayal olarak kalmaktadır. Umudu sevgiliye kavuşmak olsa da ve bu kavuşma anı büyük bir saadet kaynağı olsa da âşığın buna erişmesi pek de mümkün olmamaktadır. Sevgilinin âdeti, âşığın vuslatına ermesi için gayret göstermek yerine onu sürekli uzakta tutup başkalarına meyletmektedir. Âşık bu durumu birçok kez tecrübe ettiğinden o saadetin eline geçmeyeceğinin de farkındadır.

Hoş, vuslat, saadet kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Âdetümüz ve saâdetümüz kelimeleri arasında **tam olmayan cinas** vardır.

2. Tāk-ı ebrûlaruña dil vireli

Hak bilür tāk oldu tākātümüz

Kelimeler: **tāk (a):** süslü kemer, yarım daire şeklindeki kapı ve pencere üstü, kubbe, kümbet. / **ebrû (f):** kaş. / **tākāt (a):** kudret, kuvvet / **tāk olmak (t):** kesilmek, tükenmek, bitmek.

Nesir: Tāk-ı ebrûlaruña dil vireli, Hak bilür tākātümüz tāk oldu.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Senin kemer gibi kaşlarına gönül vereli, Allah bilir bütün gücümüz tükendi.

Sevgilinin kaşları güzellik unsurlarının en dikkat çekenlerindendir. Kaşlar genellikle gerilmiş bir yaya benzetilmekle beraber başka benzetmelere de konu olmaktadır. Âşık, sevgilinin kaşlarını şehir girişlerine kurulan ya da özel gün ve bayramlarda inşa edilen kemer anlamına gelen tākā benzeterek şekil olarak sevgilinin kaşlarının kavsine atıfta bulunmuştur. Âşık, sevgilinin kaşlarına gönlü düştüğünden beri gücünün ve kuvvetinin kalmadığını söyleyip Allah adını anarak bunu tasdik etmektedir. Âşık, tüm enerjisini sevgiliye kavuşmak ve onun güzellik unsurlarının kendi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi giderebilmek adına sarf ettiğinden güçsüz kuvvetsiz düşmekte aşk acısı ile dertleri artmakta ve zayıf, çelimsiz biri hâline gelmektedir. Âşığın çektiği bu çileler ancak sevgiliye kavuştuğu anda bitmektedir.

Tâk, tâk oldu ve tâkât kelimeleri arasında **tam olmayan cinas** vardır. Bu kelimeler bilinçli olarak seçilerek bir iç ahenk oluşturulmuştur. Sevgilinin kaşları tâka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır.

3. Halkı bir bir yitürdüñ ey sâkî Tolu urmısa döndi şöhetümüz

Kelimeler: sâkî (f): içki dağıtan.

Nesir: Ey sâkî, halkı bir bir yitürdüñ, şöhetümüz tolu urmısa döndi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey sâkî, halkı bir bir kaybettin, şöhetimiz dolu vurmısa döndü.

Sâkî, eğlence meclislerinde içki dağıtan ve insanlara sunduğu kadehle onların gönüllerini hoş eden kişilere verilen isimdir. Sâkîlerin sunduğu içkilerden içen eğlence ve işret meclisinin müdavimleri kendilerinden geçip dertlerini ve kederlerini unutmaktadırlar. Bu yönüyle sâkîler eğlence meclislerinin en çok anılan ismi hâline gelmiştir. Âşık, dost meclisindeki arkadaşların bir bir ortadan kaybolmasının müsebbibi olarak sâkîyi görmekte, onun ilgi ve alakada kusur ettiğini ima ederek meclisin dostlarının teker teker eksildiğini söylemektedir. Ortadan kaybolan işret meclisi dostlarının hâlini dolu vurmış bir tarlaya benzeten âşık, nasıl ki dolu vuran tarlada sağlam bir ürün kalmıyorsa sohbet meclisinde de eski dostlardan eser kalmadığından şikâyet etmektedir. Tolu kelimesi aynı zamanda içki dolu bir kadeh için de kullanılmaktadır. Sohbet meclisindeki kişilerin sâkinin sunduğu içkinin tesiri ile sarhoş olup sohbet edemez hâle gelmesi de dolu vurmak deyiimi ile kastedilmiş olabilir.

Sohbet meclisinin son hâli dolu vurmış tarlaya benzetilerek **teşbih-i mufassal** yapılmıştır. Ey sâkî hitabında **nida** sanatı vardır. Bir bir yinelemesi **tekrir** sanatına örnek olmuştur. Sâkî, tolu, sohbet kelimeleri **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur. Tolu kelimesi **tevriyeli** olarak kullanılmıştır.

4. Ulumağı göreydüñ olsa eger Seg-i küyuñ kadarca izzetümüz

Kelimeler: seg (f): köpek. / kûy (f): semt, mahalle, köy.

Nesir: Eger seg-i kûyuñ kadarca izzetümüz olsa ulumagı göreydün.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) eğer semtinin köpeği kadar izzetimiz olsaydı (nasıl güzel) ulunduğunu görürdün.

Biçare âşık, sevgilinin nezdinde kendi değerinin olmadığını, gördüğü zulüm ve eziyetlerden anlamaktadır. Kendisi sevgiliye ne kadar çok fazla değer atfetse de bunun tam tersi olarak sevgili, âşığa o derece ilgisiz davranır. Âşık, sevgisindeki samimiyeti fırsat verildiğinde göstermeye hazırdır. Sevgilinin semtinde bulunan köpeklerden dahi kendini değersiz hissetmektedir. Bu sitemini sevgiliye söyleyerek eğer semtinin köpekleri kadar değeri olsa içindeki aşk ve muhabbetin karşılığı olarak nasıl güzel sesler çıkaracağını, köpeklerin en iyi yaptığı iş olan ulumanın bile nasıl güzel yapılacağını gösterebileceğini söylemektedir. Âşığın uluması içindeki aşkın dışarı yansıyan bir feryadı şeklinde olacaktır. Âşık, bunları söylerken sevgilinin kapısında bir köpek olabilmeyi bile hoş karşılamaktadır.

Ulumak ve seg kelimeleri **tenasüp** ilgisi oluşturmuştur. Seg ve izzet kelimeleri arasında anlamsal olarak bir **tezattan** söz etmek mümkündür.

5. Öliceğ kabrümüşe uğrar iseñ

Nûra müstagrağ ola türbetümüz

Kelimeler: müstagrağ (a): batmış, dalmış, içine gömülmüş.

Nesir: Öliceğ kabrümüşe uğrar iseñ türbetümüz nûra müstagrağ ola.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) öldüğümüzde kabrimize uğrarsan türbemiz nura gark olup aydınlanacaktır.

Âşık, sevgiliden asla ümidini kesmez. Dünyada onun uğrunda nice eziyetlere katlanıp vuslata eremeden ölse bile öldükten sonra sevgilinin, mezarını ziyaret etmesini isteyip yakınlarında olmasını diler. Sevgilinin varlığı ile aslen karanlık olan mezarının içinin

aydınlanacağını, sevgilinin güzelliğinin nuru ile bütün türbenin ışıklarla dolacağını söylemektedir. Nur içinde yatmak deyiminin âşığın gözünde sevgilinin ziyareti ile mümkün olabileceği ima edilmiştir. Âşığın vuslat hayali hayattayken de öldükten sonra da devam etmektedir. Şehitlerin defnedildikleri gecede mezarlarına nur indiğine inanılır. Bu inanış doğrultusunda beyte yaklaşıldığında beyitte geçen kelime ve ifadelerin şehit mazmununa işaret ettiği görülür.

Kabir ziyareti geleneğine **telmihte** bulunulmuştur. Ölice, kabr, türbet, nûr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır.

6. Cānı çekdik Mesîhî dil-dâra

Ancak aña yetişdi kudretümüz

Kelimeler: dil-dâr (ff): birinin gönlüne malik olan sevgili.

Nesir: Mesîhî, dil-dâra cânı çekdik, kudretümüz ancak aña yetişdi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, sevgiliye canımızı verdik, gücümüz ancak ona yetti.

Âşığın sevgiliye karşı olan fedakâr tutumu onun uğrunda her şeyden vazgeçmesine sebep olabilir. Malını mülkünü neyi varsa sevgilinin uğrunda harcamayı göze alan âşık, bu fedakâr tavrı ile aşkındaki samimiyeti ortaya koymaktadır. Mesîhî, sevgilinin yolunda fedakârlıkta bulunmayı istemekle beraber elinde bulunan tek şeyin canı olduğunu ve onu da sevgiliye feda ettiğini söylemiştir.

Canı çektik diyerek sevgiliye canımızı feda ettik anlamı çıkarılabileceği gibi sevgiliyi arzulamak, onun vuslatı için gönülden gelen isteğin fazlalığı da kastedilmiş olabilir. Bir şeyi canı çekmek deyimini ile sevgili için sunulan fedakârcı tavrın göstergesi olarak sevgiliye duyulan dayanılmaz arzu da ifade edilmiş olabilir. Dâr kelimesinin bir anlamı da “darağacı”dır. Bu doğrultuda dâra çekmek ifadesi “asmak” olarak düşünülebilir.

Dil-dâr ile kastedilen kişi sevgili olduğundan **mecaz-ı mürsel** sanatı yapılmıştır. Mesîhî'den başka biri gibi bahsedilmesinde **tecrit** ve **nida** sanatı vardır. Dâr kelimesi **iham-ı tenasüple** darağacını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.

2.49. Gazel 101

Mef'ulü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Cân ile eşkümüz durur ihdâ-yı mîrümüz Budur kabûl olursa kalîl ü kesîrümüz

Kelimeler: ihdâ-yı mîr (af): komutanın, padişahın hediyesi. / kalîl (a): az. / kesîr (a): çok.

Nesir: İhdâ-yı mîrümüz cân ile eşkümüz durur, kabûl olursa kalîl ü kesîrümüz budur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Sultanımız (sevgiliye) hediyeimiz canımız ve gözyaşlarımızdır. Kabul olunursa azımız ve çoğumuz budur.

Sevgili, âşğın gözünde sultan, şeh, padişah gibi yönetim kademelerinin en üstünde bulunan kişilerle eş değer konumdadır. Âşğın nazarında tüm hüküm ve yetki sevgilidedir. Dolayısıyla âşık, reis konumundaki sevgiliye sunulacak hediyelerle onun kalbini kazanmak, sevgilinin yanındaki mevkisini yüceltmek istemektedir. Bunun için sunacağı hediye biricik olan canı ve çokluğuyla coşan ırmakları andıran gözyaşıdır.

Gözyaşı, âşğın gönül derdi neticesinde gözlerinden bir sel olup akar. Bu sel, sevgilinin mahallesindeki servi ağaçlarını sulayacak kadar çoktur. Gözyaşının bu denli çok olması onun kesreti temsil etmesine sebep olmuştur. Âşğın sevgili uğruna feda edebileceği en değerli ve tek varlığı olan canı da hediye olarak sevgiliye sunulmaktadır. Bu hediyelerin kabul olunmayıp reddedilmesi durumu da âşğın endişeleri arasındadır.

Cân-kalîl, eşk-kesîr kelimeleri arasında **mürettep leff ü neşr** sanatı vardır. Cân ve eşk padişaha sunulan hediyelere benzetildiğinden **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Mîr kelimesinde **açık istiare** vardır. Kalîl ve kesir kelimeleri **tezat** oluşturmuştur.

2. Terk eylemek bu ‘âlemi âsân idi velî Fî’l-cümle yâr gamzesidür ilişirümüz

Kelimeler: âsân (f): kolay. / fî’l-cümle (a): sonuçta, neticede. / ilişir (t): ilişik, alaka.

Nesir: Bu âlemi terk eylemek âsân idi velî fî’l-cümle ilişirümüz yâr gamzesidür.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu âlemi terk etmek kolaydı ama sonuçta alakamız sevgilinin gamzesidir.

Gamze; sevgilinin kaşı, kirpiği ve gözünü bir silah gibi kullanarak âşığa yönelttiği süzgülün ve nazlı bakışlarına denmektedir. Gamzedeki kaşlar yaya, kirpikler de oka benzetilir. Bu yaydan fırlayan oklar kimi zaman mızrak, hançer, kılıç gibi diğer yaralayıcı savaş aletlerini de hatırlatır. Sevgili, gamzesi ile âşığın sinesinde ve gönlünde nice yaralar açarak onu ölüme yaklaştırır. Bu tehlikelerine rağmen, âşık sevgilinin gamzesinin kendisine yönelmesinden dolayı mutludur ve bunun devam etmesini ister. Hatta gamzenin hayali ile uykuları kaçıp dertli ahlar ederek içindeki yangını dışarı vurur.

Âşık bu dünyayı terk edip hayatına son vermenin çok kolay bir iş olduğunu ancak sevgilinin süzgülün yan bakışlarına olan bağlılığının buna engel olduğunu söyleyerek sevgilinin gamzesinin kendisini hayata bağladığını belirtmektedir. Sevgili için yaşayan âşık, onun yokluğunda geri kalan dünya nimetlerinin boşa çıktığını anlatır. Âşık, gamze ile can verir, gamze için can verir, gamze hatırına canı bedende tutar.

Âşık, hayatta kalıp yaşamasını sevgilinin gamzesine olan ihtiyacına bağlayarak **hüsn-i ta’lil** sanatı yapmıştır.

3. Nice du‘â-yı vasl-ı kemân-eburû kılalum Düşmez nişâne üstine çünkü bu tîrümüz

Kelimeler: vasl (a): ulaşma, kavuşma. / kemân (f): yay, kavis. / eburû (f): kaş. / nişâne (a): iz, belirti, eser, alamet; hedef.

Nesir: Nice du‘â-yı vasl-ı kemân-eburû kılalum çünkü bu tîrümüz nişâne üstine düşmez.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Yay kaşlı sevgiliye ulaşmak için nasıl dua edelim? Çünkü bu okumuz hedef (tahtası) üstüne düşmez.

Âşığın sevgiliden ayrı kaldığı her an onun için bir keder ve hüznün sebebidir. Vuslatı istese de bunun imkânsız arzulamak olduğunu bilir ancak bu talebinden asla vazgeçmez. Kaşları bir yay gibi olan sevgiliye ulaşma arzusunun gerçekleşmesi için nasıl dua edelim diye soran âşık, hedefi vuramamaktan yani dualarının kabul olmamasından şikâyetçidir. Sevgilinin yay gibi kaşlarından âşığın üzerine bir ok yağmuru gibi fırlattığı kirpikleri hedefi hiç şaşırmaz iken âşığın vuslat ümidiyle attığı oklar asla hedefi bulamamaktadır.

Âşık, sevgiliye kavuşmak için ettiği duaları hedefe giden bir oka benzetmiş ancak bu okun hedefi vurmakta hep başarısız olmasından şikâyetçi olmuştur. Vuslat hedefine attığı oklar amacına ulaşmayan âşığa karşı sevgili, çok usta ve hedefi on ikiden vuran mahir bir okçudur. Kaşlarını bir yay, kirpiklerini bir ok eyleyip âşığa gönderdiği gamzeleri ile onun gönlünü hep tam isabet vurup sinesinde ölümcül yaralar açmaya devam etmektedir.

Nice sorusu ile **istifham** sanatı yapılmıştır. Ebrû, kemân ve tîr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Kemân, nişâne, tîr okçulukla ilgili kelimeler olduğundan **tenasüp** ilgisi içerisinde kullanılmıştır. Âşığın vuslat duası bir oka benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Kemân-ebrû ile kaşlar yay benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatı yapılmıştır.

4. Kûyuñ segiyle kılmadı dil şöhet-âferîn

Şulţanlığı begenmedi bizüm fakîrümüz

Kelimeler: seg (f): köpek. / sohbet-âferîn (af): övgü dolu sohbet, memnun kalınan konuşma.

Nesir: Dil kûyuñ segiyle sohbet-âferîn kılmadı, bizüm fakîrümüz sultanlığı begenmedi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili); gönül, semtinin köpeği ile sohbet etmekten memnun kalmadı. Bizim fakirimiz sultanlığı beğenmedi.

Âşık, sevgiliye verdiği değeri anlatmak için onun eşyalarına ve etrafındakilere hatta onun ilgi gösterdiği rakibe bile farklı değerler atfetmekte böylelikle sevgiliye verdiği kıymetin derecesini anlatmaya çalışmaktadır. Âşığın gönlü ile sevgilinin köpeği kişileştirilerek birer insan gibi düşünülmüş ve birbirleriyle sohbet ettikleri varsayılmıştır. Âşığın gönlü bu sohbetten çok lezzet almamış, sevgilinin köpeği ile konuşup sohbet etmeyi beğenmemiştir. Âşık, kendi gönlünü elde ettiği nimetin değerini bilmeyen nankör bir fakir olarak görmektedir. Ona göre sevgilinin köpeği ile konuşmak bile büyük bir sultanlık, esaslı bir bahtiyarlık kaynağıdır. Hem fakir olup hem de böyle bir nimeti geri tepmek akılsızca bir tavır olmuştur.

Gönlü, sevgilinin köpeğiyle sohbet edebilen bir kişi olarak düşünüldüğünden **kapalı istiare** ve **teşhis** sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda gönlün fakire, sevgilinin köpeğiyle sohbet etmenin de sultanlığa benzetilmesinde **teşbih-i belîğ** vardır. Fakir ve sultanlık kelimeleri arasında **tezat** vardır.

5. Ğam yimezüz Mesîhî haşirde günâhdan Ger ʿakd-i zülf-i dilber ola dest-gîrümüz

Kelimeler: **akd (a):** bağlama, düğümleme; bağlanma, düğümlenme; nikâh. / **dilber (f):** gönlü kendine çeken, güzel, sevgili. / **dest-gîr (ff):** düşenin elinden tutan, yardımcı olan.

Nesir: Mesîhî, ger haşirde dest-gîrümüz ʿakd-i zülf-i dilber ola günâhdan gam yimezüz.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Mesîhî, eğer kıyamet gününde elimizden tutan sevgilinin saçlarının düğümleri olursa günâhtan dolayı gam yemeyiz.

Haşir, tüm insanlığın tekrar diriltileceği ve dünya hayatında yapmış oldukları ile ilgili sorguya çekilecekleri güne verilen isimdir. İslam inancına göre kıyamet gününde Peygamberimiz ve diğer veli kimseler günahkâr Müslümanların affedilmesi için Allah’a talepte bulunup onlara şefaate edeceklerdir. Bu anlayış Hz. Peygamber’in Allah katındaki kıymetinden ve itibarından diğer Müslümanların da fayda görmesi olarak değerlendirilebilir. Mesîhî, âşık sıfatı ile tekrar diriltildiği ve hesaba çekildiği kıyamet gününde kendisine yardımcı ve şefaateçi olarak sevgilinin saçlarını düşünmektedir. Sevgilinin uzun siyah saçları eğer kıyamet gününde âşığa yardımcı olursa kendisinin günahları konusunda herhangi bir

sıkıntıya düşmeyeceğini ve böylelikle günahsız bir hâlde cennete gidebileceğini söylemektedir. Aslında sevgilinin saçlarına erişmek âşık için cennete girmekle eş değerdir. Âşık, sevgilinin dünyada kıymetli ve değerli olduğu gibi Allah katında da değerli olduğunu ve diğer Müslümanlara yardım edebilecek bir mevkide olduğunu ifade etmektedir.

Sevgilinin saçlarının bağı, ahirette yardım edebilen şefaathane yetkisi olan kullara benzetilerek **kapalı istiare** yapılmıştır. İnsanların yeniden diriltileceği ve hesaba çekileceği kıyamet gününde yaşanacak hadiseler **telmih** vardır. Haşır, günâh, dest-gîr kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur. Mesîhî’de **nida** ve **tecrit** vardır. Akd kelimesi hem bağ hem de nikâh anlamıyla **tevriyeli** kullanılmıştır. Nikâh bağıyla bağlı olanların günah endişesi çekmeyeceği açıktır.

2.50. Gazel 102

Mef’ulü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün

1. ‘Ayb itme şûfî meykede oldıysa yirümüz İrşâdı bize böylece eyledi pîrümüz

Kelimeler: meykede (f): meyhane, içki içilen yer. / irşâd (a): doğru yolu gösterme; manen aydınlatma, hak yolunu gösterme, gafletten uyandırma, uyarma.

Nesir: Sûfî, yirümüz meykede oldıysa ‘ayb itme, pîrümüz irşâdı bize böylece eyledi.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey) sufi, yerimiz meyhane oldu diye ayıplama, üstadımız doğru yolu bize böyle gösterdi.

Sufi tasavvuf yolunu kendisine rehber edinmiş, İslam dininin öğretilerini en iyi şekilde yaşamayı şiar edinmiş kimselere verilen addır. Sufi kelimesinin Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında yoksul sahabelerin mescidin bir kenarında oturup ilim tahsil edenlerine verilen Ashab-ı Suffa isminden türediği, Yunanca bilgi ve hikmet anlamına gelen “sophos” kelimesinden geldiği ya da temiz, arınmış anlamına gelen “saf” kelimesinden veya yün anlamına gelen “sûf” sözcüğünden türediği iddia edilmiştir (Pala, 1995: 486). Aynı zamanda zahid olarak da isimlendirilen sufiler dünya işleri ile meşgul olmayıp dünya lezzetlerine karşı

isteksiz davranan, kendini ibadete ve dine adanmış kimseler olarak görülür. Âşık, sufi karakterini samimiyetsiz bulur. Sufi, söyledikleriyle yaptıkları arasındaki tutarsızlıktan dolayı beğenilmeyen bir kişiliktir.

Tasavvuf geleneğinde bir tekkede liderlik edip müritlerini ilim ve irfan yolunda geliştirmeye çalışan ve doğru yolu gösteren kişilere şeyh, pîr, mürşid gibi isimler verilmektedir. Eski gelenekte her zanaatkârın bir ustası yani bir şeyhi olur, onun yanında mesleği ve sanatkârlığı öğrenirdi. Şeyhler genellikle o sanat dalının en yaşlı ve tecrübeli kişisi olurdu. Şiir söyleme sanatında da şeyhler bulunur hatta şeyhu’ş-şuara diye ünvanlar alırlardı (Pala, 1995: 512).

Âşık, zahidin kendisini meyhanede bulunduğu için ayıplamasının doğru olmadığını, kendi pirleri ve ustaları tarafından doğru yolun uyguladığı gibi öğretildiğini söylemiştir. Meyhane, şarap, sevgili, aşk, sâki gibi kavramlar tasavvufî açıdan yorumlanabileceği gibi gerçek anlamda da yorumlanabilir. Âşığı irşad eden pir; meyhanede, işret meclislerinde bulunmasını ve sevgili ile hemhâl olmasını, bir günah olarak söylememiş, bunun ayıplanacak bir şey olmadığını belirtmiştir.

İslam dininde iyiliği emretme, kötülükten sakındırma görevini üstlenen şeyhler ve pirlerin yaptığı irşad geleneğine **telmihte** bulunulmuştur. Sûfî, pîr, irşad kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi bulunmaktadır. Sûfî hitabında **nida** sanatı vardır.

2. Şehründe kim tururdu senün ey kaşı kemân

Peykân-ı tîrûn olmasa ger ilîşirümüz

Kelimeler: peykân (f): okun ucundaki sivri demir. / tîr (f): ok, sevgilinin kirpiği. / ilîşir (t): ilişik, alaka.

Nesir: Ey kaşı kemân, ger peykân-ı tîrûn ilîşirümüz olmasa senün şehründe kim tururdu?

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey kaşı keman (sevgili), eğer okunun ucundaki peykan ilişigimiz olmasa senin şehrinde kim dururdu?

Sevgilinin bir yay gibi olan kaşları âşığın her zaman ilgisini çekmekte ve sevgilinin güzellik unsurlarının başında gelmektedir. Bu yay gibi olan kaşlardan âşığın gönlüne fırlatılan kirpik

oklarının bazısının ucunda metal kısım yok gibi düşünülürken bazılarının ucunda metal bir parça varmış gibi düşünülür. Bu metal parçanın adı peykandır ve peykan saplandığı vücutta daha çok yara açarken okun geri çıkarılması mümkün olmaz. Sevgilinin kirpik oklarının ucunda da peykan vardır ve âşığın gönlünden bu okları geri çıkarabilmek mümkün değildir. Âşık, sevgiliye seslenerek onun şehrinde bulunmasının sebebi olarak keman kaşından atılan kirpik oklarının gönlüne saplanmış olmasını göstermektedir. Sevgilinin tek bir bakışı, âşığın gönlünün aşk ateşiyle kavrulmasına ve vücudunun her yerinin oklarla yaralanmasına sebep olacak kadar etkili ve güzeldir. Bu bakışın etkisinden çıkamayan âşık, sevgili neredeyse onun peşinden koşar, onun şehrinde bulunmayı, onun kapısında köle olmayı arzular. Bir mekân, sevgilinin varlığıyla değer kazanır. Eğer o mekânda sevgili yoksa şehrin de mekânın da âşık için bir değeri kalmamıştır.

Peykân, tîr, kaş ve kemân kelimeleri arasında **tenasüp** ilgisi vardır. Kemân, peykân, tîr kelimeleri okçulukla ilgili olmadığından **tenasüp** sanatına örnek olmuştur. Sevgilinin kaşları kemana benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. Peykân-ı tîr tamlaması ile kirpikler kastedildiğinden **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ey kaşı keman hitabı ile **nida** sanatı yapılmıştır. Kim tururdu sorusunda **istifham** vardır.

3. İklîm-i ışk içinde n'ola beglik eylesek

Kim şağlu şollu derd ü gamuñdur vezîrümüz

Kelimeler: **dird (f):** insana ızdırap veren her türlü hâl, sıkıntı, zorluk, üzüntü. / **gam (a):** sevgiliden gelen her türlü eziyet, cefa ve sıkıntılar.

Nesir: İklîm-i ışk içinde beglik eylesek n'ola kim vezîrümüz şağlu şollu derd ü gamuñdur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: (Ey sevgili) aşk ikliminde beylik eylesek ne olur ki vezirimiz şağlı şollu dert ve kederindir.

Âşığın sevgiliden ayrı kaldığı her an onun gönlünde bir keder ve dert kaynağıdır. Sevgiliden ayrı kaldığında derdi ve kederi artan âşık, gözyaşlarıyla bu dert ve kederi unutmaya çalışsa da aklından çıkaramadığı tek şey sevgilidir.

Aşk bir ülke gibi düşünürsek bu ülkede beylik etmek isteyen birinci kişi âşık olacaktır. Bu isteğinden dolayı ayıplansa da bunun doğru olmadığını düşünen âşık, sultanlık ettiği ülkede vezir olarak sağında ve solunda dert ve kederin bulunduğunu söylemektedir. Aşk ülkesinin sultanı konumundaki âşığın yanında bulunan gam ve keder, padişahın her zaman yanı başında bulunan ve onun bütün isteklerini yerine getirmek için hazır olan vezirlere benzetilmiştir. Bu benzetme ile âşık, sevgiliden ayrı kaldığı zamanlarda ne kadar çok sıkıntıya düştüğünü, içerisindeki aşk acısı ile çektiği çilelerin ne derece büyük olduğunu anlatmaktadır.

Dert ve keder sultanın yanında bulunan iki vezire, aşk da bir ülkeye benzetilerek **teşbih-i belîğ** yapılmıştır. N'ola sorusu **istifham** sanatına örnektir. Sağ, sol kelimeleri **tezat** oluşturmaktadır. Derd, gam arasında **tenasüp** ilgisi vardır. İklim, beglik, vezir kelimeleri de **tenasüp** sanatına örnektir.

4. Zeyn olduğu gice gice bu sîne-i felek

Encüm degül ki zâhir olur zahm-ı tîrümüz

Kelimeler: zeyn (a): süs, bezek. / sîne (f): göğüs, sadr, bağır; gönül, kalp, yürek. / zahm (f): yara. / tîr (f): ok, sevgilinin kirpiği.

Nesir: Bu sîne-i felek gice gice zeyn olduğu encüm degül ki zahm-ı tîrümüz zâhir olur.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Bu gökyüzünün sinesinde gece vakti süs olan yıldızlar değildir. (Onlar ah) okumuzun yaralarının ortaya çıkmasıdır.

Sevgilinin yan bakış oklarının âşığın sinesinde açmış olduğu yaraların çokluğu, onun sevgiliden gördüğü ilgiyle doğru orantılıdır. Âşık, sevgilinin açtığı bu yaralardan dolayı ah edip inlemekte ve sel olup akan gözyaşları dökmektedir. Âşığın ahı gökyüzüne doğru fırlayan oklar gibi de düşünülebilir. Bu ah okları, o derece kuvvetli ve çoktur ki gökyüzünde görünen yıldızlar aslında bu okların açtığı yaralardır. Görünüşte gökyüzünü parlaklığı ile süsleyen yıldızların âşığın ah oklarından kaynaklanan yaralar gibi düşünülmesi çekilen çilenin büyüklüğünü de göstermektedir.

Gökyüzüne bakıp kâinatın büyüklüğü ve güzelliği karşısında hayran olan insan, âşığın ahının çokluğuna bakıp sevgilinin ettiği eziyetin ne derece büyük olduğunu ve âşığın buna katlanarak ne kadar büyük bir samimiyet ve sabırla sevgiliye hayran olduğunu anlayacaktır. Gökyüzü, sinesi olan bir insana benzetilerek **kapalı istiare** ve **teşhis** yapılmıştır. Tîr kelimesi ile âşığın ahları kastedilerek **açık istiare** sanatı yapılmıştır. Gökyüzündeki yıldızlar, âşığın ahlalarının açtığı yaralara benzetilerek **teşbih-i belîğ** sanatına örnek olmuştur. Felek, encüm, gice kelimeleri arasında **tenasüp** vardır. Gökyüzünde beliren yıldızların ah oklarının açtığı yaraların ortaya çıkması olarak düşünülmesinde **hüsn-i ta'lîl** sanatı yapılmıştır. Gice gice kelimelerinde **tekrir** vardır. Tîr, zahm, sîne arasında **tenasüp** ilgisi kurulmuştur.

5. Zülfin getürse yüzine incinme ey Mesîh

Bizden hicâb eyler o bedr-i münîrümüz

Kelimeler: **hicâb (a):** utanma. / **bedr (a):** ayın on dördüncü gecesindeki şekli, dolunay. / **münîr (a):** aydınlatan, ışık veren, ışıklı, parlak.

Nesir: Ey Mesîh, o bedr-i münîrümüz yüzine zülfin getürse incinme, bizden hicâb eyler.

Günümüz Türkçesiyle Nesir: Ey Mesîhî, o ay gibi parlayan sevgili yüzüne saçlarını getirirse incinme, bizden utandığı için (bunu yapmaktadır).

Sevgilinin güzelliği karşısında gönlü bağlanan âşığın onun güzel yüzünü göremediği her an çekilmez çilelerle boğuşmasına sebep olur. Sevgilinin yüzü, güzelliği ve aydınlığı ile parlak bir dolunaya benzemektedir. Bu dolunay geceyi nasıl aydınlatıyorsa sevgilinin yüzünü gören âşığın da gönlü aydınlanmakta, hüznü ve kederinden eser kalmamaktadır. Genel olarak sevgilinin yüzü, âşığa huzur ve mutluluk verirken yan bakışı, kirpikleri, kaşları âşığın gönlünü yaralamakta, ona hüznü ve keder getirmektedir. Bu ölümcül yaraların tedavisi ise ancak sevgilinin şeker dudaklarından aldığı buse ile mümkün olmaktadır.

Bazı durumlarda sevgili, saçları ile yüzünü kapatmakta ve âşığın onu görmesine engel olmaktadır. Mesîhî, âşık sıfatı ile kendince bu durumu yorumlamakta ve sevgilinin utancından dolayı yüzünü kapattığını ifade etmektedir. Sevgilinin utanması, nazı, işvesi, cilvesi âşığın gönlüne verdiği huzur ile ona karşı muhabbetini de gösterir. Âşık, sevgiliden

aldığı böyle bir muhabbet kırıntısında bile büyük bir değer bulmakta, kendisinden hicap eden sevgilinin bu hâli gönlüne hoş gelmektedir.

Sevgili, dolunaya benzetilmiş ancak kendisi söylenmediği için **açık istiare** sanatına örnek olmuştur. Ey Mesîh hitabında hem **nida** hem de **tecrit** sanatı vardır. Sevgilinin saçlarının yüzünü örtmesi, âşıktan utanmasına bağlanarak **hüsni ta'lil** yapılmıştır. Zülf-hicâb, yüz-bedr-i münîr kelime grupları arasında **mürettep leff ü neşr** vardır.



3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mesîhî, 15. yy.ın ikinci yarısında klasik Türk edebiyatının oluşumunu tamamlayıp yetkin eserler ortaya koymaya başladığı dönemin tanınan şairlerindendir. Devrinde yazılmış birçok tezkirede adının geçmesinin yanında tezkire yazarları tarafından övülmesi buna delil niteliğindedir. Mesîhî hem kendi iddiasında hem de tarihî kaynaklarda belirtildiğine göre kendine has bir üslup geliştirmiş bir şairdir. Bu üslubu oluşturan temel kavramı şuh ve rindane şiir söylemek olarak nitelemek mümkündür. Kişisel yaşayışı ile şiirlerinde dile getirdikleri paralellik göstermektedir. Rindane şiir tarzının yanında Mesîhî, devrin dil yapısına uygun olarak Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen bu dillerdeki kelimeleri şiirinde çok fazla kullanmamıştır. Bununla beraber günlük hayatta kullanılan deyim ve söyleyişleri genellikle sade bir dille ifade etmiştir. Hatta Mesîhî'nin şiirlerinden bazıları neredeyse konuşma dilinde, düz cümleye yakın bir yapıda söylenmiştir. Şûhâne tavrı ve sade dili onun daha sonra gelen şairler üzerinde bıraktığı temel etkilerdendir. Lale devri şairi Nedîm, şiirdeki üslubu ile Mesîhî'nin halefi gibidir.

Mesîhî Dîvânı'ndan elli gazelin şerhini içeren bu çalışmanın Mesîhî'nin hayal dünyasında yarattığı yeni anlamları ve mazmunları tamamen aktarabilmesi söz konusu değildir. Eğlenceye, içki meclislerine düşkün bir hayat yaşayan Mesîhî'nin bu hâlini şiirlerinde açıkça görmek mümkündür. Şiirleri şerh ederken tasavvufi yorumlar yapmanın da bu sebeplerle mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Gelenek içerisinde birçok kavram, gerçek anlamlarından uzaklaşarak tasavvufi manalar kazansa da Mesîhî'nin mecaz değil hakiki duygularını şiire yansıttığı söylenebilir. Sevgilinin güzelliği karşısındaki tavrını mecazi değil gerçek bir aşka yorumlamak daha doğru bir tespit olacaktır. Bu hayat tarzı ile din ve toplumdan tamamen kopuk bir izlenim asla söz konusu değildir. Gerektiğinde günlük hayatın her alanından ve dinî terminolojiden kavramları şiirinde kullanmaktadır. Gelenekten, tarihten, dinden, sosyal hayattan alıntılıdığı kelime ve kavramlar ile telmih sanatına çokça başvurması bu konudaki kültür hazinesinin sonraki nesillere aktarımında ciddi katkılar sağlamıştır.

Mesîhî, diğer klasik Türk edebiyatı şairleri gibi iyi bir gözlemcidir. Tabiat olayları ve bitkilere bakarak yoğun bir hayal dünyası kurup gerçek ile hayali buluşturmasını başarabilmiştir. Tabii akışında var olan olayları hüsn-i ta'lil yoluyla yeni ve daha güzel sebeplere bağlayarak okuyucuda estetik duyguların oluşmasını sağlamıştır.

Metin şerhi geleneğinin eski kültür ve edebiyat ile yeni dil ve kültür arasında oluşan uçurumu kapatmaya yönelik ciddi katkıları vardır. Tek başına yeterli olmasa da bu çalışmaların devam etmesi kültür ve edebiyat tarihimiz açısından hayati bir öneme sahiptir. En başta da belirttiğimiz gibi hakkıyla şerh yapabilmek büyük bir bilgi ve birikim ile eski kültür ve edebiyata tam hâkimiyet gerektirmektedir. Bu birikime sahip olduğumuzu elbette iddia edemeyiz. Hocalarımızın yönlendirmesi ile ortaya koyduğumuz bu çalışma büyük bir denize katılan bir damla gibidir. Eksikleri ile klasik edebiyatımızın anlaşılmasına katkı sağlaması ve Mesihî gibi usta bir şairin yüzyıllar öncesinden söylediklerinin günümüz nesli ile buluşmasına olanak tanınması temel dileğimizdir.



KAYNAKLAR

- Açıl, B. (2014). Telmih'e telmih: klasik Türk edebiyatında geleneğin inşası. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 5-18.
- Akar, M. (1994). *Su Kasidesi Şerhi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 127 s.
- Akbudak, Y. (2002). *Mesîhî Dîvânı'nın Tahlili*. İstanbul: Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 642 s.
- Akbudak, Y. (2008). Mesîhî'de şiirin beş temel unsuru. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 278-297.
- Aypay, A. İ. (1992). *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni)*. Konya: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1085 s.
- Batar, K. (2017). *Mesîhî'nin Gazellerinde Teşbih ve İstiare*. Malatya: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 203 s.
- Bayram, Y. (2008). Divan şiiri metinlerinin ontolojik tahlili. *Prof.Dr.Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu* (s. 167-182). İstanbul: Beykoz Belediyesi Yayınları.
- Bülbül, T. (2004). *Cem Sultan'ın Türkçe Divanından Gazel Şerhleri*. Denizli: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 192 s.
- Ceylan, Ö. (2010). *Şerh (Türk edebiyatı)*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/serh#6-turk-edebiyati> adresinden alındı
- Çakın, M. B. (2020). Hz. Mûsâ Kıssası'nın XVI. yüzyıl klasik Türk şiirine yansıması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 104-108.
- Çalışkan, H. (2009). *Şeyhi Divanından Seçilen 50 Gazelin Şerhi*. Kütahya: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 373 s.
- Çevirme, H. (2001). Yunus'un bir şiirinin gösterge bilim açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 75-80.
- Çınar, E. (2010). *Kütahyalı Rahîmî Dîvânı 'ndaki Kasidelerin Şerhi*. Kütahya: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 266 s.
- Deniz, S. (1992). *16. Yüzyıl Bazı Divan Şairlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Baki-Fuzuli-Hayali Beğ-Nev'i-Yahya Beğ)*. İstanbul: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 480 s.
- Derdiyok, İ. Ç. (1994). *15. Yüzyıl Şairlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'i*. Adana: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 437 s.

- Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1195 s.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 476 s.
- Dilçin, C. (2003). Cumhuriyetin 80. yılında divan şiiri üzerine düşünceler. *Türkoloji Dergisi*, s. 1-21.
- Doğan, E. (2018). *Mesîhî Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 765 s.
- Doğan, M. N. (2009). *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi, 318 s.
- Duru, R. (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*. İzmir: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 295 s.
- Ekiz, C. (2019). *Lâmi 'i Çelebi Divanından Seçilen Gazellerin Şerhi*. Bursa: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 221 s.
- Erdoğan, M. (2013). *Güzellik Unsurlarıyla Divan Şiirinde Sevgili*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 681 s.
- Fehd, T. (2000). *İlm-i Ahkâm-ı Nücûm*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ilm-i-ahkam-i-nucum> adresinden alındı
- Gibb, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları, 556 s.
- Görgeç, G. (2022). *Mesîhî Dîvânı Dil İncelemesi-Gramatikal Dizin*. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 428 s.
- Gültekin, H. (2020). Metin şerhi. *Söylem Filoloji Dergisi*, s. 137-148.
- İnal, T. (2019). *Kaside Geleneği İçinde Serv Redifli Kasidelerin Ontolojik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi*. Muğla: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 154 s.
- Karadeniz, Ş. (2019). *Fennî Divanı Şerhi (Gazeller Dışındaki Şiirler)*. Yozgat: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 207 s.
- Karaman, G. (2015). *Klasik Türk Edebiyatında Sihar*. Kocaeli: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 534 s.
- Karanalbant, H. C. (2023). Mesîhî'nin gazellerinde telmih sanatının kullanımı. *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar* (s. 348-356). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Kılıç, A. (2008). Dağılmış incileri toplamak: şerh tasnifi denemesi. *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu* (s. 363-369). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kocakaplan, İ. (1992). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 188 s.
- Kortantamer, T. (1994). Teori zemininde metin şerhi meselesi. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, s. 1-10.
- Kur'an-ı Kerim Meâli. (2013). (Haz. Halil Altuntaş & Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 604 s.
- Madan, H. (2019). *Mesîhî Dîvânında Türkçe İlk Elli Gazelin Şerhi*. Bartın: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 171 s.
- Mengi, M. (2004). *Mesîhî*. TDV İslâm Ansiklopedisi: (30.04.2023) <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesihi> adresinden alındı
- Mengi, M. (2020). *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 322 s.
- Nacar, A. (2011). *Divan Edebiyatında Aşk Redifli Gazeller ve Şerhleri*. Kahramanmaraş: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 376 s.
- Onay, A. T. (2019). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Berikan Yayıncılık, 559 s.
- Öge, S. (2001). *Mesîhî, Cem Sultan, Ahmed Paşa, Necâtî Beg, Üsküblü İshak Çelebi ve Şeyhî'nin Dîvânlarında Atasözleri ve Deyimler*. Edirne: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 299 s.
- Öner, E. (2004). *Nâbî Dîvânı'nda Teşbih Unsuru Olarak Çiçekler*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 134 s.
- Özdemir, M. (2017). Necâtî Beg Dîvânı'nda uyku kavramının kullanımı üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 113-138.
- Özer, N. (2005). Ahmet Atilla Şentürk'le divan şiiri üzerine. *Yasakmeyve Dergisi*, s. 50-51.
- Özkul Sağdık, A. (2008). *Kütahyalı Rahîmî Dîvânı'ndan 1.-50. Gazellerin Şerhi*. Kütahya: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 280 s.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt II). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 784 s.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 600 s.

- Sefercioğlu, M. N. (2001). *Nev'î Dîvânının Tahlîli*. Ankara: Akçağ Yayınları, 505 s.
- Selçuk, B. (2005). Fuzûlî'de gözyaşı. *Ekev Akademi Dergisi*, s. 233-246.
- Selçuk, B. (2007). Fuzûlî'de melâmet kavramı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 487-502.
- Sipahi, F. (2002). *Zatî Divanından Yetmiş Beş Gazelin Şerhi*. Niğde: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 282 s.
- Şensoy, S. (2010). *Şerh*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/serh> adresinden alındı
- Şentürk, A. A. (1995). *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Râkib'e Dair*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 95 s.
- Şentürk, A. A. (1996). *Klasik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 87 s.
- Şentürk, A. A. (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu* (Cilt 1). İstanbul: OSEDAM Yayınları, 520 s.
- Tarlan, A. N. (2020). *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 660 s.
- Taşkesenlioğlu, L. (2020). *Klasik Türk Edebiyatı*. Ankara: Nobel Yayınları, 510 s.
- Topçu, F. (2019). *Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânındaki Rubâîlerin Şerhi*. Sakarya: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 193 s.
- Tosun, N. (2009). *Sır (Tasavvuf)*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sir#2-tasavvuf> adresinden alındı
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 484 s.
- Töre, E. (2011). *Bâkî'nin Gazellerinin Estetik Çözümlemesi ve Eğitim Sürecinde Kullanımı*. İzmir: Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 303 s.
- Türkçe Sözlük. (2011). *Haz. Şükrü Haluk Akalın vd.* Ankara: TDK Yayınları, 2750 s.
- Uçan Eke, N. (2013). *Nâ'îlî'nin Gazellerinin Şerhi ve Yapısalcılık Açısından İncelenmesi*. Muğla: Doktora Tezi (yayımlanmamış), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1391 s.
- Uçan Eke, N. (2017). *Klasik Türk Edebiyatında Metaforik Üslûp*. Ankara: Akçağ Yayınları, 184 s.
- Uzun, M. İ. (2000). *İktibas (Türk Edebiyatı)*. TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/iktibas> adresinden alındı

Varışoğlu, M. C. (2003). Nedim'in bir beytini gösterge bilimsel çerçevede çözümlene denemesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 59-71.

Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klásik Türk Edebiyatında Tercüme ve şerh Geleneği*. İstanbul: Doktora Tezi (yayımlanmamış), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1296 s.

Yılmaz, H. K. (1996). *İslam Tasavvufu*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 558 s.



